

Σεργιάνι με τους ποιητές

Copyright© Αντώνης Β. Καραμπάτσος
Αλεξανδρείας 22
165 46 Ηλιούπολη
210 9922115 - 6977220102
antkarab@otenet.gr

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου ή η χρήση των φωτογραφιών και των άλλων γραμμικών στοιχείων του, με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη ή όσων έχουν νόμιμα τα πνευματικά δικαιώματα των περιεχομένων αυτών (Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα).

Δρ. ΑΝΤΩΝΗΣ ΒΑΣ. ΚΑΡΑΜΠΙΑΤΣΟΣ

Σεργιάνι
με τους ποιητές

Αθήνα 2022

Αφιέρωση

*Το βιβλίο αυτό το αφιερώνω στους πλάστες της μυθολογίας μας
που με Μούσες μας δίδαξαν τη μίμηση του κάλλιστου βίου!*

Σε όλους αυτούς που με μύθους φώτισαν τον άνθρωπο!!!

Περιεχόμενα

Πρόλογος	13
Εισαγωγή – Ερώτηση για στοχαστική – κριτική προσέγγιση	17
Ευχαριστίες	18

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ

Κων/νος Καβάφης

«Τείχη» (1896)	21
«Από ναλί χρωματιστό» (1925)	23
«Περιμένοντας τους Βαρβάρους» (1904)	27
«Η Σατραπεία» (1910)	32
«Ας φρόντιζαν» (1930)	35
«Όσο μπορείς» (1913)	40
«Το πρώτο σκαλί» (1899)	43
«Απιστία» (1904)	46
«Κεριά» (1893)	50

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Δημοτικά ποιήματα – τραγούδια

«Τα ρόδα της κόρης»	59
«Του Ανδρούτσου»	65
«Τσιτσιμτζής»	69

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ

Διονύσιος Σολωμός

«Ελεύθεροι πολιορκημένοι» (1834-1847)	75
«Ο Λάμπρος» (1824-) «Η ημέρα της Λαμπρής»	80
«Η Δέησης της Μαρίας και Το Όραμα του Λάμπρου Το εσπέρας της Λαμπρής»	80

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Λορέντζος Μαβίλης	
« <i>Λήθη</i> » (1899)	85
« <i>Ελιά</i> » (1899)	88
Ανδρέας Κάλβος	
« <i>Εις τον ιερόν λόχον</i> » (1824)	90
Α. Βαλαωρίτης	
« <i>Φωτεινός</i> » (1891)	95

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΜΠΤΗ

Αχιλλέας Παράσχος	
« <i>Εις δρομίσκον των Αθηνών</i> » (1881)	99
Γεώργιος Ζαλοκώστας	
« <i>Ο βορείας που τ' αρνάκια παγώνει</i> » (1848)	103

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΚΤΗ

Κ. Παλαμάς	
« <i>Το πανηγύρι της Κακάβας</i> » (1907)	109
« <i>Ο ύμνος της Αθήνας</i> » (1902)	112
« <i>Μια πίκρα</i> » (1912)	115
« <i>Το πανηγύρι στα σπάρτα</i> » (1897)	120
« <i>Το σπίτι που γεννήθηκε</i> » (1919)	123

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΒΔΟΜΗ

Ιωάννης Γρυπάρης	
« <i>Ο πραγματευτής</i> » (1900-1909)	131
Γεώργιος Δροσίνης	
« <i>Η γοργόνα</i> » (1884)	137
« <i>Αγία Τράπεζα</i> » (1921)	140
« <i>Η κόρη και το ναυτόπουλο</i> » (1884)	142
« <i>Η λυγερή κι' ο ήλιος</i> » (1884)	146

ΕΝΟΤΗΤΑ ΟΓΔΩΗ

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

- «*Η κατάρα του πέδου*» (1918)151
 «*Ρούμελη*» (1931)154
 «*Η προσευχή του ταπεινού*» (1931)155

Μιλτιάδης Μαλακάσης

- «*Ο Τάκη-Πλούμας*» (1920)160
 «*Το Μεσολογγίτικο*» (1914, 1946)162

Ιωάννης Πολέμης

- «*Το παλιό βιολί*» (1909)167
 «*Το κρυφό σκολειό*» (1900)169

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΑΤΗ

Νίκος Καζαντζάκης

- [*Ο ήλιος που βασιλεύει*] (1938) (22 τελευταίοι στίχοι από 33.333)175

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ

Κώστας Καρυωτάκης

- «*Δημόσιοι υπάλληλοι*» (1928)183
 [*«Τι να σου πω Φθινόπωρο...»*] (1928)186

Κώστας Βάρναλης

- [*«Να σ' αγναντέβω θάλασσα»*] (1922, ²1933)189
 «*Η μάνα του Χριστού*» (1922, ²1933)192

Τάκης Παπατσώνης

- «*Γλυκό έαρ*» (1944)196

Άγγελος Σικελιανός

- «*Στ' όσιον Λουκά το μοναστήρι*» (1930-1945)199
 «*Ιερά Οδός*» (1935)202
 «*Θαλερό*» (1947)206

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

Γιώργος Σεφέρης

- «*Ελένη*» (1955)213

«Πάνω σ' έναν ξένο στίχο» (1931)	219
«Με τον τρόπο του Γ.Σ.»	
(«Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει») (1936)	224
«Ο βασιλιάς της Ασίνης» (1938-1940)	229
«Ένας γέροντας στην ακροποταμιά» (1942)	237

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

Ανδρέας Εμπειρικός	
«Το υψίπεδον της διελεύσεως» (1936)	245
Μελισσάνθη	
«Μεταμέλεια» (1931)	249
Νίκος Εγγονόπουλος	
«Μπολιβάρ, ένα ελληνικό ποίημα» (1944)	252

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

Ο συμβολισμός στο έργο του Ελύτη	267
Οδυσσέας Ελύτης	
«Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι» (1943)	268
«Έπαιζα με το χιόνι του Χελμού» (1943)	271
«Η Πορτοκαλένια» (1943)	273
«Ο ήλιος ο ηλιάτορας» (1971)	276

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Γιάννης Ρίτσος	
«Επιτάφιος» (1936)	289
Νικηφόρος Βρεττάκος	
«Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές» (1957)	294
«Μάνα και γιος» (1940)	296
Νίκος Γκάτσος	
«Αμοργός» (1943)	298

Γιάννης Σκαρίμπας	
«Σπασμένο καράβι» (1936)	302

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ

Μανόλης Αναγνωστάκης	
«Μιλώ» (1947, 1971)	307
«Το Σκάκι» (1971)	309
Μίλτος Σταχτούρης	
«Η πληγωμένη άνοιξη» (1948)	311

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ

Ρήγας Βελεστινλής (Φεραίος)	
«Θούριος» (1796)	315

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ

Τα ποιητικά ρεύματα	
Ρομαντισμός	323
Παρνασσισμός	324
Συμβολισμός	325
Πεσιμισμός	327
Ελεύθερος στίχος	330
Υπερρεαλισμός (Σουρεαλισμός)	330
Ποιητής και αναγνώστες	334
Υστερόγραφο	335
Επίλογος: «Παν μέτρον άριστον»	336

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ

Η τέχνη του στίχου	341
[Η προσευχή του Έκτορα]	342
Σύντομα βιογραφικά σημειώματα ποιητών	347
Ευρετήριο σελίδων καταχώρησης ποιητών με αλφαβητική σειρά	367

Πρόλογος

Το βιβλίο αυτό, «Σεργιάνι με τους ποιητές», γράφτηκε με αφορμή ένα πραγματικό γεγονός. Μια ομάδα ανθρώπων με ποικίλες ασχολίες, αλλά με κοινό ενδιαφέρον για περιηγήσεις, σε διάφορα αξιόλογα μέρη, είχε καθιερώσει, για να γίνονται τα ταξίδια ευχάριστα και ωφέλιμα, πλην των άλλων, να διαβάζουν κατά τις οδοιπορίες ποιήματα, να κάνουν αναλύσεις και να συζητούν.

Σε μια τέτοια δεκαήμερη περιήγηση-εκδρομή που πραγματοποιήθηκε στην «μεγάλη Ελλάδα» (στα ελληνόφωνα χωριά της Ιταλίας) μου πρότειναν να διαβάσω ποιήματα, να κάνω αναλύσεις και να συζητήσουμε.

Αυτό ήταν η αφορμή που γεννήθηκε τούτο το βιβλίο. Η αιτία, βέβαια, ήταν μια εσωτερική ανάγκη που είχα να προσεγγίσω ένα ευρύ και αντιπροσωπευτικό μέρος της ποίησής μας με κριτική διάθεση μέσα από μια εντελώς προσωπική ματιά, μακριά από επηρεασμούς και καθιερωμένες τεχνοτροπίες.

Ωστόσο η αφορμή είναι η κινούσα δύναμη και οφείλεται στους θαυμάσιους αυτούς ανθρώπους που είχαν την ιδέα να μου εμπιστευθούν αυτή την ευθύνη και να με ενθαρρύνουν.

Αναζήτησα και βρήκα έναν αξιόπιστο κατάλογο με ποιήματα που είχε συντάξει επιτροπή του υπουργείου παιδείας και περιείχε τους αξιολογότερους και αντιπροσωπευτικότερους ποιητές και τα ποιήματά τους. Ο κατάλογος περιείχε τριάντα ποιητές και εξήντα ποιήματα. Κατ' ανάγκη, βέβαια, είχαν μείνει εκτός καταλόγου αξιόλογοι ποιητές και ποιήματα.

Προσπάθησα οι αναλύσεις μου να έχουν διεισδυτικότητα, πρωτοτυπία, κριτική, όπου έπρεπε και όσο γίνεται ευγλωττία. Όχι κατ' ανάγκη ευγλωττία με ωραίες λέξεις, αλλά με διαυγή νοήματα που δεν καταπονούν τον αναγνώστη αλλά τον βοηθούν να τα κατανοήσει και να τα απολαύσει. Ευγλωττία που παρωθεί τον αναγνώστη να σκέπτεται με θάρρος και να καταλήξει, ενδεχομένως, σε προσωπικά συμπεράσματα. Ευγλωττία που έχει πειστικότητα.

Παρουσίασα ορισμένες αναλύσεις των ποιημάτων στο ταξίδι αυτό και τις άκουσαν με ενθουσιασμό. Επίσης δημοσίευσα αρκετές αναλύσεις «ηλεκτρονικά» στο διαδίκτυο. Οι αναγνώστες με ενθάρρυναν με «εικονίδια» αρέσκειας και τελειότητας, καθώς και με πολύ καλές κριτικές –παραθέτω παρακάτω

μερικές– να αποφασίσω να τις δημοσιεύσω όχι μόνο ηλεκτρονικά αλλά και με τον «παραδοσιακό» τρόπο. Έτσι ολοκληρώθηκε ο κύκλος αυτής της γραφής σε βιβλίο.

Δεν ξέρω αν η μεθόδους αξιολόγησή που στήριξα στο διαδίκτυο είναι ορθόδοξος τρόπος, αλλά θεώρησα ότι αυτό απαιτούν οι «νέοι καιροί», που φαίνεται να μεταποιοούν την ειρωνεία που διατύπωσε ο Κικέρων με το πολύ παλιό «*O tempora o mores*» («Ω καιροί, ω ήθη»), σε ένα αισιόδοξο ρεαλιστικό μήνυμα «*ω νέοι καιροί, ω νέα ήθη*» ας σας εμπιστευτούμε!!!!

Με την ελπίδα ότι τούτο το βιβλίο θα είναι ένας πολύτιμος συνοδός σε τούτο το σεργιάνι μας, εύχομαι να είναι και πολύ χρήσιμο, όπως ήταν και η πρόθεσή μου.

Μερικές σύντομες κριτικές αναγνωστών του διαδικτύου:

Πολλοί χαρακτήρισαν τις αναλύσεις των ποιημάτων με εικονίδιο «αρέσκειας» και με εικονίδιο «τελειότητας» και αρκετοί, όπως οι παρακάτω, γραπτά: **Almpanis Athanasios:** Χρόνια έχω να διαβάσω ανάλυση. Καταπληκτική!

Άλμπης Άρης: Γράφεις πολύ εύστοχα: Εξαιρετική ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ανάρτηση! Ωραίο το ποίημα, ωραιότερη η ανάλυση! Αναλύεις πολύ εύστοχα το ποίημα σε όλες του τις διαστάσεις . Εξαιρετική η διαπίστωσή σου «*Ο Καβάφης είναι σπουδαίος γιατί είναι απλός στο συμβολισμό του*»! Επισημαίνω και κάποιες αριστοτεχνικά διατυπωμένες ωραίες «βολές».

Vassiliou Tasos: Εξαιρετική ανάλυση. Οι άνθρωποι ακολουθούν τις βροντερές φωνές, όχι τις αληθινές...

Βασιλείου Χρήστος Ι.: Υπέροχη Ανάλυση!

Γκόνης Γεώργιος: Αντώνη, καλημέρα! Μας εισαγάγεις στα βαθιά και ουσιώδη της ζωής και της ιστορίας! Όπως πάντα, διεξοδική ανάλυση! Εύγε! Να είσαι καλά!

Dimoulas Konstantinos: Βρήκα την υπέροχη –μια ακόμα υπέροχη ανάλυση σου– σε ένα πολύ ωραίο ποίημα του Δροσίνη. Μας χάρισες πολύτιμο δώρο με την επιλογή του ποιήματος και την άριστη ανάλυσή του. Έξοχα! Να είσαι καλά, ευχαριστούμε!

Zachari-Kostarelli Froso: Πολύ προσεγμένη και ουσιαστική ανάλυση! Πάντα κάτι πολύ σπουδαίο αφήνει η πέννα σας. Μας εκπλήσεται ευχάριστα με όποιο είδος λόγου και αν καταπιαστείτε! Συνδυάζετε τόσο όμορφα τον ευθύ λόγο, τον πλάγιο, το χιούμορ, την προτροπή, τη δηκτικότητα. Υπέροχο!!!

Καλέντζη Ειρήνη: Μας ξυπνάς και μας κάνεις κοινωνούς όλων των σκέψεων των ποιητών και των δικών σου προσεγγίσεων, με έναν τρόπο μοναδικό.

Kotsoli Maria: Θαυμάζω την υψηλή και ταυτόχρονη επεξεργασία συμβόλων, συμβολισμών, νοημάτων, αποτέλεσμα της υψηλής και βαθιάς επεξεργαστικότητας του Νου. – Ευχαριστούμε για το απλόχερο κέντρισμα του νου με την ποιότητα της δικής σας σκέψης και γνώσης! Καλημέρα Δάσκαλε. Διδάσκεις!!!

Λάππας Αγγελος: Αγαπητέ Αντώνη, είναι σπουδαίο να επικοινωνούμε με τον λόγο των μεγάλων μας δημιουργών και κάνει σπουδαία δουλειά όποιος –όπως εσύ– μας βοηθάει σ’ αυτό.

Λεμπέση Αικατερίνη: Εξαιρετική ανάλυση.

Λιακοπουλος Μπάμπης: Φίλε μου, με τις δημοσιεύσεις σου, συνεγείρεις ψυχή και σκέψεις. Μου πυροδοτείς το νου! Η ονομαστική συγκυρία (ήταν 17 Ιανουαρίου) με προτρέπει να τονίσω την ποιότητα του χαρακτήρα και του μυαλού σου. Η αποτύπωση τους είναι εμφανής στα γραφτά σου. Έχω το προνόμιο να σε γνωρίζω σχεδόν παιδιόθεν. Φίλε χαίρε!

Markea Georgia G: Ό,τι πιο όμορφο έχω διαβάσει στη ζωή μου. Είμαι περήφανε που είμαι μαθήτριά σας!

Nionaki Maria: Σοφό!

Πουλογιάννης Στέφανος: Υπέροχο αγαπητέ μου Αντώνη!

Ptstzd Marianna: Ένα πολύ ωραίο ποίημα! Αισθάνομαι όμως ότι η εξαιρετική ανάλυση το ανέδειξε! Ένα μεγάλο μπράβο!

Ρέντζιος Ευθύμιος: Συγχαρητήρια! Τα είπες όλα μέσα σε πέντε στροφές.

Salamouras Georgios: Διεξοδικές αναλύσεις με την ανάλογη φειδώ για να περιοριστεί όσο χρειάστηκε η έκτασή τους. Πολλές φορές η μετριοπάθεια αδικεί τους ανθρώπους όπως ευνοεί κάποιους άλλους που με άγνοια κινδύνου δεν διστάζουν να εκτεθούν Εσύ Αντώνη ανήκεις στην πρώτη περίπτωση! «Ζήλενα» πάντα τα γραπτά σου λογοτεχνικά και άλλα κείμενα. Είναι υπέροχα και διαβάζονται δίχως σταματημό!

Σερενές Παρασκευάς: Με τούς στίχους τού Δροσίνη, μνήμες κι αρώματα, από το σχολείο, χάρη στην επιμελημένη σου δουλειά, αναδύθηκαν, σ’ ευχαριστούμε.

Skoura Lamprini: Πολύ καλό! Συγχαρητήρια!

Τζήκας Γιάννης: Πολύ ωραίο!!!

Τρίγας Κώστας: Προσεγμένη –όπως πάντα– η ανάλυσή σου, Αντώνη. Αναβλύζει γάργαρο, ρυάκι. Η ανθρώπινη συμπεριφορά –λένε– καθορίζεται

κυρίως από δύο παράγοντες, τα ηθικά και υλικά κίνητρα. Κάτι υλικό δεν έχω να σου δώσω, πατάω, όμως τρυφερά, χωρίς γδούπο, το εικονίδιο της αρέσκειας, όχι για να κολακέψω την τυχόν δική σου φιλαρέσκεια, αλλά για να σε παροτρύνω να συνεχίσεις. Όλα αγγίζουν την ψυχή μας...

Tsimpos Christos: Μας ενθουσιάζεις κάθε φορά!

Χρονοπουλου Αλεξάνδρα: Αντώνη, δεν ξέρω εάν έχεις συγγραφικό παρελθόν. Είμαι σίγουρη ότι θα έχεις μέλλον όμως. Τίποτε τυχαίο! Οι ... συμμαθητές σου καμαρώνουν...

Εισαγωγή

Ερώτηση για στοχαστική – κριτική προσέγγιση
Ερώτηση πολλαπλής επιλογής

Στοχάσου, κρίνε και απάντησε, αγαπητέ αναγνώστη:
Πώς η Ελλάδα, ανάπτυξε μια πνευματική άνθηση, που κατόρθωσε σε διάστημα ενάμιση σχεδόν αιώνα, να παρουσιάσει λογοτεχνικό έργο, που δύο φορές τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας και άλλες τρεις συναγωνίστηκε γι' αυτό.

Σε ποιο από τα ακόλουθα πολλαπλά ενδεχόμενα πιστεύεις ότι οφείλεται αυτό:

1. Στη λαμπρή αρχαία παράδοση, που χάραξαν οι: Ησίοδος, Όμηρος, Σαπφώ, Σιμωνίδης, Πίνδαρος, Σοφοκλής κ.λ.π.;
2. Στον συγκινητικό προσανατολισμό των σύγχρονων Ελλήνων στο «μάθε παιδί μου γράμματα» (μοναδικό φαινόμενο στον κόσμο);
3. Στο γεγονός ότι ήταν μια τυχαία σύμπτωση, που πάει να πει, ότι αυτό ήταν και τέλειωσε;

Αγαπητέ αναγνώστη, αφού δώσεις απάντηση στο παραπάνω ερώτημα, πρέπει να πω, ότι προσωπικά θεωρώ την απάντηση στο ενδεχόμενο αρ. 2, επικρατέστερο, χωρίς να αποκλείω εντελώς και τα άλλα δύο. Εσύ τι λες;

Ευχαριστίες

*Τούτο το βιβλίο το αφιερώνω,
σαν απόδοση ευχαριστίας,
στους γονείς μου,
που ήξεραν λίγα γράμματα.*

*Για το «περί πνευματικού εγγραμματισμού»,
συμβολικό δίδαγμα τους,
που πήρα μικρός,
—πολύ πριν πάω στο σχολείο—,
καθώ άκουσα τον πατέρα μου να φωνάζει, «έξω φρενών»,
όταν τον διέκοψε η μάνα μου, για ένα σημαντικό γεγονός,
ενώ αυτός, μου μάθαινε να μετρώ τα δάχτυλά μου:
«Στο 'πα χίλιες φορές», της είπε...
«όταν μιλάω περί γραμμάτων, μη μου μιλάς περί πραγμάτων»...
και συνέχισε να μου μετρά, ενώ η μάνα μου, συναισθανόμενη
την ιερότητα της στιγμής, αποσύρθηκε διακριτικά.*

*Η απόδοση δεν είναι γιατί τότε μου έμαθε να μετρώ,
αλλά γιατί τότε **Στοχάστηκα ότι:**
«πάνω από τα πράματα, θα είναι τα γράμματα!»*

***«Λέξεις ευώδεις τα μηνύματα.
Λέξεις, αλλά ευώδεις!»***

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ

Κωνσταντίνος Καβάφης

<i>«Τείχη»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	19
<i>«Από ναλί χρωματιστό»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	22
<i>«Περιμένοντας τους βαρβάρους»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	25
<i>«Σατραπεία»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	30
<i>«Ας φρόντιζαν»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	33
<i>«Όσο μπορείς»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	38
<i>«Το πρώτο σκαλί»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	41
<i>«Απιστία»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	44
<i>«Κεριά»</i> (από τη συλλογή «Ποιήματα Α' – 1896-1918»)	50

Κωνσταντίνος Καβάφης

«Τείχη» (1896)

<i>«Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ</i>	14 συλλαβές
<i>μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.</i>	15 συλλαβές
<i>Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ.</i>	14 συλλαβές
<i>Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη·</i>	15 συλλαβές
<i>διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν.</i>	15 συλλαβές
<i>Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.</i>	15 συλλαβές
<i>Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.</i>	15 συλλαβές
<i>Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.»</i>	15 συλλαβές

Η τεχνική του ποιήματος

Να και ο Καβάφης, με τεχνική αυστηρότητα Παρνασσιστή:

Με μέτρο τέλεια ιαμβικό. Με ρυθμό 15/σύλλαβων παροξύτονων στίχων, εκτός από τους πρώτο και τρίτο στίχους, που είναι 14/σύλλαβοι και οξύτονοι στίχοι.

Με ομοιοκαταληξία πλεκτή, άψογη (όχι απλά ταιριάζουν οι τελευταίες συλλαβές, αλλά διαλέγει ομόηχες λέξεις (*τύχη– τείχη, αιδώ– εδώ, είχαν– ήχον, προσέξω– έξω*), για να κάνει εύηχη ρίμα.

Νοηματική ανάλυση

Οι δομές της κοινωνίας θέλουν πειθαρχημένους και υποτακτικούς τους ανθρώπους μέσα στα όρια του έθνους.

Τέλεια στοιχισμένους στις ευθείες που χαράσσουν οι συνήθειες των πολλών, των ισχυρών και οι άνθρωποι τις μιμούνται επιδοκιμάζοντάς τις, σαν μαϊμούδες (κοινωνικογνωστική μάθηση).

Οι άνθρωποι, όμως, είναι τόσο διαφορετικοί, τόσο ιδιαίτεροι, τόσο γοητευτικά διακριτοί που δεν χωρούν, δεν βολεύει να χωρέσουν και κυρίως, δεν μπορούν όλοι να στοιχίζονται όμοια.

Η ίδια η φύση είναι γεμάτη από ελκτικές καμπύλες, είναι γεμάτη από την αρμονία των τεθλασμένων μαιάνδρων, είναι γεμάτη από γοητευτικές παραμορφώσεις, που η απροσδιοριστία των ζικ-ζακ και του τυχαίου δημιουργούν.

Η φύση επιτάσσει σε κάθε άνθρωπο να υπακούει και να συντάσσεται με τους κανόνες που αυτή όρισε. Αν είναι κανείς πουλί ή ψάρι, η φύση έχει διαλέξει αν θα πετάει ή θα κολυμπάει.

Αν τους αλλάξεις τις φυσικές συντεταγμένες, θα πεθάνουν.

Είναι αλαζονεία και ύβρη να απαιτείς υπακοή και στοίχιση του ουράνιου τόξου με τα ευθύγραμμα τμήματα που διαγράφουν οι κομήτες, επειδή έτσι ορίζει η κοντόθωρη προοπτική του έθνους.

Ωστόσο, μέσα στο χωνευτήρι της κοινωνίας, η ελεύθερη, η διαφορετική, η φυσική επιλογή δεν έχουν θέση. Είναι σύντομη και βιαστική η πορεία της ζωής, δεν παρέχει χρόνο για απώλεια.

Η προσοχή πρέπει να είναι τεταμένη για να ακούσει κανείς τους ήχους των κτιστών, που περιχαρακώνουν τα «όχι» με συρματοπλέγματα. «Κάλιο το μάτι, παρά το όνομα», που πάει να πει, κάλιο οι τύποι, παρά η ουσία. Τους τύπους βλέπουν οι άνθρωποι, την ουσία είναι δύσκολο να τη δουν και είναι δυσερμήνευτη.

Αλλοίμονο σε όποιον κλειστεί μέσα...

Οι κτίστες –αυτοί που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά μας, οι γονείς, οι δάσκαλοι και η κοινωνία– δεν δουλεύουν με δόλο και σιγανά, αυτοί θορυβούν επισημαίνοντας τα όρια, εμείς ακούμε σαν ασήμαντα τα σήματα που χτυπάνε.

Αυτοί βροντοφωνάζουν και θορυβούν, αλλά ποιος ακούει ανθρώπινες φωνές και κτύπους, όταν η φύση ξεσηκώνει τους βουερούς βοριάδες;

Αστόχαστα, με αναληγσία και ξεδιάντροπα απαιτούν συμμόρφωση.

«Ανεπαισθήτως», λέει με απελπισία ο ποιητής, «μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω».

Απορεί πώς δεν πρόσεξε τους κτίστες, αλλά αμέσως διορθώνει: Δεν ήταν τίποτε για να προσέξω, όλα έγιναν κατά τη φυσική ροή των πραγμάτων. Όλα έγιναν εκεί και τότε από την κακή τύχη του, που τώρα του βασανίζει τον νου και τον κατατρώει.

Δεν σκέφτεται τίποτε άλλο, παρά την παγίδα που τον κλείνει και δεν τον αφήνει να κάνει τίποτα, γιατί δεν έχει πια ελευθερία ή αποδοχή.

Η πιο συμπαθητική παραδοχή μιας άνισης και άδικης κρίσης.

Θα πρόσεχε, αν μπορούσε, αν άκουγε, λέει, κάτι ανησυχητικό, γιατί αξίζει να είναι κανείς έξω από τα τείχη με όλους τους ανθρώπους.

Γιατί, τότε, όταν είσαι μαζί τους, μπορείς να τους μάθεις αυτά που δεν μπορούν να καταλάβουν. Μπορείς να κάνεις πολλά από αυτά που θεωρείς σπουδαία.

Ο ποιητής θα το απέφευγε το κλείσιμο, αν το προέβλεπε και μπορούσε. Ήταν άτυχο και άδικο κλείσιμο.

Όταν, όμως, κλείνεται κανείς από αμέλεια και αδιαφορία, όταν αφήνεται να τον κλείνουν, είναι ασύγνωστη ενέργεια.

Η ζωή απαιτεί προσπάθεια και δράση, συνεχή αγώνα μέσα στη ζωή για τη ζωή.

Οι άνθρωποι ζουν και δημιουργούν για τον έπαινο των συνανθρώπων τους. Η θλιβερή διαμαρτυρία του ποιητή για το άδικο κλείσιμό του έξω από την αγορά των επαίνων, γίνεται πιο συμπαθητική και κατανοητή, αλλά προπάντων πιο διδακτική, όταν λέει:

«Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμο έξω»

Δηλαδή, ολισθαίνοντας σιγά σιγά ή

*«Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη».*

Δηλαδή, χωρίς να με ρωτήσουν αν έχω φτερά, μου είπαν να πετάξω.

Η παραίνεση του Καβάφη, το δίδαγμά του από αυτό το παράπονό του, έχει αποδέχτες τους κτίστες, αλλά και τα αυτιά όλων μας.

Οι κτίστες-δασκάλοι οφείλουν να σεβαστούν τις ατομικές διαφορές των ανθρώπων με τις πολλαπλές νοημοσύνες τους, με τις πολλαπλές ικανότητες τους και προπάντων με τις πολλαπλές ιερές διαφορές τους.

Οι χτίστες –δάσκαλοι και γονείς– να δείξουν στους νέους τα ψηλά τείχη, αλλά προ πάντων να δουν αν μπορούν να πετούν.

Εμείς όλοι οι χτίστες –δάσκαλοι και γονείς– να μάθουμε ότι όσοι αγαπήθηκαν, έχουν δεν έχουν φτερά, πετούν πάνω από τα τείχη!

«Από υαλί χρωματιστό» (1925)

*«Πολύ με συγκινεί μια λεπτομέρεια
στην στέψιν, εν Βλαχέρναις, του Ιωάννη Καντακουζηνού
και της Ειρήνης Ανδρονίκου Ασάν.
Όπως δεν είχαν παρά λίγους πολυτίμους λίθους
(του ταλαιπώρου κράτους μας ήταν μεγάλ' η πτώχεια)
φόρεσαν τεχνητούς. Ένα σωρό κομάτια από υαλί,
κόκκινα, πράσινα ή γαλάζια. Τίποτε
το ταπεινόν ή το αναξιοπρεπές
δεν έχουν κατ' εμέ τα κοματάκια αυτά
από υαλί χρωματιστό. Μοιάζουνε τουναντίον
σαν μια διαμαρτυρία θλιβερή
κατά της άδικης κακομοιριάς των στεφομένων.
Είναι τα σύμβολα του τι ήρμοζε να έχουν,
του τι εξ άπαντος ήταν ορθόν να έχουν
στην στέψη των ένας Κυρ Ιωάννης Καντακουζηνός,
μια Κυρία Ειρήνη Ανδρονίκου Ασάν.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Η τεχνική του ποιήματος είναι άδηλη ή αφρόντιστη, είναι ο ελεύθερος στίχος χωρίς τεχνικούς κανόνες, σαν πεζογράφημα, σαν να κρατά σημειώσεις για να το μορφοποιήσει αργότερα.

Ωστόσο δεν του προέκυψε, είναι επιλογή του Καβάφη να το παρουσιάσει με αυτή τη μορφή.

Νοηματική ανάλυση

Ο συμβολισμός εδώ είναι αμφίσημος:

«Πολύ με συγκινεί μια λεπτομέρεια», λέει. Άραγε κυριολεκτεί ή ειρωνεύεται; Αν κυριολεκτεί, τότε τούτο το ποίημα είναι σαν απάλαφρο θρόισμα. Αν ειρωνεύεται, τότε τούτο το ποίημα είναι σαν κεραυνός του Δία. Την πρώτη εκδοχή την αφήνουμε είναι ... απίθανο ενδεχόμενο. Θα σταθούμε στη δεύτερη.

Η ματαιοδοξία είναι μια χάνουσα ψευδαίσθηση, μια σοβαρή γελοιότητα.
Είναι το απόλυτο τίποτα, η κενοδοξία.
Είναι η ψευδαίσθηση ότι την τιμή και τη μνήμη τη φυλάει το Libro d' Oro.
Και τούτοι οι στεφόμενοι, είναι το εποπτικό μέσο για να κατανοήσουμε
την έννοια του κενού.

Διακρίνεται σε όλο το ποίημα η ειρωνεία του ποιητή.

Αλλού ευδιάκριτη, αλλού αδιόρατη, αλλού κρυμμένη διακριτικά και
μετεωρίζεσαι από αμφιβολίες...!

«με συγκινεί μια λεπτομέρεια», λέει.

Δεν είχαν πολυτίμους λίθους (αυτό, τάχα, ήταν το πρόβλημα του φτω-
χού κράτους *«μας»*;))

«Κομματάκια» κόκκινα κ.λπ. *«από υαλί»* (να ξεγελάσουμε ποιον;).

Η ειρωνεία συνεχίζεται ακόμη πιο κρυφή, με συμβολισμό.

Μοιάζουν ... τα *«από υαλί»* ... με διαμαρτυρία, λέει, αλλά τι διαμαρτυ-
ρία; Αξιοθρήνητη διαμαρτυρία.

Κατά της άδικης μοίρας των κακομοίρηδων! Της *«κακομοιριάς»* λέει
το ποίημα. Η λέξη *«κακομοιριά»* έχει άλλοτε κυριολεξία και άλλοτε μετα-
φορά. Η έννοια *«κακομοιριά»* είναι συγκινητική όταν κυριολεκτεί, όταν η
λέξη αφορά την ανθρώπινη μοίρα –την κακή μας μοίρα– την άδικη μοίρα,
που προκαλεί σε όλο τον κόσμο καθολικά θλίψη και συμπόνια! Εδώ η
λέξη *«κακομοιριά»* έχει μεταφορική σημασία (πρέπει να έχει), εδώ η *«κα-
κομοιριά»* αναφέρεται στη συμπεριφορά ανθρώπων (συμπεριφορά κατώ-
τερη των περιστάσεων), που απαξιώνουν τη λιτότητα που επέβαλαν οι
συνθήκες (είχε κακοφορμίσει το Βυζάντιο).

Άλλο δεν μπορεί να συγκρατήσει την υπαινισσόμενη ειρωνεία του και
ξεσπά πιο αποκάλυπτα στους στίχους:

*«Είναι τα σύμβολα του τι ήρμοζε να έχουν,
του τι εξ'άπαντος ήταν ορθόν να έχουν.»*

Τι ήρμοζαν να έχουν ο κυρ Καντακουζηνός και η κυρά Ειρήνη;

Δεν λέει, τι ήρμοζε σε αρχηγό ενδόξου κράτους, ούτε λέει, ότι ήταν
πτωχός ο αυτοκράτορας...

Λέει με έμφαση τι ήρμοζε στον Καντακουζηνό, και ότι ήταν *«μεγάλ' η
φτώχεια»* του κράτους.

Αν το ύφος του Καβάφη και η γλώσσα του το συγχωρούσαν, θα χρησιμοποιούσε επιθετικούς προσδιορισμούς ή επωνομασίες και παρωνομασίες, σαν τα τόσα σκωπτικά και υβριστικά επωνόματα (παρατσούκλια), που έδινε ο λαός στους πολλούς και ανάξιους αυτοκράτορες του, όπως: «*Μέθυσος*», «*Σφετεριστής*», «*Κοπρώνυμος*» κ.ά.

Έτσι στον μεν γαμπρό κάτι θα ταίριαζε να πει στη νύφη δε, ίσως, ... σιωπούσε από ευγένεια.

Διαθεματική προσέγγιση

Αντιπαράβαλε, αγαπητέ αναγνώστη, βάνοντας αντικριστά από το ένα μέρος αυτή τη σκηνή με τον εκκολαπτόμενο τούτο βασιλιά, και απέναντί του βάλε τη δωρική απλότητα του βασιλιά Λεωνίδα, καθώς προφέρει το «*μολών λαβέ*»...

Συνεκτίμησε τώρα στη συνέχεια, αγαπητέ αναγνώστη, και την ειρωνεία του Καβάφη και δώσε, αξιοποιώντας τις ιστορικές σου γνώσεις και προ πάντων, τις μεταγνωστικές σου ικανότητες, απάντηση στο ερώτημα:

Γιατί οι Έλληνες δεν ντρέπονται να λέγονται Ρωμιοί;

Δεν εννοώ, βέβαια, τη χρήση της λέξης «*Ρωμιός*» από εκείνους που τη χρησιμοποίησαν, όταν έλεγαν με πόνο «*Η Ρωμανία πάρθενα*» ή «*Η Ρωμοσύνη εν φυλή συνότζιαιρη του κόσμου*», γιατί κατανοώ την ιερότητα των ανθρώπων αυτών, τις τότε συγκυρίες και τη λέξη «*αιδώς*», όταν γίνεται κανείς προπέτης εμπρός σε τέτοιους αληθινούς Έλληνες!

Εννοώ εμάς τους σύγχρονους Έλληνες, που είμαστε Έλληνες στο επώνυμο και όχι στο όνομα. Για να έχεις το όνομα «*Έλληνας*» απαιτείται: Δυνατή μνήμη! Καθολική μνήμη! Όχι επιλεκτική μνήμη! Ορθόδοξα καθολική μνήμη!

Και κυρίως τίποτα δεν κληρονομείται χωρίς να κάνει κανείς αποδοχή των «*όρων*» της κληρονομιάς!

Από υαλί χρωματιστό, λοιπόν ... για να ηχούν σαν τενεκέδες*.

* Σύσταση του Γκαίτε στους φοιτητές του:

- Διαβάστε τους έλληνες κλασικούς!
- Και μετά δάσκαλε τι;

«Περιμένοντας τους Βαρβάρους» (1904)

«– Τι περιμένουμε στην αγορά συναθροισμένοι;
Είναι οι βάρβαροι να φθάσουν σήμερα.

– Γιατί μέσα στην Σύγκλητο μια τέτοια απραξία;
Τι κάθοντ' οι Συγκλητικοί και δεν νομοθετούνε;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.
Τι νόμους πια θα κάμουν οι Συγκλητικοί;
Οι βάρβαροι σαν έλθουν θα νομοθετήσουν.

– Γιατί ο αυτοκράτωρ μας τόσο πρωί σηκώθη,
και κάθεται στις πόλεως την πιο μεγάλη πύλη
στον θρόνο επάνω, επίσημος, φορώντας την κορώνα;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.
Κι ο αυτοκράτωρ περιμένει να δεχθεί
τον αρχηγό τους. Μάλιστα ετοίμασε
για να τον δώσει μια περγαμνή. Εκεί
τον έγραψε τίτλους πολλούς κι ονόματα.

– Γιατί οι δυο μας ύπατοι κ' οι πραίτορες εβγήκαν
σήμερα με τες κόκκινες, τες κεντημένες τόγες·
γιατί βραχιόλια φόρεσαν με τόσους αμεθύστους,
και δαχτυλίδια με λαμπρά, γυαλιστερά σμαράγδια·
γιατί να πιάσουν σήμερα πολύτιμα μαστούνια
μ' ασήμια και μαλάματα έκτακτα σκαλιγμένα;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα·
και τέτοια πράγματα θαμπώνουν τους βαρβάρους.

– Πάλι τους έλληνες κλασικούς!
Και αν τον ξαναρωτούσαν, πάλι τα ίδια θα έλεγε...
Οι Έλληνες τότε έβαλαν τις ράγες για να βαδίσει ο κόσμος, αλλά (εμείς) ξετρο-
χιαστήκαμε!

– *Γιατί κ' οι άξιοι ρήτορες δεν έρχονται σαν πάντα;
να βγάλουνε τους λόγους τους, να πούνε τα δικά τους;*

*Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα
κι αυτοί βαρρουντ' ευφράδειες και δημηγορίες.*

– *Γιατί ν' αρχίσει μονομιιάς αυτή η ανησυχία
κ' η σύγχυσις. (Τα πρόσωπα τι σοβαρά που έγιναν).
Γιατί αδειάζουν γρήγορα οι δρόμοι κ' η πλατέες,
κι όλοι γυρνούν στα σπίτια τους πολύ συλλογισμένοι;*

*Γιατί ενύχτωσε κ' οι βάρβαροι δεν ήλθαν.
Και μερικοί έφθασαν απ' τα σύνορα,
και είπανε πως βάρβαροι πια δεν υπάρχουν.*

*Και τώρα τι θα γένουμε χωρίς βαρβάρους;
Οι άνθρωποι αυτοί ήσαν μια κάποια λύσις.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Όλοι οι 15/σύλλαβοι στίχοι έχουν άψογη δομή, με ελάχιστες εκθλίψεις, αποκοπές ή συνιζήσεις, με μουσικότητα και τομή στην όγδοη συλλαβή.

Οι 12/σύλλαβοι και οι 13/σύλλαβοι πολύ εύκολα θα μπορούσαν να γίνουν 15/σύλλαβοι στίχοι, αλλά ο Καβάφης το αποφεύγει, μάλλον εσκεμμένα.

Δεν θέλει να δώσει έμφαση στη μορφή, φοβάται ότι θα αδυνατίσει το νόημα και μάλλον έχει δίκιο.

Νοηματική ανάλυση

Οι βάρβαροι, παντού και πάντα ή έρχονται ή τρέχουμε να τους βρούμε. Είναι το μεγάλο άλλοθι της Ιστορίας για να δικαιολογήσει τη μυωπία της ή, για να ακριβολογούμε, είναι το προπέτασμα της κενοδοξίας των «από ναλί χρωματιστό» «μαγίστρων» και οδηγών μας...

Οι βάρβαροι, λοιπόν, εδώ είναι αυτοί που έρχονται. Οι άλλοι.

Εμείς, εδώ, που περιμένουμε στην αγορά και ρωτούμε, τι και πώς, είμαστε ο λαός, εμείς οι πολλοί, το προϊόν, τα διαμάντια.

Εκείνοι, εδώ, που ενεργούν και κάνουν και ετοιμάζονται, είναι οι έμποροι, η εξουσία, οι διαχειριστές του προϊόντος.

Τι περιμένουμε στην αγορά εμείς και εκείνοι;

Εκείνοι, προνοώντας, πράττουν ανάλογα:

Η βουλή αδρανεύει αναγκαστικά.

Ο αυτοκράτορας από ανάγκη ξυπνά επιτέλους νωρίς και τάζει ταξίματα για να περισωθεί.

Οι πραιότερες και οι ύπατοι με τα λειλιά και τα σπαθιά έτοιμοι, αναγκαστικά, να κρεμάσουν ξένη φούντα στα σπαθιά τους.

Οι ρήτορες τώρα πια, αναγκαστικά, δεν μπορούν να λένε τα δικά τους: ευφράδειες και δημηγορίες.

Τους καρφώνει στον σταυρό ο ποιητής όλους:

Τους συγκλητικούς με διάφανη ειρωνεία –«τι κάθονται και δεν νομοθετούνε»–

Τον αυτοκράτορα, –«τόσο πρωί σηκώνθει»–

Τους πραιότερες και ύπατους –«με τις τόγες και τους αμεθύστους»–

Τέλος κατακεραυνώνει τους ρήτορες: –«τώρα πια, αναγκαστικά, δεν μπορούν να λένε τα δικά τους.» Με αυτό το «λένε τα δικά τους» δείχνει την αποστροφική ειρωνεία του. Θα μπορούσε, αν τους υποληπτόταν, να πει: «Να βγάλουν λόγους δημηγορώντας με ευφράδεια». Τους λόγους ίσως, τους άκουγαν οι βάρβαροι, αλλά αυτοί οι ρήτορες στοχεύουν στη ρητορεία και όχι στο λόγο. Είναι αυστηρότερος με τους ρήτορες, γιατί αυτοί έχουν πατήσει το πρώτο σκαλί, και σαν πολίτες με τέτοια τιμή, έπρεπε να στοχεύουν πρωτίστως στην αλήθεια των λόγων και δευτερευόντως στην καλολογία τους.

Οι βάρβαροι δεν ήρθαν και απλώνονται οι ανησυχίες και οι συλλογισμοί σε κείνους ή σε μας; ή μήπως και σε κείνους και σε μας;

Εδώ είναι τα διλήμματα, αγαπητέ αναγνώστη. Εδώ και οι λύσεις. Είπαμε κριτική σκέψη, ελεύθερη σκέψη, ατρομία στο λάθος, όχι καταφρόνηση του λάθους, πάμε, λοιπόν, προσέχοντας να μην ξεστρατίσουμε...

Τι είναι «βάρβαροι»;

Μήπως είναι κάθε πρόσκομμα που λειτουργεί σαν αρνητική ενίσχυση της αδράνειάς μου και της απραξίας μου; Μήπως είναι η μεγάλη δικαιολο-

γία για να μετατρέψω τα «δεν θέλω» σε «δεν μπορώ»;

Τι είναι «βάρβαροι»;

Μήπως είναι ο ολετήρας που θα φέρει τη χαρά, αφού πρώτα σβήσει και αφανίσει το παλιό, το σάπιο και από την καταστροφή, ίσως, γεννηθεί η ελπίδα των κατατρεγμένων για νέα τύχη, για νέα καλή ζωή ή είναι απλά ο ολετήρας που θα φέρει ικανοποίηση στους αδύνατους από τη συμφορά αυτών που χάνουν την κυριαρχία;

Τι είναι οι «βάρβαροι»;

Μήπως είναι κάθε στείρο και άκαμπτο που εμποδίζει την ελεύθερη δημιουργία και πρέπει να το αντιμετωπίσω με όπλα, με διπλωματία, με υποσχέσεις και δοσίματα;

Τι είναι «βάρβαροι»;

Μήπως είναι η επίκληση κινδύνου, ως πρόφαση, για να μπορώ να εκμεταλλευτώ αδικώντας;

Ποιοι βάρβαροι, εδώ, δεν ήρθαν και ποιους γέμισαν με συλλογισμούς και ανησυχίες;

Ποιος κατέληξε στη «φριχτή» διαπίστωση, ότι η μόνη ελπίδα είναι η αναμονή των βαρβάρων; (κάνε, αγαπητέ αναγνώστη, συνειρμούς, συσχετίσεις και παραλληλισμούς. Θεώρησε ως «βάρβαρο» κάθε απειλή που «αλλού κοιτά και αλλού βαρεί».)

Προσέγγιση με τη μέθοδο της ενσυναίσθησης

Αν ήμουν ο «Αυτοκράτωρ» μας, που λέει και ο ποιητής, ή ο «πραίτωρ» ή ο «ύπατος» ή ο «ρήτωρ» ή ο «συγκλητικός»...

Μάλλον ας το πούμε καλύτερα:

Αν ήμουν ο καλός και αγαπητός του λαού Αυτοκράτοράς μας, που δεν το λέει ο ποιητής, ή ο καλός και αγαπητός πραίτωρ ή ο καλός και αγαπητός ύπατος ή ο καλός και αγαπητός ρήτωρ ή ο καλός και αγαπητός συγκλητικός, θα με ανακούφιζε το «φεύγα» των βαρβάρων. Δεν θα ξεστόμιζα ποτέ το: «Και τώρα τι θα γίνουμε χωρίς βαρβάρους;»

Αν δεν ήμουν ο αγαπητός του λαού, ίσως να κράδαينا στους απείθαρχους υποτακτικούς ένα μεγαλύτερο κίνδυνο, τον κίνδυνο των βαρβάρων υπαρκτών ή επινοημένων.

Αν έφευγαν, ίσως έλεγα:

«Και τώρα τι θα γίνουμε χωρίς βαρβάρους;»

Οι άνθρωποι αυτοί ήταν μια κάποια δικαιολογία και ελπίδα για μας.

Αν ήμουν ένας από τους συναθροισμένους της αγοράς, πένης ή δούλος ή ένας αηδιασμένος από τα διαδήματα της πρόκλησης ή ένας ρομαντικός, που λέει πως μπορεί να αλλάξει αυτός τον κόσμο ή ένας που δεν του δένουν οι αλυσίδες το μυαλό. Αν ήμουν ένας από τους γύφτους του «*Δωδεκάλογου του γύφτου*» του Παλαμά. Αν ήμουν, τέλος πάντων, απλά ένας φυσιολογικός άνθρωπος που ελπίζει σε ένα δίκαιο κόσμο.

Αν έφευγαν θα έλεγα:

«Και τώρα τι θα γίνουμε χωρίς βαρβάρους;»

Οι άνθρωποι αυτοί, ίσως, μας έδιναν μια κάποια ευκαιρία να διώξουμε όλους αυτούς: αυτοκράτορα και λοιπούς, που μας κυβερνούν και δεν τους αγαπούμε.

Αν ήμουν ένας από όλους αυτούς: νωχελικός, δειλός και «*απράγμων*», κάθε ευκαιρία που θα βοήθαγε στην ακαματοσύνη μου, θα ήταν ένα καλοδεχούμενο άλλοθι και μια στέρεη δικαιολογία.

Αν έφευγαν και τότε πάλι θα έλεγα:

«Και τώρα τι θα γίνουμε χωρίς βαρβάρους;»

Οι άνθρωποι αυτοί ήταν μια κάποια δικαιολογία.

Συνοψίζοντας

Τους βαρβάρους τους επικαλούνται όλοι για το καλό τους.

Το φρικτό δεν αφορά την επίκληση των βαρβάρων!

Το φρικτό αφορά το ηθικό περιεχόμενο της επίκλησής μας!

«Η Σατραπεία» (1910)

«Τι συμφορά, ενώ είσαι **καμωμένος**
για τα ωραία **και μεγάλα** έργα
η άδικη **αυτή** σου η τύχη πάντα
ενθάρρυνσι **κ' επιτυχία** να σε αρνείται·
να **σ' εμποδίζουν** ευτελείς συνήθειες,
και **μικροπρέπειες, κι αδιαφορίες.**

Και τι φρικτή η μέρα **που ενδίδεις,**
(η μέρα που **αφέθηκες κ' ενδίδεις,**
και φεύγεις οδοιπόρος **για τα Σούσα,**
και παίνεις στον μονάρχην Αρταξέρξη
που ευνοϊκά σε **βάζει στην αυλή του,**
και σε προσφέρει σατραπείες και τέτοια.

Και συ **τα δέχεσαι** με απελπισία
αυτά **τα πράγματα** που δεν τα θέλεις.

Αλλα ζητεί η ψυχή σου, **γι' άλλα κλαίει·**
τον έπαινο του Δήμου **και των Σοφιστών,**
τα δύσκολα **και τ' ανεκτίμητα** Εύγε·
την Αγορά, το Θέατρο, και τους Στεφάνους.

Αυτά πού θα στα δώσει **ο Αρταξέρξης,**
αυτά **πού θα τα βρεις** στη σατραπεία·
και τι **ζωή χωρίς αυτά** θα κάμεις.»

Η τεχνική του ποιήματος

Από όλους τους στίχους, αν αφαιρέσεις τις έντονα τονισμένες λέξεις τους θα φανεί ένα αρμονικό επτασύλλαβο ιαμβικό μέτρο (προσπάθησε να το δεις).

Με την κατάλληλη παρεμβολή του Καβάφη μιας λέξης ή λέξεων με 4, με 5 και σπανίως με 6 συλλαβές (βλέπε τις έντονα τονισμένες λέξεις) οι στίχοι του γίνονται 11/σύλλαβοι ή 12/σύλλαβοι ή 13/σύλλαβοι και, ενώ διατηρεί το ποίημα εσωτερική ισομετρία, δεν μπορεί να αποδοθεί με ιαμ-

βικό ρυθμό και ούτε μοιάζει με τυπικό ποίημα, αλλά με ένα εκτενές επίγραμμα του Σιμωνίδη.

Αυτό βέβαια απαιτεί τέχνη, έμπνευση και προσπάθεια.

Νοηματική ανάλυση

Πολλοί κάνουν ιστορικές συσχετίσεις του ποιήματος με τον Αλκιβιάδη, τον Θεμιστοκλή, τον Αρταξέρξη και τον Δημάρατο.

Η πρόθεση του Καβάφη, βέβαια, δεν είναι αυτή. Προκειμένου να ισχυροποιηθεί ο λόγος του, ακουμπά σε μεγάλα σύμβολα υψηλού κύρους, όπως: «*Ιθάκη*», «*Θερμοπύλες*», «*Αντώνιος*» ή σε λέξεις κλειδιά, όπως: «*τείχη*», «*κεριά*» κ.λπ., για να ταυτοποιήσει τα μηνύματά του με τα συγκεκριμένα σύμβολα και συνάμα αποφεύγει μια εκτενή περιγραφή των προθέσεων των μηνυμάτων του, αφού η ιστορία των συμβόλων, που διαλέγει, είναι γνωστή και η αξιακή τους κλίμακα ξεκάθαρη και κατανοητή.

Αν κάνουμε μια απόπειρα να αντικαταστήσουμε σε ένα ποίημα του Καβάφη, για παράδειγμα, στο ποίημά του «*Θερμοπύλες*», τρεις μόνο λέξεις, με τρεις άλλες παρόμοιες λέξεις, γ.π. αντί «*Θερμοπύλες*», να βάλουμε τη λέξη «*Κάστρα*», αντί «*Εφιάλτης*» να βάλουμε τη λέξη «*Προδότης*» και αντί «*Μήδοι*» να βάλουμε τη λέξη «*Εχθροί*», στο κείμενό του, τότε θα δούμε τη δύναμη που παίρνει ο συμβολισμός από τις λέξεις: «*Θερμοπύλες*», «*Εφιάλτης*» και «*Μήδοι*» και πόσο αδιάφορο ποίημα γίνεται με τις λιγότερο συμβολικές λέξεις: «*Κάστρα*», «*Προδότης*» και «*Εχθροί*».

Τι είναι η σατραπεία

Είναι ο τόπος που διασπαθίζεται το φως. Είναι το χάρτινο ομοίωμα της αλήθειας. Είναι το ισότοπο του κενού. Είναι το απόλυτο έρεβος. Ο τόπος του συντελεσμένου κακού. Η υπόταξη των αξιών. Ο ατομοκεντρισμός της κοινωνίας. Οι ευτελείς συνήθειες.

Και ποιος είναι ο παρακείμενος τόπος της

Είναι η αγορά, το θέατρο. οι βωμοί. Ο ανθρωποκεντρισμός της κοινωνίας. Η ευνόητη ζωή.

Τι είναι ο καμωμένος για τα μεγάλα και ωραία

Είναι η αγαθή τύχη της φύσης που σε προικίζει να βλέπεις μακριά και ίσα για να χαρείς και να θαυμάσεις και εντέλλεται σε σένα, να κάνεις, προ πάντων και άλλους να δουν μακρύτερα.

Τι είναι ο Αρταξέρξης και τα Σούσα

Είναι το δέλεαρ της οίησης, της αλαζονείας, του κοντόθωρου εγώ.

Τι σημαίνει το «ενδίδεις»:

Είναι η επιλογή του εγωκεντρικότερου καλού. Το «ενδίδω» ολοκληρώνεται όταν ταυτόχρονα γνωρίζω ότι απομακρύνομαι από ανώτερο καλό, από ανθρωπιστικότερο, άρα ηθικότερο. Το «ενδίδω» εμπεριέχει προδοσία ιδανικών και αδυναμία. Είναι η αποχώρηση από την αγορά. Είναι η προσχώρηση στον Αρταξέρξη.

Τι σημαίνει η οδοιοπορία

Είναι η ύστατη ευκαιρία αναστοχασμού λίγο πριν φτάσεις στα Σούσα. Λίγο πριν διαβείς τον Ρουβίκωνα και αναφωνήσεις σαν τον Ιούλιο «*Alea jacta est*» («*Ο κύβος ερίφθη*»). Αλλά αυτός πηγαινε να γίνει Καίσαρας όχι ... παραγός του Σατράπη.

Τι πρέπει να αναστοχάζεται ο οδοιπόρος (ο Θεμιστοκλής, εσύ και εγώ)

Τι μεγάλη δυστυχία! Ενώ αξιώθηκα να γνωρίζω το κάλλος της δημηγορίας, έτσι όπως σφυρηλατεί τον διάλογο, τον σύλλογο, τον αντίλογο της θείας Δημοκρατίας. Η ελευθερία του λόγου, αγαπητέ αναγνώστη.

Τι μεγάλη δυστυχία! Ενώ αξιώθηκα να γνωρίζω τη γοητεία της ελεύθερης σκέψης, καθώς ερευνά με τη συμπάθεια των λαθών και την ενθάρρυνση των «ζήτω». Η ελευθερία του δημιουργικού στοχασμού, αγαπητέ αναγνώστη.

Τι μεγάλη δυστυχία! Ενώ αξιώθηκα να γνωρίζω το βάλεσμα του θεάτρου, καθώς προσομοιώνεται το μέγα πάθος, που βιώνεται «αντί εμού», για να διδάξει την ανθρωπινή αρετή με ωραία παραδειγμάτα. Η ελευθερία της μάθησης, αγαπητέ αναγνώστη.

Τι μεγάλη δυστυχία! Ενώ αξιώθηκα να γνωρίζω τα κοσμήματα των χλωρών στεφάνων στο κεφάλι, καθώς ο χρόνος θύεται άξια σε βωμούς,

θέατρα και αγορές. Η ελευθερία του «εν ζειν», αγαπητέ αναγνώστη.

Τι μεγάλη δυστυχία! Ενώ αξιώθηκα να γνωρίσω την εύνοια της αγαθής τύχης, καθώς μου δώρισε *οίστρο, νου και λόγο*, για να μπορώ να πω το θαυμαστό «*πάταξον μεν άκουσον δε*». Η ελευθερία που ζει ο «*αγαπός*», αγαπητέ αναγνώστη, στον κα-ζαντζάκειο μύθο της «*Οδύσσειάς*» του.

Τελικά! Εγώ να ενδίδω; Εγώ να αφήνομαι να ενδίδω;

Στα «*μέγα*» δεν μπορώ τα ακυβέρνητα!

Η αγαθή τύχη, έρμαιο των διαφορούμενων γαγγλίων;

Εδώ δεν υπάρχει δίλημμα, αγαπητέ αναγνώστη.

Εδώ δεν υπάρχουν δολιχοδρομίες.

Εδώ ενδίδεις, καθώς ακηδεμόνευτες, η συνείδηση και η λογική, βλέπουν το μετείκασμα της ερήμου σαν όαση.

Η αλαζονεία του μικρού «*εγώ*».

Η απόλυτη πλάνη!

«Ας φρόντιζαν» (1930)

*«Κατήντησα σχεδόν ανέστιος και πένης.
Αυτή η μοιραία πόλις, η Αντιόχεια
όλα τα χρήματά μου τάφαγε:
αυτή η μοιραία με τον δαπανηρό της βίο.*

*Αλλά είμαι νέος και με υγείαν αρίστην.
Κάτοχος της ελληνικής θαυμάσιος
(ξέρω και παραξέρω Αριστοτέλη, Πλάτωνα?
τι ρήτορας, τι ποιητάς, τι ό,τι κι αν πεις).
Από στρατιωτικά έχω μιαν ιδέα,
κ' έχω φιλίες με αρχηγούς των μισθοφόρων.
Είμαι μπασμένος κάμποσο και στα διοικητικά.
Στην Αλεξάνδρεια έμεινα έξι μήνες, πέρσι
κάπως γνωρίζω (κ' είναι τούτο χρήσιμον) τα εκεί:
του Κακεργέτη βλέψεις, και παληανθρωπίες, και τα λοιπά.*

*Όθεν φρονώ πως είμαι στα γεμάτα
ενδεδειγμένος για να υπηρετήσω αυτήν την χώρα,
την προσφιλή πατρίδα μου Συρία.*

*Σ' ό,τι δουλειά με βάλουν θα πασχίσω
να είμαι στην χώρα ωφέλιμος. Αυτή είν' η πρόθεσίς μου.
Αν πάλι μ' εμποδίσουνε με τα συστήματά τους—
τους ξέρουμε τους προκομένους: να τα λέμε τώρα;
αν μ' εμποδίσουνε, τι φταίω εγώ.*

*Θ' απευθυνθώ προς τον Ζαβίνα πρώτα,
κι αν ο μωρός αυτός δεν μ' εκτιμήσει,
θα πάγω στον αντίπαλό του, τον Γρυπό.
Κι αν ο ηλίθιος κι αυτός δεν με προσλάβει,
πηγαίνω παρευθής στον Υρκανό.*

Θα με θελήσει πάντως ένας απ' τους τρεις.

*Κ' είν' η συνείδησίς μου ήσυχη
για το αφήφιστο της εκλογής.
Βλάπτουν κ' οι τρεις τους την Συρία το ίδιο.*

*Αλλά, κατεστραμένος άνθρωπος, τι φταίω εγώ.
Ζητώ ο ταλαίπωρος να μπαλωθώ.
Ας φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί
να δημιουργήσουν έναν τέταρτο καλό.
Μετά χαράς θα πήγαινα μ' αυτόν.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος.

Νοηματική ανάλυση

Ποια η προθετικότητα του ποιητή σε τούτη την περιγραφή;
Η ειρωνεία;

Και αν ναι, ποιον ειρωνεύεται;
Το σύστημα της χώρας;
Το νεαρό ηθικό ερείπιο;
Τους κραταιούς θεούς;
Ή και τους τρεις;
Ποιο το δίδαγμα που δίνει ο ποιητής;

Το είπαμε και αλλού, το ποίημα το «*ζαναγράφει*» ο αναγνώστης, αφού φρόντισε για τούτο ο καλός ποιητής να τον κατατοπίσει και να τον εφοδιάσει με ό,τι είχε πρόθεση να του δώσει.

Εμείς που θέλουμε να είμαστε άνθρωποι ευαίσθητοι στα μηνύματα του ποιητή, με ό,τι βιώματα και με ό,τι εμπειρίες έχουμε, θα προσπαθήσουμε όσο μπορούμε να βρούμε το νόημα τούτου του ποιήματος και έχουμε προσδοκίες να το βρούμε. Αν πάλι δεν μπορέσουμε, θα σκύψουμε περισσότερο προσεκτικά πάνω στους στίχους του, να μας φωτίσει ο ποιητής. Και αν πάλι δεν το βρούμε. Τι φταίμε εμείς σαν οι κραταιοί θεοί, δεν μας συνδράμουν να το κατανοήσουμε;

Ας ρίξουμε, λοιπόν, μια προσεκτική ματιά, σαν καλοί αναγνώστες, στον χαρακτήρα του νέου.

Η «*καλοπέραση*» του νέου, η αντίλογη δικαιολογία της ελαφρότητάς του. Έτσι ξεφορτώνει την ευθύνη από πάνω του!

Είναι ένας παπαγάλος που μιλάει τα ελληνικά.

(Τι και αν λέει ότι: «*ζέρω και παραζέρω Αριστοτέλη, Πλάτωνα*». Αν γνώριζε, θα ήξερε ότι ο Πλάτωνας λέει: «*Ου δει ένεκα του κινδύνου πράττειν τι ανελεύθερον*». Δεν πρέπει κανείς επειδή κινδυνεύει να κάνει απρέπειες. Και ο Αριστοτέλης επίσης λέει: «*Όμοια γάρ ως επί το πολύ τα μέλλοντα τοις γεγονόσι*.» Τα περισσότερα απ' αυτά που θα γίνουν στο μέλλον είναι ίδια μ' αυτά που έχουν γίνει.

Ένας ανεμιστήρας για ξεσκόνισμα είναι ο νέος!

Αφελής αυτοεξευτελισμός!

Πνευματική φτώχεια ή πραγματική φτώχεια!

Και στην πατρίδα του, τη Συρία, όλοι ίδιοι με αυτόν, «*κατ' εικόνα και ομοίωσή*» του.

Ο Γρύπος, που σημαίνει καμπουρομύτης και ήταν το προσωνύμιο του βασιλιά Αντίοχου, που δολοφόνησε τη συμβασίλισσα μάνα του!

Ο Υρκανός, ένας εθνικιστής αρχιερέας και πολιτικός της διαπλοκής!

Ο Ζαβίνας, που σημαίνει αγορασμένος δούλος και ήταν το προσωνύμιο του Αλέξανδρου Β΄, που έγινε βασιλιάς της Συρίας με τη βοήθεια του βασιλιά Πτολεμαίου Η΄, του «κακεντρεχή», που σημαίνει κακούργος, γιατί τούτος, αφού κομμάτιασε το γιο του, τον έστειλε δώρο στην πρώτη σύζυγό του! (βλέπε, αγαπητέ αναγνώστη, τι «σαρίδια» διαλέγει ο σεμνός Καβάφης, για να βάλει «στολίδια και μαλάματα» στον λόγο του στην ποιητική του τέχνη!)

Αυτοί είναι τα πρότυπα του έθνους που θα καθρεφτιστεί ο νέος.

Ο Πυγμαλίων, προφήτης και πλάστης.

Ο νεαρός καταφέρνει, τελικά, να προσληφθεί, όπως το είχε προβλέψει.

Το θέατρο των συνεντεύξεων έγινε, κάπως, έτσι:

Στην πρώτη προσπάθειά του ο Γρύπος, τον βρήκε ανεπαρκή, προφανώς στη γλώσσα!

Στη δεύτερη προσπάθειά του ο Υρκανός, τον βρήκε ανέτοιμο. Τη γλώσσα του την βρήκε επαρκή, ήταν λεία και υγρή, σαν του σαλίγκαρου. Ανεπαρκείς βρήκε τις κάμψεις του!

Στην τρίτη προσπάθειά του ο Ζαβίνας, τον επιλέγει. Τώρα έχει μάθει: έρπει, γλείφει, πηδά, κάνει τούμπες και βαθιές μετάνοιες.

Η δαρβίνειος θεωρία ανεστραμμένη, σωστός ανθρωποπίθηκος!

Οι κραταιοί θεοί περιχαρείς για τις μετάνοιες! Όλα «εν τάξει»!

Τώρα ας κάνουμε, φίλοι μου, μια παλινωδία στην ανάλυσή μας. Ας δούμε μια άλλη προσέγγιση με επανακατεύθυνση του νου μας.

Να μπούμε στη θέση του νέου, για να μάθουμε πώς τα αντιλαμβάνεται τα πράγματα από τη δική του σκοπιά

(Να γνωρίσουμε τον ηθικό προσανατολισμό του νέου).

Η μοίρα τον κατάντησε πένητα και ανέστιο. Φτωχός και άστεγος από κακοτυχία.

Η πόλη σπαταλούσε τα χρήματά του, η δαπανηρή η πόλη, η πλανεύτρα, όχι αυτός. Νιώθει αθώος!

Μολαταύτα εξοπλίζεται με πολλές γνώσεις: μαθαίνει γλώσσες, μαθαίνει πολεμικές τέχνες, αποκτά σχέσεις κοινωνικές, αστυνομικές. Σπουδάζει τη διπλωματία και φοροτεχνικά τερτίπια. Παρακολουθεί μαθήματα του Κατεργάρη!

Αλλά έχει προθέσεις ηθικές. Νιώθει αθώος!

Θα προσπαθήσει να φανεί άξιος και τίμιος, αν συναντήσει άξιους και τίμιους. Νιώθει αθώος!

Θα παρακαλέσει. Αν πιάσουν τα παρακάλια, δεν θα «τραβήξει» όπλο, δεν έχει σκοπό να κάνει φόνο, αν όλα πάνε καλά. Νιώθει αθώος!

Διαφορετικά, θα γίνει μισθοφόρος σε όποιον πλειοδοτήσει, υπονομευτής του και Μακιαβέλι. «Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»...

Η συνείδηση ήσυχη. Δεν έχει άλλη επιλογή. Νιώθει αθώος!

Επιλογές που δεν προσφέρονται σε τούτον τον νέο

- Να πυρπολήσει τη Συρία!
- Να πυρπολήσει τον Γρύπο, τον Υρκανό και τον Ζαβίνα!
- Να πυρπολήσει τους θεούς!
- Να αυτοπυρποληθεί!

Νιώθει αθώος!

Οι κραταιοί θεοί ξανάκαναν το θαύμα. Όπερ έδη δείξε.

Ας αναθάλλει, τώρα, αγαπητέ αναγνώστη, κάθε ένας μας μόνος του το δίδαγμα, που στέλνει με τούτο το ποίημα ο στοχαστής σεμνός ποιητής Καβάφης!

Το δίδαγμα είναι βέβαια κάτω από έντονες ηθικές δυσσομίες. Αν φυσηξουμε, θα το δούμε!

Ερώτηση πολλαπλής επιλογής, για ανακάλυψη του μηνύματος

Αξιολογώντας την κριτική σκέψη σου, αγαπητέ αναγνώστη, πάνω σε αυτά που λέει ο ποιητής αλλού, και σε αυτά που λέει στο ποίημά του αυτό, απάντησε στο ακόλουθο ερώτημα:

Ποιος βλάπτει περισσότερο τη Συρία;

Σου δίνονται τέσσερις εκδοχές. Εσύ επέλεξε την πιθανότερη.

1. Ο πένης και ανέστιος νέος.
2. Οι: Γρύπος – Υρκανός – Ζαβίνας.
3. Οι θεοί.
4. Το σύστημα της Συρίας

Αν η απάντηση είναι μια από τις 1η, 2η, 3η, αιτιολόγησέ την.

Αν είναι η 4η, συμφωνούμε. Ο Καβάφης δίνει το μήνυμα ότι: το υψηλό

κύρος που αποκτά το κοινωνικό πλαίσιο, το κράτος δηλαδή, στηρίζεται στη γνώμη που έχουν οι πολίτες σχετικά με την ηθική των νόμων και τον δίκαιο τρόπο που εφαρμόζονται. Αυτό το κύρος υποχρεώνει τους πολίτες να το σέβονται. Το κύρος αυτό δεν υπάρχει στη «*Συρία*».

Αυτό που δεν λέει ο ποιητής είναι πού βρίσκεται η Συρία**.

«Όσο μπορείς» (1913)

*«Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.*

*Μην την εξευτελίζεις παίζοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κ' εκθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος.

Νοηματική ανάλυση

«*Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις*», λέει ο ποιητής. Μα ποιο «*Θέλω*» μπορεί να σταθεί αδιάφορο μπρος στο «*Πρέπει*» και «*Μπορώ*»; Κανένα! Δεν το λέει ο ποιητής, αλλά το υπονοεί, διότι αν δεν το υπονοούσε, το ποίημα αυτό, δεν θα προκαλούσε τέτοια συγκίνη-

** «*Κάνε εύστοχους συνειρμούς, / και δες τις συγκυρίες.
Οι παπαγάλοι φλωαρούν, / όλοι η Γη Συρίες.*»

ση και οι «συμβουλές», που δίνει ο ποιητής παρακάτω στο ποίημά του, θα ήταν φλυαρίες, ένα ανούσιο κήρυγμα. Το ποίημα τούτο δεν δίνει συμβουλές! Όλο το ποίημα είναι μια ικετευτική παράκληση θρησκευτικής ακουλουθίας, είναι ο ταπεινά υπερήφανος λόγος του Καβάφη!

Αλλά, προς θεού, αγαπητέ αναγνώστη, μη θεωρηθεί ότι αφήφιστα και αυθαίρετα, βάλαμε εμείς εδώ τις λέξεις «Πρέπει» και «Μπορώ» κοντά στο «Θέλω».

Θα σταχυολογήσουμε από μερικά ποιήματα του Καβάφη μερικές φράσεις του για να αποκαλυφθεί ο σεβασμός και η υπόληψη που έδινε ο Καβάφης στο «Πρέπει» και στο «Μπορώ».

Προσέγγιση με αναφορές στην ποίηση του Καβάφης

Να δούμε πώς είναι αλληλένδετα τα: «Θέλω» – «Πρέπει» – «Μπορώ»...

Λέει στο ποίημά του «*Μέρες του 1896*» ο Καβάφης:

«εξευτελίστην πλήρως από μια ερωτική ροπή του (έμφυτη μολοντούτο)»

Λέει στο ποίημά του «*Ομνύει*»:

«ομνύω κάθε τόσο να αρχίσω μια καλή ζωή»

Λέει στο ποίημά του «*Η πόλις*»:

«είπες θα πάγω σε άλλη γη θα πάγω σε άλλη θάλασσα»

«έτσι που τη ζωή σου ρήμαζες (εδώ) ... σ' όλη τη γη τη χάλασες»

Λέει στο ποίημά του «*Νόηση*»:

«Κι οι αποφάσεις μου να κρατηθώ, να αλλάξω,

κρατούσαν δύο βδομάδες το πολύ».

Όλα αυτά δηλώνουν ότι ο Καβάφης την ήθελε τη ζωή, όπως τη θέλουμε όλοι οι άνθρωποι. Δηλαδή: «*Να αρέσουμε και να μας αγαπούν γι' αυτό που είμαστε*». Σύμφωνα με τα παραπάνω λέει ο Καβάφης και προφανώς προτρέπει, με μια συμβουλή σαν παράκληση, ότι είναι καλό να είμαστε αποδεκτοί και «*Πρέπει*» να κάνουμε μια προσπάθεια, να δούμε αν μπορούμε να προσαρμοστούμε και να γίνουμε έτσι, όπως μας θέλει η κοινωνία...! Θα το πω πιο ανθρώπινα, να κάνουμε μια προσπάθεια να δούμε αν μπορούμε να προσαρμοστούμε και να γίνουμε έτσι, όπως μας συμβουλεύουν αυτοί που μας αγαπούν...! Θα το πω πιο θεϊκά, να προσπαθήσουμε να γίνουμε όπως θα μας έλεγε ο σοφός θεός αν τον ρωτούσαμε...!

Εδώ είναι το σταυροδρόμι το μεγάλο:

Είναι δύσκολο να κάνουμε αυτό που θέλουμε ή αυτό που «Πρέπει», γιατί δεν έχουμε τη δύναμη του «Μπορώ» ή τα σύνεργα του «Πρέπει».

Και τώρα έρχεται ο ποιητής και λέει: αφού τελικά δεν μπορούμε να τα κάνουμε στη ζωή μας αυτά που θέλουμε, αφού δεν μπορούμε απόλυτα να την κάνουμε τη ζωή έτσι όπως τη θέλουμε: Τότε, λέει, τουλάχιστον, «*όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις*», κάνοντας πράγματα που είναι αταίριαστα, με αυτό που δεν μπορείς να γίνεις. Μην προσποιείσαι από εγωισμό και λες πως τίποτα δεν έχασες. Ούτε να πέσεις σε βαριά απογοήτευση πως έχασες τα πάντα.

Λένε, και είναι αλήθεια, ότι η καθημερινή τριβή είναι ένας ισοπεδωτικός μηχανισμός, που εξομοιώνει τους πολιτισμούς, τις γλώσσες των ανθρώπων, τις συνήθειές τους, τους τρόπους συμπεριφοράς και τις σκέψεις τους.

Λένε, επίσης, και είναι αλήθεια, ότι την εικόνα μας, αυτή την επίσημη, την καλή εικόνα μας, αυτή που θα θέλαμε να είμαστε και στην πραγματικότητα –αυτή που μας παρωθεί να γίνουμε καλύτεροι, το «εγώ» του Freud ή το «*άσπρο άλογο*» του Πλάτωνα («*Φαίδρος*»)– πρέπει να προσπαθούμε καθημερινά να της μοιάσουμε.

Λένε, ακόμη, και είναι αλήθεια, ότι όσο καλύτερη είναι η εικόνα σου ή όσο καλύτερη θέλεις να είναι, τόσο λιγότερο μπορείς να βρεις τις συναναστροφές και τις συνάψεις με ανθρώπους που της ταιριάζουν, ώστε ευχάριστα και ακούραστα να συντροφεύσαι και να μιλάς μαζί τους.

Λένε, ακόμη, και είναι αλήθεια, ότι η συνήθεια οδηγεί στην πιο στέρεα μάθηση, την υπερμάθηση και τούτη η μάθηση δύσκολα ξεμαθαίνεται.

Λένε, και τούτο είναι αλήθεια, ότι αν συγκρίνει κάποιος «*το σχέδιο ζωής του*» τα όνειρά του, δηλαδή, που έκανε τότε που ήταν νέος και έλεγε ότι: θα διαλέξει καλούς ανθρώπους για φίλους, για συντρόφους, για συντροφιά, θα έχει καλές συνήθειες, θα βλέπει καλά θεάματα, θα κάνει ταξίδια –αν όλα αυτά που έλεγε τότε τα συγκρίνει– με ό,τι κάνει μετά από αρκετά χρόνια, θα φρίξει σαν δει ότι έχει ισοπεδωθεί από τη συνήθεια, από την «*πολλή συνάφεια*» και είναι πολύ μακριά από τα σχέδια που έκανε νέος.

Διάλεξε, λέει ο Καβάφης, αγαπητέ αναγνώστη, τις συνήθειές σου, τους φίλους σου, πριν κάνουν αγνώριστη και ξένη την εικόνα σου και τότε μείνεις, πάλι, μόνος σαν τότε που ήσουν στα «*τείχη*», αλλά τότε μπορούσες και έλεγες «*Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω*», στη συνείδησή

σου, στους κτίστες και στους δικαστές. Τώρα τι θα λες, αφού εσύ είσαι ο συναθροιστής, ο καλεστάρης, ο κτίστης και ο δικαστής; «Όσο μπορείς», λοιπόν, «προσπάθησε τουλάχιστον όσο μπορείς»...!

Μια κριτική προσέγγιση

Και στα «Τείχη» και στο «Όσο μπορείς» το «μόνος» είναι η λέξη-κλειδί. Όχι μόνος λέει στα «Τείχη» και όχι με πολλούς στο «Όσο μπορείς».

Το «Όσο μπορείς» φαίνεται να γράφτηκε σαν αντίβαρο στα «Τείχη», που εκεί μας κατατρώμαζε ο Καβάφης με την περιγραφή της μοναξιάς, που του επέβαλαν σαν φυλακή («Τείχη»). Μας επέστησε τότε την προσοχή να ακούμε τους κτίστες και να αποφύγουμε όσο μπορούμε τη φυλακή. Να είμαστε μέσα στους ανθρώπους, στα έθνη εκείνων. Να μην μας αιφνιδιάσει το «ανεπαισθήτως». Εδώ, στο «Όσο μπορείς», μας λέει όχι «μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου», και φαίνεται σαν παλινωδία αυτό, αν δούμε μόνο το γράμμα και όχι το πνεύμα του Καβάφη.

Το «Όσο μπορείς» δεν είναι συμβουλή για να παρωθούμε τους άλλους, αλλά για να τους κατανοούμε. Το «Όσο μπορείς» είναι ένα προσωπικό μήνυμα και στοχεύει στο μέτρο. Στοχεύει στη χρυσή τομή, στην αρμονία της σωστής αναλογίας.

Γιατί έχει όριο η λιτότητα, όπως και η υπερβολή, λέει ο Επίκουρος.

Η ανθρώπινη ευτυχία βρίσκεται στη χρυσή τομή των πράξεών του, στο μέτρο.

Σαν τις αρμονικές αναλογίες της αρχιτεκτονικής. Σαν την πυθαγόρεια αρμονία του «Φ». «Όσο μπορείς» να την τηρείς, όσο μπορούμε!

«Το πρώτο σκαλί» (1899)

*«Εις τον Θεόκριτο παραπονιούνταν
μια μέρα ο νέος ποιητής Ευμένης
“Τώρα δυο χρόνια πέρασαν που γράφω
κ’ ένα ειδύλλιο έκαμα μονάχα.
Το μόνον άρτιόν μου έργον είναι.»*

*Αλίμονον, είν' υψηλή το βλέπω,
 πολύ υψηλή της Ποίησης η σκάλα·
 και απ' το σκαλί το πρώτο εδώ που είμαι
 ποτέ δεν θ' ανεβώ ο δυστυχισμένος".
 Είπ' ο Θεόκριτος "Αυτά τα λόγια
 ανάρμοστα και βλασφημίες είναι.
 Κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο, πρέπει
 νάσαι υπερήφανος κ' ευτυχισμένος.
 Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι
 τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα.
 Κι' αυτό ακόμη το σκαλί το πρώτο
 πολύ από τον κοινό τον κόσμο απέχει.
 Εις το σκαλί για να πατήσεις τούτο
 πρέπει με το δικαίωμά σου νάσαι
 πολίτης εις των ιδεών την πόλι.
 Και δύσκολο στην πόλι εκείνην είναι
 και σπάνιο να σε πολιτογραφήσουν.
 Στην αγορά της βρίσκεις Νομοθέτας
 που δεν γελά κανένας τυχοδιώκτης.
 Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι
 τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα"».*

Η τεχνική του ποιήματος

Μια καβαφική στιχουργική τελειότητα με 11/σύλλαβο παροξύτονο ρυθμό, με ιαμβικό μέτρο και με ανομοιοκατάληκτη ... αταξία.

Νοηματική ανάλυση

Τι συμβολίζει η σκάλα;

Εδώ είναι το σύμβολο κάθε ιδανικής ανηφόρας, το ηθικό συμβόλαιο ενός τίμιου και καθαρού δρόμου.

Ποιοι είναι οι κριτές;

Εδώ είναι οι αμερόληπτοι, οι χωρίς προκαταλήψεις. Δεν είναι οι νομο-

θέτες δοτοί, ούτε αργυρώνητοι, ούτε ελλιπείς. Το μόνο κριτήριο των καλών κριτών θα είναι ο βαθμός, που τους προκαλεί αίσθηση, το ωραίο.

Τι συμβολίζει το σκαλί;

Τον έπαινο του κάθε βήματος, τον έπαινο κάθε προσπάθειας.

Τι συμβολίζει η ποίηση;

Την κάθε ηθική και αληθινή πρόθεση που κοιτάζει κατά τον ήλιο και υπόσχεται να ξεκινήσει.

Τι συμβολίζει ο Ευμένης;

Είναι το σύμβολο της καλής δύναμης, της καλής σκέψης. Η καλή, δημιουργική δύναμη της σκέψης. «*Ευμένης*»: από το «*ευ*» (καλός) και «*μένος*» (σκέψη).

Τι συμβολίζει ο Θεόκριτος

Η απόλυτη δίκαιη κρίση (θεός+κρίση).

Αυτά τα σύμβολα-ονόματα διαλέγει ο Καβάφης, αγαπητέ αναγνώστη, για να υφάνει ένα πολύ αισιόδοξο μήνυμα.

Εδώ, δεν σε αποτρέπει να γυρίσεις πίσω, μη δεις τη μεγάλη μαύρη γραμμή και λιποψυχήσεις. Εδώ σε προτρέπει να γυρίσεις πίσω, να δεις τους σταματημένους στη μέση του δρόμου, να δεις τόσους και τόσους, που δεν ξεκίνησαν ακόμη. Ο διάλογος διαυγής, καθαρός, χωρίς υπονοούμενα, προφάσεις και περιστροφές.

Είναι δύσκολος ο δρόμος, προκαλεί δέος ο ανήφορος.

Το αγνάντεμα του δρόμου μπροστά δημιουργεί «*κιότσμα*», ατολμία, φυγή για πισωγύρισμα, για σταμάτημα. Με τη λέξη «*δυστυχημένος*», το αυτοσυναίσθημα, η αυτοεικόνα, η αίσθηση αυτοϊκανότητας, καθηλώνονται μπροστά στην αδημονία του νέου (Ευμένης), που θέλει το αύριο να έρθει σήμερα, τώρα.

Το λόγο παίρνει ο αστραφτερός νους της πείρας, ο θεϊκός κριτής, ο δίκαιος, ο αληθινός –ο Θεόκριτος– που θέλει να δώσει ανάκαρα –ψυχική δύναμη– στην αβάστακτη βιασύνη των νιάτων.

Βλασφημία είναι και ύβρη, του βροντοφωνάζει, ταρακουνώντας τον

και στη συνέχεια, σαν τις νιφάδες του χιονιού, πέφτει ο ώριμος λόγος με τη μεστή απόδειξη.

Εμάς, των ανθρώπων, η καλή μοίρα είναι να πατήσουμε τούτη τη σκάλα –πριν ανεβούμε για προσκύνημα στο Ιερό της ... (α)Δήλου. Το πρώτο σκαλί είναι η βεβαίωση ότι είσαι άγιος του στεφανώματος. Εδώ δεν έχει κριτές –λάδωμα–, ψευτιές και «τόγες». Εδώ η συνείδηση είναι σαν κριτής και ελεγκτής.

Δεν μπορείς να πεις ψέματα στη συνείδηση.

Αφού έφτασες στο πρώτο σκαλί, σημαίνει ότι είπες «ναι» στην ωραία πορεία. Έκανες ερωτήματα στον εαυτό σου για το πού πας και πώς.

Κοίταξες γύρω σου να δεις τον «αγαπό» σου. Έδωσες όρκο, υποσχέσεις.

Πήρες το πρώτο στεφάνι. Αυτό είναι το τέρμα, αυτός ήταν ο σκοπός.

Να θέλεις να πας κατά τ' άστρα; Τα άλλα τα σκαλιά είναι απλά νούμερα και είναι άπειρα ανώνυμα. Δεν υπάρχει τελευταίο σκαλί. Δεν πρέπει να υπάρχει, για να ανεβαίνουμε συνέχεια...

Αν το πλοίο της τύχης δεν σε πάει, αν κακοφορμίσει η μοίρα, μη σε νοιάζει, εσύ έχεις φτάσει, τη βλέπεις τη Δήλο. Αριθμοί και νούμερα αμέτρητα και άπειρα τα σκαλιά, κανείς ποτέ δεν φτάνει.

Αν, όμως, γυρίσεις πίσω από δειλία, τι θα πεις στους θεατές που σε θαύμασαν, όταν σε όριζαν στη γραμμή εκκίνησης οι αφέτες; Τι θα πεις στους ωραίους Ελλανοδίκες που σε περιμένουν με τα στεφάνια;

Έτσι τελείωσε –φαντάζομαι– τον λόγο του ο Θεόκριτος.

Ο σεμνότερος υπαινιγμός του ποιητή προς όλους τους ποιητές του κόσμου, που πρέπει να έχουν του Ευμένη την επίγνωση και τον Θεόκριτο προστάτη.

«Απιστία» (1904)

*«Σαν πάντρευαν την Θέτιδα με τον Πηλέα
σηκώθηκε ο Απόλλων στο λαμπρό τραπέζι
του γάμου, και μακάρισε τους νεονύμφους
για τον βλαστό που θα 'βγαινε απ' την ένωσί των.
Είπε: Ποτέ αυτόν αρρώστια δεν θ' αγγίζει
και θα 'χει μακρινή ζωή. –Αυτά σαν είπε,*

η Θέτις χάρηκε πολύ, γιατί τα λόγια
του Απόλλωνος που γνώριζε από προφητείες
την φάνηκαν εγγύησις για το παιδί της.
Κι όταν μεγάλωνεν ο Αχιλλεύς, και ήταν
της Θεσσαλίας έπαινος η εμορφιά του,
η Θέτις του θεού τα λόγια ενθυμούνταν.
Αλλά μια μέρα ήλθαν γέροι με ειδήσεις,
κι είπαν τον σκοτωμό του Αχιλλέως στην Τροία.
Κι η Θέτις ξέσχιζε τα πορφυρά της ρούχα,
κι έβγαζεν από πάνω της και ξεπετούσε
στο χόμα τα βραχιόλια και τα δαχτυλίδια.
Και μες στον οδυρμό της τα παλιά θυμήθη·
και ρώτησε τι έκανε ο σοφός Απόλλων,
πού γύριζεν ο ποιητής που στα τραπέζια
έζοχα ομιλεί, που γύριζε ο προφήτης
όταν τον υιό της σκότωναν στα πρώτα νιάτα.
Κι οι γέροι την απήντησαν πως ο Απόλλων
αυτός ο ίδιος εκατέβηκε στην Τροία,
και με τους Τρώας σκότωσε τον Αχιλλέα.»

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος.

Νοηματική ανάλυση

Οι σκοπιμότητες

Η σκοτεινότερη έλικα της ανθρώπινης σκέψης. Το θρασύτερο μασκάρεμα της συμπεριφοράς. Ο δολιότερος «Δούρειος ίππος», που φτιάχτηκε για να αλωθούν τα ανθρώπινα συναισθήματα. Το απόλυτο κακό της επικοινωνίας.

Ας δούμε πώς βιώνεται σε τούτο το ποίημα της καβάφειας ωδής, η μεγάλη ελαφρότητα του θεού.

Το ιστορικό – πολιτισμικό πλαίσιο

Τα ποιήματα του Ομήρου είναι γεμάτα από διδάγματα, που βγαίνουν μέσα από τον ανθρώπινο τρόπο που ζούσαν οι θεοί τους τότε. Από τέτοια παραδείγματα έχουν εμπνευστεί πολλοί ποιητές μας όπως: ο Σεφέρης, ο Παλαμάς, ο Καβάφης και έχουν γράψει ωραία ποιήματα.

Εμείς θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε εικόνες από ένα συμποσίου γάμο, που διατηρήθηκαν αναλλοίωτες στους Έλληνες μέχρι το τέλος, περίπου, του αιώνα που πέρασε. Διαλέξαμε να περιγράψουμε αυτές τις εικόνες, που φαίνεται ότι ενέπνευσαν τον Καβάφη να γράψει ένα ωραίο ποίημα για την απιστία. Ας δούμε τις εικόνες:

Ο Γάμος του Πηλέα

Λάμπει όλη η Φθία από χαρά στον γάμο του Πηλέα.

Νύφη, μια νύμφη θεότητα της θάλασσας, η Θέτιδα.

Τα τραγούδια του γάμου αντηχούν ως το χωριό Αμούριο, ως πέρα τα χωριά Κοκκινόι και Χάλκη της Θεσσαλίας.

Οι χοροί ασταμάτητοι και οι ευχές χωρίς τελειωμό.

Την αρχή για τις ευχές κάνει ο γαμπρός, ο Πηλέας.

Πρώτος σηκώνει το ποτήρι του, όπως συνηθίζεται στα συμπόσια και λέει:

– Γεμάτος χαρά, που είστε όλοι σήμερα στη χαρά μου, σας ευχαριστώ.

Θα μου επιτρέψετε να αφιερώσω ένα ποτήρι κρασί στην υγεία του αγαπητού θεού Απόλλωνα, που προστατεύει τις μούσες και τα Μαντεία. Ας το πιούμε: Στην υγεία του! Στη χαρά του! Εβίβα!

– Εβίβα! φώναζαν όλοι με υψωμένα τα ποτήρια τους.

Μετά, πήρε το λόγο ο Απόλλωνας να κάνει και αυτός πρόποση:

– Ο ευγενικός Πηλέας αξίωσε να πιείτε όλοι σας ένα ποτήρι στην υγεία μου.

Τον ευχαριστώ πολύ. Γέμισε το ποτήρι του κρασί και συνέχισε: Τούτο το ποτήρι το αφιερώνω στους μακάριους νεόνυμφους και στο παιδί που θα γεννηθεί από αυτούς και θα ονομαστεί Αχιλλέας. Θα ζήσει πολλά χρόνια, χωρίς αρρώστιες και θα δοξαστεί πολύ. Ας πιούμε όλοι στην υγεία τους!

– Εβίβα! φώναζαν όλοι.

Σε όλους έκαναν έκπληξη και θαυμασμό τα λόγια του Απόλλωνα, γιατί είναι λόγια θεού και μάλιστα προφήτη. Η Θέτιδα, που είναι διπλά νύμφη

σήμερα, χαίρεται γιατί τα λόγια αυτά του θεού, τα προφητικά, είναι ένα καλό προμήνυμα για το μέλλον του αγέννητου παιδιού της.

Έτσι έγινε στο γάμο εκείνο μέσα στο σπίτι, γιατί απ' έξω από το σπίτι, η θεά Έριδα ακάλεστη και θυμωμένη είχε ανάψει φωτιές. Άφησε κρυφά ένα μήλο, που έγραφε: «*Στα ωραιότερα μάτια*». Η Ήρα, η Αθηνά και η Αφροδίτη το θέλουν δικό τους και μαλώνουν. Αυτό το μήλο θα φέρει συμφορές στους Έλληνες, στους Τρώες και στον αγέννητο Αχιλλέα.

Αυτό το μήλο θα αναγκάσει τον Απόλλωνα να γίνει ασυνεπής. Να γίνει ένας ανεύθυνος θεός στα λόγια και στις πράξεις. Γιατί, στις Τροίας τον πόλεμο, που ήρθε αργότερα, αυτός που ήταν θεός, προφήτης, ποιητής και προστάτης των μουσών, όχι μόνο δεν θα τηρήσει τους λόγους που είπε, αλλά ο ίδιος θα βοηθήσει τους Τρώες να σκοτώσουν τον Αχιλλέα.

Αναλυτική ερμηνεία του λόγου του Απόλλωνα

Λάμπει, λοιπόν, η Φθιώτιδα.

Μιλάει ο Απόλλων, το φως, η αλήθεια και μιλάει ειλικρινά.

Εδώ κτίζεται το οικοδόμημα της ελπίδας, αγαπητέ αναγνώστη, πάνω στη βέβαιη πίστη.

Η ελπίδα γεννά όνειρα και τα όνειρα αυτοεκπληρώνονται, ανθούν και γίνεται (εδώ δεν πρέπει –δεν επιτρέπεται να αλλοιώσουμε τον ωραιότερο στίχο του Καβάφη...), «*ο Αχιλλεύς της Θεσσαλίας, ο έπαινος*».

Στην εγγύηση αυτή, εκείνης της προφητείας, στηριζόταν όλο το οικοδόμημα.

Η λάμψη του Αχιλλέα και το καμάρι της μάνας.

Ο ρόλος των γέρων

Τα μαντάτα, τα νέα, οι ειδήσεις έχουν ανάγκη ανάλυσης και εξήγησης και τέτοιες υποθέσεις πρέπει να τις χειρίζονται οι σοφοί που, κατά τεκμήριο, τέτοιοι είναι οι γέροι («κατά τεκμήριο», είπαμε). Αυτοί έφεραν τα νέα, αυτοί δίνουν και τις εξηγήσεις, οι σοφοί, οι έμπειροι γέροι.

Στη συνέχεια δίνεται η περιγραφή του μεγέθους του κακού, μετρημένο με την απελπισία της μάνας.

Ξεπετάει τα πάντα σαν ευτελή, σαν ανάξια λόγου, βραχιόλια και δαχτυλίδια. Ήταν ύβρη να κρατήσει αυτά, όταν έχει χαθεί το λαμπρότερο κόσμημά της –η ομορφιά της, «*ο ωκύποδας γιος της*», που λέει ο Όμηρος.

Και παραπονιέται με αφέλεια η μάνα για την αμέλεια του θεού, για την αδιαφορία του –έτσι τουλάχιστον πίστευε– και για αυτό τον επιτιμούσε με καυστική ειρωνεία:

*«που γύριζε ο προφήτης
όταν τον υιό της σκότωναν στα πρώτα νιάτα.»
«Πού ήταν ο θεός,
που ξέρει να λέει μεγάλα λόγια χωρίς να τα τηρεί».*

Ως επιπόλαιο θεό τον ψέγει η μάνα, ως αμελή και θρηνοκοπάει ... σαν μάνα.

Η δευτερολογία των γέρων

Η απάντηση των σοφών, έρχεται να ανατρέψει τις ηθικές συντεταγμένες, να διασύρει για την ασυνέπειά του ένα σοφό θεό.

Να τον απογυμνώσει από κάθε σεβασμό, να εκθέσει την αποκάλυπτη ηθική παλινωδία του.

Να δείξει τον μικρό ανθρωποθεό, όχι τον αμελή, όχι τον επιπόλαιο, αλλά τον άπιστο θεό.

Μεταγνωστική προσέγγιση ή ας το πούμε ερμηνεία της παλινωδίας του θεού, αν το θέλεις έτσι, αγαπητέ αναγνώστη.

Ίσως ο θεός δεν ήταν ασυνεπής! Ίσως δεν υπάρχει απιστία! Ούτε παλινωδία!

Έκανε λάθος ο Πλάτωνας που το λέει (στ 383 β *Πολιτεία*) και ο Αισχύλος που το πρωτόγραψε στη χαμένη του τραγωδία «*Όπλων κρίσεις*» και φυσικά λάθος κάνει και ο Καβάφης που άδραξε την ευκαιρία, με αφορμή τούτο το γεγονός, να γράψει για την απιστία του θεού.

Η αιωνιότητα (άρα αθανασία) του Αχιλλέα είναι δεδομένη, σήμερα, χωρίς αυτός να ζει.

Άρα, ο Απόλλων είπε την αλήθεια.

Ωστόσο αυτή την εκδοχή δεν την ερμήνευσε έτσι ο Πλάτωνας.

Άκουσε τι λέει:

Από έργο του Αισχύλου
(Το αναφέρει ο Πλάτωνας)

*«όταν τις τοιαύτα λέγη
περί θεών
χαλεπανούμεν [...]*

*ουδέ τους διδασκάλους
εάσομεν
επί παιδεία
χρήσθαι των νέων»*

Νεοελληνική απόδοση

*«Όταν κάποιος λέει τέτοια λόγια,
για τους θεούς
θα τον δυσκολέψουμε, [...]*

*ούτε τους δασκάλους
θα αφήσουμε
για την εκπαίδευση
να τα μεταχειρίζονται των νέων»*

Συμπέρασμα

Ο Αισχύλος λέει τι είπε ο θεός τότε, σε κείνο το τραπέζι και τι έκανε μετά.

Ο Πλάτωνας λέει: Να τους δυσκολεύουμε (να τους εμποδίζουμε) όσους λένε, ότι τα είπε ο θεός αυτά.

Το σοφό Μαντείο θα έλεγε: «Ερμηνεύστε σωστά τον λόγο του θεού. Ο θεός δεν σφάλει, έχουν αμφισημία οι λόγοι του, είναι διφορούμενοι, να προσέχετε την εσωτερική εγκυρότητά τους. Ο Αχιλλέας με τη δόξα του είναι αιώνιος, άρα δεν είπε αναλήθειες ο Απόλλωνας.»

Να τι σημαίνει μεταγνωστικός στοχασμός, αγαπητέ αναγνώστη, να μπορούμε να σκεφτόμαστε με όσα μάθαμε, όχι όπως μας έμαθαν.

«Κεριά» (1899)

<i>«Του μέλλοντος οι μέρες στέκοντ' εμπροστά μας σα μια σειρά κεράκια αναμένα – χρυσά, ζεστά, και ζωηρά κεράκια.</i>	13/σύλλαβος 11/σύλλαβος 11/σύλλαβος
<i>Η περασμένες μέρες πίσω μένουν, μια θλιβερή γραμμή κεριών σβυσμένων τα πιο κοντά βγάζουν καπνόν ακόμη, κρύα κεριά, λωμένα, και κυρτά.</i>	11/σύλλαβος 11/σύλλαβος 11/σύλλαβος 11/σύλλαβος
<i>Δεν θέλω να τα βλέπω· με λυπεί η μορφή των, και με λυπεί το πρώτο φως των να θυμούμαι. Εμπρός κυττάζω τ' αναμένα μου κεριά.</i>	13/σύλλαβος 13/σύλλαβος 12/σύλλαβος
<i>Δεν θέλω να γυρίσω να μη δω και φρίζω τι γρήγορα που η σκοτεινή γραμμή μακραίνει, τι γρήγορα που τα σβυστά κεριά πληθαίνουν.»</i>	13/σύλλαβος 13/σύλλαβος 13/σύλλαβος

Η τεχνική του ποιήματος

Όλο το ποίημα θα ήταν με 11/σύλλαβους ιαμβικούς ανομοιοκατάληκτους στίχους, και ο Καβάφης ως συμβολιστής και στιχουργικά απείθαρχος, πλάθει τους τελευταίους στίχους και τον πρώτο 13/σύλλαβους, ενώ θα του ήταν εύκολο να τους κάνει κι αυτούς 11/σύλλαβους.

Για παράδειγμα: Ο πρώτος στίχος είναι 13/σύλλαβος και λέει:

«Του μέλλοντος οι μέρες στέκοντ' εμπροστά μας»

Αν ήταν 11/σύλλαβος όπως απαιτούσε ο ρυθμός και η αποφυγή της έκθλιψης, θα έλεγε:

Του μέλλοντος οι μέρες στέκουν μπρος μας.

Αλλά ο Καβάφης διάλεξε τις λέξεις «στέκονται εμπροστά μας», αν και παρακάτω διαλέγει το εμπρός. Όλα αυτά γίνονται, βέβαια, με επιμέλεια, αυτό το πιστεύουμε.

Τώρα ... ας γίνουν ο εξώστης που θα αγναντέψουμε «εμπρός» ή «εμπροστά», με πολύ σεβασμό και επισιμότητα τα κεριά του.

Νοηματική ανάλυση

Τα μεγάλα υπαρξιακά ερωτηματικά:

πού πάμε; πόσο γρήγορα πάμε; μήπως δεν πάμε; αν δεν πάμε, τότε τι μένουμε φεύγοντας!

Ο ποιητής βρήκε τον ωραιότερο συμβολισμό, για να κάνει πραγματομορφική εξομοίωση των μεγάλων ανθρώπινων ερωτηματικών!

Ας τον παραφράσουμε λίγο:

Γραμμή η ζωή, με τέλος και αρχή
Με παρελθόν, με μέλλον και παρόν
Σαν μια μακριά σειρά κεριά,
Καίγονται, σβήνουνε, σιωπούν.
Άλλα μαυρίζουν, άλλα καπνίζουν,
Άλλα φωτίζουν κι άλλα λυγούν.
Φωτίζουν λίγο, σβήνουν και γέρνουν
τα ωραία κεράκια, τα αναμμένα,
βήματα σύμβολα, ντυμένα με φως

προχώρα εμπρός μέχρι το τέλος
άμα σταθείς σβήνουν αυτά,
Χωρίς σκοπό ποτέ δεν καίνε
Πίσω σου όλα είναι σβηστά
Και είναι ντυμένα με αναμνήσεις,
μικρά μνημεία, χαρές και θλίψεις.
Μην τα κοιτάξεις, θαμπίζουν όλα,
Είναι τα δάκρυα απ' τα κεριά.
εμπρός σου κοίταξε τα αναμμένα
κεράκια που έμειναν λίγα ή πολλά
κρατούν ελπίδες και υποσχέσεις.
Αυτά τα άσβηστα στερνά κεριά.

Αναλυτική μεταγνωστική προσέγγιση

Αν είναι αλήθεια (και πώς μπορεί να μην είναι) ότι ο αναγνώστης (πρέπει να) κάνει μεταγνωστική προσέγγιση του κειμένου. Δηλαδή πρέπει: Να το ξαναγράψει, να το αναδιηγείται, όπως το καταλαβαίνει.

Τότε πρέπει να το ξαναγράψουμε, τούτο το ποίημα, τονίζοντας ότι: ο ποιητής δεν πρόσεξε όσο έπρεπε τα πίσω τα κεριά.

Αν έβλεπε, το φως που στέλνουν τώρα,
τα μαύρα τα κεριά του τα σβησμένα,
που μείναν πίσω φωτεινά σαν να 'ναι:
κείνη η μαύρη τους η γραμμή η μεγάλη,
ολόφωτη πυξίδα που μας δείχνει
τον πολικό σε τούτο το ταξίδι,
για τα σβηστά κεριά «λύπη» δεν θα 'χε.

Αλλά είπαμε, αγαπητέ αναγνώστη, η τύχη δεν τα δίνει όλα σε όλους, για να μπορούμε να αλληλοδανειζόμαστε. Αν χρειάζεται, να το υπογραμμίσουμε.

Οι υπογραμμίσεις είναι μεταγνωστικές στρατηγικές, αλλά και νύξεις.

Η αναγνώριση των ποιημάτων του Καβάφη

Ο Παλαμάς, συνομήλικος του Καβάφη, δεν μπόρεσε να τον κατανοήσει, είχε τυφλωθεί από το μεγαλείο που βίωνε και εκφράστηκε με λόγια του τύπου: «*Τα ποιήματα του Καβάφη είναι ρεπορτάζ από τους αιώνες*» ή «*Τα ποιήματά του θέλουν να γίνουν ποιήματα αλλά δεν μπορούν*». Τα λόγια αυτά του Παλαμά, πρέπει να μας προβληματίσουν. Ή φανερώνουν το πραγματικό δικό του ανάστημα, που είναι μικρότερο από το μεγαλειώδες ανάστημα που του προσέδωσαν στην εποχή του ή θα δεχτούμε ότι τα ποιήματα του Καβάφη έχουν τεχνικές, αν όχι νοηματικές ελλείψεις. Στα παραπάνω λόγια του Παλαμά ο Καβάφης απάντησε: «*Αν ήμουν στη θέση του Παλαμά θα σώπαινα, αν δεν είχα τίποτα καινούριο να πω*». Όχι μόνο ο Παλαμάς, αλλά και όλοι της Αθηναϊκής Σχολής υποτίμησαν την αξία του Καβάφη.

Η ποίησή του αναγνωρίζεται από πολλούς σήμερα και τον κατατάσσουν, αν όχι στο πρώτο σκαλί, πάντως πιο μπροστά από πολλούς. Μοιάζει η ποίησή του με του Κάλβου, με τη διαφορά ότι ο μεν συμβολισμός του

Κάλβου, για να κατανοηθεί χρειάζεται γλωσσική επάρκεια, ο δε συμβολισμός του Καβάφη, φιλοσοφικό στοχασμό.

Πολλοί άδραξαν την ευκαιρία να δοξαστούν επαινώντας τον Καβάφη – όταν είχε ήδη ανατείλει λαμπρός– κάνοντας ρηχές επισημάνσεις του τύπου: *«Έφερε πάλι στην επιφάνεια τη διδακτική ποίηση»* ή *«Έχει πλάσει πολλούς ιδανικούς εφήβους στην ποίησή του»* ή *«Χρησιμοποιούσε τον ίαμβο, διότι αυτός είναι ο τρόπος που εκφράζονται οι Έλληνες από την κλασική εποχή»* ή *«Ο ποιητής επεξεργαζόταν επίμονα κάθε στίχο»* και ένα σωρό άλλους τέτοιους ρηχούς λόγους, λες και τούτα τα κοινότυπα στοιχεία είναι αυτά που κάνουν διακριτό τον Καβάφη.

Ο Καβάφης είναι σπουδαίος, γιατί είναι απλός στο συμβολισμό του. Δεν γράφει για την τέχνη, γράφει με τέχνη για τον κάθε άνθρωπο, με σεβασμό και αγάπη, και τον αφήνει μόνο του να υψωθεί με τα συμβολιζόμενα νοήματα, ως εκεί που μπορούν να τον πάνε ή ως εκεί που μπορεί να τα πάει.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Δημοτικά τραγούδια

« <i>Τα ρόδα της κόρης</i> » (παραλογή)	57
« <i>Του Ανδρούτσου</i> » (κλέφτικο)	63
« <i>Ο Τσιμιστζής</i> » (της αγάπης)	67

Είδη δημοτικών τραγουδιών

Τα πιο τυπικά είδη δημοτικών τραγουδιών είναι:

α) Οι παραλογές, που αφηγούνται μια ιστορία με σπουδαίο περιεχόμενο και διδάσκουν ή καυτηριάζουν ήθη και συμπεριφορές.

β) Τα κλέφτικα, τα οποία επαινούν τους απείθαρχους στην εξουσία των Τούρκων Έλληνες. Οι Τούρκοι τους έβριζαν «κλέφτες». Η ύβρη «κλέφτης», εδώ μεταποιήθηκε από τη λαϊκή σοφία σε έννοια που επικάθεται σαν τίτλος τιμής.

γ) Της αγάπης, που υμνούν την ομορφιά και τον έρωτα.

δ) Της ζωής, που μιλούν για την τιμή, για τον θάνατο και γενικά για τα κοινωνικά έθιμα και ήθη.

Παραθέτουμε αντιπροσωπευτικά τραγούδια των παραπάνω ειδών.

Τι συμβολίζει η Εθνική Ελληνική Σημαία

A. Παραλογή

«Τα ρόδα της κόρης»

(Από τη συλλογή της Ακαδημίας Αθηνών,
σε δεκαπεντασύλλαβο, όπως όλες οι λαϊκές δημιουργίες).

*«Μια κόρη ρόδα μάζωνε και άνθη κορφολόγα,
κι' ο βασιλιάς αζάντησε από το άβ' κι' ερχόντα.
– Ώρα καλή σου, κωπελλιά, δος μου κι' εμένα ρόδα.
– Μετά χαράς σου, βασιλέ, και να σου δώσω τρία.
Εβγαλε και της έδωσε τα δυο του δαχτυλίδια 5
Κι' η μάννα της τη θώραγε απ' του παραθυράκι.
– Μαρή σκύλα, μαρ' άνομη κι' αρμενουβαφτισμένη,
πόχεις τους δώδεκ' άδερφούς και θα σε μαντατέψου.*

*Ακόμη λόγου έλεγε κι' σι δώδεκα εφτάσαν 10
κι' οι δώδεκα τη δέρνανε με τα γδυμνά μαχαίρια,
Κι' η μάννα της την έδερνε με μια χρυσή βεργίτσα.
Η κόρ' ως τα μεσάνυχτα πήρε και ψυχουμάχα.
Η μάννα της μπαινόβγαινε και τα μαλλιά της τράβα.
– Σα θα πεθάνεις, κόρη μου, τι ρούχα να σου βάνου 15
Θέλεις απού τα χρούσαφα ή απ' τα βιλουδένια;
– Δε θέλ' απού τα χρούσαφα, μηδ' απ' τα βιλουδένια,
μόν' θέλου να με θάψιτε μέσα στα ματουμένα,
για να τ' ακούσ' ο βασιλιάς, για να του μάθ' η χώρα,
πώς έχασα τη νιότη μου για δυό ζευγάρια ρόδα».*

Επ. Σταματιάδου, *Σαμιακά Ε'*, σ. 498.

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος δεκαπεντασύλλαβος, ιαμβικός, ανομοιοκατάληκτος, παροξύτονος, με τομή στην όγδοη συλλαβή.

Νοηματική ανάλυση

Εισαγωγικά

Καμιά ανάλυση δεν βοηθάει στην κατανόηση, αν ο αναγνώστης δεν αποκτήσει ενσυναίσθηση! Δηλαδή, τη δυνατότητα να δει τα πράγματα από τη θέση του άλλου. Ο άλλος εδώ είναι ο ανώνυμος ποιητής, που αισθάνεται ότι το συμβάν που περιγράφει είναι συγκλονιστικό και μέγα και έχει προθετικότητα με λέξεις και λεκτικά σύνολα, με υπερβολές, αφαιρέσεις και παρομοιώσεις να μας κοινωνήσει τη συγκίνησή του.

Ο Αριστοτέλης δίνοντας τον ορισμό της τραγωδίας, λέει:

*«Ἔστιν οὖν τραγωδία,
μίμησις πράξεως
σπουδαίας και τελείας,
μέγεθος εχούσης,
ηδυσμένω λόγῳ,
χωρίς ἐκάστου
τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις,
δρῶντων
καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας,
δι' ἐλέου και φόβου
περαίνουσιν
τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων
κάθαρσιν.»*

*«Εἶναι, λοιπόν, ἡ τραγωδία
μίμησις πράξης
σπουδαίας και τέλειας,
που ἔχει μέγεθος ορισμένο (αρχή, μέση, τέλος)
με γλυκό λόγο (με ἀπαγγελία και μελωδία)
χωριστό για κάθε ένα (διαφορετικές μελωδίες)*

*από τα μέρη του έργου (για κάθε κομμάτι)
(με πρόσωπα) που δρουν (παίζουν ρόλο)
και δεν απαγγέλλουν απλώς
και από συμπάθεια και φόβο (οι θεατές)
ολοκληρώνουν
την, με τούτα τα παθήματα (που βλέπουν).
αγνότητά τους.»*

Οι παραλογές είναι σαν λυρικές τραγωδίες, κατά οικονομία σύντομες, με πρόλογο, με πάροδο, με επεισόδιο, με ωδή, με έξοδο, που και αυτές έχουν στόχο να προκαλέσουν τη συμπάθεια ή τον φόβο του ακροατή για παρόμοια ψυχικά συναισθήματα.

Η παραλογή αυτή, που είναι μια από τις πολλές παραλλαγές της, που τις συναντάμε στα τραγούδια του λαού μας, έχει σαν θέμα «*ιστόρημα πράξεως σπουδαίας και τελείας*», όπως άλλωστε και όλες οι παραλογές, αφού διηγούνται με έμμετρο τρόπο κάποιο «*επικίνδυνο*», συνήθως, για τον ηθικό κοινωνικό κώδικα, γεγονός.

Το θέμα του ποιήματος

Το θέμα του τραγουδιού είναι η καταδίκη της συμπεριφοράς μιας νέας κοπέλας, που ήταν έξω από τα επιτρεπτά όρια ηθικής της εποχής εκείνης.

Ας την παρακολουθήσουμε

«*Μια κόρη ρόδα μάζωνε*» είναι η εισαγωγή του μύθου. Μια ρομαντική στιγμή, μια στιγμή έξω από την τριβή των καθημερινών βιοποριστικών εργασιών, μια στιγμή ξεγνοιασιάς και αναπόλησης, μια στιγμή που είναι χαλαρή η συνείδηση και κινδυνεύει να ενδώσει (να αφηθεί, να ... ενδώσει) σε πειρασμούς.

Αρχίζει με την ενασχόληση της κόρης με λουλούδια σε ανοιξιάτικο τοπίο, εκεί που το ερωτικό στοιχείο κυριαρχεί.

Ενδεχομένως να υπονοεί ότι «*περί άλλων τυρβάζει*» μαζεύοντας ρόδα. Σε τέτοιες στιγμές οι ηθικές αντιστάσεις πέφτουν και οι πειρασμοί που караδοκούν, αυτή τη χαλαρή στιγμή, διαλέγουν κι έρχονται.

Ο πειρασμός έρχεται με την ιδανικότερη μορφή του, με τη μορφή που ονειρεύεται μια κοπέλα, όχι απλά σαν αρχοντόπουλο –όνειρο κάθε κορι-

τσιού– ούτε σαν το βασιλόπουλο που είναι το ιδανικό όνειρο. Εδώ έρχεται ο πειρασμός ακόμη πιο ωραιοποιημένος, και είναι ο ίδιος ο «βασιλιάς» – νέος προφανώς και ωραίος–, η τέλεια πρόκληση.

Το δημοτικό τραγούδι δεν δέχεται συμβιβασμούς. Θέλει να ωθεί τον άνθρωπο στα όριά του, στις άκρες του, να διαλέγει ή το άσπρο ή το μαύρο, ή να λυτρώνεται ή να πέφτει, δεν υπάρχουν αποχρώσεις γκριζόασπρου. Οι αξίες είναι ανεκτίμητες, αδιαπραγμάτευτες.

Την παρακαλεί ο βασιλιάς –ρίχνει τα δίχτυα– να του δώσει η κόρη ένα ρόδο. Ένα της ζητά και αυτή του δίνει τρία. Ο βασιλιάς ανταμείβει την ανταπόκρισή της, της δίνει αντίδωρο το δακτυλίδι του.

Το παραστράτημα έχει συντελεστεί.

Ό,τι έγινε είναι εκτός του έθους. Η κόρη συμπεριφέρθηκε επιπόλαια.

Τα δημοτικά τραγούδια και όλα τα σοβαρά ερωτικά έργα (βλέπε σαν παράδειγμα τον «Φαίδρο» του Πλάτωνα, τον «Πραγματευτή» του Γρυπάρη και παράβαλε ως αντιπαράδειγμα και τον Εμπειρικό) όταν περιγράφουν πράξεις ερωτικές, το κάνουν με συμβολισμό, με αφαίρεση, που έχει ευγένεια και ήθος.

Μην εκτιμάς, αγαπητέ αναγνώστη, το μέγεθος του παραστρατήματος με τα ηθικά σου μέτρα. Τα μέτρα της δικής μας ηθικής είναι μη έγκυρα και αναξιόπιστα και κινδυνεύουμε, προπάντων, να γίνουμε προπέτες και να περιπέσουμε σε ύβρη, αν γίνουμε εμείς τιμητές της πράξης αυτής της ανταλλαγής των ρόδων και των δακτυλιδιών. Θα αδικήσουμε κρίνοντας με επιείκεια ή αυστηρότητα.

Έχουμε άλλον εγκυρότερο και απόλυτα ηθικό και δίκαιο κριτή, τη μάνα, που από το ένα μέρος της ζυγαριάς βάζει την αγάπη της μάνας, σαν κάθε μάνα, την επιείκεια της μάνας, τη διάθεση για συγχώρεση που έχει η μάνα, τη δύναμη να σηκώσει κάθε πόνο για το παιδί της και από το άλλο μέρος βάζει το, δυσβάστακτα, βαρύ φορτίο της κοινωνικής ντροπής, που προκάλεσε με την αφελή χαλάρωση, η άσεμνη συμπεριφορά της κόρης. Η σοφή, η ηθική, η γεμάτη πείρα μάνα γνωρίζει πόσο βαριά είναι η σκιά της κοινωνίας.

Η συμπεριφορά αυτή θα στιγματίσει την κόρη και θα γίνει ο βίος της αβίωτος (βλέπε και ανάλυση «Μεσολογγίτικο» του Μαλακάση). Όχι μόνο η κόρη στιγματίζεται, αλλά και όλοι, όσοι από το συγγενικό περιβάλλον, ανέχονται, χωρίς να καταδικάζουν αυτή τη συμπεριφορά της.

Αν θεωρήσουμε τη μάνα ως ευγενικό άνθρωπο και τα λόγια που ξεστομί-

ζει («σκόλα», «άνομη», «αρμενουβαφτισμένη», δηλαδή αντίχριστη), ότι είναι λόγια υβριστικά, που αρμόζουν μόνο αν έχει βαριές κατηγορίες για την κόρη της, πρέπει να συμπεράνουμε ότι και οι ενέργειες της κόρης της, ως έθος, είναι έξω από τα διδαγμένα, τα οποία γνώριζε η κόρη και όφειλε να τηρεί.

Η πράξη είναι επιλήψιμη και η ετυμηγορία παραδειγματική. Άλλωστε το ποίημα, είπαμε, είναι διδακτικό «μίμησις πράξεως».

Η μάνα αδυνατεί να συγχωρήσει. Μαντάτεψε (μαρτύρησε, πληροφόρησε, μετέφερε το μαντάτο, το επεισόδιο της άνομης) στα αδέρφια της. Τα αδέρφια ακόμα περισσότερο δεν μπορούν να συγχωρήσουν. Η οικογενειακή τιμή είναι η κοινή συνισταμένη όλων.

Το «αρμενουβαφτισμένη» δεν υποδηλώνει ρατσισμό. Το τραγούδι δεν έχει ρατσιστικές προλήψεις, τις ηθικές συμπεριφορές υπαινίσσεται. Θα μπορούσε να ήταν η αναφορά σε οποιονδήποτε άλλο –αντίθετου βαπτίσματος– οπαδό.

Η απόφαση του «δικαστηρίου» είναι κεραυνός. Η ποινή; Θάνατος!

Ωστόσο η ποινή δεν είναι η εσχάτη, είναι η παρα-εσχάτη!

Είναι μόνο φυσικός θάνατος, γιατί ο άλλος, ο αβάστακτος, ο εξακολουθητικός, ο ηθικός θάνατος, η έσχατη ποινή, τελεύτηκε με κείνα τα λουλουδίσματα και τα δακτυλιδίσματα τότε, εκεί.

Δήμιοι, τα αδέρφια. Δήμιος, όμως και η μάνα με «χρυσή βεργίτσα», αλλά βέργα. Μην στοχαστούμε ότι δεν πονούν όλοι, αλλά ο πόνος της τιμής είναι πιο βαρύς, όσο δεν γίνεται η κάθαρση με την καταδίκη και την τιμωρία που θα φέρουν την κάθαρση.

Εδώ διακυβεύεται η τιμή, η υπόληψη, δεν είναι «παίξε γέλασε», αγαπητέ αναγνώστη, αυτό όταν το λέει η μάνα, γιατί μιλάει το «σεβάσμιο ήθος», η απόλυτη αμεροληψία. Η μάνα, που έχει και συμβουλευτικό ρόλο στην οικογένεια, θεωρεί ότι δεν υπάρχει διέξοδος, δεν υπάρχει εναλλακτική διαχείριση της κρίσης. Έπρεπε η κόρη να σεβαστεί τον εαυτό της, ή να ντραπεί την κοινωνία, ή τέλος, να φοβηθεί τις επιπτώσεις. Παραβίασε και τα τρία επίπεδα ηθικής –την αυτόνομη, τη συμβατική και την ετερόνυμη– (για να μην ξεχνάμε και τη ... θεματική αλληλουχία λογοτεχνίας και παιδαγωγικής ψυχολογίας).

Ωστόσο, πριν ολοκληρωθεί το δράμα, πρέπει οι ηθικές παρακαταθήκες να τηρηθούν μέχρι κεραίας.

Ο ηθικός κώδικας τιμής μιλάει για φροντίδα –κηδεία– του νεκρού. Η ακη-

δία είναι εξίσου ατιμωτική πράξη για κάθε νεκρό. Τούτος ο κώδικας τιμής είναι το ηθικό αντίβαρο της Αντιγόνης, που φωνάζει απείθαρχη στον Κρέοντα «*Ου τοι συνέχθειν αλλά συμφιλεῖν ἔφυν*». Τούτη η πράξη είναι η ηθική αμοιβή της νεκρής αμαρτωλής, που τώρα πλήρωσε το τίμημα της πράξης.

Της πρέπει φροντισμένη κηδεία και ρωτιέται η κόρη από την ίδια τη μάνα της.

Όμως για να είμαστε διαχρονικά δίκαιοι, πρέπει να πούμε και τούτο: Οι ηθικές επιταγές της κοινωνίας είναι προστάγματα και τα κατακτούν οι νέοι σιγά σιγά, και αργά αργά, και έχουν δυσκολία να κατανοηθούν και να γίνουν κτήμα τους.

Η νέα κοπέλα δεν τα αφομοίωσε πλήρως τα προστάγματα και ούτε συμμερίζεται το βάρος μιας τέτοιας τιμωρίας.

Φταίει τα νιάτα της; Φταίει η άνοιξη; Φταίει ο έρωτας; Φταίει, μήπως, ο πειρασμός (καμιά επίπτωση για τον βασιλιά), αδιαφορούν όλοι για το μέγεθος της πρόκλησης. Η κόρη δεν κατανοεί το μέγεθος του ηθικού ολισθήματος και το φωνάζει στον κόσμο και στον βασιλιά: «*χάνω τα νιάτα μου για δυο ζευγάρια ρόδα*», λέει.

Μην ξαστοχήσουμε λιγοψυχώντας και πάρουμε το μέρος της κόρης.

Μην αδικήσουμε σήμερα κανέναν με την επιείκειά μας.

Η κόρη ζει στο τότε και η μάνα και τα αδέρφια τότε δίκασαν.

Δεν φεύγει η κόρη για τα ρόδα που έδωσε και τα δακτυλίδια που πήρε. Φεύγει για να μη δει πώς θα μαραίνονται τα ρόδα στα χέρια της τις άνοιξες που θα έρχονταν, όταν κανένα χέρι δεν θα απλωνόταν ποτέ ξανά να πάρει λουλούδια από χέρι δακτυλιδισμένο. Τώρα φεύγει νεκρή. Θα ζούσε πεθαιμένη. Αυτό δεν το είχε καταλάβει.

Στο καλό, Ανοιξούλα μας.

B. Κλέφτικο

«Του Ανδρούτσου»

*«Κλαίνε τα δόλια τα βουνά, παρηγοριά δεν έχουν.
 Δεν κλαίνε για το ψήλωμα, δεν κλαίνε για τα χιόνια.
 Η Γκιόνα λέει της Λιάκουρας και την ξαναρωτάει:
 – Βουνί, πού 'σαι ψηλότερο, πολύ μακριά και γλέπεις,
 Ανδρούτσος τι να γίνηκε, η λεβεντιά πού να ναι;
 – Τι να σου ειπώ, βουνάκι μου, τι να σου ειπώ, βουνό μου,
 την κλεφτουριά την χαίρονται οι βουλιασμένοι κάμποι
 στους κάμπους ψένουν τα σφαχτά και ρίχνουν το λιθάρι.
 Και ή Γκιόνα σαν το άκουσε, πολύ της βαρυφάνει
 τηράει δεξιά, τηράει ζερβά, τηράει κατά τη Σκάλα,
 γυρίζει, βλέπει χαμηλά, γυρίζει, λέει του κάμπου:
 – Βρε κάμπε αρρωστιάρικε βρε κάμπε μαραζιάρη,
 με τη δική μου λεβεντιά να στολιστείς γυρεύεις;
 Για βγάλε τα στολίδια μου, δος μου τη λεβεντιά μου,
 μη λειώσω όλα τα χιόνια μου και θάλασσα σε κάμω».*

N. Λάσκαρη, «*Η Λάστα*», σ. 344, αρ. 2.

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος δεκαπεντασύλλαβος, ιαμβικός, ανομοιοκατάληκτος, παροξύτονος με τομή στην όγδοη συλλαβή.

Νοηματική ανάλυση

Ο ρομαντισμός του δημοτικού αυτού τραγουδιού, η προσωποποίηση της φύσης και ο πυρήνας του νοήματός του, το κάνουν να είναι ένα από τα τυπικότερα δείγματα των κλέφτικων τραγουδιών.

Η πρόθεση του ποιήματος –τραγουδιού– είναι να δείξει πόσο αξιαγάπητοι και τιμημένοι ήταν οι κλέφτες και η κλέφτικη ζωή. Και πόσο το τέλος, ο αποχωρισμός, το σταμάτημα μιας ωραίας συνέχειας, το τέλος του

ταξιδιού, κεντρίζουν τους υπαρξιακούς προβληματισμούς και θέτουν τα μεγάλα διλήμματα «σε στιγμές που πρέπει το μεγάλο ναι ή το μεγάλο όχι να πούνε...»

Εδώ πρόκειται για ένα συμβολισμό με οχήματα τα αξιαγάπητα βουνά και τους ανήσυχους κλέφτες.

Ο αποχωρισμός πάντα πονάει περισσότερο αυτόν που μένει, παρά αυτόν που φεύγει. Ο ένας νοιώθει τη δύναμη του αέρα στα πανιά του και ο άλλος το βάρος της άγκυρας. Η διαφορά είναι μεγάλη.

Οι διλημματικές αυτές στιγμές του χωρισμού είναι από τις σημαντικότερες, τις συχνότερες και τις πιο δισεπίλυτες στις ανθρώπινες σχέσεις.

Αυτούς που φεύγουν από κοντά μας είναι πιο βολικό να πιστεύουμε ότι τους παρασύρουν, τους πλανεύουν οι άλλοι και δεν φεύγουν γιατί δεν έχουμε τα σύνεργα που συντηρούν ή κτίζουν τα όνειρα.

Το δίλλημα της Γκιόνας είναι τραγικό. Είναι γοητευμένη με τους κλέφτες, αισθάνεται έναν θείο έρωτα γι' αυτούς και αυτοί της γυρίζουν την πλάτη. Την προδίδουν ή το κάνουν από ανάγκη; Πώς θα βιώσει τούτο τον χωρισμό, σαν μάνα ή σαν ερωμένη;

Την αληθινή απάντηση αναλαμβάνουν να τη δώσουν τα βουνά, μέσα από μια σύντομη διήγηση και ένα σύντομο διάλογο.

Κλαίει απαρηγόρητα τα βουνά, γιατί η απώλεια είναι, φαίνεται να είναι, παντοτινή.

Δεν κλαίει γιατί έχασαν ό,τι, κυρίως, τα κάνει υπερήφανα: το ύψος των βουνοκορφών τους, τον ίσκιο των δασών τους, τα χιόνια τους, αλλά για κάτι πιο ακριβό και πολύτιμο: για το χάσιμο της κλεφτουριάς και μάλιστα του πιο διαλεκτού της κλεφτουριάς, του Ανδρούτσου.

Η απορία της Γκιόνας γίνεται ερώτηση και παράκληση για μια καθαρή απάντηση.

Η απάντηση που θα έρθει είναι ακριβής, το λέει το ψηλό βουνό που βλέπει μακριά, και διακρίνει ποια είναι η αλήθεια. Το λέει η Λιάκουρα του Παρνασσού, η πιο ψηλή κορφάδα και το λέει με παρρησία και όχι με διαφορούμενους λόγους-χρησμούς, όπως μίλαγαν παλιά στα πόδια τούτου του βουνού οι Πυθίες. Ο Παρνασσός είχε μούσες που ήρθαν κι έφυγαν και κλέφτες που ήρθαν για να φύγουν και το ξέρει. Έχει η Λιάκουρα την προστατευτική σοφία της γνώσης του «αεί ρει», αφού είδε τον ομφαλό της Γης να χάνεται μέσα από τα πόδια της και τις πηγές της να σιωπούν. Γνωρίζει το διατονικό ήχο του τέλους η σοφή Λιάκουρα.

Η απάντηση είναι σκληρή, δίνεται, όμως, με παρηγορητικό τρόπο, γιατί αυτός που ρωτάει δεν είναι το βουνό, αλλά το βουνάκι το μικρό, το άπειρο, το εύπιστο και πιστό:

«Τι να σου πω βουνάκι μου... Τι να σου πω βουνό μου...»

Βουνάκι πρωτο-ονομάζει ο Παρνασσός την Γκιόνα και αμέσως μετά βουνό, για να του δείξει ότι πρέπει να σταθεί στο ύψος του. Τους κλέφτες τους χαίρονται οι κάμποι. Δεν τους κρατούν με τη φοβέρα, αλλά με τη θέλησή τους.

Διάλεξαν τους κάμπους να γλεντούν, να ρίχνουν το λιθάρι και να χαίρονται.

Άλλαξαν οι καιροί, νέα ζωή, νέα ήθη.

Η Γκιόνα το βλέπει, αλλά δεν θέλει να πιστέψει ότι χάθηκε το προσφιλές πρόσωπο, ότι την εγκατέλειψε και προτίμησε τον κάμπο. Τι πιο φυσιολογικό όταν οι συνθήκες γίνονται καλύτερες για τους κλέφτες; Τι πιο κατανοητό αν τους δει σαν παιδιά της. Τι δύσκολα κατανοητό αν τους δει σαν αγάπες της (θα ταίριαζε η λέξη εραστές, αν ο εξελισσόμενος εγγραμματισμός μας δεν είχε περιορίσει το εννοιολογικό πλάτος, που είχε αυτή η λέξη κάποτε, σε ένα στενό καμαράκι).

Αυτή είναι η αδήριτη, η αμάχητη πορεία των πραγμάτων. Δεν μπορούμε να δεσμεύσουμε την ευτυχία, τις συνέχειες και τις αλλαγές. Πάντα θα έχουν επισφάλειες. Τότε, συμβουλεύει ο ποιητής, *«αποχαιρέτα την Αλεζάνδρεια»*.

Αλλά οι εραστές –με την αρχέτυπη σημασία της λέξης αυτής– δεν πείθονται ούτε εγκαταλείπουν και αυτό είναι που κάνει τον λόγο του Σοφοκλή *«έρως ανίκατε μάχαν»* διαχρονικό, παρήγορο και αναμφισβήτητο. Ερωτευμένη είναι η Γκιόνα κι ό,τι κι αν πει, χαλάλι της.

Το ποίημα, είπαμε, έχει συμβολισμό, δεν αφορά μόνο τους κλέφτες και τα βουνά, αφορά όλους τους ανθρώπους όλων των εποχών. Είναι μια έμμετρη παραβολή.

Δεν μπορούμε να συμβιβαστούμε με την αλλαγή, όταν η μοίρα την κάνει δυσβάσταχτη. Όταν την άσχημη φορά της αλλαγής την προξενεί αγαπημένο πρόσωπο, τότε ψάχνουμε να βρούμε μια αιτία έξω από αυτό, να το κάνουμε και εκείνο θύμα, όπως εμείς, συμπάσχον με μας.

Την ίδια δικαιολογία συναντάμε και σε άλλα δημοτικά τραγούδια.

Η ξενιτιά φταίει και όχι ο ξενιτεμένος ή η φτώχεια του.

Η θάλασσα φταίει και όχι ο ναυτικός ή η ανέχειά του.

Δεν φταίνε οι κάμποι. Οι κλέφτες «φταίνε», τα αγαπημένα πρόσωπα, που βρήκαν αλλού, άλλες αγάπες.

Αλλά τι! Η «σχέση» τους με το βουνό δεν είχε ρίζες, δεν είχε δύναμη να αντέξει στις προκλήσεις του κάμπου;

Έτσι διαγράφεται ένας (ιστορικός) δεσμός;

Οι κλέφτες ψεύτικα τραγουδούσαν για του βουνού τη λεβεντιά;

Ξέρει η Γκιόνα καλά ποιος φταίει, αλλά δεν έρχονται οι λογικές στιγμές όταν τρέμει η γη κάτω στα πόδια της. Πρέπει κάτι να πει, να σώσει ο,τιδήποτε, αν σώζεται, να βρει μια παρηγοριά.

Κοιτάζει με αγωνία να δει πού βρίσκεται αυτό το αντίζηλο κακό. «*Τηράει δεξιά, τηράει ζερβά, τηράει κατά τη Σκάλα, γυρίζει, βλέπει χαμηλά...*».

Ψάχνει γύρω της να βρει πού είναι αυτός ο πλανευτής ο κάμπος. Τον φαντάζεται ισάξιο της ή και ανώτερό της, για τούτο τον αναζητά δεξιά και αριστερά της ή τον ψάχνει ψηλότερα «*κατά τη σκάλα*». Τελικά σκύβει, τον βλέπει χαμηλά, επίπεδο και «ταπεινό», μέσα στο μαράζι και την αρρώστια.

Απορεί, βρίζει, προστάζει και απειλεί:

– *«Βρε κάμπε αρρωστιάρικε...*

Βγάλε... και δός μου τα...

μη θάλασσα σε κάμω».

«Στέλνει λαλιά, τρόμου λαλιά,

ρητή κατά του...» (για να θυμηθούμε τον Σολωμό).

Απευθύνεται στον κάμπο υποτιμητικά, υπονοώντας ότι δεν του ταιριάζουν τα δικά της στολίδια. Προστάζει να τα βγάλει και να τις τα στείλει επιδεικνύοντας τη δύναμη που έχει να τον κάνει θάλασσα.

«*Λεβεντιά*» αποκαλεί τον Ανδρούτσο, γιατί γνωρίζει ότι ο Ανδρούτσος τη στόλισε με τραγούδια, λημέρια και καραούλια.

Τώρα είναι η σειρά της να δείξει αν της άξιζαν τα χαρίσματα που της έδωσε, να δείξει αν είναι βουνό ή βουνάκι. Τώρα που ήρθε το τέλος, ο χωρισμός. Θα την σπρώξει ο πόνος σε παρακάλια, η ζήλια θα ξεσπάσει σε κατάρες ή θα σταθεί με σεβασμό και αξιοπρέπεια στη μοναξιά που την καίει;

Η Γκιόνα δεν εκδηλώνει εμπάθεια στον Ανδρούτσο, φαίνεται να θέλει να κρατήσει αιώνια τις ωραίες μνήμες και την τιμή που αξιώθηκε να ζήσει

μαζί του. Θέλει να δείξει πόσο άξιζε αυτής της τιμής. Δεν παρακαλάει, δεν πέφτει στα πόδια! Με τη σιωπή της η Γκίονα, σαν όλες τις σοφές σιωπές, φαίνεται να λέει: «το τέλος μας δες», τι ωραία που είμαι!

Δεν μικραίνει τον πόνο η σιωπή, μόνο τον κάνει να μη φαίνεται, τόσο ψηλά μας ανεβάζει!

Η Γκίονα στέλνει μια απειλή, σαν απόηχο πικρού παράπονου, χωρίς αποδέκτη. Δεν θα πραγματοποιήσει ποτέ αυτή την απειλή της, γιατί ξέρει ποιος φταίει.

Δεν φταίει ο κάμπος, φταίει αυτός που διαλέγει τον κάμπο, φταίει ο αρνητής, αλλά εδώ ο αρνητής είναι το αγαπημένο πρόσωπο, είναι οι κλέφτες, ο Ανδρούτσος, ο μύθος, το θείο πρόσωπο, το ερωτικό, το προσφιλές. Είναι η ίδια η ψυχή του βουνού και αυτή δεν τη μαλώνει η Γκίονα, γιατί θα είναι πάντα κοντά της και μαζί.

Η Γκίονα μάς γίνεται συμπαθής μέσα στην άδικη οργή της.

Της έδωσε τα τραγούδια του ο Ανδρούτσος, δεν το ξεχνάει, αλλά φτάνει αυτό σε ένα βουνό που αγαπάει ... τους κλέφτες;

Γ. Της αγάπης

«Τσιμισιτζίης»

(τραγούδι χορευτικό-τσάμικος)

«Επάνω πάει, μωρέ Τσιμισιτζή
επάνω πάει* το νερό και κάτω πάει το αυλάκι
Και πέρα πάει η Παρασκευή με το άσπρο βελεσάκι*
Παπάς την είδε κι έσφαλε, διάκος και δαιμονίστει
Την είδε και ένας γούμενος και πέταξε τα ράσα.»*

(Από την ανέκδοτη συλλογή του Κ. Κουρεμπανά,
Τα τραγούδια, Κυνηγού 2008)

* τσιμισιτζίης: ο διανομέας ποτιστικού νερού.

* επάνω πάει: με τη σημασία του επάνω τοποθετείται.

* βελέσι: μεσοφούστανο ή μεσοφόρι.

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος δεκαπεντασύλλαβος, ιαμβικός, ανομοιοκατάληκτος (πλην δύο στίχων), παροξύτονος, με τομή στην όγδοη συλλαβή. Ο πρώτος στίχος ελλειπτικός.

Νοηματική ανάλυση

Τα δημοτικά μας τραγούδια είναι παραμυθία, αλλά και σύντροφος για σεργιάνια και ρεβάνια.

Μην ψάχνεις «σερφάροντας» στο διαδίκτυο ή στα λεξικά να βρεις το τι σημαίνει «ρεβάνι». Το ρεβάνι δεν είναι μια απλή έννοια, είναι η αίσθηση της γοητείας του πλαγιοτροχιασμού, σαν ταξιδεύεις χωρίς ρόδες. Αλλά πάλι, αν αφήσεις άψαχτη τη λέξη, δεν θα δώσεις ποτέ τη γοργάδα στα πόδια του άλογου νου σου.

Δεν μας λέει ο άγνωστος ποιητής τι του προξένησε, του ίδιου, το πέρασμα της Παρασκευής που απρόκλητα και σεμνά πάει ... πέρα. Πιθανόν να πιστεύει ότι θα νομίζουμε ότι υπερβάλλει.

Τα δικά του θαυμαστικά είναι για τα ανθρώπινα μέτρα και ο ανώνυμος ποιητής θέλει να περιγράψει το μάργωμα των νερών στο πέρασμα της κύπριας αύρας!

Αλλά πώς;

Καταφεύγει σε τέχνασμα σοφό, αποστασιοποιούμενος από τον υποκειμενισμό του. Αφήνοντας στην άκρη το «εκθετικό» πρώτο πρόσωπο, δανείζεται το τρίτο, το αντικειμενικότερο, όχι για να μην εκτεθεί με τις περιγραφές του, αλλά για να μην εκθέσει το ιστορούμενο. Λαϊκό τέχνασμα, στοιχισμένο με τη σοφία της λογικής (ας θυμηθούμε την αποστασιοποίηση από την αυθεντία του «εγώ» του Πλάτωνα, που αντ' αυτού στα έργα του μιλά ο Σωκράτης).

Ο ανώνυμος ποιητής μάς λέει μόνο ότι όλα έγιναν απρόκλητα, όλα κινήθηκαν με ευταξία, όπως ακριβώς και οι νόμοι της φύσης θέλουν να είναι κάτω το αυλάκι και επάνω το νερό, έτσι ήσυχα με τάξη και κοσμικότητα και η Παρασκευή «πέρα πάει», προφανώς χωρίς προκλήσεις.

Δέκα εννέα μόνο λέξεις έχει τούτο το τραγούδι-ποίημα και είναι σαν λακωνική μονογραφία, που περιγράφει τη στιγμιαία διαστολή του άψογα ωραίου.

Μόνο το άσπρο βελεσάκι μάς δείχνει ο ποιητής, δεν του χρειάζεται όλη η

Παρασκευή. Αυτό μοναχό φτάνει να φέρει στοίχιση στους προσκνητές.

Να φέρει την αρμονία της αταξίας. Την ιερή απειθαρχία.

Διαλέγει τρεις μάρτυρες, τρεις ορκισμένους φύλακες της εγκράτειας: έναν παπά, ένα διάκο και έναν ηγούμενο και τρεις λέξεις, που μοιάζουν με κρίματα, «έσφαλε», «δαιμονίστει», «πέταξε».

Δεν λέει τίποτε άλλο...! Δεν λέει τι είδαν, τι αισθάνθηκαν σαν είδαν την αιεφόρο εύδια να ξεθαμπώνει τον παράδεισο από τους καπνούς των θυμιατών.

Δείχνει και τους τρεις με παραφρενία από το θρόισμα της Παρασκευής, να τους πέφτουν τα ιερά από τα χέρια.

Η νευτώνεια θεωρία της φυσικής αρμονίας και τάξης κλονίζεται μπρος στην απροσδιοριστία του χαώδους ποιητικού αιτίου.

Αυτή είναι η δύναμη του λαϊκού μας πολιτισμού, θαμμένου κάτω από τη σοφία του απόλυτα ελάχιστου. Μια ριπή από το πέρασμα της Παρασκευής και μούδιασαν τα επουράνια.

Δεν κατακρίνεται κανείς. Τι κι αν είναι παπάς, ηγούμενος ή διάκος.

Πού να βρεις ηθικές εξισώσεις, όταν το μεσοφούστανο στα πόδια της διωματούσας Παρασκευής, μετουσιώνεται σε πέπλο της Αθηνάς, που κρατά την πομπή με κομμένη ανάσα.

Αυτά είναι τα τέλεια ερωτικά σύνολα με μονώνυμες παραστάσεις.

Ό,τι πει κανείς, από δω και πέρα, θα είναι σαν να προσπαθεί να ονειρευτεί, κοιτάζοντας ζωγραφισμένο φεγγάρι.

Εσύ τι λες, αγαπητέ αναγνώστη; χωράει άλλη λέξη σε τούτο το μάργαρο τραγούδι;

Επιλογικά

Κλείνοντας με τα δημοτικά τραγούδια, πρέπει να πούμε ότι μοιάζουν με τους ίσκιους του σπηλαίου του Πλάτωνα. Είναι αναπόδειχτες εικασίες, που σε παγιδεύουν με τη γοητεία των ψεύτικων βεβαιοτήτων τους.

Αν θέλουμε να επαινέσουμε ακόμη τη λαϊκή σοφία, να πούμε και τούτο: Στο τραγούδι αυτό, που υμνείται το «κάλλος» (ή πια άλλη λέξη ισοδύναμη να βάλουμε αντί για «κάλλος»), αν και φαίνεται ότι κυριεύει η γοητεία την εγκράτεια στα πρόσωπα του παπά, του διακού και του ηγούμενου, δεν κάνει λόγο για δεσπότη, αφήνοντας έξυπνα μια υπόνοια, ενδεχομένως, ότι δεν είναι παντοδύναμη η Παρασκευή και μια ελπίδα σε μας ότι υπάρχει ... σωτηρία.

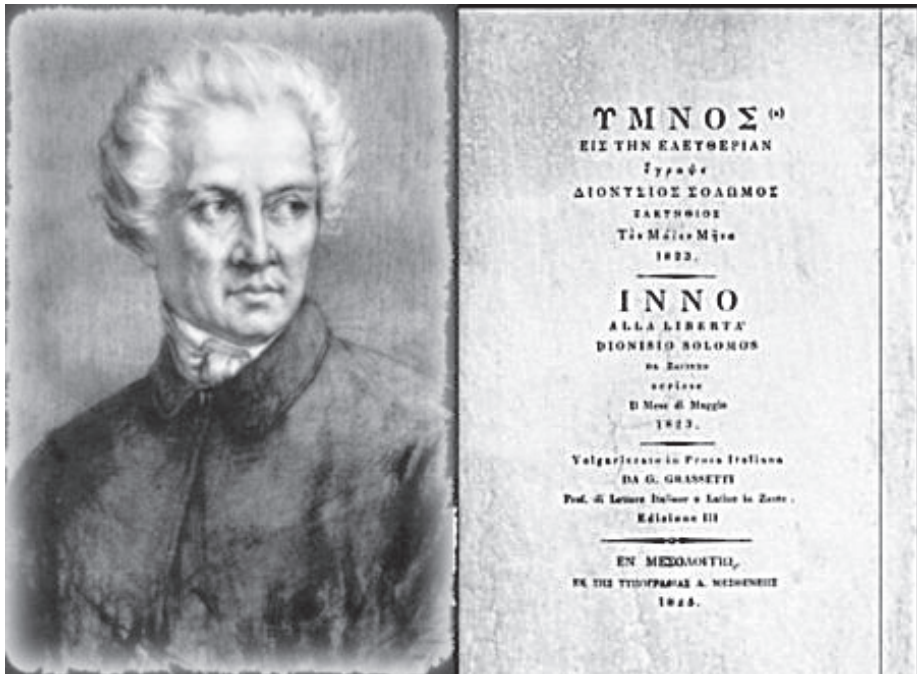

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ

Διονύσιος Σολωμός

«Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»..... 73

«Λάμπρος» 78

Διονύσιος Σολωμός

«Ελεύθεροι πολιορκημένοι» (1834-1844)

«Σχεδίασμα Πρώτο

2

*Παράμερα στέκει ο άντρας και κλαίει
αργά το τουφέκι σηκώνει και λέει:
“Σε τούτο το χέρι τι κάνεις εσύ;
Ο εχθρός μου το ξέρει ... πως μου είσαι βαρύ”.*

*λαλεί τό πουλάκι στου πόνου τη γη,
και βρίσκει σπειράκι και μάνα φθονεί.*

Σχεδίασμα Δεύτερο

*Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει·
λαλεί πουλί, παίρνει σπειρί, κ' ή μάνα το ζηλεύει.
στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα, και κλαίει·
«έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω 'γώ στο χέρι;
οπού συ μούγινες βαρύ κι' ο Αγαρηνός το ξέρει.»*

Σχεδίασμα Τρίτο

*Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ζανθόν Απρίλη,
κι' η φύσις ήύρε την καλή και τη γλυκιά τηςν ώρα,
Αλαφροήσκιωτε καλέ, για πες απόψε τι είδες;
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!»*

Η τεχνική του ποιήματος

Σχεδίασμα Πρώτο: αμφυβραχικό (μεσοτονικό) μέτρο –εξασύλλαβος στίχος, σταυρωτή ομοιοκαταληξία–. Τέλεια μουσικότητα.

Σχεδίασμα Δεύτερο: ιαμβικό μέτρο –δεκαπεντασύλλαβος στίχος, ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία–. Τέλεια μουσικότητα.

Σχεδιάσμα Τρίτο: ιαμβικό μέτρο –δεκαπεντασύλλαβος στίχος ανομοιοκατάληκτος–. Τέλεια μουσικότητα.

Νοηματική ανάλυση

Στην ποίηση του Σολωμού έχει μεγαλύτερη σημασία η προθετικότητα του, παρά το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειάς του.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι ευνόητοι και συγγνωστοί, που ο Σολωμός δεν τελείωσε τα έργα του.

Αυτό έχει διευκρινιστεί από παλιά και από πολλούς. Οι υπαινιγμοί του τύπου ότι πάντα έγραφε χωρίς ποτέ να γράψει, ηχούν σαν λόγια έπαρσης και δεν είναι η αλήθεια (βλέπε παρακάτω).

Το έργο του Σολωμού δεν μπορούμε να το δείξουμε, γιατί δεν έχει ολοκληρωθεί. Μπορούμε όμως με επιφύλαξη, αλλά, κυρίως, με σεβασμό κοιτάζοντας τα προπλάσματά του, τα καλούπια και το υλικό που χρησιμοποιούσε, να το συνθέσουμε για να πάρουμε την εικόνα της τελικής μορφής του.

Έτσι βλέπουμε ότι ο Σολωμός έκανε νέες χαράξεις δρόμων.

1. Στη γλώσσα

Αν διαβάσουμε τον «Εθνικό Ύμνο» και τα ποιήματα της παλιάς Αθηναϊκής Σχολής και τα παραβάλουμε, θα δούμε τι πρωτοβουλίες πήρε ο Σολωμός. Ο Σολωμός έγραφε για να διδάξει τη φυσική μορφή της γλώσσας και προσπάθησε να μας το δείξει με καθαρότητα και συγχρόνως μας ενθάρρυνε, έτσι που, με πολύ κόπο, κατορθώσαμε να ισορροπήσουμε πρόσφατα στο σημερινό επίπεδο, μετά από εκατόν πενήντα χρόνια. Ο πλούτος της δημοτικής μας γλώσσας θα είχε αυξηθεί πολύ, αν δεν την εμπόδιζαν οι πολιτικο-γλωσσικές αντιπαραθέσεις μας, να δανειστεί αβίαστα από την αρχαία γλώσσα χωρίς ενοχές...

2. Στην τεχνοτροπία

Παρατήρησε, αναγνώστη, τα τρία «σχεδιάσματα» και διέκρινε τα τρία διαφορετικά τεχνικά καλούπια στα οποία θέλει να χύσει το «υλικό» του, για να γράψει τους «*Ελεύθερους Πολιορκημένους*» (κάνει πρόβα ποια μορφή θα ταίριαζε καλύτερα). Αυτό προϋποθέτει στοχασμό, οίστρο και γνώση της ποιητικής τεχνικής.

Αν προσέξουμε σχολαστικά όλα τα ποιήματα όλων των ποιητών, θα δούμε ότι έχουν πολλές ελλείψεις. Με την κατάχρηση του όρου «ποιητική αδεία» δικαιολογήθηκαν, αυθαίρετα, παραποιήσεις λέξεων και με την παραβίαση των ποιητικών κανόνων, δημιούργησαν άτεχνα έργα, που η χρονική τους εμβέλεια θα είχε το μικρό μήκος μιας επισκηπτικής βολής (ψηλοκρεμαστής βολής –τόξευσης– που δεν πάει μακριά).

Ίσως αρκετά έργα, από τα πολλά των λογοτεχνών μας, δεν θα τελείωναν, αν είχαν την τεχνική ανησυχία και ευαισθησία του Σολωμού. Το «*πρώτο σκαλί*» είναι τιμή, είπε ο Θεόκριτος, να το ανεβεί κανείς, αλλά ο Θεόκριτος είχε σεμνότητα και ταπεινότητα. Ο Σολωμός σίγουρα πάτησε το «*πρώτο σκαλί*»).

Ο Σολωμός, στο παραπάνω ατέλειωτο ποίημα, προσπαθεί να υμνήσει την ελευθερία, την αξία της ελευθερίας, περιγράφοντας τα στοιχεία που τη δομούν για να την κάνει ελκτικότερη, ώστε η βούληση να είναι προθυμότερη να υποστεί τη θυσία που απαιτείται για την απόκτησή της ή τη διατήρησή της.

Ενώ προσπαθεί να μας περιγράψει τη μεγάλη περιπέτεια, τη μεγαλύτερη, ίσως, του αγώνα των «*Ελεύθερων Πολιορκημένων*», όπως τους αποκαλεί, των αγωνιστών, δηλαδή, που είναι αποφασισμένοι να ζήσουν ελεύθερα, αμυνόμενοι και επιτιθέμενοι με βία στη βία, με θάνατο στον θάνατο, αυτός δείχνει τους ήρωες σαν να κρατούν κερύκες και να προσεύχονται ή να είναι μαγεμένοι από τον έρωτα της φύσης.

Στέκεται σε στιγμιότυπα ρομαντικά, σε στιγμές γλυκών αναμνήσεων και αφού μεγενθύνει το μέγα καλό που απουσιάζει από τη ζωή τους (τον έρωτα, την ομορφιά της φύσης), το βάζει δίπλα στο μέγα κακό που βιώνουν τώρα (πείνα, σκλαβιά) και αφού τα διαστέλλει και τα δύο, το μέγα καλό και το μέγα κακό, τα αντιπαραθέτει για να δείξει τη μεγάλη αιτία, τη μεγάλη ανάγκη, την ιερή δικαιολογία τούτης της βίας και του θανάτου.

Ο Σολωμός, ρομαντικός ποιητής, βλέπει να στέκουν γαρίφαλα στα μαλλιά των πολεμιστών, που κρατούν στα χέρια τους γιαταγάνια, αλλά και συνεπής, ως ποιητής, με τον Κλασικισμό δεν μπορεί να μην υμνήσει το ιδανικό της ελευθερίας και τον αγώνα για τη διασφάλισή της.

Ήδη, ο ίδιος ο τίτλος του ποιήματος, «*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*», είναι ένα ευφυέστατο λεκτικό σύνολο, που περιγράφει με άκρατο ρομαντισμό την ιδανικότερη αξία του Κλασικισμού: την ελευθερία.

Λίγα λόγια ακόμη για τον Σολωμό

Το βασικό χαρακτηριστικό της ποιητικής παραγωγής του είναι η αποσπασματική μορφή: κανένα από τα ποιήματα που έγραψε, μετά τον «*Ύμνο εις την Ελευθερίαν*», δεν είναι ολοκληρωμένο, και με ελάχιστες εξαιρέσεις, τίποτα δεν δημοσιεύτηκε από τον ίδιο. Ο Κώστας Βάρναλης αναφέρθηκε, με κάποια δόση ειρωνείας, προφανώς, στην αποσπασματικότητα του σολωμικού έργου με τη φράση «*Ο Σολωμός πάντα τα έγραφε, αλλά ποτές του δεν τα έγραψε*». Με τον υπαινιγμό του αυτό, βέβαια, υποδηλώνει ότι ο ίδιος ο Βάρναλης και άλλοι «*επιμελέστεροι*» ποιητές, τελείωσαν το έργο με το οποίο καταπιάστηκαν, σε αντίθεση προς τον Σολωμό.

Εμείς σημειώνουμε –σχολιάζοντας το σχόλιο– ότι θα είμαστε περισσότερο ωφελημένοι από τη λογοτεχνία μας, αν οι περισσότεροι από τους ποιητές μάς άφηναν μισοτελειωμένες τις μετριότητές τους, που ολοκλήρωσαν.

Ο Σολωμός άφησε δύο μεγάλα και ολοκληρωμένα έργα: τον «*Ύμνο εις την Ελευθερίαν*» και την «*υποστήριξή του*» στη δημοτική γλώσσα. Τόλμησε να χειριστεί χωρίς ακρότητες μια μορφή δημοτικής γλώσσας, που χρησιμοποιούμε και σήμερα.

Για να έχει ο αναγνώστης και ένα μέτρο σύγκρισης, ώστε να κατανοήσει τη σημασία της προσφοράς του Σολωμού, θα αναφέρουμε μόνο τούτο: Ο ίδιος ο Σπυρίδων Τρικούπης που παρώθησε, ενεθάρρυνε και έπεισε τον Σολωμό να γράφει τα έργα του στην ελληνική δημοτική γλώσσα, αυτός ο ίδιος ο Τρικούπης, την τετράτομη «*Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*», που έγραψε ο ίδιος, ένα έργο προσεγμένο, που θα μπορούσε να το διαβάσει σήμερα με ευκολία κάθε Έλληνας, επέλεξε να τη γράφει σε άλλη γλωσσική μορφή, πιο ... ελληνίζουσα, που σήμερα δύσκολα διαβάζεται.

Να πώς το δικαιολογεί αυτό ο ίδιος ο Τρικούπης στην εισαγωγή του: «*Εβουλήθην συγγράφων, να βαδίσω την μέσην οδόν, την μεταξύ των χυδαϊζόντων και των ελληνιζόντων, διότι θεώρησα ότι εν τη μέση οδώ κείται τα εισέτι αφανή όρια της γλώσσης, αν θέλομεν να καταντήση η λαλουμένη και η γραφομένη γλώσσα μια και η αυτή*». «*Επεσε*» έξω ο Τρικούπης. Σε αντίθεση με τον Σολωμό, που το πεζό του έργο «*Η Γυναίκα της Ζάκυθος*», γραμμένο τριάντα χρόνια πριν από την «*Ιστορία*» του Τρικούπη, διαβάζεται με ευκολία. Ας θεωρήσουμε, λοιπόν, την παραπάνω αναφορά του Βάρναλη, σαν ένα μεγάλο δικό του λάθος.

Η άποψή του για τη γλώσσα

Το πώς έβλεπε την προσφορά του φαίνεται σε επιστολή του το 1833 προς τον Τερτσέτη: *«Τα δημοτικά τραγούδια δεν έχουν το ίδιο ενδιαφέρον στο δικό μας στόμα. Το Έθνος ζητά από μας το θησαυρό της δικής μας διανοίας, ντυμένο εθνικά».*

Εδώ διακρίνουμε το βαθύ στοχασμό του Σολωμού. Λέει, δηλαδή, με άλλα λόγια, ότι δεν πρέπει να γράφουμε ποιήματα μιμούμενοι τον λαό, γιατί ο λαός ό,τι έγραψε το έκανε με βάση το πνευματικό του επίπεδο. Από μας ζητάει να πούμε στον λαό και να του δείξουμε κάτι περισσότερο. Πρώτον, να του πούμε ό,τι έχουμε σκοπό να του πούμε, με ενδυμασία εθνική, δηλαδή με γλώσσα που να την καταλαβαίνει, και δεύτερον, να του δείξουμε με τη γλώσσα μας τη σοφία των στοχασμών μας για να φωτίζεται.

Ο Μακρυγιάννης μίλησε στη γλώσσα του λαού, αλλά δεν είχε τις γνώσεις να τον φωτίσει, για να βρει (ο λαός) τη γλωσσική του ταυτότητα και να απαλλαγεί από την παραμόρφωση, που της επέφερε η μακρόχρονη αμάθεια του λαού. Ο θαυμασμός που αποδίδουμε στα κείμενα του Μακρυγιάννη, δεν προέρχεται από το εύρος του πλούτου του λεξιλογίου του, αλλά από τα ενδιαφέροντα θέματα, το ύφος και την πυκνότητα (αφαίρεση) του λόγου του.

Και μόνο το πνεύμα του γράμματος του Σολωμού προς τον Τερτσέτη, αν είχε απήχηση στους λογοτεχνικούς κύκλους ή αν είχε κατανοηθεί από τους ακαδημαϊκούς δασκάλους, θα είχε ωφεληθεί το έθνος μας πολύ από τους πρώτους και τους δεύτερους, αφού η γλώσσα μας, η ομιλούμενη σήμερα, θα ήταν ενωρίτερα καθιερωμένη και θα είχε εμπλουτιστεί αβίαστα από τον ωκεάνιο πλούτο της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Τούτο δεν έγινε, αφού οι οπαδοί των δυο μερών, τυφλωμένοι φιλονικούσαν, οι χυδαίζοντες και οι ελληνίζοντες, 150 χρόνια, πληγώνοντας αλλήλους, αλλά κυρίως τη γλώσσα μας.

«Ο Λάμπρος» (1826)
(αποσπάσματα)

«Η ημέρα της Λαμπρής»
21

*«[...] Καθαρώτατον ήλιο προσημούσε
της αυγής το δροσάτο ύστερο αστέρι, [...]
που λες και λέει μέσ' στις καρδιάς τα φύλλα:
Γλυκειά η ζωή και ο θάνατος μαυρίλα.*

*Χριστός ανέστη! Νέοι, γέροι και κόραις [...]
ανοίξατε αγκαλιές ειρηνοφόραις [...]
φιληθήτε γλυκά χείλη με χείλη,
πέστε Χριστός Ανέστη, εχθροί και φίλοι. [...]»*

«Η Δέησις της Μαρίας και Το Όραμα του Λάμπρου
Το εσπέρας της Λαμπρής»

*«[...] Τα μαλλιά σέρνω στα λιγνά μου στήθη·
δένω σταυρό τα χέρια: Ουράνια, θεία!
Πέστε Εκεινού που σήμερα αναστήθη,
να ελεηθή τη μαύρη τη Μαρία. [...]»*

*Κουφοί, ακίνητ' οι Αγίοι, καθώς και οι τάφοι·
είπα κι' έκραξα ως τ' άγριο μεσανύχτι.
Άντρας (κ' η μοίρα ό,τι κι' α θέλει ας γράφη)
του εαυτού του είναι Θεός, και δείχτει [...]»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός ενδεκασύλλαβος. Κάθε στροφή έχει οκτώ στίχους, που ομοιοκαταληκτούν οι 1, 3, 5, οι 2, 4, 6 και οι 7, 8 (μεικτή).

Νοηματική ανάλυση

Ο Σολωμός περιγράφει ένα κοινωνικό δράμα, τονίζοντας από το ένα μέρος τα μεγάλα εσωτερικά διλήμματα που προκαλούν τα αισθήματα, όταν είναι ακυβέρνητα και από το άλλο μέρος παρουσιάζει ένα χαρούμενο και γαλήνιο τρόπο ζωής, που εξασφαλίζει η ήρεμη συνείδηση και τα αντιπαραβάλλει για να δείξει ποιο είναι το μέτρο, το άριστο της ζωής.

Η περιγραφή της ημέρας της Λαμπρής είναι η λυρικότερη αποτύπωση των ωραίων στιγμών της ζωής.

Όλα μαζί, ο θεός, η φύση και ο άνθρωπος, αδελφωμένα κτίζουν τις σχέσεις «ανθρωπιάς», σύμφωνα με τις ανάγκες και τα χαλιναγωγημένα πάθη και δίνουν μια κατεύθυνση εφικτής και ευνόητης ζωής, όπως οι ανθρωπιστές, οι παιδαγωγοί και οι φιλόσοφοι οραματίζονται να λειτουργεί η κοινωνία.

Στο ποίημα αυτό «*Ο Λάμπρος*» ο ποιητής χειρίζεται τον εσωτερικό άνθρωπο.

Από το ένα μέρος οι ενοχές της Μαρίας την οδηγούν στη δέηση για συγχώρεση – «*να ελεηθή τη μαύρη τη Μαρία*» από το θείο, για να λυτρωθεί.

Από το άλλο μέρος οι ενοχές του Λάμπρου τον οδηγούν σε αλαζονεία και ύβρη: Ο «*Άντρας του εαυτού του είναι Θεός*».

Είναι και οι δύο θύματα της απαιδευσιάς, που οδηγεί σε κοινωνική καταρράκωση. Ο αδύναμος υποτάσσεται, ο ισχυρός επιάρεται. Είναι μακρύς ο δρόμος της ενσυναίσθησης, της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης και για τους δυο.

Ο Σολωμός –και σε αυτό το μεγάλο ατελείωτο έργο του– δείχνει προς τα πού και πόσο ψηλά είχε πρόθεση να φτάσει τα νοήματα των στοχασμών του και κυρίως πόσο φροντισμένος ήθελε να είναι ο στίχος του, οι λέξεις, η μουσικότητά τους. Ο Σολωμός είδε, και είδε καθαρά το φως. Ας θυμηθούμε πώς το περιέγραψε στον «*Ύμνο*»: «*Λάμψη έχει όλη φλογώδη, μέτωπο, χείλη, οφθαλμός. / Φως στο χέρι φως το πόδι και όλα γύρω της ήταν φως*».

Το φως μας δείχνει ο Σολωμός με όχημά του το δράμα των δύο ... ερειπίων. Δείχνει τη μάθηση που λείπει και από τους δύο. Η έλλειψη της μάθησης κάνει τον έναν τύρανο και την άλλη μοιρολάτρη.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Λορέντζος Μαβίλης

«Λήθη»

(στο περ. «*Τέχνη*» Φλεβάρης 1899) 85

«Ελιά»

(στο περ. «*Τέχνη*» Φλεβάρης 1899) 88

Ανδρέας Κάλβος

Εις τον Ιερόν Λόχον

(από τη συλλογή «*Ωδαί*» «*Η Λύρα*») 90

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

[«*Φωτεινός ο ζευγολάτης*»]

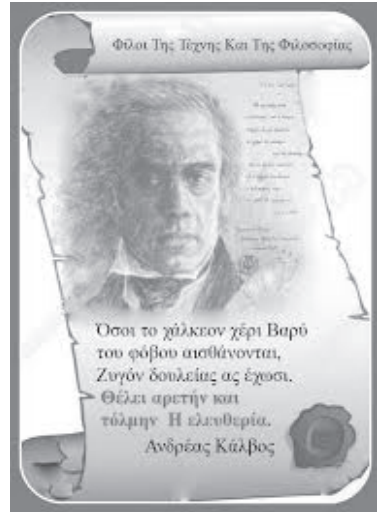
(από το ποίημα «*Φωτεινός*») 95

Λορέντζος Μαβίλης

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

Ανδρέας Κάλβος

Λορέντζος Μαβίλης

«Λήθη» (1899)

*«Καλότυχοι οι νεκροί που λησμονάνε
την πίκρα της ζωής. Όντας βυθήση
ο ήλιος και το σούρουπο ακλουθήση,
μην τους κλαίς, ο καημός σου όσος και να 'ναι.*

*Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν και πάνε
στης λησμονιάς την κρουσταλλένια βρύση·
μα βούρκος το νεράκι θα μαυρίση,
θα στάξει γι' αυτές δάκρυ όθε αγαπάνε.*

*Κι αν πιουν θολό νερό ξαναθυμούνται
διαβαίνοντας λιβάδια από ασφοδίλι,
πόνους παλιούς, που μέσα τους κοιμούνται.*

*Α δε μπορής παρά να κλαις το δείλι,
τους ζωντανούς τα μάτια σου ας θρηνήσουν:
θέλουν – μα δε βολεί να λησμονήσουν.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός, ενδεκασύλλαβος, περίτεχνα ομοιοκατάληκτος. Σονέτο.

Νοηματική ανάλυση

Τα σονέτα του Μαβίλη έχουν τέλεια τεχνική μορφή και είναι από τα πιο επεξεργασμένα όλων των συγχρόνων του.

Θεωρείται απαισιόδοξος, σαν ποιητής, αν και δεν έχει κανένα προσωπικό στοιχείο που να φανερώνει κάτι τέτοιο.

Είχε αισιοδοξία όλη η ζωή του και πάλεψε να το δείξει. Τα ποιήματά του ίσα ίσα που ελεεινολογούν την κλάψα των ανθρώπων που προσπαθούν να «γραπωθούν» από τη ζωή, έστω και αν δεν έχει κανένα ευνόητο νόημα γι' αυτούς. Επί πλέον υμνεί τη ζωή που αγωνίζεται για ιδανικά. Η ζωή αξίζει σαν έχει ιδανικά, σαν δεν υπηρετεί μια μάζα χυδαίων ανθρώπων που, κάτω από ένα άδικο πλαίσιο νόμων, κλέβει, αδικεί και ηθικολογεί με υποκρισία αποκαλώντας χυδαία τη γλώσσα.

Τα σονέτα του Μαβίλη είναι σαν μια λάμψη και τόσο κρατούν, όσο μια ανάσα και μετά σε αφήνουν να ξεδιαλύνεις τα σύμβολα και τους συμβολισμούς με λογισμό και με όνειρα.

Η λήθη, η πίκρα της ζωής, ο θάνατος, οι αναμνήσεις, η ενσυναίσθηση είναι τα υλικά, που ο ποιητής διαλέγει να κτίσει τη μουντή πλευρά του σπιτιού της ζωής, την πλευρά κατά τον νοτιά της αντίχαρης και της ανακαρδιάς.

Πεσιμισμός, λοιπόν, ή ρεαλιστική αποτύπωση της ζωής;

Ο ίδιος ο ποιητής με τη ζωή του και τον τρόπο που έζησε –όπου ντυφέκι κοινωνικής διεκδίκησης πρώτος και καλύτερος–, όπου φιλελεύθερο σφύριγμα παρών, αδιαφορώντας για το σφύριγμα της σφαίρας στον ... Δρίσκο, έδωσε και αυτό, αγαπητέ αναγνώστη, μην το ξεχνάμε ποτέ, την εννοιολογική εποπτεία του «χυδαίου» στη Βουλή των Ελλήνων.

Αυτά με τον πεσιμισμό δεν είναι αταίριαστα και ούτε το επιτρέπει η θυσία του να τα συσχετίσουμε.

Όμως ... ξεχαστήκαμε· ας ρίξουμε τώρα μια ματιά στη ... «*Λήθη*» του.

Τυχερότεροι, λέει ο ίδιος, αυτοί που φεύγουν, μην τους κλαις. Δεν τους τιμάς όταν αναλώνεσαι σε ένα κλάμα για τους ωραίους που έφυγαν. Γιατί τους ωραίους μόνο κλαίει κανείς.

Ωραίους τους έκαναν τα έργα τους και ωραίοι είναι όσο τα παραδείγματα της ζωής τους είναι παράδειγμα ζωής για εμάς.

Μη θολώνεις το δρόμο του χρέους σου με μια λύπη για κείνους και ξεχνάς το μεγάλο χρέος που έχεις να πολεμήσεις για τους ζωντανούς. Αυτός είναι ο προορισμός του ανθρώπου, να παραδειγματίζεται από τα φωτεινά πρότυπα και να αφήσει αναμνήσεις που τον καταξιώνουν, «*αυτοπραγμάτωση*» το λένε αυτό, αγαπητέ αναγνώστη.

Η λύπη οδηγεί σε αδράνεια.

Αυτούς που έφυγαν μην τους κλαις. Γιατί, αν κλαις, βλέπουν τα δακρυά σου και θυμούνται. Είναι βάλσαμο η λησμονιά γι' αυτούς, τους αλαφρώνει.

Αν κλαις, ξαναζωντανεύεις πίκρες και τις πίκρες τις πολεμάμε, δεν τις ανασταίνουμε.

Όταν σου μένει χρόνος από το μεροκάματο του χρέους –το δειλινό– και θες να στοχαστείς για τη ζωή, για τους ανθρώπους, ρίξε μια ματιά στους ζωντανούς, που μάχονται άνιση μάχη με την αδικία, τους αδύνατους ζωντανούς, τους πεθαμένους ζωντανούς.

Μόνοι τους, οι ζωντανοί, δεν μπορούν να ξεφύγουν –να ξεχάσουν–, αφού τους άφησε μόνους η μοίρα ή ο θεός –αδιάφορο.

Γι' αυτούς πάλεψε, κλάψε αν θες, τούτοι δεν είναι που δεν θέλουν, αλλά δεν πρέπει, δεν βολεί να λησμονήσουν.

Πεσιμισμός ή επαναστατικός διδακτισμός;

Οι άνθρωποι βιαζόμαστε και συνήθως βλέπουμε τις λέξεις των ποιημάτων, όχι το πνεύμα τους. Ίσως, επειδή είναι πιο βολικό το μήνυμα να έχει πεσιμισμό, παρά επαναστατικό διδακτισμό, όπως και ο δημιουργός του. Σε τούτο το ποίημα, αντί να δούμε το «πνεύμα» του, που είναι το επαναστατικότερο μανιφέστο, που δείχνει τρόπο δράσης και ανοίγει παράθυρο αισιοδοξίας στον κόσμο, βλέπουμε το «γράμμα» του, που μιλά συμβολικά για νεκρούς και αποσπερίτες.

Ο ίδιος ο ποιητής φώναζε και φωνάζει με τα παραδείγματα ζωής που έδωσε: «Δέστε με τι κάνω! Μιμηθείτε με να σωθείτε!» Για μας κλαίει στα ποιήματά του για τη χαμοζωή που μας προσφέρουν και τους προσκυνάμε.

Δεν ήταν πεσιμιστής ή απαισιόδοξος αυτός που θυσιάστηκε για ιδανικά, ενώ είχε όλη τη δυνατότητα να ζήσει μια καλή, ακίνδυνη ζωή, αφού είχε πλούτο, κύρος και δύναμη (ήταν εύπορος, μορφωμένος και βουλευτής ο Μαβίλης).

Ο Μαβίλης είναι «μνημείο» ελπίδας και το ποίημά του, «*Λήθη*», η σημαία του μνημείου.

Τι ειρωνεία! Η «μνήμη» του να στηρίζεται στη «λήθη» του...!

«Ελιά» (1899)

*«Στην κουφάλα σου εφώλιασε μελίτσι,
Γέριχη ελιά, που γέρνεις με τη λίγη
Πρασινάδα που ακόμα σε τυλίγει
Σα νά 'θελε να σε νεκροστολίση.*

*Και το κάθε πουλάκι στο μεθύσι
Της αγάπης κελαηδώντας ανοίγει
Στο κλαρί σου ερωτιάτικο κυνήγι,
Στο κλαρί που ζανά δε θα ανθίσει.*

*Ω, πόσο στη θανή θα σε γλυκάνουν
Με τη μαγευτική βοή που κάνουν,
Ολοζώντανης νιότης ομορφάδες,*

*Που σα θύμισες μέσα μου πληθαίνουν
Ω, να μπορούσα έτσι να πεθάνουν
Και άλλες ψυχές, της ψυχής σου αδερφάδες.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ενδεκασύλλαβος, περίτεχνα ομοιοκατάληκτος. Σονέτο. Το μέτρο είναι ιαμβικό, αλλά αλλού υπάρχει και αλλού χάνεται. Δεν έχει ομοιομορφία το μέτρο, δεν τηρείται ο τονισμός.

Νοηματική ανάλυση

«*Τα πάντα ρει*», σαν τον αιεφόρο χρόνο, σαν την αέναη σκυταλοδρομία της ζωής. Αυτά συμβολίζει η «*Ελιά*» και την παραμυθία της ζωής διδάσκει ψέλνοντας ο τεχνίτης ποιητής.

Η ελιά γέρασε, ο πανδαμάτορας χρόνος —«*Ο Γέρον φθονερός*» του Κάλβου— της δείχνει την έξοδο. Έγινε σαν «*Το παλιό βιολί*» του Πολέμη.

Δεν λυπάται η ελιά, δεν πρέπει να λυπάται. Ο χρόνος της ζωής μας, όσο μεγάλος και αν είναι, είναι μια μικρή παρένθεση στην απεραντοσύνη της αιωνιότητας. Αυτή είναι η πορεία του ποταμού με τις δροσερές πηγές του

στο ξεκίνημα, με τις ονειρικές ροές των διαδρομών του, με την εκβολή του στη μεγάλη πύλη της θάλασσας. Δέξου με αξιοπρέπεια και σεβασμό τη ροή του ως το τέρμα των εκβολών.

Δεν υπάρχουν πια στην ελιά τα νιάτα, το σφρίγος, ο κρατερός κορμός, η ευκαρπία, η άτρομη σιγουριά στους ανέμους. Τώρα ήρθε το δειλινό των ηδέων αναμνήσεων και όλα σιωπούν να ακούσουν τους ψιθύρους της απολογίας. Ούτε μια στιγμή λιποψυχιάς, τώρα δεν επιτρέπεται.

Τώρα είναι το ώριμο μέστωμα μιας ζωής γεμάτης εμπειρία, που σου επιτρέπει να δεις τη χαρά, σαν δίνεις τη σκυτάλη στις μέλισσες και στα πουλιά, στους συνεχιστές της νέας ζωής, που ξαναγεννιέται. Να δεις την αλληλοσυμπλήρωση των συνωνύμων ... κενών και καινών.

Η κενή κουφάλα της ελιάς είναι η καινή κυψέλη της μέλισσας.

Τα πουλιά στήνουν ερωτικό πανηγύρι πάνω στη στέρφα, πλέον, μήτρα των κλώνων της ελιάς, εκεί που πρώτα ανθοβολούσε η ζωή, ξαναστήνεται η υπόσχεση της συνέχειας από τα πουλιά.

Πεσιμισμός ή ηρωικός ρεαλισμός;

Η άενη μήτρα της φύσης. Ο ποιητής δεν αποφεύγει τον πειρασμό να μας δείξει στοιχεία του φιλοσοφικού του στοχασμού. Άλλοι τη λένε πεσιμιστική πλευρά του, εμείς τη λέμε ηρωικό ρεαλισμό. Δράττεται της ευκαιρίας ενός ένδοξου τέλους –της ελιάς– για να ευχηθεί και «στα δικά του».

Βέβαια δεν εύχεται να έρθει το τέλος, αλλά να είναι ωραίο το τέλος.

Ο λόγος του ποιητή, προφητικός!

Αυτοεκπληρώθηκε σαν όλες τις προφητείες!

Εκεί ψηλά στον Δρίσκο, που τον χειροκροτεί η Ελλάδα, ενώ εκείνος συνεχώς ανεβαίνει...

Ανδρέας Κάλβος

«Εις τον ιερόν λόχον» (1824)

IV

- «1 *Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.*
- 2 *Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη,
και αυτού ας ξεφουτρώνουν
αιώνια τ' άνθη.*
- 3 *Ω γνήσια της Ελλάδος
τέκνα, ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον·*
- 4 *Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην,
και από μυρτιά σας έπλεξε
και πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.*
- 5 *Αλλ' αν τις απεθάνη
δια την πατρίδα, η μύρτος
είναι φύλλον ατίμητον,
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου.*

- 6 *Αφ' ου εις τον πρώτου ανθρώπου
τους οφθαλμούς, η πρόνοος
φύσις τον φόβον έχυσε,
και τας χρυσάς ελπίδας,
και την ημέραν·*
- 7 *Επί το μέγα πρόσωπον
της γης πολυβοτάνου,
ευθύς το ουράνιο βλέμμα
βαθυσκαφή εφανέρωσε
μνήματα μύρια.*
- 8 *Πολλά μεν σκοτεινά·
φέγγει επ' ολίγα τ' άστρον
το της αθανασίας·
την εκλογήν ελεύθερον
δίδει το θείον.*
- 9 *Έλληνες της πατρίδος
και των προγόνων άξιοι·
Έλληνες σεις, πώς ήθελεν
από σας προκριθείν
άδοξος τάφος;*
- 10 *Ο Γέρων φθονερός,
και των έργων εχθρός,
και πάσης μνήμης έρχεται·
περιτρέχει την θάλασσαν
και την γην όλην·*
- 11 *Από την στάμναν χύνει
τα ρεύματα της λήθης,
και τα πάντα αφανίζει.
Χάνονται η πόλεις, χάνονται
βασίλεια κ' έθνη.*

12 *Αλλ' ότε πλησιάση
την γην οπού σας έχει,
θέλει αλλάζειν τον δρόμον του
ο Χρόνος, το θαυμάσιον
χώμα σεβάζων.*

13 *Αυτού, αφού την αρχαίαν
πορφυρίδα και σκήπτρον
δώσωμεν της Ελλάδος,
θέλει φέρειν τα τέκνα της
πάσα μητέρα,*

14 *Και δακρυχέουσα θέλει
την ιεράν φιλήσειν
κόνιν και ειπείν. Τον ένδοξον
λόχον, τέκνα, μιμήσατε,
λόχον Ηρώων.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός ανομοιοκατάληκτος. Οι στίχοι του είναι «σπασμένοι» δεκαπεντασύλλαβοι και σπανίως 14/σύλλαβοι ή 16/σύλλαβοι. Έτσι, ο πρώτος και ο δεύτερος στίχος και ο τρίτος με τον τέταρτο, αν ενωθούν, φτιάχνουν ένα δεκαπεντασύλλαβο. Κάθε στροφή αποτελείται από πέντε στίχους και όλοι οι στίχοι είναι επτασύλλαβοι ή οκτασύλλαβοι, με εξαίρεση τον πέμπτο (τελευταίο), που είναι πεντασύλλαβος.

Νοηματική ανάλυση

Ερίζουν μερικοί, αν η σωστή γραφή του τελευταίου στίχου της τρίτης στροφής του ποιήματος είναι: «*καύχημα νέων*» ή «*καύχημα νέων.*»

*«Ω γνήσια της Ελλάδος /τέκνα, ψυχαί που επέσατε /
εις τον αγώνα ανδρείως, /τάγμα εκλεκτών Ηρώων, /
καύχημα νέων (ή καύχημα νέων).»*

Η μεγάλη θυσία των Ιερολοχιτών στο Δραγατσάνι αποδίδεται και με τα δύο είδη σύνταξης: είτε σαν «καύχημα νέον» είτε σαν «καύχημα νέων».

Όπως και να συντάξει κανείς το καύχημα με τις λέξεις «νέον» και «νέων», απηχεί την ίδια συγκίνηση.

Είτε επίκειται η λέξη «νέον», ως επιθετικός προσδιορισμός του καυχήματος είτε υπόκειται η λέξη «νέων» ως γενική υποκειμενική του καυχήματος, δεν μειώνεται η αξία της θυσίας τους και θα είναι καύχημα αιώνιο.

Αυτή την αίσθηση ένιωσε ο Κάλβος, όταν πλήρης οίστρου σύνταξε αυτό το αριστουργηματικό, από τεχνικής, νοηματικής και αισθητικής τελειότητας, γραπτό μνημείο.

Τη θεία θυσία, θέλει να υμνήσει ο Κάλβος, των νέων παιδιών, που αφού άλλαξαν τις πένες τους με σπαθιά, δίδαξαν ότι «θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία».

Ανάλυση των 14 στροφών του ποιήματος

Ας ανέβουμε ένα ένα τα σκαλοπάτια των 14 στροφών της «ωδής» του «*Εις τον ιερόν λόχον*» με τον ιδιότυπο μετρικό τους τόνο, για να αποτίσουμε φόρο τιμής και να τους στεφανώσουμε.

1η στροφή: Επίκληση στον θεό να μη βρέξει εδώ ποτέ, να μη φυσήξει άνεμος και ταραξει το μνημείο τους. Υποταγή της θεϊκής φύσης στα ανθρώπινα υψηλά ιδανικά.

2η στροφή: Ας στάξει δροσιά η ελευθερία, η κόρη που γεννιέται από αυτή την πράξη τους, για να λάμπει η δόξα τους πάντα.

3η στροφή: Εύγε σε σας καύχημα νέον ή καύχημα νέων.

4η στροφή: Η τιμή της δάφνης ή της μυρτιάς εξαρτάται από αυτόν που την κρατάει. Ο άντρας κάνει τη γενιά και όχι η γενιά τον άντρα.

5η στροφή: Η θυσία δίνει την τιμή και η ιερότητα της προσπάθειας και όχι απαραίτητα η νικηφόρος έκβαση. Τις Θερμοπύλες θυμόμαστε, αν και ο άθλος του Μαραθώνα είναι ασύγκριτα μεγαλύτερος με υψηλό ηθικό και κοινωνικό δίδαγμα, με ουσιαστικότερο πολιτικό αποτέλεσμα και με ίση διάθεση για θυσία.

6η στροφή: Ο άνθρωπος βρίσκεται σε ένα συνεχή αγώνα να νικήσει τον φόβο και να ελπίζει σε έναν καλύτερο κόσμο. Του έχει δοθεί ο χρόνος (ημέρες), του έχει δοθεί η κινητήρια δύναμη, η ελπίδα. Έχει, όμως, ένα μεγάλο εμπόδιο: τον φόβο, που πρέπει να νικήσει

7η στροφή: Υπάρχουν μυριάδες μνήματα ανθρώπων, που έχουν ζήσει και

πεθάνει πάνω στη γη. Αυτή είναι η ανθρώπινη μοίρα. Το θεϊόν αφήνει ελεύθερο τον καθένα να διαλέξει το μνημείο που τον εκφράζει.

8η στροφή: Τα περισσότερα μνήματα αυτών των ανθρώπων είναι άσημα, σκοτεινά, χωρίς ιστορία. Σε λίγα, ελάχιστα, λάμπει το φως της τιμής και του χρέους. Το αν θα είναι σκοτεινό ή φωτεινό το μνήμα, είναι στη διακριτική ευχέρεια του καθενός και όχι στην τύχη. Είναι απόλυτα ελεύθερος και υπεύθυνος καθένας να διαλέξει τον δρόμο του. Η εκλογή είναι ελεύθερη.

9η στροφή: Δεν μπορούσατε να κάνετε διαφορετικά, είχατε χρέος να φανείτε αντάξιοι του Ιερού Λόχου, που δανειστήκατε το όνομα, και να υπερασπίσετε τις ιδέες και την ελευθερία που δίδαξαν οι πρόγονοί σας. Η ιερή παρακαταθήκη των προγόνων έχει μια διαχρονική παρωθητική δύναμη.

10η στροφή: Ο χρόνος είναι ο θανάσιμος εχθρός των μεγάλων έργων, ανάληγτος τα ισοπεδώνει και τα αφανίζει. Αλλά, ο Περικλής στον «*Επιτάφιο*» λέει: «*Των ωραίων (αγαθών) ανθρώπων ο θαυμασμός (έπαινος) είναι μεγαλύτερος όταν πεθάνουν, γιατί ο φθόνος πολύ χρόνο δεν ζει*».

11η στροφή: Ρίχνει ο χρόνος το νερό της λησμονιάς και αφανίζει τα πάντα. Ο πανδαμάτορας χρόνος –ο φθονερός γεροχρόνος.

12η στροφή: Αλλά, εμπρός στο δικό σας μνήμα, ο φθονερός χρόνος θα δείξει σεβασμό, γιατί ο θαυμασμός του για τη θυσία σας θα τον συγκρατήσει.

13η στροφή: Αν κατορθώσουμε, μιμούμενοι τη θυσία σας, να δώσουμε στη σκλαβωμένη χώρα ελευθερία, τότε να είστε βέβαιοι ότι κάθε ελληνίδα μητέρα εδώ θα φέρνει τα παιδιά της για να τα διδάξει ιδανικά.

14η στροφή: Αφού πρώτα φιλήσουν το χώμα του τάφου σας, θα πουν στα παιδιά τους να φωνάζουν ... «*άμες δε γ' εσόμεθα πολλώ κάρρονες*»!

Το ποίημα στοχεύει στην αισθηματική ένταση του αναγνώστη. Σε αυτό βοηθούν οι ζωντανές εικόνες του και η σαφήνεια του συμβολισμού του.

Ο έπαινος και η αναγνώριση της θυσίας των νέων είναι θεία δώρα και θα έχαιραν για τον ύμνο που τους αφιέρωσε ο Κάλβος, οι ιερολοχίτες συνομήλικοί του. Αυτό θα του το αναγνωρίζουν οι Ιερολοχίτες, αλλά ... ίσως προτιμούσαν να τον είχαν δίπλα τους, αρωγό και συμπολεμιστή, εκεί στο Δραγατσάνι, όπως έκαναν και άλλοι θιασώτες των μουσών αλλού (Ζαλοκώστας, Μαβίλης, Αισχύλος).

Η Ιστορία, δυστυχώς, γράφει ό,τι φαίνεται, όχι ό,τι γίνεται. Για να δει τα «*ψιλά γράμματα*» του «*γίνεσθαι*» ο ιστορικός, πρέπει να διαθέτει κριτική μεταγνώση και ηθικό εγγραμματισμό.

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

«Φωτεινός» (1891)

[απόσπασμα]

Άσμα πρώτον

Φωτεινός ο ζευγολάτης

*« – Πάρ' ένα σβόλο, Μήτηρ,
και διώζ' εκείνα τα σκυλιά, που μου χαλούν το φύτρο.
Ο χερουλάτης έφαγε τ' άχαρα δάχτυλά μου
και στην αλετροπόδα μου ελωώσαν τα ήπατά μου.
Δυο μήνες έρρεψα εδεδώ, εσάπισα στη νόπη
μ' αρρώστια, με γεράματα! Βάσανα, νηστεία, κόποι
γι' αυτό το έρμο το ψωμί! Και τώρα που προβαίνει
σγουρό, χολάτο από τη γη, που πριν το φαν χορταίνει
τα λιμασμένα μου παιδιά, να το πατούν εμπρός μου
με τόση απίστευτη απονιά οι δυνατοί του κόσμου!...
εξέχασες και δε με ακούς;... εσένα κράζω, Μήτηρ,
διώξε, σου λέγω, τα σκυλιά, που μου χαλούν το φύτρο...*

*– Είναι του Ρήγα, δεν κοτώ... Για κύτταζ' εκεί πέρα
να ιδής τι θρωσ που γίνεται, τι χλαλοή, πατέρα! [...]*»

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός, δεκαπεντασύλλαβος, ομοιοκατάληκτος κατά ζεύγη. Η τομή στην όγδοη συλλαβή.

Νοηματική ανάλυση

Μια απόπειρα του Βαλαωρίτη να περιγράψει τα ιδανικά με μια παράταξη ρομαντικών και λυρικών φράσεων.

Καλή πλοκή σεναρίου, καλοπροσεγμένος ο δεκαπεντασύλλαβος στίχος, τα νοήματα σαφή και οι παρομοιώσεις εμφανείς.

Ένα λυρικό ξέσπασμα με ζωντανές περιγραφές από τη ζωή του εξαρτημένου από τους ισχυρούς δυνάστες Έλληνα, υποτελή ή σκλάβου.

Το ποίημα αυτό είναι τραγούδι, είναι μελίρρυτος ποταμός ευφροσύνης.

Σε αυτό το ποίημα δεν έχεις δυσκολία, αγαπητέ αναγνώστη, να διεισδύσεις στα νοήματά του. Είναι διαυγή, βροντόφωνα, ρητορικά και φωτεινά. Η δυσκολία, ίσως, παρουσιαστεί, αν ο αναγνώστης το προσεγγίσει χωρίς την πρέπουσα κατάνυξη, χωρίς την αναγκαία προετοιμασία με γνώσεις ιστορικο-κοινωνικές, ιστορικο-γλωσσικές, ιστορικο-τεχνικές της ποίησης. Η δυσκολία εδώ δεν είναι να κατανοήσουμε, η δυσκολία εδώ είναι να αισθανθούμε.

Αλλά πώς θα αναλύσεις και θα περιγράψεις τη συγκίνηση, την ενσυναίσθηση και την αισθητική απεικόνιση;

Δεν υπάρχει ποιοτική περιγραφή των συναισθημάτων. Τα συναισθήματα μετριοούνται με ιδιόβαθμες κλίμακες. Εδώ οι βαθμοί δεν κλείνονται σε κλίμακες, αλλά υφούνται όσο και ώσπου ο συλλογισμός της σκέψης μας και τα αποθέματα της συλλογής των ιστορικών γνώσεων μας βοηθήσουν να πάμε. Να ευχαριστούμε τον Βαλαωρίτη γιατί μας ξενάγησε με στοχασμούς στους αγώνες μας.

Ωστόσο, πρέπει να πούμε ότι δεν ακολούθησε αυτό που είπε ο Σολωμός, ότι, δηλαδή, οι ποιητές μας πρέπει να μας δίνουν τη διάνοιά τους αφού τη ντύσουν εθνικά και όχι να ντύνονται οι ίδιοι εθνικά. Πρέπει να προσθέτουν στην τέχνη και να μην την χρησιμοποιούν απλά. Ο Βαλαωρίτης μιμήθηκε τους λαϊκούς δημιουργούς των δημοτικών τραγουδιών. Εστίαζε στη συναισθηματική φόρτιση των στίχων του, αλλά πλάτειαζε τόσο, που είναι αδύνατο να τον παρακολουθήσουμε. Δεν έχουν, δυστυχώς, το χάρισμα της ελλειπτικότητας τα ποιήματά του.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΜΠΤΗ

Αχιλλέας Παράσχος

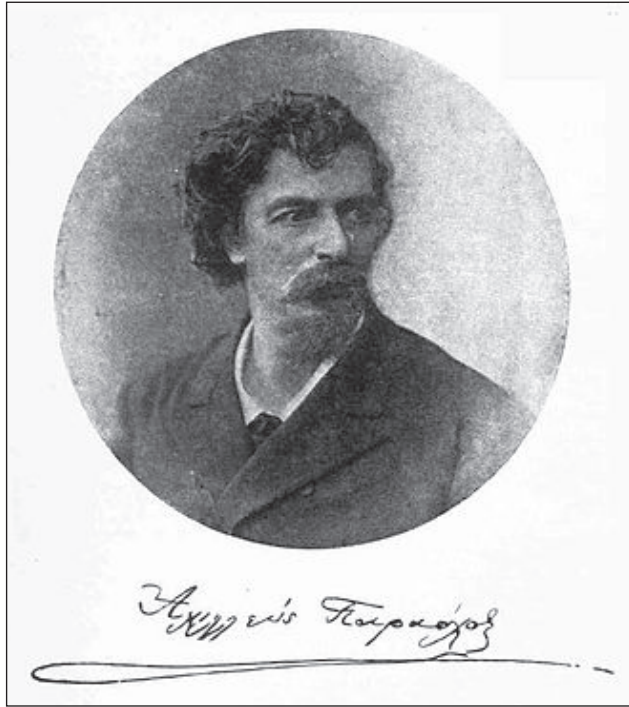
«Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν»

(ἀπὸ τῆ συλλογῆ «Φύλλα») 99

Γεώργιος Ζαλοκώστας

«Ὁ βορειὰς ποῦ τ' ἀρνάκια παγόνει»

(ἀπὸ τῆ συλλογῆ «Λυρικά») 103

Αχιλλέας Παράσχος

Γεώργιος Ζαλοκώστας

Αχιλλέας Παράσχος

«Εις δρομίσκον των Αθηνών» (1881)

«Α.

1. Υπάρχει εις απόκεντρον των Αθηνών γωνίαν
Λευκός δρομίσκος, σκιερός και πλήρης μυστηρίου·
Χλοάζει το κατώφλιον εις πάσαν του οικίαν, [...]
2. Κ' ενώ Αθήναι ο μικρός εκείνος δρόμος είναι,
Μακράν ευρίσκεται αυτών· δεν είν' εκεί Αθήναι.
Εις τας ωραίας και πτωχάς οικίας του συγχρόνου
Βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
3. Περάς κ' υψοί την άκραν των νεάνις αργυρόπους,
Και βλέπεις δύο γαλανούς ωραίους κατασκόπους
Λαθραίους να σε θεωρούν... ή στόμα κορασίου,
Όπερ θαρρείς άνθος ροδιάς ή ρόδον απριλίου.
Ενίστε άσμ' αφελές ακούεις εκεί βαίνων,
Όπερ νεάνις ή πτηνόν εις τον κλωβόν του ψάλλει,
[...]

Β.

4. Πλην μη θαρρήτε η μικρά οδός εκείνη ότι
Δεν έχει τας περιχαρείς ωραίας της ημέρας.
Κ' εκεί ενίστε ηχούν φαιδραί φωναί και κρότοι.
Εάν το σάββατον εκεί διέλθης το εσπέρας,
Φαιδρούς εργάτας θα ιδής και όμιλον παιδίων [...]
5. Έως το γόνυ έχουσαν εσθήτα υψωμένην,
Να σκέπη με την γύμνωσιν της αθωότητός της
Την κνήμην γυμνωμένην,
Και τας σανίδας του μικρού να πλύνη δώματός της
Θα ιδής οικοδέσποιναν εκ παιδων κυκλουμένην
Και παιδων όμιλος, εκεί, αγαλλομένων κράζει.
Παντού χαράν, φαιδρότητα και τέρψιν θ' απαντήσης,
Και πως γεννάται ο Χριστός εκεί θα εννοήσης!»

Η τεχνική του ποιήματος

Ο Ρομαντισμός στη μεγαλύτερη υπέρβαση των ορίων του:
Δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι. Σταυρωτή ομοιοκαταληξία. Ιαμβικό μέτρο.
Αφρόντιστος στίχος, χλιαρά νοήματα και μηνύματα.

Νοηματική ανάλυση

«Εκ των ιχνών γνωρίζεις τον λέοντα».

Παραθέτουμε ίχνη, μαρτυρίες και επισημαίνουμε σημεία, για να βρεις
μόνος σου, αγαπητέ αναγνώστη, το μέγεθος του λέοντα ή του «λέοντα»
ποιητή.

Ο Ροΐδης τον επαίνεσε, όπως βλέπεις στο βιογραφικό του.

Ο Παλαμάς είπε: *«Έξοχος με τόσας ελλείψεις».*

Ο Ξενόπουλος τον θαύμαζε.

Η Μιράσγεζη τον κεραυνώνει: *«πνευματικά λιπόσαρκος ο εντυπωσιακά
γοητευτικός αυτός άνδρας».* (Ας κρατήσουμε τούτο το λόγο της Μιρά-
σγεζη).

Ο ίδιος ο ποιητής, την ποιητική του συλλογή *«παιδαγωγικά»* την ονο-
μάζει *«Χλόη»* (με προφανή προορισμό).

Ο Δεληγιάννης και άπαντες οι πολιτικοί *«κοινή συναινέσει»* του παρέ-
χουν αργομισθία να γράφει.

Το αίσθημα της κοινωνίας, διεγερμένο και με πολλά θαυμαστικά γι' αυτόν.

Λέει ο σοφός Π. Δημητρακόπουλος: *«Οι άνθρωποι σπάνια αντιλαμβάνο-
νται (κατανοούν) τα πράγματα όπως τα βλέπουν, συνήθως τα βλέπουν
όπως τα αντιλαμβάνονται.»*

Όλοι οι παραπάνω είναι άνθρωποι, δεν είναι οι σπάνιοι άνθρωποι της
εξαίρεσης. Άρα;

Για να μην αδικήσουμε, κακολογώντας, ας επιχειρήσουμε να δούμε τις «σφή-
νες» (τα έξυπνα ένθετα) ή και τους πλατειασμούς αυτού του ποιήματος που έχει
αξία, τουλάχιστον, στην άσκησή μας για την κατανόηση του καθολικού αισθη-
τικού εγγραμματισμού της Λογοτεχνίας (για να μην πούμε αυτό που λέει η
Μιράσγεζη ότι ο Παράσχος έχει μόνο γραμματολογικό ενδιαφέρον).

Η γοητεία της ποίησής του, μάλλον, ήταν το φεγγερό είδωλο της εντυ-
πωσιακής ανδρικής του γοητείας, καθώς ... αντικαθρεφτιζόταν στο ρομα-
ντισμό της εποχής.

Ας δούμε το ποίημα

Είναι ωραίος ο παρακάτω συμβολισμός του παράξενα απίθανου:

*«Κι ενώ Αθήναι ο μικρός εκείνος δρόμος είναι,
Μακράν ευρίσκεται αυτών· δεν είναι εκεί Αθήναι.»* (στροφή 2)

Επίσης ζωντανή είναι και η εικόνα των στίχων
«περάς κ' υψεί ... ή στόμα κορασίου» (στροφή 3)

Περνάς, δηλαδή, και βλέπεις να σηκώνεται στα δάχτυλα των ασημένιων ποδιών της η νέα γυναίκα. Και βλέπεις δυο ωραία γαλανά κατασκοπευτικά μάτια ή και το νεανικό της στόμα σαν ρόδο ή άνθος ροδιάς.

Καλή και η παρακάτω προσπάθεια αλλά πάσχει ... στιχουργικά:

*«Έως το γόνυ έχουσαν εσθήτα υψωμένην, (στροφή 5)
Να σκέπη με την γύμνωσιν της αθωότητός της
Την κνήμην γυμνωμένην.»*

Δηλαδή μια παιδούλα έφηβος με γυμνά πόδια, που δεν ντρέπεται να φαίνεται καθώς εργάζεται, γιατί τα σκεπάζει η καθάρια (σαν γυμνή) αθωότητά της. Μέχρις εδώ ο οίστρος και η τέχνη και άλλο «ουδέ ... έν».

Η επαναλαμβανόμενη χρήση της λέξης «φαιδρός» δείχνει την αφρόντιστη στιχουργική του ή την αδυναμία του (βλέπε πρώτη στροφή Β μέρους).

Όλο το ποίημα, μια ρηχή απεραντοσύνη με μόνο καλές προθέσεις χωρίς συγκίνηση, χωρίς ενδιαφέρον.

Από το ένα μέρος, βλέπουμε η προσπάθειά του για ένα φροντισμένο από τεχνικής άποψης στίχο (με ομοιοκαταληξίες και μέτρο) να μένει πρόθεση, αφού ούτε αυτό τηρείται με στοιχειώδη συνέπεια. Από το άλλο μέρος, η ανεπιτυχής αυτή προσπάθεια για την τεχνική του στίχου, να αφήνει εκτεθειμένο το νόημα, που ήθελε ενδεχομένως να μεταδώσει.

Ας δούμε το «κλείσιμο» του ποιήματος:

*«Παντού χαράν, φαιδρότητα και τέρψιν θ' απαντήσης
Και πως γεννάται ο Χριστός εκεί θα εννοήσης».*

Εδώ υποτίθεται ότι έδωσε όλο τον οίστρο, να φορτίσει τους δύο τελευταίους στίχους με νοηματικό περιεχόμενο. Αλλά και εδώ μια λογορροή και τίποτε άλλο.

Όλο το ποίημα ένα ντελίριο μεγαλείου. Επικρατεί μια ρηχότητα, που βλέπεις ξεκάθαρα τον ξέβαθο πάτο του στοχασμού του.

Δεν ευθύνεται ο ποιητής γι' αυτό. Την αίσθηση του μεγαλείου, που βιώνε, δεν την «υφάρπαζε» από τον κόσμο και τους κριτές του, αλλά του την προσέφεραν λιβανίζοντάς τον, όπως είδαμε, όλοι (ο κόσμος τον θαύμαζε και οι λογοτέχνες έγραφαν καλές κριτικές γι' αυτόν) και αυτός το πίστεψε αληθινά.

Αν προσέξεις, αγαπητέ αναγνώστη, όλοι οι παραπάνω καλοκριτές και επικριτές, δεν τολμούν να εκφράσουν κριτική άποψη με παρρησία προσωπική, αλλά μάλλον συντάσσονται με την κοινή γνώμη και τότε που τον υμνούσε ως λέοντα και τώρα που χλευάζουν τη λεοντή του.

Ο Παράσχος δεν είναι, δεν μπορούσε να είναι ποιητής, γιατί η ποίηση δεν απαιτεί μόνο οίστρο ή λέξεις που δονούν.

Η ποίηση απαιτεί, προαπαιτεί, μια μεγάλη συγκομιδή γνώσεων (πολυεγγραμματισμό) και ασκήσεις στοχασμού, που θα είναι προϊόντα μιας ολόκληρης ζωής αποθηκευμένων και διαθέσιμων, όταν προκληθούν.

Τον Παράσχο μην τον κρίνουμε τώρα. Εκρίθη τότε και έλαμψε λόγω κριτών.

Κρίνε, αν θέλεις, τους κριτές διαχρονικά, όλους (τους τότε και τους τώρα) να διαπιστώσεις ποιοι μηρυκάζουν ασφαλείς, από το δικό τους άσυλο, τους επαίνους ή τις επικρίσεις σύμφωνα με τον συρμό και όχι με τη προσωπική τους κρίση. Επίσης, αναλόγισου πόσα βραβεία σκοπιμότητας έχουν δοθεί κατά καιρούς. (Πρόσφατα μάλιστα, το 2009, δόθηκε ένα από τα βραβεία Νόμπελ στον πρόεδρο των Η.Π.Α., όχι σαν επιβράβευση πραγμάτων, αλλά σαν κίνητρο για ναπραχθούν). Αυτά δεν εκθέτουν τους βραβευμένους, αλλά τους επιβραβευτές, δηλαδή τους κριτές.

Πολλά ποιήματα ούτε καν θα διαβάζονταν, αν δεν είχαν την ένδοξη υπογραφή του δημιουργού τους. Οι φοιτητές του Κέιμπριτζ το απέδειξαν, είναι γνωστή η έρευνα. Η κριτική σκέψη είναι εργαλείο, που πρέπει να έχει προδιαγραφές ορατές και χειριστές ουδέτερους. Θέλει ελεύθερους ανθρώπους, σκεπτικιστές και απείθαρχους στην κοινή «δόξα», σαν τον αθηναίο Θουκυδίδη, που επαινεί τους λάκωνες εχθρούς και τον Όμηρο τους Τρώες. Αλλά αυτοί οι κριτές έχουν πεθάνει ή τους σκοτώσαμε για να ακούμε τις μονωδίες των ψαλτών μας, που παπαγαλίζουν τα συναξάρια των κενών λόγων τους, καθώς υμνούν τα εγωποιημένα ειδωλά τους στις οθόνες των σπιτιών μας.

Αν θέλεις, αγαπητέ αναγνώστη, να μάθεις για τον θάνατο της κλασικής παιδείας, διάβασε το βιβλίο των Hanson και Heath με τίτλο *Ποιος σκότωσε τον Όμηρο*. Εκεί ίσως βρεις απάντηση στο γιατί:

Οι καλλίτεροι δεν έχουν βεβαιότητες, ενώ οι χειρότεροι είναι γεμάτοι με αυτές.

Γεώργιος Ζαλοκώστας

«Ο βορειάς που τ' αρνάκια παγώνει» (1848)

*«Ήτον νύχτα· εις την στέγη εβογκούσε
ο βορειάς, και ψιλό έπεφτε χιόνι.
Τι μεγάλο κακό να εμηνούσε
ο βορειάς που τ' αρνάκια παγώνει;*

*Μες στο σπίτι μια χαροκαμμένη,
μια μητέρα από πόνους γεμάτη,
στον παιδιού της την κούνια σκυμμένη
δέκα νύχταις δεν έκλειγε μάτι.*

*Είχε τρία παιδιά πεθαμμένα,
αγγελούδια, λευκά σαν τον κρίνο,
κ' ένα μόνο της έμεινεν, ένα,
και στον τάφο κοντά ήτον κι εκείνο.*

*Το παιδί της με κλάμμα εβογγούσε
ως να εξήταε το δόλιο βοήθεια,
κ' η μητέρα σιμά του εθρηνούσε
με λαχτάρα χτυπώντας τα στήθια.*

*Τα γογγύσματα εκείνα και οι θρήνοι
Επληγόναν βαθιά την ψυχή μου.
Σύντροφός μου η ταλαίπωρη εκείνη,
αχ, και το άρρωστο ήτον παιδί μου.*

*Στου σπιτιού μου τη στέγη εβογγούσε
ο βορειάς, και ψιλό έπεφτε χιόνι.
Αχ, μεγάλο κακό μου εμηνούσε
ο βορειάς που τ' αρνάκια παγώνει.*

*Τον γιατρό καθώς είδε, εσηκώθη
σαν τρελλή. Όλοι γύρω εσωπαίναν·
φλογεροί της ψυχής της οι πόθοι
με τα λόγια απ' το στόμα της βγαίνουν:*

*“Ω, κακό που μ' ευρήκε μεγάλο!
Το παιδί μου, γιατρέ, το παιδί μου...
Ένα τόχω, δεν μ' έμεινεν άλλο·
σώσε μου το και πάρ' την ψυχή μου.”*

*Κ' ο γιατρός με τα μάτια σκουμμένα
πολλήν ώρα δεν άνοιξε στόμα.
Τέλος πάντων –αχ, λόγια, χαμένα–
“μη φοβάσαι, της είπεν, ακόμα”.*

*Κ' εκαμώθη πως θέλει να σκύψη
στο παιδί, και να ιδή το σφυγμό του.
Ένα δάκρυ προσπάθαε να κρύψη
που κατέβ' εις τ' ωχρό πρόσωπό του.*

*Στου σπιτιού μας τη στέγη εβογγούσε
ο βορείας, και ψιλό έπεφτε χιόνι.
Αχ, μεγάλο κακό μας μηνούσε
ο βορείας που τ' αρνάκια παγώνει.*

*Η μητέρα ποτέ δακρυσμένο
του γιατρού να μη νιώση το μάτι,
όταν έχη βαριά ξαπλωμένο
το παιδί της σε πόνου κρεββάτι.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Εδώ, ο Ρομαντισμός προστατεύεται με την τεχνική του Παρνασσισμού: Δεκασύλλαβοι στίχοι. Σταυρωτή ομοιοκαταληξία. Αναπαιστικό μέτρο. Το ποίημα έχει στοιχεία Νατουραλισμού και αγγίζει, επίσης, και τον Συμβολισμό, αφού ο βοριάς συμβολικά αναφέρεται στο ποίημα.

Είναι ένα σύνολο με τεχνικά χαρακτηριστικά σωστής ποίησης, που κατευθύνεται εκεί που όλοι οι ρομαντικοί ποιητές στοχεύουν, στα συναισθήματα.

Ο ποιητής στόχευσε καλά και πέτυχε να γράψει ένα καλό ρομαντικό τραγούδι, που μας άγγιξε τα συναισθήματα.

Αυτό που κάνει τον Ζαλοκώστα γνήσιο ρομαντικό ποιητή δεν είναι μόνο η άψογη τεχνική του στίχου του, αλλά, κυρίως, η έμπρακτη απόδειξη με τον αγώνα που έδωσε για ελευθερία, δημοκρατία και ανθρωποκεντρισμό της κοινωνίας, που είναι η ιδεολογική πλατφόρμα του Ρομαντισμού.

Νοηματική ανάλυση

Το ανάπαιστο μέτρο διάλεξε ο σεμνός ποιητής για να μας συγκινήσει, σιγομουρμουρίζοντας την ελεγεία τούτης της τραγωδίας.

Εικονογραφεί το είδωλο του απολύτως μεγαλύτερου ανθρώπινου πόνου αγάπης, από τότε που ο άνθρωπος έμαθε να αγαπά.

Η σχέση μάνας και παιδιού είναι η απόλυτη σχέση –εδώ δεν υπάρχει διαπραγματευτής–, να εκτιμήσει την αξία της «μυριόζωστης ζώνης», που ενώνει μάνα και παιδί (βλέπε «Πραματευτή»).

Στην παραδοχή τούτης της αλήθειας, ότι ο δεσμός της αγάπης της μάνας προς το παιδί είναι η ανώτερη ανθρώπινη σχέση, δεν υπεισέρχεται γνωστική σύγκρουση, επιβάλλεται δογματικά άνευ απόδειξης η αλήθεια, εδώ λατρεύεται ως έπαινος η γνωστική ακαμψία.

Τη μάνα διαλέγει ο ευαίσθητος πατέρας, για να ζυγίσει την παγεράδα του βοριά.

Γονατισμένος τώρα στέκεται ο σεμνός πολεμιστής της Εξόδου του Μεσολογγίου, ο πολέμαρχος ποιητής, που, τότε, φοβερίζοντας άγριος με ξίφος στο χέρι, την άγια νύχτα της Εξόδου, προκαλούσε τον θάνατο.

Τώρα, στέκει γονατιστός δίπλα στη σύντροφο-μάνα με πένα στο χέρι και φόβο θανάτου, γράφει ευαίσθητος, συγκινητικός και σαν πάντα, σεμνός, με καρτερία το δράμα της ανθρώπινης μοίρας του.

Ας τον ακούσουμε:

Την πλοκή του δράματος –το σενάριο, αν επιτρέπεται εδώ η λέξη– το γνωρίζουμε. Η μάνα τάζει, υπόσχεται τα πάντα –την ψυχή– ως αντάλλαγμα τη ζωή του παιδιού της.

Ο Βοριάς, η προσωποποιημένη φοβερή, παγερή Κλωθώ-μοίρα των αν-

θρώπων, θέλει να της παγώσει την καρδιά.

Ο γιατρός, σαν μικρός θεός, δεν μπορεί να κάνει το μεγάλο θαύμα. Το μόνο που μπορεί και του επιτρέπεται να κάνει είναι να κλάψει κρυφά, και το κάνει.

Ο Βοριάς έρχεται και πλησιάζει σιγά σιγά και ο ποιητής μετράει τα βήματά του.

Στην αρχή λέει:

«Ήταν νύκτα εις την στέγη εβογκούσε ο βοριάς.»

Στη στέγη λέει, αόριστα, που ίσως δεν ήταν η δική του στέγη. Και μετά παρακάτω:

«Στου σπιτιού μου τη στέγη εβογκούσε ο βοριάς.»

Τώρα ξέρει ότι του κτυπά τη δική του πόρτα. Και παρακάτω τον ακούει πιο κοντά τους:

«Στου σπιτιού μας τη στέγη εβογκούσε ο βοριάς.»

Πέρασε σαν ολετήρας ο Βοριάς, δεν έχει εδώ ανθρώπινα αισθήματα. Αν τα έδειξε στο τραγούδι της Λυγερής –έκλεισε κρυφά το μάτι στον Νοτιά να χτυπήσει ανελέητα, (διάβασε τη «*Λυγερή*» του Δροσίνη).

Το νοηματικό βάθος του ποιήματος είναι ορατό και σαφές, δεν χρειάζεται να το αναλύσουμε άλλο. Γράφτηκε την εποχή που μεσουρανούσε ο Ρομαντισμός και ίσως έχει μια υπερβολή ο λόγος και η λεπτομερειακή αποτύπωση του δράματος. Ο συμβολισμός του είναι επιδερμικός. Το ποίημα δεν ενεργοποιεί τον νου, μόνο την ψυχή χαϊδεύει. Φυσικό, άλλωστε, θηλυκό είναι η ψυχή και ακούει τους ψιθύρους.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΚΤΗ

Κωστής Παλαμάς

- «Το πανηγύρι της Κακάβας»
(από τη συλλογή «Ο Δωδεκαλόγος του γύφτου») 109
- «Λόγος έβδομος [“Ο ύμνος της Αθήνας”]»
(απόσπασμα) (από τη συλλογή «Η φλογέρα του βασιλιά») 112
- «Μια πίκρα»
(από τη συλλογή «Οι καημοί της λιμνοθάλασσας») 115
- «Το πανηγύρι στα σπάρτα»
(από τη συλλογή «Η ασάλευτη ζωή (Ο γυρισμός)» 120
- «Το σπίτι που γεννήθηκα»
(από τη συλλογή «Τα παράκαιρα») 123

Κωστής Παλαμάς

«Το πανηγύρι της Κακάβας» (1907)

(αποσπάσματα)

«– Γύφτε λαέ, άκουσέ με· το πρωτόσταλτο είμαι
σημάδι από την πλάση που θαρθή,
κ' ύστερα κι από ποιους καιρούς και χρόνια πόσα!
Ένας εγώ, και ζω για χίλιους.
Γύφτε λαέ, άκουσέ με, δε σου μίλησε
προφήτης σου ποτέ σαν τη δική μου γλώσσα. [...]

Είμαστ' εμείς οι απάτριδοι κ' οι αγιάτρευτοι·
γιούχα και πάντα γιούχα των πατρίδων!

Είμαστ' εμείς οι αθάνατοι απολίτιστοι·
κ' οι Πολιτείες λημέρια των ακάθαρτων,
κ' οι Πολιτείες ταμπούρια των κιοτήδων· [...]
Γιούχα και πάλε γιούχα των πατρίδων!

την πλατωσιά του κόσμου την στενεύει, [...]
του δολερού αναγάλλιασμα, τα μαραζώνει
τα ξεφτέρια του νου, και της καρδιάς τ' αηδόνια. [...]

Νόμος εμάς, νυχτοήμερα και πάντα, ο δρόμος. [...]

Με το γλίστρημα φύγομε των αγριόγατων,
και με της νυχτερίδας το παράδαρμα,
και με τη γληγοράδα της ακρίδας,
και με την καταφρόνια την ασώπαστη
για τις φωλιές, τα σπίτια και τα κάστρα.
Γιούχα και πάλι γιούχα της πατρίδας.

Κι αν μας έλεγες: “Γύφτοι, θα γυρίσετε [...]”

*η πρώτη σας πατρίδα σάς προσμένει εκεί
να σας δώση τη δόξα την απάντεχη [...]*

*και τότε θα σου κράζαμε: “Δε θέλουμε,
το πανηγύρι μη χαλάς· γιορτάζουμε
το συντριμμό των αλυσίδων,
ό,τι κι αν είναι, από διαμάντια ή από σίδερα·
οι τρανοί λυτρωμένοι είμαστ’ εμείς.
Γιούχα και πάντα γιούχα των πατρίδων!” [...]*

*Όλος ο κόσμος, ένας κόσμος, γύφτος,
σε δόξας θρόνο απάνω, πλάστης,
με το σφυρί του και με το βιολί,
της απεγάδιαστης Ιδέας· η πλάση
σε περιβόλι του Μαγιού ένα πανηγύρι,
και μια πατρίδα η Γη.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, αφού οι περισσότεροι στίχοι, ενώ φαίνεται ότι ακολουθούν το ιαμβικό μέτρο, δεν κρατούν τον τονισμό τους με συνέπεια. Οι στίχοι είναι με 10, 11 και 12 συλλαβές. Περισσότερο «μοιάζει» με ελεύθερο στίχο. Ωστόσο έχει ένα εσωτερικό ρυθμό. Το ποίημα έχει συμβολισμό και τα νοήματά του υψηλό στοχασμό.

Νοηματική ανάλυση

Λυρική σύνθεση με συμβολισμό. Το σύμβολο-όχημα, πάνω στο οποίο θα στηριχτεί εδώ ο Παλαμάς είναι ο γύφτος. Ο ατίθασος, ο αυτάρκης και αμφισβητίας, που στέκει μακριά από τους συμβατούς ψευτοθεούς, μακριά από τη φρίκη των βολεμένων, μακριά από τις λιγδιασμένες αλήθειες. Στοχαστής, πλάνος και πένης ο γύφτος. Οραματιστής των ωραίων: της δημοκρατίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης. Οραματιστής της απείρου ωραίας ελευθερίας. Φαλ-

λοφόρος μεν, αλλά προσκυνητής ... της «Αιδηψού» του. Εραστής με αγάπη. Δουλευτής, φιλάνθρωπος και γλεντοκόπος. Δήμιος και δημιουργός.

Τούτο το σύμβολο μπορεί να μιλήσει ελεύθερα. Τούτο το σύμβολο μπορεί να κινήσει την απραξία των ανάξιων αρχόντων.

«*Το πανηγύρι της Κακάβας*» είναι ένας ύμνος στην ελευθερία. Ύμνος στην ελευθερία της σκέψης. Ο ποιητής θέλει ο γύφτος ο «ανυπόληπτος» να πει τις βροντερές αλήθειες.

Δεν διακινδύνευσε ο Παλαμάς τις αλήθειες αυτές, που περιέχονται στο ποίημα αυτό, να τις βάλει στο στόμα κάποιου άλλου, γιατί θα ηχούσαν παράξενα και υποκριτικά. Τούτα τα ίδια λόγια, αν τα έλεγε άλλος, εκτός του γύφτου, θα ηχούσαν σαν την επιτηδευμένη σοβαρότητα ενός δουλόφρονα συμβιβασμένου, μέσα σε ένα σύστημα που τάχα κρίνει και επικρίνει.

Θα ήταν μια συγκαλυμμένη συνηγορία και για τον ποιητή, να βάλει να μιλούν για τέτοια μείζονα ζητήματα άνθρωποι ακυρωμένοι «ντε φάκτο», αφού είναι ένα με το σύστημα στο οποίο συμμετέχουν.

Είναι λαμπρό επινόημα του Παλαμά η επιλογή του γύφτου. Διάλεξε το πιο αθυρόστομο σύμβολο, την πιο ασυμβίβαστη εκδοχή τρόπου ζωής, τη φυλή των τσιγγάνων, που μπορούν να τα πουν όλα, αφού είναι εκτός συμμετοχής, χωρίς συνηγορίες, είναι κριτές και περιπαίχτες.

«*Γύφτε λαέ*», λέει ο γύφτος. Είμαι και ας μην το ξέρεις το φως που θα έρθει, αργά, αλλά θα έρθει. Την ελευθερία μου δεν την φτιάχνουν χίλιες δικές σας «μικροστιγμές». Στήνουν πατρίδες ψεύτικες και μας περιπαίζουν τάζοντάς μας ελευθερία.

Στον άνεμο (χιούχα) τέτοιες πατρίδες.

Εμείς θα μείνουμε έξω από αυτές. Είναι η πατρίδα ψεύτικη παγίδα που λιώνει όλους.

Οι νόμοι όλοι είναι φτιαγμένοι με δόλο. Αγκαλιάζουν και σκοτώνουν το δίκαιο και την ελευθερία.

Να πάνε στο χαμό τέτοιες πατρίδες.

Η μάντρα είναι τα όρια που «*ανεπαισθήτως μας κλείνουν μέσα*», λέει ο Καβάφης. Εδώ μαστορευείται επιδέξια η υποταγή, ο συμβιβασμός, το σπάσιμο των φτερών του νου και η φίμωση των ελπίδων.

Η ζωή μας, λέει ο γύφτος, είναι μια πορεία, ένας δρόμος. Μοναδικός νόμος το ταξίδι, έξω από φωλιές του πλούτου και της δόξας.

Άρνηση στον ζυγό ό,τι κι αν τάξετε. Δεν θέλουμε άλλο τίποτα από τη χαρά που σπάσαμε τις αλυσίδες, αδιάφορα αν ήταν αλυσίδες δουλείας ή αλυσίδες

ολόχρυσες που έδιναν τιμές, αξιώματα και πλούτη. Οι αλυσίδες είναι αλυσίδες με ό,τι και να είναι φτιαγμένες. Νιώθουμε ελεύθεροι.

Αέρα και πάλι αέρα στις πατρίδες.

Ο γύφτος καταλήγει σε ένα επιμύθιο, σαν ευχή, σαν συμβουλή, σαν συμπέρασμα. Άμποτε όλος ο κόσμος μια πατρίδα με την απόλυτη ιδέα της δικαιοσύνης, με νόμο, με εργασία (σφυρί) τιμημένη, με διάθεση για χαρά, σε ένα ανοιξιάτικο εξακολουθητικό πανηγύρι της ελευθερίας.

[«Ο ύμνος της Αθήνας»] (1902)

(αποσπάσματα)

*«Πρωί, και λιοπερίχυτη και λιοκάλ' είναι η μέρα,
Κι' η Αθήνα ζαφειρόπετρα στις γης το δαχτυλίδι.
Το φως παντού. Κι' όλο το φως, κι' όλα το φως τα δείχνει [...]
Και της Πεντέλης η κορφή και τ' αχαμνό σπερδούκλι,
κι' ο λαμπρομέτωπος ναός και μια χλωμή ανεμώνη,
τα πάντα, όμοια βαραίνουνε στη ζυγαριά της πλάσης.
Κι' όλα σιμά τα φέρνεις, φως, κι' όλα το φως τα δείχνει
με μοίρα σαν ξεχωριστή. Της Αίγινας ο κόρφος [...]
Τα ορμηνέψη να πιαστούν κ' ένα χορό να στήσουν,
Όσο που τόνα στ' αλλουνού την αγκαλιά να πέση.
Έτσι ολογόρα τα βουνά κι ο λογκωμένος Πάρνης
κι ο ελεφαντένιος ο Υμηττός κ' η αγέρινη Πεντέλη [...]
βουνά της Ύδρας, τ' Αναπλιού, του Δαμαλά, της Κόρθος [...]
Κ' η αττικιά ακροθάλασσα, και ξεχωρίζει μέσα
στην Άσπρη θάλασσα, και ζη στην αγκαλιά της μάννας,
ευγενικότερη απ' αυτή και σάμπως πιο γαλάζια. [...]»*

Η τεχνική του ποιήματος

Αρμονική και με αβίαστη μορφή δεκαπεντασύλλαβου στίχου. Ανομοιοκατάληκτο ιαμβικό μέτρο. Φροντισμένος στίχος με υψηλά νοήματα και μηνύματα.

Νοηματική ανάλυση

Στη «Φλογέρα του βασιλιά», ο Βουλγαροκτόνος είναι το όχημα πάνω στο οποίο θα πατήσει ο Παλαμάς, για να περιγράψει συμβολικά το πρότυπο που πρέπει να ακολουθήσει το έθνος. Ο «Διγενής» ανασταίνεται. Η χρήση των δημοτικών τραγουδιών παρούσα. Το κίνημα του στρατού το 1909 δίνει ελπίδα. Τώρα αρχίζει να επικρατεί η λεγόμενη Μεγάλη Ιδέα.

Εδώ είναι μια απάντηση ελπίδας στην αμφισβήτηση του «Δωδεκάλογου».

[«Ο ύμνος της Αθήνας»]

Η δύναμη του φωτός δίνει τη φωτεινότητα των πραγμάτων, δίνει την απαστράπτουσα φωτεινότητα της αλήθειας. Η αλήθεια είναι το φως. Το φως παίζει με την Αθήνα, με ό,τι βλέπει η Αθήνα.

Η Αθήνα με τον συμβολισμό της, η Αθήνα της διάρκειας, από τότε μέχρι τώρα, είναι ξεχωριστή, αλλά και διαλεγμένη, γιατί ακριβώς έχει του φωτός τη χάρη.

Η καθαρότητα των πραγμάτων, η σαφήνεια, η διάφανη σκέψη, οι ξάστερες λέξεις, ο ευθύς λόγος, κάνουν την αλήθεια πιο φανερή, πιο οικεία και σμίγει τους ανθρώπους, τους εξισώνει, τους κάνει συνεργάσιμους, τους κάνει ένα σύνολο αρμονικό και αλληλέγγυο σε ένα κοινό αγκάλιασμα.

Το φως παντού. Όλο το φως συγκεντρωμένο εδώ. Τίποτα δεν διαφεύγει από το φως, είτε στρογγυλό είτε μακρουλό. Τίποτε μισοφωτισμένο και αφανέρωτο, είτε σκέψη είτε αέρας είτε ιδέες είτε οτιδήποτε αδιάφανο. Μεγάλα και μικρά τα κάνει όλα ίδια, γιατί το φως είναι η πραγματική αξία των πραγμάτων όλων, και αν ενυπάρχει σε αυτά το φως, τότε όλα φαίνονται ίδια, γιατί έχουν τα πάντα, δηλαδή, το φως.

Η χάρη του φωτός τα εξισώνει.

Η Πεντέλη των μαρμάρων η ξεχωριστή, ο ασήμαντος ασφόδελος (μποτσίκι), η Ακρόπολη η φημισμένη, το άσημο αγριολούλουδο, όλα είναι το ίδιο σημαντικά για τη φύση, για την αλήθεια.

Μόνο το φως τα δείχνει και τα κάνει να φαίνονται κοντινά. Τα φωτίζει, τα ορμηνεύει όλα μαζί, τα φανερώνει, τα κάνει ισοδύναμα και τα σπρώχνει όλα να έρθουν πιο κοντά. Την Αίγινα, προς τον ορίζοντα μακριά με τα πουλιά και τα νέφη. Αυτά με τη σειρά τα σπρώχνει προς τα βουνά και όλα

μαζί τα σπρώχνει στον κάμπο, στα σπίτια, στις βάρκες, σαν να θέλει να τους μάθει ένα κοινό χορό, σαν να θέλει να τα αδελφώσει σε μια παγκόσμια αγάπη, με ανοιγμένες αγκαλιές αλληλοστήριξης.

Στην ωραία αυτή ρομαντική συνάθροιση, τα βουνά είναι σε σύμπνοια με τους λεπτούς ορίζοντες της Ύδρας, του Ναυπλίου, του Δαμαλά, της Κορίνθου. Οι λόφοι, τα λιμάνια όλα κοντά. Κατά τον ίδιο τρόπο σμίγουν τα σύμβολα τα πασίγνωστα και ιστορικά. Η Σαλαμίνα με το αγνάντεμα του Αιγέα.

Σαν γιος θάλασσας ο γαλάζιος Σαρωνικός, θάλασσα και αυτός, αλλά πιο νιος και ωραίος. Το καμάρι γιος, αγκαλιασμένο από τη θάλασσα μάννα, την πλατιά και άσπρη.

Το πλάτεμα της περιγραφής από τον Παλαμά δεν κουράζει, αφού το πλέξιμο του 15/σύλλαβου ιάμβου και η δύναμη του εννοιολογικού φορτίου των λέξεων που επιλέγει, δίνουν αφορμές για ευχάριστους διαθεματικούς συνειρμούς σε τόπους και Ιστορία – Αθήνα, Σαλαμίνα, Πεντέλη κ.λπ.

Αυτή είναι η Αθήνα για τον Παλαμά, μια ιδέα όλο φως, μια ευρύτερη έννοια από τα στενά της γεωγραφικά όρια. Μια Αθήνα που, αν δεν τη βιώσεις διαχρονικά, δεν μπορείς να διακρίνεις ούτε το φως της ούτε και τον λόγο που το φως του ποιητή τη διαλέγει.

Το φως το ρίχνει ο ποιητής από το περίσσειμα των συναισθημάτων, που του δημιουργεί η βαθιά γνώση της ιστορικότητας της Αθήνας, αλλά και του συμβολισμού της. Η Αθήνα με τόσο φως και συμβολισμό δεν ανήκει σε κανένα, είναι το δακτυλίδι του κόσμου και ανήκει σε αυτόν.

«Μια πίκρα» (1912)

*«Τα πρώτα μου χρόνια τ' αξέχαστα τάξισα
κοντά στ' ακρογιάλι,
στη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήμερη,
στη θάλασσα εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.*

*Και κάθε φορά που μπροστά μου η πρωτάνθιστη
ζωούλα προβάλλει,
και βλέπω τα ονειράτα κι ακούω τα μιλήματα
των πρώτων μου χρόνων κοντά στ' ακρογιάλι,*

*στενάξεις, καρδιά μου, το ίδιο αναστένασμα:
Να ζούσα και πάλι
στη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήμερη,
στη θάλασσα εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.*

*Μια μένα είν' η μοίρα μου, μια μένα είν' η χάρη μου,
δε γνώρισα κι άλλη:
Μια θάλασσα μέσα μου σα λίμνη γλυκόστρωτη
και σαν ωκιανός ανοιχτή και μεγάλη.*

*Και να! μες στον ύπνο μου την έφερε τ' όνειρο
κοντά μου και πάλι
τη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήμερη,
τη θάλασσα εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.*

*Κ' εμέ, τρισαλίμονο! μια πίκρα με πίκραине,
μια πίκρα μεγάλη,
και δε μου τη γλύκαινες, πανώριο ξαγνάντεμα
της πρώτης λαχτάρας μου, καλό μου ακρογιάλι!*

*Ποια τάχα φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
και ποια ανεμοζάλη,
που δε μου την κοίμιζες και δεν την ανάπαυες,
πανώριο ξαγνάντεμα, κοντά στ' ακρογιάλι;*

*Μια πίκρα είν' αμίλητη, μια πίκρα είν' αξήγητη,
μια πίκρα μεγάλη,
η πίκρα που είν' άσβηστη και μέσ' στον παράδεισο
των πρώτω μας χρόνω κοντά στ' ακρογιάλι.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Αμφιβραχύ το μέτρο. Οι στίχοι «κτίζονται» με εναλλασσόμενες 13/σύλλαβες, 12/σύλλαβες και 6/σύλλαβες συλλαβές. Ομοιοκαταληξία ιδιότυπη: ζευγαρώνουν ανά δύο ζυγούς στίχους.

Νοηματική ανάλυση

Ίσως είναι το πιο λυρικό τραγούδι, ίσως είναι μια ελεγεία θρήνου, ίσως είναι απλά ένα παράπονο. Όπως και να το πεις, πίσω θα βρεις ένα μικρό παιδί, που απορεί και λέει λόγια γραμμένα και μαστορεμένα από τον μεγάλο τεχνίτη ποιητή, που ... θυμάται ακόμη το βιωμένο σενάριο των μεγάλων ... γιατί; (ορφάνια).

Μια πίκρα κρυφή, βουβή, ασίγαστη και αξεπέραστη.

Μια πίκρα, λέει, αγλύκαντη που δεν αποκοιμείται και ούτε σβήνει.

«Τα πρώτα μου χρόνια», εξομολογείται, «τάξησα κοντά στ' ακρογιάλι»

«στη θάλασσα εκεί την ρηχή και την ήμερη

στη θάλασσά μου εκεί την πλατιά και μεγάλη».

Και οι μνήμες του από το χάραμα των πρώτων χρόνων έρχονται στα όνειρά του και ακούει, λέει, «τα μιλήματα» –τα νανουρίσματα– εκείνων των πρώτων χρόνων κοντά στο ακρογιάλι του.

Στενάζει και λέει: «να ζούσα και πάλι».

Πού;

«στη θάλασσά μου εκεί την ρηχή και την ήμερη

στη θάλασσά μου εκεί την πλατιά και μεγάλη».

Εδώ είναι τα μεγάλα διλήμματα, αγαπητέ αναγνώστη. Στενάζει και κλαίει και κυριολεκτεί για:

«τη θάλασσα εκεί την ρηχή και την ήμερη

τη θάλασσα εκεί την πλατιά και μεγάλη».

Ή επειδή της μοιάζει αυτό που λέει πιο κάτω:

*«Μια μένα είν' η μοίρα μου, μια μένα είν' η χάρη μου
δε γνώρισα κι άλλη».*

Μια χάρη μόνο γνώρισα τούτη:

*«Μια θάλασσα μέσα μου σα λίμνη γλυκόστρωτη
και σαν ωκιανός ανοιχτή και μεγάλη»*

Πόσο μοιάζει αυτό με τη μάνα;

Και πόσο αυτό μοιάζει και πόσο ταυτίζεται η λέξη «μάννα» με το παρακάτω;

*«Τη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήμερη
τη θάλασσά [μου] εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.»*

Μια ρηχή, κατά κυριολεξία, θάλασσα θυμάται ο ποιητής ή την ίδια του τη μάνα προσωποποιημένη στη γαλήνια εικόνα που έχει για εκείνη;

*«Τη θάλασσά [του] εκεί τη ρηχή και την ήμερη
τη θάλασσά [του] εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.»*

Αν είναι, όντως, όπως λέει ο ποιητής «μια η μοίρα [του]», και «μια η χάρη [του]» και δεν γνώρισε άλλη; Είναι τίποτα πιο μοιραίο από το χάσιμο της μάνας και άλλη καλύτερη χάρη από το ότι τη γνώρισε;

Θυμάται την αγκαλιά της μάνας.

Έζησα κοντά στη μάνα μου. Δεν λέει τη λέξη «μάννα» και ούτε κάνει χρήση ενός συνωνύμου. Αντί να πει τη λέξη «μάννα», τη δίνει με μια πλάγια περίφραση με ένα δίστιχο, σαν τα δίστιχα των ελεγείων, –που μοιάζει και στη μορφή– και περιγράφει τη μάνα σαν τη θάλασσά του, την ήμερη, τη ρηχή, την πλατιά, τη μεγάλη, έτσι όπως ένα παιδί το νιώθει και το λέει.

Έζησα κοντά:

*«στη θάλασσά [μου] εκεί τη ρηχή και την ήμερη
στη θάλασσά [μου] εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.»*

Μόνο με τούτο τον συμβολισμό παίρνει αισθητική τελειότητα η μουσικότητα του αμφιβραχέος στίχου και γίνεται κατανοητό το βάθος της έκτασης των συναισθημάτων του ποιητή. (Ισορροπία αισθητικής στίχου και νοημάτων, σύζευξη τέχνης και τεχνικής. Ο λαός επαινώντας την αισθητι-

κή της ισορροπίας ή παρωδώντας τη δυσαρμονία της, λέει: «Κατά το νιο και τ' άρματα». Ο Παλαμάς το τηρεί).

Και οι μνήμες του από το χάραμα των πρώτων χρόνων έρχονται στα όνειρά του και ακούει, λέει, τα μιλήματα –τα νανουρίσματα– εκείνων των πρώτων χρόνων κοντά στο ακρογιάλι του.

Εδώ η λέξη «*ακρογιάλι*» είναι συνώνυμο, μονόλεξο αυτή τη φορά, της «*μάννας*».

«*Η μοίρα μου με μοίρανε*», λέει, «*με μια μόνο χάρη*», δεν γνώρισε άλλη μόνο ...

*«Μια θάλασσα μέσα μου σα λίμνη γλυκόστρωτη
και σαν ωκιανός ανοικτή και μεγάλη»*

Εδώ οι λέξεις «*και σαν ωκιανός*» (ωκεανός) χαλάνε τη μουσικότητα του στίχου. Θα ήταν εξίσου περιγραφικός και μουσικότερος ο στίχος αν χρησιμοποιούσε αντί του «*σαν ωκιανός*» τις λέξεις «*και σαν πολυθάλασσα*», αλλά ίσως ο Παλαμάς είχε το λόγο του να προτιμήσει τη λέξη «*ωκιανός*».

Ίσως, δεν του έφτανε η πολυθάλασσα, σαν συμβολισμός να αποδώσει την έννοια της χάρης που γνώρισε. Η λέξη «*ωκιανός*» του φάνηκε πιο κατάλληλη. (Απορούμε πως δεν έπλασε μια νέα λέξη «*ισόμετρη*» ο γλωσσοπλάστης ποιητής, που να εκφράζει τη μεγάλη ανοιγμένη αγκαλιά της μάννας και να ηχεί σαν τέτοια, αλλά, κυρίως, να αποφύγει την τονική δυσαρμονία του στίχου).

Με κάθε του σκέψη, με κάθε του όνειρο, φέρνει μπροστά του τη γαλήνια μεσολογγίτισσα θάλασσα, το υποκατάστατο της μεγάλης έλλειψης, την αναπλήρωση του κενού, το υποσυνείδητο εφεύρημά του, για να το βάλει στον κρίκο της αλυσίδας, που έσπασε για να ακουμπήσει, για να σταθεί.

*«στη θάλασσά μου εκεί την ρηχή και την ήμερη
στη θάλασσά μου εκεί την πλατιά, τη μεγάλη».*

Εδώ η λέξη «*μεγάλη*» διογκώνεται και δημιουργεί συμβολισμούς πολύ πέρα και πάνω από τη συμβατική χρήση της λέξης.

Εδώ το «*μεγάλη*» δεν έχει νοηματική διάσταση, έχει συναισθηματική διαστολή, που μετριέται με το βαθμό ευαισθησίας μας.

Αυτή η πίκρα του η μεγάλη, αναρωτιέται, γιατί μένει άσβεστη; Τι είναι αυτό που δεν τον αφήνει να ξεχνά;

Εδώ εκφράζει μια παραπονιάρικη απορία, μια παρακλητική διαμαρτυρία!

«δεν μου την κοίμιζες – δε μου τη γλύκαινες – πανώριο ξαγνάντεμα – καλό μου ακρογιάλι.» Εδώ το «ακρογιάλι» και το «ξαγνάντεμα» περιστρέφονται μεταξύ συμβολισμού και κυριολεξίας, επιτείνοντας την απροσδιοριστία τους.

Ωστόσο δεν θέλει να μείνει το «ακρογιάλι» του και το «ξαγνάντεμά» του με το παράπονο της απορίας του, δεν θέλει να τα ... προβληματίσει.

Αμέσως αλλάζει και βρίσκει ελαφρυντικό.

Θέλει να απενοχοποιήσει το «ξαγνάντεμα» και το «ακρογιάλι» του.

Δεν φταίνε αυτά που δεν σβήνει η «πίκρα», αλλά η «φουρτούνα» και η «ανεμοζάλη» μέσα του. Είναι και τα κτυπήματα της μοίρας, που ασυναίσθητη τον χτυπά ανελέητα –σαν σε αρχαία τραγωδία– χάνει το παιδί του και τη γυναίκα του. «Ίδού» η φουρτούνα και ανεμοζάλη, που μπορούν να συντηρούν «άφωνη» την πίκρα του.

Η πίκρα που είναι βουβή, «άσβηστη» και στον «παράδεισο» ακόμα.

Εδώ στον τελευταίο στίχο χρησιμοποιεί το «μας», για πρώτη φορά για να δείξει το κοινό βίωμα των πρώτων χρόνων. Δεν λέει των πρώτων μου, αλλά «των πρώτων μας χρόνων». Των δικών του και της μάνας του.

Τον δικό μου και τον δικό σου παράδεισο «Μεγάλη θάλασσα». Ωραίο «ξαγνάντεμα.» «Καλό μου ακρογιάλι.»

Εννοώντας ... τον δικό μου και τον δικό σου παράδεισο «Μεγάλη μάνα μου». Ωραία μάνα μου. Καλή (θετή) μου μάνα.

(Αγαπητέ αναγνώστη, είπαμε και θα το λέμε: ο αναγνώστης πρέπει, δεν έχει άλλη επιλογή, παρά μόνο να ... ξαναγράφει τα κείμενα της λογοτεχνίας, όπως ο ίδιος τα κατανοεί).

«Το πανηγύρι στα σπάρτα» (1897)

«Για κοίτα πέρα και μακριά τι πανηγύρι
 που πλέκουν τα χρυσά τα σπάρτα στο λιβάδι!
 Στο πανηγύρι το πανεύοσμο απ' τα σπάρτα
 με τη γλυκειάν ανατολή γλυκοζυπνώντας
 να τρέξω βούλομαι κ' εγώ στο πανηγύρι,
 θησαυριστής να κλείσω μέσ' στην αγκαλιά μου
 σωρούς τα ξανθολούλουδα και τα δροσάνθια,
 κι όλο το θησαυρό να τονε σπαταλέσω
 στα πόδια της αγάπης μου και της κυράς μου.
 Όμως βαθιά είναι το ξανθόσπαρτο λιβάδι.
 Κι όπως μιας πρόσχαρης ζωής είκοσι χρόνων
 κόβει το λευκοστόλισμα θανάτου λύπη,
 έτσι τον άκοπο γοργό μού κόβει δρόμο
 ατέλειωτος ανάμεσα ξεφτυρωμένος
 ο κακός δρόμος μέσ' στα βάλτα και στα βούρλα.
 Τ' αγκαθερά φυτά ξεσκίζουνε σα νύχια
 και σαν τα ζόβεργα το χώμα παγιδεύει
 τον κάμπο του κακού στα βούρλα και στα βάλτα,
 εκεί που στο φλογόβολο το αψύ του ήλιου
 (που δρόσος μιας πνοής; που σκέπασμα ενός δέντρου;)
 σαν αστραπή αργυρή χτυπάει τα μάτια η άρμη.
 Λιγοψυχώ, λυγίζομαι, παραστρατίζω,
 κι αποκάνω και πέφτω, κι αποκαρωμένος
 νιώθω στο μέτωπο τ' αγκάθια, και στα χείλια
 νιώθω την πίκρα της αρμύρας, και στα χέρια
 νιώθω τη γλίνα της νοτιάς, και στα ποδάρια
 νιώθω το φίλημα του βάλτου, και στα στήθη
 νιώθω το χάιδεμα του βούρλου, νοιώθω εντός μου
 τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου.
 (Ω! που είσαι, αγάπη και κυρά μου;) Και σε βάθη
 δειλινών πορφυρών, πλούσια ζωγραφισμένων,
 το πανηγύρι που χρυσά τα σπάρτα πλέκουν,
 το πανηγύρι το πανεύοσμο στα σπάρτα,
 με βλέπει, με καλεί, και με προσμένει ακόμα.»

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο είναι ιαμβικό. Οι στίχοι 13/σύλλαβοι και ανομοιοκατάληκτοι. Τα νοήματα και τα μηνύματα δίνονται με συμβολισμό.

Νοηματική ανάλυση

Η χαρά της ζωής, η δίψα για ζωή, η όμορφη ζωή προκαλεί κάθε άνθρωπο να έρθει κοντά της. Γιατί είναι στη φύση την ανθρώπινη να θέλει το πανηγύρι της χαράς.

Το θέλει και το βλέπει μακριά το πανηγύρι. Τα «*χρυσά τα σπάρτα στο λιβάδι*» είναι η ζωή. Τη θέλει, αλλά δεν μπορεί. Τον λόγο τον λέει παρακάτω.

Τον ποιητή δεν τον έχουν αφήσει τα σημάδια της νιότης, δεν είναι ακόμη σαράντα ετών και στέκεται μακριά από το μαγευτικό «*πανηγύρι*».

Αυτό το πανηγύρι το πρόσμενε σε όλη του τη ζωή. Διατυπώνει ένα παράπονο, αλλά σε ποιον; Ενάντια στη μοίρα του ή ενάντια στη διστακτικότητα του;

Η ζωή, ζωντανή και ωραία, με προκλητικότητα του γνέφει: «*χρυσά σπάρτα*», «*πανηγύρι πανεύσομο*», «*ξανθολούλουδα*», «*δροσάνθια*», «*ξανθόσπαρτο λιβάδι*».

Ποια είναι τα εμπόδια στον δρόμο του; Τα «*αγκαθερά φυτά*», που είναι αξεπέραστα. Το πανηγύρι είναι μακριά, αλλά θέλει να είναι εκεί: «*να τρέξω βούλομαι κ' εγώ στο πανηγύρι*».

Βουλιέμαι, ξεπετάγομαι να τρέξω σαν μαζωχτής ανθών και ρόδων, που συμβολίζουν τα αντίδωρα, που θα δώσει για τα δώρα που λαχταρά.

Να θησαυρίσει με καλά και να έρθει στα πόδια της και να τα «*αποθέσει*» όλα, όχι με αντίκρισμα, αλλά έτσι, «*για χάρη της αγάπης μου*», λέει, «*και της κυράς μου*».

Εδώ, η αγάπη στον ιδανικότερό της συμβολισμό, «*της κυράς μου*» έτσι, όπως την έχει κτίσει μέσα του ο ηνίοχος, που την οδηγεί και στολίζει τη σφαίρα του υπερεγώ του, με την τέλεια εικόνα της εξιδανικευμένης «*κυράς αγάπης*».

Τι είναι ο βάλτος; Τι είναι τα αγκάθια; Είναι «*του βάλτου του κακού*», λέει ο ποιητής.

Τον βάλτο ποιος τον φτιάχνει; Η βαθιά λύπη των είκοσι χρόνων από τον θάνατο της αγαπημένης του κυράς, αφήνει στη μέση το πανηγύρι; ή μήπως τα ανίκητα «πρέπει» της κοινωνίας είναι τα πραγματικά εμπόδια;

«Διγυμνχώ, λυγίζομαι, παραστρατίζω / κι αποκάνω και πέφτω».

Υποκύπτει, αλλά δεν παραδίδεται, όσο βλέπει «το πανηγύρι το πανεύοσμο» να τον προσμένει. Ελπίζει στον αγώνα, αλλά εναντίον ποιου να αγωνιστεί;

Ο ποιητής δεν έχει δίλημμα. Ξέρει ότι «ο κακός βάλτος» δεν είναι έξω.

Οι ποδοδέτες και οι παγίδες και τα αγκάθια είναι εσωτερικά αγκυλώματα. Είναι μέσα του το καλοκαιρινό λιοπύρι, η ανίσκιωτη έρημος, η αλμύρα της θύμησης, τα κουβαλάει μέσα του.

Λυγώ, λιγοκαρδίζω παραπατώ και πέφτω, λέει, και τότε γίνονται ακόμη πιο δυνατά τα κτυπήματα για πισωγύρισμα.

Εδώ, ο Παλαμάς «αρμολογεί» με τα επαναλαμβανόμενα λεκτικά σύνολα «αργυρή αστραπή», «πίκρα της αρμύρας», «τη γλίνα της νοτιάς», «το φίλημα του βάλτου», «το χάιδεμα του βούρλου» και «το μέτωπο», «τα χείλια», «τα χέρια», «τα πόδια», «τα στήθια», και «κτίζει» με μια θαυμάσια μαστοριά, σαν λιθοδόμος, με τις αρπάγες αυτές και τα μέλη του τα «τείχη» για να μπει. Δεν έχει ανάκαρα, κουράγιο, διάθεση για ζωή. Τώρα πια κατάλαβε ότι είναι ανίκητο το αόρατο βάρος που κουβαλάει.

«... νοιώθω εντός μου / τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου»

Αυτός ο στίχος δίνει το τελικό συμπέρασμα, τη γνώση από την εμπειρία της πάλης. Ο ποιητής νικιέται, αλλά όχι γιατί δεν είναι ο άνθρωπος ο δυνατός της δράσης, αλλά γιατί είναι ο θεϊός άνθρωπος, που φυλάει την κιβωτό του.

Διαπιστώνει με απελπισία ότι αυτό που νιώθει μέσα του είναι το βαρύ φορτίο, που τον λυγιά και καταλήγει σε μια τραγική διαπίστωση που, πια, δεν αφορά μόνο αυτόν, αλλά αφορά τον άνθρωπο, την ανθρώπινη φύση, τον κόσμο όλο.

Νιώθει εντός του –είναι η γνώση της βιωμένης αλήθειας, είναι η σοφία της εμπειρίας– πόσο ανυπεράσπιστη και ευάλωτη είναι η ανθρώπινη μοίρα.

«... νιώθω εντός μου / τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου».

«Πού είσαι» όνειρο «αγάπη και κυρά μου;», αναφωνεί! Τη γνωρίζει καλά, την αγαπά και την περιγράφει: με δειλινά, με ανθούς και μύρα.

Δεν διψάει για «ζωή» ο ποιητής. Διψάει για τη δική του ζωή, που την άφησε μισοτελειωμένη. Αυτή που «ίδιασαν» στα μιτάρια του αργαλειού και δεν την ύφαναν ποτέ.

Μην πιστέψουμε, αγαπητέ αναγνώστη, ότι δεν πήγε ο ποιητής σε μύρια πανηγύρια. Πήγε, αλλά δεν ήταν «το πανηγύρι» των σπάρτων. Αυτός είχε στολιστεί καλά για κείνο το πανηγύρι, που του ακύρωσε η μοίρα.

Η ζωή είναι μια πηγή που κυλάει συνέχεια νερό για να ξεδιψάει τους διψασμένους, και γι' αυτό η ζωή τον «προσμένει ακόμη», λέει ο ποιητής!

Η χρονική διάρκεια του «ακόμη» δεν έχει τελειωμό, αφορά τον καλεστή όχι τον καλεσμένο. Το «ακόμη» θα είναι πάντα παρόν, για τη ζωή και αυτός θα απουσιάζει.

Το «πανηγύρι» μας δεν το διαλέγει η δύναμη της θέλησης και η λογική υπολογιστική μηχανή του νου.

Το πανηγύρι μάς το διαλέγει η ψυχή, όταν είναι ασεκλέτιστη σαν την κυρά αγάπη.

«Το σπίτι που γεννήθηκα» (1919)

*«Το σπίτι που γεννήθηκα κι ας το πατούν οι ξένοι,
στοιχείο είναι και με προσκαλεί ψυχή, και με προσμένει.*

*Το σπίτι που γεννήθηκα ίδιο στην ίδια στράτα
στα μάτια μου όλο υψώνεται και μ' όλα του τα νιάτα.*

*Το σπίτι, ας του νοθέψανε το σχήμα και το χρώμα:
και ανόθευτο και αγάλαστο, και με προσμένει ακόμα.*

*Της πόρτας του η παλαική κορόνα, ω! να η καμάρα!
Μόνο οι χορδές της λείπουνε για να γενή κιθάρα*

*να συνοδέψη του σπιτιού τ' ολόχαρο τραγούδι
προς το παιδί γυρίζω ανθός, δροσιά, ξεπεταρούδι,*

*πάω στη φωλιά, στη γάστρα μου, στο πρωί μου, στο μαγνήτη,
στη ζέστα της μητέρας μου, στο πατρικό άγιο σπίτι.*

*Ας ήρθαν τα γεράματα κι ας κύλησαν οι χρόνοι·
απ' το ψιμύθρι του αλλασμού κι απ' του χαμού τη σκόνη*

*και απείραχτο και ανέγγιχτο στη Μοίρα αγνάντια στέκει,
κι από τον κήπο του για με χλωρά στεφάνια πλέκει.*

*Του κάκου οι έγνοιες, οι καιροί, πληγές καρδιών και τόπων.
Τα μάτια μου άλλα, κι άλλα είναι τα μάτια των ανθρώπων.*

*Από την ισκιερή εμπατή στη φωτισμένη σάλα
με τ' ακριβό ρωλόι χρυσό στην κρυσταλλένια γυάλα,*

*όλα βαλμένα ρυθμικά, γιορτιάτικα ντυμένα,
προσώπατα, αντικείμενα, με καρτερούν εμένα.*

*Στο πλάι της δούλας της πιστής η αρχόντισσα γιαγιά μου
και η ρήγισσα της προκοπής η μάννα μου, ω χαρά μου!*

*το στερνογέννητο καρπό στην αγκαλιά, και πέρα
μπρός σε χαρτιά το φάντασμα γνοιασμένο του πατέρα.*

*Και μέσ' απ' τους ανασασμούς του ρόδου και του δυόσμου
και δουλευτής και φυτευτής του κήπου, ο αδελφός μου.*

*Και πιο βαθιά, κατάβαθα, σαν άλλου κόσμου πλάση,
να! Ολόρθο, αζήγητο, κρυφό, στον κήπο ένα κοράσι.*

*Του πρώτου πόθου το ιερό προφήτεμα, η παιδούλα!
Στη χαραυγή μου γέλασμα, στη δύση μου τρεμούλα.*

*Το σπίτι που γεννήθηκα κι ας το πατούν οι ξένοι.
Στοιχειό, και σαν απάτητο, με ζει και με προσμένει.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι δεκαπεντασύλλαβοι ιαμβικοί με ζευγαρωτή (ανά δύο) ομοιοκαταληξία. Ένα ποίημα με αύρα Ρομαντισμού και τέχνη Παρνασσισμού (Παλαμάς, τεχνίτης, δεν είναι «παίξε γέλασε»).

Νοηματική ανάλυση

Το σπίτι είναι χωρίς αμφιβολία το πιο διακριτό σύμβολο, που σημαίνει ένα και πολλά μαζί.

Το σπίτι μου, λέμε, εννοώντας την πατρίδα.

Το σπίτι μου, λέμε, εννοώντας την οικογένεια.

Το σπίτι μου, λέμε, εννοώντας τις συνήθειές μας, τις αναμνήσεις.

Το σπίτι μας είναι ένα κομμάτι από τον ίδιο μας τον εαυτό.

Η έννοια του σπιτιού, εδώ στο ποίημα, έχει έκταση μεγάλη και σημαίνει κάθε τι που με δένει, κάθε τι που με μεγάλωσε και κάθε τι που με αυτό μεγάλωσαμε μαζί.

Το σπίτι, που μεγάλωσαμε, είμαστε εμείς οι ίδιοι, ακέραιοι, αναλλοίωτοι, με το όνομά μας, με τις συνήθειές μας, με τα πρώτα μας λόγια και βήματα. Αυτό είναι ιδέα που δεν αλλάζει, δεν αντικαθίσταται, το σπίτι είναι η αιτία της επιστροφής, αυτό το σπίτι θα λαμπρύνει το «ήμαρ» του Όμηρου, την ημέρα της επιστροφής.

Το σπίτι μας είναι πάντα δικό μας. Και αν το έχουν οι ξένοι, απλά το κατέχουν και το «πατούν». Οι ξένοι είναι προσωρινοί. Όσο το πατούν και μας κρατούν μακριά του, εμείς θα του γράφουμε ύμνους με αγια-Σοφίες και μαρμαρωμένους βασιλιάδες.

Είναι ζωντανό και με καλεί και νιώθω ότι όποτε επιστρέψω, θα βρω και θα μου δώσει την ίδια ζεστασιά, ας ήταν σε ξένους.

Εκείνο, βέβαια, είναι πάντα εκεί. Εμείς λείπουμε! Και θα είναι πάντα εκεί και ίσως αυτό να είναι το ένοχο συναίσθημα που νιώθουμε. Το σπίτι θα παραμένει εκεί, έτσι όπως το ζήσαμε με τα νιάτα μας ταυτισμένα μαζί του.

Ό,τι αλλαγές σε ονόματα και φτιασίδια, είναι ξένα, νόθα, δεν είναι του σπιτιού. Αυτό προσμένει όπως πάντα ντυμένο με τα όνειρά μας. Αυτά ψάχνουμε που μας καρτερούν.

Μια μικρή παρέκβαση

Είπε, κάποτε, ο Καβάφης για το ογκώδες έργο του Παλαμά, αλλά κυρίως, και για το πλάτιασμα που έκανε, με αποτέλεσμα να γράφει περιττά πράγματα: *«Τίποτα, τίποτα δεν πετάει από τα έργα του ο Παλαμάς, τα κρατάει όλα.»*

Είχε δίκιο ο Καβάφης, αν και μίλησε γενικά για τον τρόπο που έγραφε ο Παλαμάς.

Σε τούτο το ποίημα, ένας ευαίσθητος ποιητής με κοινωνικό προσανατολισμό και ανθρωποκεντρικός, που θέλει να διδάξει και να πάει τον κόσμο μπροστά, αποφεύγει τον παρακάτω στίχο που βλέπουμε στο παραπάνω ποίημα.

«Στο πλάι της δούλας της πιστής η αρχόντισσα γιαγιά μου.»

Τέτοιοι στίχοι αφήνουν πικρή γεύση και απογοήτευση, όταν τους βλέπεις σε κείμενο στοχαστή ποιητή, που ενώ ξεχειλίζει με λυρισμό, καθώς περιγράφει εκείνη την παλιά ευτυχία των πρώτων του χρόνων, παραθέτει σαν επίθεμα, σαν μια γλάστρα, σαν ένα πράγμα, σαν έναν άψυχο άνθρωπο, μια πιστή δούλα.

Και στέκομαι, καλέ μου αναγνώστη, μόνο στην αντιαισθητικότητα της εικόνας με τη «βαρβαρότητα» της λέξης «δούλα», παραβλέποντας την παραλυτική παραδοχή ότι ήταν και πιστή (βέβαια, η λέξη αυτή δεν είχε τότε την υποτιμητική βαρύτητα που έχει τώρα, αλλά είναι κακόχη και μετατρέπει το σπίτι σε παλάτι και χαλάει τον ρομαντισμό...)

Αν τους χρειαζόμαστε τους ποιητές, αν τους αγαπάμε, είναι γιατί θέλουμε να μας ομορφύνουν, να μας πλατύνουν τον κόσμο, όχι για να μας τον περιγράφουν...

«Τίποτα δεν πέταγε ο Παλαμάς» είπε ο Καβάφης.

Σαν το χρυσάφι τα φύλαγε όλα!

Αν είχε δίκιο, θα φανεί τι από το έργο του θα σκουριάσει ο χρόνος...!

Αλλά, δεν θα κλείσουμε με αυτή την παρέκβαση.

Έχουμε ένα στίχο ακόμα που υμνεί τον έρωτα.

Είναι σαν ένας πίνακας ζωγραφικής, ολοκάθαρος και διαυγής

(Μελετήστε τον λίγο, όχι φευγαλέα, περαντζάδα.)

Λέει ο στίχος:

«Στη χαραυγή μου γέλασμα, στη δύση μου τρεμούλα!»

Ο έρωτας με τις διαχρονικές μεταμορφώσεις του!

Τέτοιοι στίχοι ερωτικοί, σαν αυτόν, έχουν πολλές αισθητικές ανταύγειες ή αισθητική πολλαπλότητα. Οι ανταύγειες του στίχου αυτού, σαν τους απαγγείλει κάποιος μελωδικά και με τους κατάλληλους επιτονισμούς, δεν έχουν «αυτόμελο τόνο», όπως ένας συνήθης ύμνος, αλλά έχουν πολλούς «ιδιόμελους τόνους», που αλλάζουν με το φως της μέρας. Αλλιώς ηχούν την αυγή και αλλιώς το μεσημέρι, και αλλιώς το δειλινό, πριν βέβαια το ηλιοβασίλεμα. Εντυπωσιακοί όλοι οι ιδιόμελοι τόνοι του ύμνου, σας εύχομαι να τους ακούσετε όλους, χωρίς βιασύνη, χωρίς φάλτσα, υπομονετικά!

.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΒΔΟΜΗ

Ιωάννης Γρυπάρης

«Ο πραγματευτής»

(«Από το ερωτικό βιβλίο του Τρύφωνος και της Χρυσοφρύδης») . . . 131

Γεώργιος Δροσίνης

«Η γοργόνα»

(από τη συλλογή «Ειδύλλια-Τα λόγια της γρηάς») 137

«Η Αγία Τράπεζα»

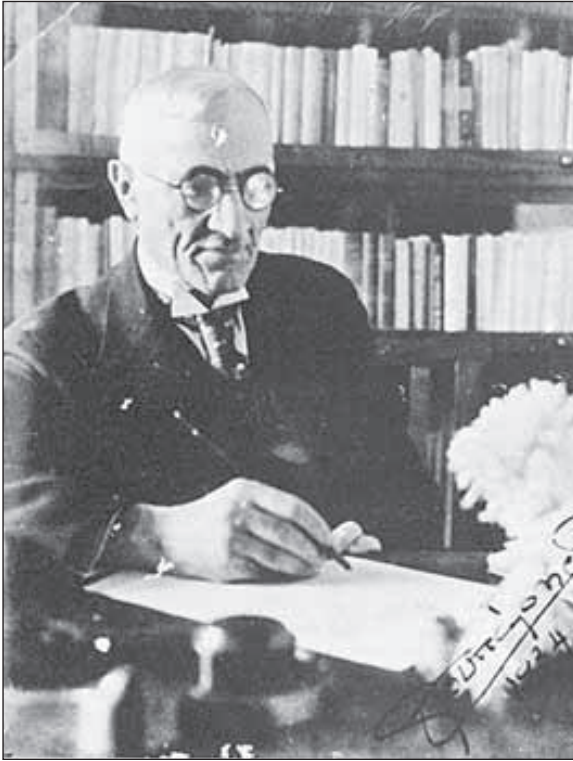
(από τη συλλογή «Πύρινη ρομφαία») 140

«Η κόρη και το ναυτόπουλο»

(από τη συλλογή «Ειδύλλια-Τραγούδια του χωριού») 142

«Η λυγερή κι' ο ήλιος»

(από τη συλλογή «Ειδύλλια-Τραγούδια του χωριού») 146

Ιωάννης Γρυπάρης

Γεώργιος Αρσενίδης

Ιωάννης Γρυπάρης

«Ο πραγματευτής»

Η κεντρική ιδέα του ποιήματος:

Ένας ωραίος άντρας λογοδοσμένος παρασύρεται και «πατεί» το λόγο του και όταν μεταμελείται τρελαίνεται από τύψεις (μια μελωδική τραγωδία).

«Ο πραγματευτής» (1900-1909)

1. **Ἦρθε απ'** την Πόλη νιος πραγματευτής / με διαλεχτήπραμάτεια,
2. μ' ασημικά και χρυσικά / και με γλυκά τα μαύρα μάτια.

3. **Κι οι νιες** ποθοπλαντάζουν του χωριού / στις πόρτες και στα παρεθύρια,
4. κι οι παντρεμμένες ξενυχτάν / για τα σμιχτά **γραφτά** του φρύδια.

5. **Τρίζωστη** ζώνη ολόχρυση φορεί / σε δαχτυλίδι μέση,
6. **και πια** η ωραία χήρα δε βαστά: / – Πραματευτή, πολύ μ' αρέσει
7. η ζώνη που **φορείς** κι ό,τι να πεις / σου τάζω κι άλλα τόσα...
8. – Δεν τη πουλώ με ουδέ φλουριά / μα ουδ' όσα κι άλλα τόσα **γρόσα**:
9. **έτσι**, ωραία, ωραία – πώς να σε πω, / ρόδο ή κρίνο;
10. ένα μου κόστισε φιλί / κι όπου εύρω δυο τη δίνω...
11. – **Σύρε** ταχιά στην Ώρια τη σπηλιά, / πραγματευτή με τα ώρια μάτια,
12. και κει σου φέρνω την τιμή / και παίρνω τηνπραμάτεια.

13. **Τραβάει** ταχιά στην Ώρια τη σπηλιά / και στου μεσημεριού τη στάλα
14. φτάνει στην Ώρια τη σπηλιά / σε μούλα χρυσοκάπουλη **καβάλλα**.
15. **Δένει** τη μούλα στην ξυνομηλιά / που ησκιώνει εμπρός στο σπήλιο,
16. στα μάτια του που τον πλανάν / βάζει συχνά το χέρι **αντήλιο**
17. **και τρώει** και τρώει τη στράτα του χωριού, /
δε φαίνεται κι ουδέ γρικιέται
18. και μπαίνει μέσα στη σπηλιά / κι αποκοιμείται...

Ο λόγος, το δόσιμο του λόγου είναι ιερό και απαραβίαστο άβατο, είναι συμβόλαιο που όταν δεν τηρείται, γκρεμίζει την κοινωνική υπόληψη αυτού που το αθετεί ή τον κατακλύζει με ηθικές ενοχές.

Στον «Πραματευτή» επέλεξε ο ποιητής να βάλει τα μεγάλα ηθικά διλήμματα των βασανιστικότερων «ναι» ή «όχι».

Του ζητάει να παλέψει, να αντισταθεί, να φροντίσει, να τηρήσει τον λόγο του. Έχει ηθική δέσμευση, υποχρέωση, να το κάνει και πρέπει να υπερβεί τα εμπόδια και τους πειρασμούς, που θα τον προκαλέσουν.

Ο ποιητής φορτώνει τον ήρωά του, τον πραματευτή, με την πιο διαλεχτή πραμάτεια, με τα «τρία καλά που είναι στον ντουσιά και στον επάνω κόσμο». Του τα δίνει όλα: «τα νιάτα, τη λεβεντιά και την καλή γυναίκα (αρρεβωνιαστικά)» και τον στέλνει για να πολεμήσει τις δυνατότερες προκλήσεις: «τα κρίνα και τα ρόδα».

Θέλει να τον ωθήσει στα όρια, για να μετρήσει το πε-χα (PH) της αντίδρασης, την ουτοπία της απληστίας.

Εδώ, δεν έχει «πέραση» το «ας φρόντιζαν οι καλοί θεοί» ή η «μεταμέλεια». Εδώ, το μαρτύριο θα είναι εξανθρωπισμένο, μόνος του θα προσπαθήσει να βρει το μίτο, που θα τον βγάλει από τους «ηδήχαρους λαβύρινθους» ή μόνος του θα πεθάνει για ένα ψεύτικο αντίδωρο.

Ο πραματευτής έχει γοητεία. Είναι πλανόδιος έμπορος, έχει λεβεντιά, αρρενωπότητα, ομορφιά και σαν κοσμογυρισμένος, είναι για τις κλειστές κοινωνίες, που επισκέπτεται με την πραμάτεια του, το πριγκιπόπουλο.

Είναι στολισμένος με «τρίζωση ζώνη». Τα κορίτσια έναν τέτοιο άνδρα ονειρεύονται και η μαγεία του μυθοποιημένου όμορφου ξένου τα σπρώχνει να δίνουν μηνύματα θαυμασμού και προτίμησης από ανοιχτά παραθυρόφυλλα. Τον αγαπούν, τον «ζηλεύουν» και τον ερωτεύονται.

Ήταν τέτοια η γοητεία του, που και οι γυναίκες οι παντρεμένες –υποχρεωμένες να φυλάν το δικό τους συμβόλαιο– στα κρυφά δεν διστάζουν να αγρυπνούν συντροφιά με τα θαυμαστικά των συλλογισμών τους.

Αυτές είναι οι αναγκαίες και ικανές συνθήκες. Οι ζώνες και τα ρόδα σε ισομοριακή αναλογία. Αναζητείται ο καταλύτης για να κινήσει τη χημική αντίδραση. Να μετρήσουμε το σθένος, την ανθρωπομορφική αναλογία των χαλαρών δεσμών και των ακόρεστων ενώσεων.

Εδώ, αρχίζει το ανθρώπινο δράμα. Εδώ, βάζει τα διλήμματα ο ποιητής. Δίνει το λόγο σε μια ωραία γυναίκα, «ωραία χήρα».

– Πραματευτή, λέει, αδίστακτα, πολύ μου αρέσεις!

Η ζώνη είναι το πρόσχημα! Έχει αξιοπιστία η πρόκληση τούτης της γυναίκας. Η ιδιότητά της ως χήρα, της επιτρέπει να είναι ενδοτικότερη και προκλητικότερη. (Έτσι το θέλει ο ποιητής).

Η «*τριζώστη ζώνη*» είναι το σύμβολο του «διακυβεύματος». Αυτή ζητάει η χήρα, με αντάλλαγμα όσα θέλει και «*άλλα τόσα*». Του τάζει το «παν»; του ζητάει το «παν»!

Δήλωση σαφής, ρητή!

Τη ζώνη του ζητά με αντάλλαγμα. Τη ζώνη, που δεν είναι μέρος τηςπραμάτειας του. Τη ζώνη, που είναι αντίδωρο αγάπης, φυλακτό του και ο φύλακάς της. Το μνημείο μνήμης.

Το δόλωμα ισχυρό, το λέει ο ίδιος οπραματευτής.

«έτσι, ωραία, ωραία –πώς να σε πο / ρόδο ή κρίνο;».

Κάνει μια απόπειρα να σωθεί. Ζητά τον ουρανό με τα άστρα από τη χήρα, που ελπίζει ότι δεν θα του τα δώσει.

Η ζώνη με φιλή αγάπης αγοράστηκε από ρόδα και κρίνα με διπλά φιλιότη δίνω σε ρόδα και κρίνα.

Οι άμυνες έπεσαν, το κάστρο αλώθηκε, το συμβόλαιο ξεσκίστηκε.

Το «*μαύρο άλογο*» του Πλάτωνα (για να θυμηθούμε τον «*Φαίδρο*» πάλι) ξεσαλωμένο και ξεϊγγλωτο, αφηνιασμένο καλπάζει παρασύροντας τον Ηνίοχο και τον φρόνιμο σύντροφό του.

Δεν υπάρχει έλεγχος, παρέλυσαν τα γκέμια της συνείδησης στα χέρια του «καβαλάρη» και η αιδώς του άλλου άσπρου αλόγου, του περήφανου, έγινε στάχτη.

Τα επακόλουθα είναι ένα επικήδειο τραγούδι.

Σαν ορίστηκε η τιμή της «τιμής», στο χρηματιστήριο της «ηθικής» σημειώθηκαν «limit down» και «μηδένισαν τους δείχτες και τον πληθωρισμό» τα φιλιότη.

Η χήρα δεν θέλει χρεοκοπημένους εραστές. Τον περιφρονεί τώρα. Θέλει να του τα πάρει όλα, με κάλπικους άσους. Μπλοφάρει.

«*Σύρε*», του λέει, τράβα «*ταχιά*», κατά την απόκρυφη «*σπηλιά*» και εκεί θα γίνουν οι αμφίδρομες ανταλλαγές των ανάγωγων οξειδώσεων.

«*Ταχιά*», του είπε, αύριο-μεθαύριο, δηλαδή. Του δίνει ένα χρονικό περιθώριο να σωθεί, του δείχνει ένα γυαλό να βγει το ναυάγιο.

Είχε όλο τον καιρό να σκεφτεί την υπαναχώρηση, να συλλογιστεί ότι το δώρο δεν δωρίζεται, ότι ο λόγος κρατιέται μακριά από τις φουσκοθαλασσιές.

Αλλά εδώ, είναι αλήθεια, το δελτίο καιρού έδειχνε βαρομετρικά χαμηλά με θύελλες από ρόδα, κρίνα, μεσόφρυδα και μαύρα μάτια.

Δεν αλλάζει απόφαση, ξεκινά. Η χήρα, ο ηθικός καταλύτης, μένει προκλητικά αμέτοχη. Κανείς δεν έχει κανένα λόγο να μεμφθεί τη χήρα. Η χήρα κινήθηκε μέσα στα σχεδόν επιτρεπτά πλαίσια ηθικής.

Αυτός κίνησε τροπαιούχος πάνω στην καταστολισμένη «μούλα» του. Αποφασισμένος. Δεν ταλαντεύεται ούτε στιγμή. (Μούλα είναι το γεννημένο ζώο από γονείς άλογο και γαϊδούρι).

Φτάνει στη σπηλιά. Περιμένει. Αγναντεύει. Ελπίζει. Απογοητεύεται. Αποκοιμάται. Μια ακολουθία βημάτων, που τον πάνε κατευθείαν στο ικρίωμα.

Για ποια κατηγορία, αγαπητέ αναγνώστη;

Μήπως πιστεύεις, επειδή ενέδωσε στη χήρα;

Μα αυτό θα ήταν στιγμιαίο πταίσμα και μπορούν τα μάτια που κεντούν τέτοιες ζώνες να το συγχωρήσουν, παρορώντας το ή παραγράφοντάς το.

Το αδίκημα είναι ότι αποτίμησε την «οιωνεί αξία» ως αγοραία αξία, ενώ πάνω της είχε κεντηθεί ο εσπερινός της αυριανής γιορτής.

Τέτοια αδικήματα είναι διαρκή και δεν παραγράφονται.

Τώρα έρχεται η συνείδηση δικαστής και δήμιος ανελέητος.

Το σενάριο συνεχίζεται μέσα στην εικονική πραγματικότητα του ονείρου.

Στον αλαζόνα ωραίο πραματευτή, με τη δαχτυλιδένια μέση, θα έρθει και θα στηθεί απέναντί του η συνείδηση μεταμορφωμένη, όχι πια σε χήρα, που πουλά το φιλί της για μια ζώνη, αλλά σε μια ατρύγητη «Υβλαία κερήθρα».

Νεράιδα, «εξωτέρα», «παγανή», μεστή «με μέλι σύγκαίρο», ολόφρεσκο, τωρινό, που αν τη στολίσεις με τις λέξεις που τη στολίζει ο ποιητής, δεν φτάνουν στον πραματευτή μύριες ζώνες για το φιλί της.

Τούτη η «λαμπήθρα» με το όμορφο κορμί και τον μαρμάρινο λαιμό του δείχνει τις Θερμοπύλες ατείχιστες και με νεύμα του λέει: «Μολών λαβέ».

Σάλεψαν τα συλλογικά του!

Η συνείδηση άτεγκτη, αμείλικτη, απηνής.

Έκανε τον αλαζόνα κουρνιαχτό και τον αυλό σουραύλι.

Δεν υπάρχει βωμός να προσπέσει ικέτης, η συνείδηση έγινε Ευμενίδα.

Δεν υπάρχει συγχώρηση.

Το έγκλημα είναι «reato doloso» (έγκλημα που είχε δόλο). Το έγκλημα είναι «reato colposo» (έγκλημα που προκάλεσε πλήγμα, βάρεσε κόλπος). Δεν υπάρχουν ελαφρυντικά.

Καταδικάζεται.

Οι Ερινύες του τυλίγουν τα μυαλά και τον αφήνουν να μιλάει στους ανέμους. Χωρίς δικαίωμα έφεσης.

Εδώ, δεν χωρούν αφέσεις αμαρτιών. Εδώ οι «καλοί θεοί» είναι μικροί θεοί και ανήμποροι.

Εδώ, δεν μιλάμε για τον άρτον τον επιούσιο, που πλάθεται και αναπλάθεται κατά το θέλημά Του.

Εδώ μιλάμε για τα αισθήματα τα άμωμα. Τα ανάπλαστα.

Αυτά θέλουν στιβαρό ανθρώπινο χέρι να τα κρατά. Θέλουν το ίδιο χέρι εντολοδόχο, τιμητή, δικαστή και δήμιο.

Λεξιλόγιο:

Διάνεμα: *κάνω νόημα, γνώφω.*

Καπούλια: *τα οπίσθια, κοινώς, κολομέρια, συνήθως για ... ζώα.*

Παγανά: *παγανιά η (ομαδική) αναζήτηση και καταδίωξη κάποιου ζώου, συνήθως.*

Παγανή: *αρχικά χωρική, μετά ειδωλολάτρισσα, μετά ζωτικό (γιατί άραγε; ... ψάξε, αναγνώστη, και βρες και τότε θα καταλάβεις τι έχει υποστεί η αρχαία κοινωνία των ορθολόγων ελλήνων από τους αερολόγους ανατολίτες).*

Πε-χα (pH): *δείκτης οξύτητας ή αλκαλικότητα διαλύματος.*

Υβλα: *αρχαία σικελική πόλη φημιζόμενη για το μέλι της.*

Έφεση: *ένδικο μέσο.*

Ευμενίδα: *ερινύες.*

Reato: *έγκλημα.*

Doloso: *το δόλιο.*

Colposo: *το ένοχο, εξ υπαιτιότητας.*

Οξειδοαναγωγή: *η ανταλλαγή ηλεκτρονίων στις χημικές αντιδράσεις.*

Γεώργιος Δροσίνης

«Η γοργόνα» (1884)

«Μέσ' 'στο πλατύ το πέλαγος καράβι ταξιδεύει
Τριγύρω νύχτ' απλώνεται...
Και με τ' αγέρι, π' αλαφρά τα κύματα χαϊδεύει
Το μπρίκι τ' ασπροφόρετο κουνιέται, αργοσαλεύει
Σαν νύφη, π' όλο και λυγά και γλυκοκαμαρώνεται.

Μα 'ζάφνω, σαν να κάρφωσε 'ς αμμουδιαστό ακρογιάλι
Της δυο του άγκυραις μαζί,
Το μπρίκι στέκι και 'μπροστά 'στην πλώρη του προβάλλει
Γοργόνα θαλασσόβρεχτη μ' αγριωπό κεφάλι:
– Ο βασιλιάς Αλέξανδρος απέθανε για ζη;

Βροντολογά το στόμα της και τα νερά αναδεύει
Με την ψαρίσια της ουρά
Και το γυναίκειό της αντί απόκρισι γυρεύει.
– Ο βασιλιάς Αλέξανδρος 'ς τον κόσμο βασιλεύει,
Ο ναύτης αποκρίνεται· ζωή νάχης, κυρά!

Αλλοίμονο αν της έλεγε πως είνε πεθαμένος
Από τα χρόνια τα παλιά!
Ευθύς την ίδια τη στιγμή ο ναύτης ο καϋμένος
μαζί με το καράβι του θα βούλιαζε πνιγμένος
Και η Γοργόνα θάρχιζε να κλαίη τον βασιλιά.

Μα τώρα, πάμαθε πως ζη, την όψι της αλλάζει
Και μ' ομορφιαίς στολίζεται
Γίνεται κόρη λυγερή, ς' τα κύματα πλαγιάζει,
Με δυο ματάκια ολόγλυκα τριγύρω της κυττάζει,
Κι' απ' τα ξανθά της τα μαλλιά το πέλαγος φωτίζεται.

*Το μπρίκι πάλι ξεκινά και σιγαλ' αρμενίζει
 Σ' τη θάλασσα την γαλανή
 Και η Γοργόνα ς' τον αφρό σαν γλάρος φτερουγίζει,
 Λύρα κρατάει ολόχρυση και παίζοντας αρχίζει
 Να τραγουδή ς' το πέλαγος μ' ουράνια φωνή.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Ο στίχος είναι δεκαπεντασύλλαβος ιαμβικός, τεχνικά φροντισμένος και η ομοιοκαταληξία του μεικτή.

Νοηματική ανάλυση

Σε λίγους φέγγει το άστρο της αθανασίας, λέει ο Κάλβος, ο καθένας είναι ελεύθερος να βαδίσει τη λεωφόρο των ωραίων προορισμών ή να ακολουθήσει τη ...μοιραία α(Α)τραπό.

Οι ωραίοι παίρνουν αντίδωρο, έπαινους και στεφάνια, όταν προσφέρουν στο βωμό ιερές θυσίες για τον άνθρωπο. Αυτοί δίνουν ελπίδες στα όνειρα και γίνονται φυλακτά μας.

Ένα φυλακτό 33 χρόνων και Μέγα είναι και ο Αλέξανδρος.

Τέτοιοι άνθρωποι δημιουργούν μύθους, ιστορίες και είδωλα. Οι άνθρωποι ταυτίζονται μαζί τους, γίνονται ένα και έτσι δεν πεθαίνουν ποτέ.

«Γιατί», όπως λέει ο Μένανδρος: «μόλις ο ήλιος (της ζωής μας) δύσει, τότε, τη νύχτα, το αηδόني λέει το τραγούδι του πιο γλυκά».

Δεν αφήνουν οι άνθρωποι να πεθάνει ένας νέος, που προσπάθησε να τους ζωγραφίσει ενωμένους.

Και, κυρίως, δεν τον αφήνει να πεθάνει ένας λαός που, πιασμένος από τον θρύλο του, προσπαθεί να βρει παραμυθία στα σκοτάδια του.

Ο «ναύτης» είναι το σύμβολο της ελπίδας, ο λαμπαδηδρόμος, που θα πάρει και θα μεταφέρει το μήνυμα. Είναι η ενεργός μνήμη, που πρέπει να καταγράψει το επεισόδιο, για να μείνει εκείνο στη μακρά μνήμη και η ελπίδα αναμμένη (για να θυμηθούμε το μοντέλο επεξεργασίας πληροφοριών του νου, αγαπητέ αναγνώστη).

Η «γοργόνα» είναι ο έλεγχος της συνείδησης ενός έθνους, που πρέπει να του δείχνει το μνημόνιο του χρέους του.

Η «θάλασσα» είναι το απόκρυφο εργαστήριο, που κρύβει το μεγάλο μυστικό. Είναι το άδυτο του ναού, που φυλάσσεται το κρυφό κειμήλιο.

«Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος», λέει ο ποιητής, και όσο ζει ο Μεγαλέξανδρος, θα θυμίζει ότι είμαστε ένας κρίκος μιας μακριάς αλυσίδας, που κουβαλάει τα πατροπαράδοτα: τη γλώσσα μας, τη θρησκεία μας, τα ήθη και έθιμά μας και όλους τους προγόνους, κριτές και φύλακες τούτων των θησαυρών, που πρέπει να μείνουν αναλλοίωτοι, όχι επειδή είναι οι αληθινότεροι, οι ηθικότεροι, οι τελειότεροι, αλλά απλά επειδή είναι τα δικά μας κειμήλια και παρακαταθήκες, που μας μεγάλωσαν και μας δίδαξαν και μας γεμίζουν νοσταλγία.

Η γοργόνα βέβαια ήταν ... επιεικής με τον ναύτη. Του έκανε απλές ερωτήσεις: «Ο βασιλιάς Αλέξανδρος απέθανε για ζη;» Είναι ερώτηση μνήμης, συγκλίνουσας σκέψης, που δεν επιδέχεται δίφορες απαντήσεις. Τον ρώτησε για τον Αλέξανδρο και ο ναύτης ήταν ειλικρινής, αφού πιστεύει, και έτσι είναι, ότι τα έργα δίνουν ζωή στον άνθρωπο και όχι, απλά, η όρθια του στάση.

Ο Αλέξανδρος ζει, αυτό είναι αλήθεια, αλλά πρέπει να συνειδητοποιήσουμε γιατί ζει εκείνος, ακόμη. Μυριάδες μνήματα, λέει ο Κάλβος, αλλά επί ολίγων λάμπει το φως.

Από το 1821 έως το 1921 –για να πάρουμε ένα μικρό χρονικό διάστημα– είχαμε δεκάδες πρωθυπουργών, αλλά εσύ, όπως κι εγώ, καλέ μου αναγνώστη, θυμόμαστε δύο και αν είμαστε πιο προσεκτικοί τρεις. Ναι, μόνο τρεις.

Μια μαύρη γραμμή αγνώστων σβησμένων κεριών, οι άλλοι όλοι...

Χωρίς φως, χωρίς σπίθα, χωρίς καπνό, χωρίς όνομα.

Ένα κενό στη μνήμη μας. Ένα μαύρο κενό. Σαν τιμωρία.

Ζει ο Αλέξανδρος; ρώτησε η γοργόνα και σαν πήρε την απάντηση, σιώπησε... Δεν ξέρω αν σιώπησε η γοργόνα ή της έκλεισε το στόμα ο ποιητής...

Πιστεύω ότι θα είχε έγνοια να μάθει τι κάναμε και με τη γλώσσα των προγόνων μας, και με τη θρησκεία τους, και με τα ήθη τους, και με τους θεσμούς τους, αλλά, ίσως, στα «σεργιάνια» της στη θάλασσα, κάτι να είχε

ακούσει και, σαν βασιλοπούλα, σαν Ελληνίδα, σαν ευγενής που είναι, δεν ήθελε να φέρει τον ναύτη σε δύσκολη θέση.

Εσύ, τι λες, καλέ μου αναγνώστη;

Έφυγε λέει ο ποιητής, παίζοντας στη λύρα της μια μελωδία.

Να, κάτι σαν το:

*«Μέσ' του Αιγαίου τα νησιά άγγελοι φτερουγίζουν
Και μέσα στο φτερούγισμα τριαντάφυλλα σκορπίζουν.»*

Πλημμύρισε η θάλασσα από νότες και τριανταφυλλόφυλλα.

Και της γοργόνας τα μάτια από δάκρυα!

Για τα κρυφά τα ψέματα, για τις μισές αλήθειες!

«Αγία Τράπεζα» (1921)

*«Της Αγιά Σοφιάς την Αγια Τράπεζα,
Πριν οι Τούρκοι μπουν και την κουρσέμουν
Σε καράβι οι Χριστιανοί τη φόρτωσαν
Να την ξενιτέμουν.*

*Το καράβι με την Αγια Τράπεζα
Πλέοντας σ' ανοιχτά μεγάλα βάθη
Ξάφνω δίχως ξέρες δίχως σίφουνα
Πνίγηκε κ' εχάθη.*

*Τη μεριά που βούλιαζε η Αγια Τράπεζα
Δείχνει ένα θαυματουργό σημάδι
Πάντα είναι 'κει η θάλασσα ατρικύμστη
Κ' έχει επάνω λάδι.*

*Στάλες του λαδιού της Αγιας Τράπεζας
Τις μαζεύουν με στεγνό μπαμπάκι
Και τις φέρνουν για τα μάτια τ' άρρωστα
Ναύτες απ' τη Θράκη.*

*Στο βυθό πεσμένη η Άγια Τράπεζα
Σέρνεται κυλιέται αγάλι-αγάλι
Κι όταν ξαναγίνει η Πόλη λεύτερη
Θα 'βγει στ' ακρογιάλι.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι ενδεκασύλλαβοι, δεκασύλλαβοι και εξασύλλαβοι. Το μέτρο μεικτό, αλλού ιαμβικό και αλλού τροχαϊκό. Στους περισσότερους στίχους το πρώτο ημιστίχιο είναι τροχαϊκό, το δεύτερο ιαμβικό. Η ομοιοκαταληξία μεικτή. Φροντισμένος στίχος.

Νοηματική ανάλυση

Όταν αρρώστησε ο Περικλής στο μεγάλο τύφο της Αθήνας, κατά τις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου, ανήμπορος και εξασθενημένος, υποχώρησε στην επιμονή των γυναικών και αφέθηκε να του φορέσουν «γητέματα» και «φυλαχτά» και «ζόρκια» της αρρώστιας.

Όμοια και το ελληνικό όνειρο, όταν παρέδιδε το ιερότερο σύμβολό του, την Πόλη σε μια από της αστείρευτης σειράς ασιατικές απειλές, γύρεψε να βρει παρηγοριά και ελπίδα στα θαύματα. Είναι παλιά η παράδοση των τρομαγμένων μοιρολατρών να προκαλούν με γαλιφιές τη μοίρα.

Δεν έχουν καταλάβει ή θέλουν να πιστέψουν ότι με έργα κτίζονται οι μύθοι και όχι με μύθους τα έργα. Οι μύθοι είναι καλοί και κρατούν φωτεινή και άσβεστη την ελπίδα, αλλά δεν μπορούν να αλλάξουν τα πράγματα. Οι θρύλοι δίνουν παρηγοριά, έχουν λυρισμό, έχουν ρομαντισμό, έχουν υπερβολή, συνδουλίζουν τα σύμβολα να ζωντανέψουν, αλλά αυτό δεν ξαστερώνει τον ουρανό. Τα αστέρια θέλουν τη φρονιμάδα του Κολοκοτρώνη και του Καραϊσκάκη το ξίφος.

Την «Άγια Τράπεζα» τη βούλιαξε η πρόνοια, λέει ο μύθος. Αυτή μυρώνει, αυτή κάνει τα θαύματα και αυτή την κάνει να περπατά «αγάλι-αγάλι». Η ελπίδα μπορεί να περιμένει, η ανίκητη ελπίδα.

Ως τότε ας μυρώνει με λάδια η θάλασσα και η θεία πρόνοια ας κάνει τα θαύματά της.

Δεν υπάρχει πιο ενεργό «καταπραϊντικό» από το μήνυμα τούτου του μύθου και δεν έπρεπε να αναπλάθεται από έναν ποιητή έτσι, χωρίς στοχασμό, χωρίς να μας ρίχνει ένα σωσίβιο να πιαστούμε. Ο ποιητής πρέπει να υψώνει, διδάσκοντας με τα ποιήματά του. Ο ποιητής δεν αναπλάθει ιστορίες, «ποιεί» μηνύματα. Εδώ δεν αρμενίζουμε, είμαστε στον πάτο της θάλασσας, και έτσι «αγάλι-αγάλι» που πάμε, είναι σαν να έχουμε σταματήσει. Το θέλει άραγε αυτό ο Δροσίνης;

Για να αξιοποιήσει ένας καλός δάσκαλος τα πραγματολογικά, συμβολικά και ηθικά στοιχεία τούτου του ποιήματος, πρέπει να το ανασκευάσει ή να το διασκευάσει, και να κάνει τολμηρές μεταγλωσσικές υπερβάσεις, εκτός και αν λειτουργήσει ως ο καλός ποιμένας ποιμνίου αμνών που χαίρεται το αναχάραμα.

Παρατήρηση:

Ο Δροσίνης έχει γράψει δύο ποιήματα για λυγερές. Ποια είναι η ζητούμενη ... λυγερή άδηλο! Εμείς δεν επιτρέπεται να κάνουμε διακρίσεις, θα αναλύσουμε και τις δύο λυγερές.

«Η κόρη και το ναυτόπουλο» (1884)

*«Μια λυγερή κεντά ς' το παραθύρι της
Κι' όλο κυττά το γαλανό το πέλαγος
Κι' όλο κεντά και λέει και τραγουδεί:
– Φύσα γλυκά, μωρή Νοτιά θεότρελλη
Και συ Βοριά, για κάθου 'λίγο φρόνιμα,
Γιατ' έχω τον καλό μου μέσ' 'στο πέλαγος
Και καρτερώ ναρθή την Πασχαλιά,
Να βάνω της νυφούλας τανθοστέφανο,
Να βάνη του γαμπρού το μοσκομάντηλο.*

*Την άκουσ' ο Βοριάς και τη συμπόνεσε,
Μα της κακής Νοτιάς της κακοφάνηκε:
– Τρελλή Νοτιά δεν είμ' εγώ, κοπέλλα μου,
Μον' είμαι μαύρη, ολόμαυρη Νοτιά,*

Γιατί μαυρίζω αμέτρηταις καρδιαίς
 Βουλιάζω τα καράβια με τους ναύταις τους
 και κάνω χήραις μάνναις κι ορφανά παιδιά,
 κάνω κ' εσένα χήρα πριν να 'παντρευτής!

Σαν σίφουνας ετάραξε την θάλασσα,
 Μαύρα δαιμόνια εγίνηκαν τα κύματα,
 Κ' εβούλιαξε η γολέττα η 'περήφανη
 Κ' επνίγηκε το δύστυχο ναυτόπουλο.

Σαν τόμαθε κ' η κόρη μηδ' εδάκρυσε,
 Μηδ' έβγαλε 'μιλιά, μηδ' αναστέναζεν·
 Εκάρφωσε τα μάτια της 'στο πέλαγος
 Κι' αρχίνησε και πάλι τα κεντήδια της
 Κι' όλο κεντά και λέει και τραγουδεί:
 – φύσα γλυκά, μωρή Νοτιά θεότρελλη,
 Και συ Βοριά, για κάθου 'λίγο φρόνιμα,
 Γιατ' έχω τον καλό μου μέσ' 'στο πέλαγος...

Περνούνε κ' οι διαβάταις απ' το σπίτι της
 Κι' ακούνε και σφουγγίζουνε τα μάτια τους,
 Περνούνε κ' οι ψαράδες με ταις βάρκαις τους
 Και την ακούν και βαρυναστενάζουνε:

– Κρίμα 'ς την κόρη, κρίμα 'ς το ναυτόπουλο!»

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι δωδεκασύλλαβοι, ανομοιοκατάληκτοι. Το μέτρο ιαμβικό.

Νοηματική ανάλυση

Οι μούσες φαίνεται να κρατούσαν το χέρι του Δροσίνη όταν έπλεκε τούτο το τραγούδι, που μιλάει για το βάρος του «πόνου» που αντέχει η αγάπη.

«Το μέγεθος της αγάπης», για να παραφράσουμε ένα στοχαστή μας, «το μετράς σωστά μόνο όταν παίρνεις τα μέτρα για το σάβανό του.»

Είναι η μοίρα της αγάπης να πονά είτε από την ξενιτιά (δες «*Το Μεσο-λογγίτικο*») είτε από την προδοσία (δες τον «*Πραματευτή*») είτε από την απερισκεψία (δες το δημοτικό «*Τα ρόδα της κόρης*»). Είτε, όπως εδώ τώρα, από τον πόνο που φέρνει η ζηλόφθονη φύση.

«*Λυγερή*» είναι η κόρη, ένα επίθετο νοηματικά παράγωγο από τη λυγιά, το δέντρο που λυγίζει στις ακροποταμιές και έχει τις ετυμολογικές ρίζες της στο ρήμα λυγίζω.

Ένας επιθετικός προσδιορισμός που, για να αποδοθεί αυτό που ο λαός σηματοδοτεί με τη λέξη «*λυγερή*», πρέπει να γίνει συνώνυμη των λέξεων: ευειδής, εύζωνη, εύκομη, εύκνημη, εύμορφη, ευσταλής, εύκορμη, εύκαμπτη, ευπαρουσίαστη και μόνο τότε ίσως, αποδοθεί ο αισθητικότερος συμβολισμός, που θα ταίριαζε σε τούτη τη «*λυγερή*» του τραγουδιού και σε όλες τις λυγερές. Ο λαός μας, πάντως, λυγερή θα πει μόνο μια ευκίνητη, ψηλή, χαριτωμένη και νέα γυναίκα.

Μια λυγερή τραγούδαγε, λέει, το ποίημα. Τι άλλο κάνει καλύτερα μια λυγερή εκτός από το να τραγουδά, να κεντά και να ονειρεύεται. Τούτη η λυγερή, όμως, προσεύχεται κιόλας με τα τραγούδια της, να μη βρεθούν εμπόδια τώρα που κεντά τα όνειρά της.

Τη φοβίζει η Όστρια η βροχερή, η απρόβλεπτη νοτιά. Τη φοβίζει και ο απύς Βοριάς. Αυτούς τους ανέμους «μάλωσε» με το τραγούδι της στα παρακάλια της:

«*Φύσα γλυκά, μωρή Νοτιά θεότρελλη*», της είπε

«*Και συ Βοριά, για κάθου 'λίγο φρόνιμα*», μην είσαι ασυλλόγιστος.

Έτσι απλά μίλησε. Δεν ήταν βρίσιμο με αγένεια, ούτε καν φοβέρα, μια ευχετική προστακτική ήταν, που την είπε τραγουδιστά με τα χείλη της μια λυγερή. Ούτε καν πταίσμα. Σαν φιλοφρόνηση θα το έβλεπε κάποιος με πραγματική αρχοντιά.

Ο Βοριάς, σαν πιο δυνατός και σίγουρος για τον εαυτό του και πιο άρχοντας, φάνηκε επιεικής. Η Νοτιά, πιο αδύναμη και ανασφαλής σαν ... άνεμος, έδειξε αυστηρότητα, σαν όλους τους ανεπαρκείς, που «κυβερνούν» και θέλουν να φαίνονται, αφού δεν μπορούν να είναι, σπουδαίοι.

Η θρασύτητα των μικρών, όταν γίνουν «μεγάλοι», δεν έχει αισθήματα και είναι ανάληγη στα παρακάλια.

Θίχτηκε η Νοτιά και κόβει το νήμα της πασχαλιάς, τα ανθοστέφανα και τα μαντήλια.

Σαν ήρθε το μαντάτο, δεν έφερε στη λυγερή πίκρα ή απόγνωση ή κλάμα και μοιρολόγια. Τούτο το μήνυμα είναι το ίδιο θάνατος και σκοτώνει.

Η ζωή της ήταν ταγμένη στο όνειρο. Τώρα που χάθηκε το όνειρο, δεν υπάρχει ζωή. Δεν υπάρχουν αισθήματα. Υπάρχει ένα απέραντο κενό, που σαν αντηχείο επαναλαμβάνει το παλιό τραγούδι.

Δεν εξέφρασε παράπονο στη Νοτιά, δεν καταδέχτηκε να μιλήσει μαζί της. Η Νοτιά ήταν και είναι νεκρή, μακάρι να το γνώριζε αυτό η λυγερή από πριν.

*«Σαν τόμαθε κ' η κόρη μηδ' εδάκρυσε,
Μηδ' έβγαλε 'μιλιά, μηδ' αναστέναξεν·
Εκάρφωσε τα μάτια της 'ςτο πέλαγος.»*

Εδώ είναι η μεγάλη τομή του ποιήματος. Εδώ είναι τα μεγάλα διδάγματα. Δεν λυγούν τα ανθρώπινα αισθήματα, όταν έχουν τσελικωθεί στο θεϊκό αμόνι του Ήφαιστου. Θεός των θεών ο άνθρωπος.

Είτε παραφρόνησε η λυγερή είτε συνειδητά περιφρονεί σαν ασημαντότητα τη Νοτιά, είναι μια γενναία αντίδραση στη βαριά και ανελέητη ανθρώπινη μοίρα, που δεν απολογείται μπροστά στα άγια «γιατί» των ανθρώπων. Τα αισθήματά της και τα τραγούδια, τώρα, πάλι μέλπουν, όχι με τον παλιό λυρικό σκοπό τους, αλλά με την ελεγεία τούτου του μοιρολογιού.

Δεν συγκινείται κανένας από τους «πλάστες» της μοίρας της. Όλοι νεκροί σαν να μην υπάρχουν. Μόνο ο κόσμος ακούει, και σαν δίκαιος και αλάνθαστος κριτής κλαίει, συμπονάει και λέει:

«Κρίμα 'ςτην κόρη, κρίμα 'ςτο ναυτόπουλο!», ... και το κρίμα δεν είναι για τις δύο ζωές, αλλά για την αγάπη που χάθηκε.

«Φύσα γλυκά, μωρή Νοτιά θεότρελλη, / Και συ Βοριά, για κάθου 'λίγο φρόνιμα», θα τραγουδά εξακολουθητικά η λυγερή για να δείξει ότι τα όνειρα είναι ανίκητα.

Και μόνο ο λόγος, που δεν σταμάτησε το τραγούδι της η λυγερή, είναι η αλάνθαστη μαρτυρία ότι η λυγερή ήταν, όντως, λυγερή.

Με τέτοιες συνθέσεις ο Δροσίνης δεν είναι απλά συνοδοιπόρος με τον

Παλαμά μόνο κατά το ξεκίνημά τους, όπως ο ίδιος λέει σε κάποιο ποίημά του, αλλά συμπορευτής του μέχρι το τέλος.

Ο Δροσίνης όταν ιστορεί μια γυναίκα, είτε αυτή εξομολογείται («παπά μια κόρη αγάπησα...») είτε αυτή ερωτεύεται («Το βοτάνι της αγάπης») είτε αυτή ανυπομονεί («Η ανθισμένη αμυγδαλιά») είτε αυτή παινεύεται («Η λυγερή και ο ήλιος») είτε αυτή, όπως τώρα, τραγουδά («Η κόρη και το ναυτόπουλο»), της βάζει φωτοστέφανο και υποκλίνεται.

«Η λυγερή κι' ο ήλιος» (1884)

«Μια λυγερή 'παινεύτηκε κ' είπε μεγάλο λόγο:

*– Εγώ είμ' απ' όλαις πει' όμορφη και πειο χαριτωμένη.
Έχω δυο μάτια ολόμαυρα, δύο χείλη κερασένια,
Κ' έχω πλεξίδες τα μαλλιά σαν της οχιαίς πλεγμένα
Κ' έχω 'στα δυο μου μάγουλα τριαντάφυλλα και κρίνα
Και λάμπω και φεγγοβολώ σαν ήλιος τ' αλωνάρη!*

Κι' ο Ήλιος 'σαν την άκουσε πολύ του κακοφάνη:

*– Σώπα, καϋμένη λυγερή, και μην παραπαινιέσαι·
Μη σου μαυρίσω τη θωριά και γίνης γυφτοπούλα.
– Και πού θα ιδής την όψη μου και πώς θα τη μαυρίσης,
Που 'γω φορώ τη μπόλια μου 'στα φρύδια και 'στα μάτια;
Κι ο Ήλιος είπε του Βοριά κ' εσήκωσε τη μπόλια
Κ' εφάνηκε η όψη της και μαύρισ' η θωριά της.*

Κ' η κόρη πάλι εφώναξε και πάλιν εματάειπε:

*– Ηλιε, κακό που μούκανες με τα καμώματά σου,
Τώρ' είμαι πειο μελαχρινή και πει' όμορφη από πρώτα!»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι δεκαπεντασύλλαβοι και ανομοιοκατάληκτοι. Το μέτρο iamβικό.

Νοηματική ανάλυση

«*Θεωρητική τριγωνικότητα*» λέγεται, όταν συγκλίνουν και συναντώνται οι απόψεις διαφορετικών στοχαστών, ενώ οι πορείες τους ήταν ανεξάρτητες μεταξύ τους και διαφορετικές.

Εδώ έχουμε τρισυπόστατη επαλήθευσή της «*θεωρητικής τριγωνικότητας*», γιατί ο παραπάνω ύμνος της «*λυγερής*» του Δροσίνη είναι ταυτόσημος με το θαυμάσιο σεφέρειο επίγραμμα, που λέει (είχε και τέτοιες στιγμές με διακριτό γειωμένο ύφος ο Σεφέρης):

*«Είτε βραδιάζει είτε φέγγει μένει λευκό το γιασεμί»
καθώς επίσης και με το δημοτικό απόσταγμα, που λέει:
«Βασιλικός κι αν μαραθεί τη μυρωδιά την έχει».*

Οι σοφοί παιδαγωγοί λένε ότι το «*θετικό αυτοσυναίσθημα*» (τι αισθάνομαι εγώ για μένα), η «*θετική αυτοεικόνα*» (πώς βλέπω εγώ εμένα) είναι πλάστες της πραγματικότητας και όχι πλάσματά της.

Η «*πραγματική*» ομορφιά: οι αξίες, τα όνειρα έχουν μια αναλλοίωτη και απαστράπτουσα διάρκεια, που δεν την αλλοιώνουν περιστάσεις και περιστατικά.

Το απόλυτα ωραίο είναι ιδέα άφθαρτη, σαν τα αρχαία θέατρα, που δεν τα θαυμάζουμε μόνο για την παρούσα λειτουργικότητά τους είτε για τις λειτουργίες που συντελέστηκαν τότε εκεί, αλλά για την ωραία ιδέα που τα γέννησε και ήθελε μέσα κει να δείξει στον άνθρωπο προς τα πού και πόσο ψηλά να κοιτάζει.

Η ωραία Ελένη πίστευε πολύ στην αληθινή ομορφιά της, αλλά και στην ψεύτικη δικαιολογία της όταν έλεγε: «*Ουκ ήλθον ες γην Τρωάδ', αλλ' είδωλον ην*». Κι έτσι το πίστεψαν όλοι ότι δεν είχε πάει αυτή στην Τροία, αλλά ένα είδωλό της και κανείς δεν είπε:

– «*Τι φης; Νεφέλης άρ' άλλως είχομεν πόνους πέρι*»; Τι λες; Άραγε, υποφέραμε για ένα σύννεφο (για ένα τίποτα) στην Τροία;

Τούτο το ποίημα με το ωραίο συμβολισμό του, αν τον γενικεύσουμε, αφορά κάθε κακόβουλη παρέμβαση, που βάζει προσχώματα ή προσκόμματα στον αγώνα μας και στην προσπάθεια να μας ακυρώσει τα όνειρα και τους στόχους μας.

Ο μεγάλος κίνδυνος να ξεστρατίσουμε από το μεγάλο σκοπό μας, από τα πιστεύω μας, δεν βρίσκεται έξω από τα τείχη. Κανένα κάστρο δεν αλώνεται, αν δεν έχει νυσταγμένους φρουρούς.

Η «*λυγερή*» το λέει κατάμουτρα στον ήλιο.

Δεν νικιέται η πίστη με τα φουσερά του Βοριά και με τα πυροφάνια του Ήλιου.

Είμαι όμορφη, γιατί έτσι θέλω να είμαι!

ΕΝΟΤΗΤΑ ΟΓΔΟΗ

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

- «Η κατάρα του πέδκου»*
(από *«Τα ψηλά βουνά»*) 151
- «Η Ρούμελη»*
(από τη συλλογή *«Τα θεία δώρα»*) 154
- «Η προσευχή του ταπεινού»*
(από τη συλλογή *«Τα θεία δώρα»*) 155

Μιλτιάδης Μαλακάσης

- «Ο Τάκη-Πλούμας»*
(από τη συλλογή *«Τα Μεσολογγίτικα»*) 160
- «Το Μεσολογγίτικο»*
(περ. *«Ο Νουμάς»*, αρ. 523, 5.4.1914) 162

Ιωάννης Πολέμης

- «Το παλιό βιολί»*
(από τη συλλογή *«Παλιό βιολί»*) 167
- «Το κρυφό σχολειό»*
(από τη συλλογή *«Αλάβαστρα»*) 169

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Μηλιτιάδης Μαλακάσης

Ιωάννης Πολέμης

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

«Η κατάρα του πεύκου» (1918)

« Γιάννη, γιατί έκοψες τον πεύκο; Γιατί; Γιατί; ”
“ Αγέρας θάνατι ”, λέει ο Γιάννης και περπατεί.
Ανάβει η πέτρα, το λιβάδι βγάνει φωτιά
Να ’βρισκε ο Γιάννης μια βρυσούλα, μια ρεματιά!

Μες το λιοπύρι, μες στον κάμπο να ένα δεντρί...
Ξαπλώθη ο Γιάννης αποκάτου, δροσιά να βρει.
Το δέντρο παίρνει τα κλαριά του και περπατεί!
“ Δεν θ’ ανασάνω ”, λέει ο Γιάννης, “ γιατί, γιατί; ”
“ Γιάννη, που κίνησες να φτάσεις; ”
“ Στα δυο χωριά. ”

“ Κι ακόμα βρίσκεσαι δω κάτω; Πολύ μακριά! ”
“ Εγώ πηγαίνω, όλο πηγαίνω. Τι έφταιξα εγώ;
Σκιάζεται ο λόγκος και με φεύγει, γι’ αυτό είμαι δω
Πότε ξεκίνησα; Είναι μέρες... για δυο, για τρεις...
Ο νους μου σήμερα δε ξέρω, τ’ είναι βαρύς ”
“ Να μια βρυσούλα, πιε νεράκι να δροσιστείς ”
Σκύβει να πιει νερό στη βρύση, στερεύει ευθύς.

Οι μέρες πέρασαν κι οι μήνες, φεύγει ο καιρός,
Στον ίδιο τόπο είν’ ο Γιάννης, κι ας τρέχει εμπρός...
Να το χινόπωρο, να οι μπόρες, μα πού κλαρί;
Χτυπιέται ορθός με το χαλάζι, με τη βροχή.

“ Γιάννη, γιατί έσφαξες το δέντρο, το σπλαχνικό,
που ’ριχεν ίσκιο στο κοπάδι και στο βοσκό; ”
Ο πεύκοςμίλαε στον αέρα “ -τ’ ακούς, τ’ ακούς; - “
και τραγουδούσε σα φλογέρα στους μπιστικούς.

“Φρύγανο και κλαρί του πήρες και τις δροσιές
Και το ρετσίνι του ποτάμι απ’ τις πληγές.
Σακάτης ήταν κι ολόρθος, ως τη χρονιά,
Που τον εγκρέμισες για ζύλα, Γιάννη φονιά!”

“Τη χάρη σου ερημοκλησάκι, την προσκυνώ,
Βόηθα να φτάσω κάποιαν ώρα και να σταθώ...
Η μάνα μου θα περιμένει κι έχω βοσκή...
Κι είχα και τρύγο... Τι ώρα νάναι και τι εποχή;
Ξεκίνησα το καλοκαίρι –να στοχαστείς–
Κι ήρθε και μ’ ήβρε ο χειμώνας μεσοστρατίς.

Πάλι Αλωνάρης και λιοπύρι! Πότε ήρθε; Πώς;
Άγιε, σταμάτησε το λόγγο, που τρέχει εμπρός.
Άγιε, το δρόμο δεν τον βγάνω –με τι καρδιά;
Θέλω να πέσω να πεθάνω, εδώ κοντά.”

Πέφτει σα δέντρο απ’ το πελέκι... βογκάει βαριά.
Μακριά του στάθηκε το δάσος, πολύ μακριά.
Εκεί τριγύρω ούτε χορτάρι, φωνή καμιά
Στ’ αγκάθια πέθανε, στον κάμπο, στην ερημιά.»

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο ιαμβικό. Οι στίχοι είναι 13/σύλλαβοι. Η ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή. Ο στίχος είναι φροντισμένος, με την τέχνη του Παρνασσισμού. Τα νοήματα και μηνύματα, με οικολογική ευαισθησία.

Νοηματική ανάλυση

Αυτό το ποίημα είναι τόσο προδρομικό για την εποχή του και τόσο επικαιροποιημένο σήμερα, αφού αγγίζει την οικολογική ευαισθησία των ανθρώπων!

Ένα συμβολικό αλληγορικό σενάριο δικαστηρίου.

Εισαγγελέας, η συνείδηση που ξυπνά «κατόπιν εορτής».

Κατηγορούμενος, η απληστία των ανθρώπων, που κατασπαταλούν τη φύση χωρίς περίσκεψη.

Θύμα ο πεύκος που εκπροσωπεί, με ρητή εξουσιοδότηση τη θάλασσα, το βουνό, τον αέρα, τα ζώα (άγρια-ήμερα πουλιά, ψάρια), τη φύση ολόκληρη, αλλά και κάθε τι αγαθό και χρήσιμο και όλους τους ανθρώπους.

Η ακροαματική διαδικασία περιλαμβάνει κατηγορητήριο, απολογία και ετυμηγορία.

Η κατηγορία μία: Χωρίς λόγο, χωρίς περίσκεψη, χωρίς επιλογή καταστρέφεται η φύση. Ασέβεια στη φύση, ασέβεια στον ευεργέτη.

Οι επιπτώσεις, πολλές: Χωρίς τη φύση, η ζωή είναι αβίωτη. Το περπάτημα στο μονοπάτι, η αναρρίχηση στο βουνό, ο ρεμβασμός στο ακρογιάλι, ο περίπατος στο λιβάδι είναι ανάγκες φυσικές του ανθρώπου.

Οι τύψεις μετά την καταστροφή πολλές.

Η μεταμέλεια «εν κενώ», απλά επιτείνει το συνειδησιακό μαρτύριο.

Ο ποιητής με λυρισμό περιγράφει το έγκλημα.

Σου έδινε φρύγανα, κλαδιά, δροσιά και ρετσίνι.

Δεν σου αρκούσε. Έκανες υπερεκμετάλλευση, τα πήρες όλα.

Η συνείδηση παρακαλεί για συγγνώμη, αλλά τη συγγνώμη τη δίνει το θύμα, η φύση που δεν υπάρχει για να συμμεριστεί την αγωνία του.

Είναι η απρόσεκτη ρίψη του μπούμερανκ, που πλανιέται ακαθοδήγητο και θα χτυπήσει το χέρι που το έριξε.

Δεν υπάρχει έλεος, δεν υπάρχει σωτηρία, γιατί ο άνθρωπος είναι η ίδια η φύση. Η καταστροφή της γίνεται αυτοχειρία.

Σαν ένα μονομελές σύνολο συμπεριφέρεται ο άνθρωπος στη Γη. Αυτοδικεί, αυτοδικάζεται και αυτοκτονεί.

Αδιαφορεί για την πολυμελή σύνθεση της φύσης.

Αγνοεί ότι υπάρχει και φυσική δικαιοσύνη που «τα πανθ' ορά» και δεν βγάζει απλές αποφάσεις, αλλά αμετάκλητες ετυμηγορίες, που ορίζουν το δεσμοτήριο, τη φυσική ειρκτή μας. Που δυστυχώς όλοι θα εκτίσουμε...

«Ρούμελη» (1931)

*«Τη μάνα μου τη Ρούμελη ν' αγνάντενα το λαχταρώ...
Ψηλά που με νανούριζες καημένο Καρπενήσι!
Τρανά πλατάνια ξεδιψούν στις βρύσες με το κρύο νερό,
Σαρακατσάνα ροβολάει και πάει για να γεμίση.*

*Με κρουσταλλένια σφυριχτά σε λόγκους φεύγουν σκοτεινούς
κοτσύφια και βοσκόπουλα με τα λαμπρά τα μάτια,
νερά βροντούνε στο γκρεμό και πάνε προς τους ουρανούς
ίσια κι' ορθά σαν την ψυχή της Ρούμελης τα ελάτια.*

*Κάμπε απτική, με πλάνεψες, κι' εγώ για τις κορφές πονώ
και για τραχιές ανηφοριές σηκώνω το κεφάλι...
Φυλακωμένη πέρδικα που κλαίει γι' αλαργινό βουνό
δέρνει η ψυχή μου στο κλουβί τα νύχια της κοράλλι.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο είναι ιαμβικό. Οι στίχοι είναι εναλλασσόμενοι 15/σύλλαβοι και 16/σύλλαβοι και η ομοιοκαταληξία πλεκτή. Ο στίχος είναι φροντισμένος και έχει ρομαντισμό.

Νοηματική ανάλυση

Ένα από τα ωραιότερα λυρικά τραγούδια, που υμνούν τις μικρές πατρίδες της υπαίθρου, που η αστυφιλία ανάγκασε τους ανθρώπους να απομακρυνθούν από αυτές.

Περιγραφές ζωντανές, όλο τρυφερότητα:

«Ψηλά που με νανούριζες καημένο Καρπενήσι!»

«Πλατάνια», «βρύσες», «βοσκόπουλα», «κοτσύφια», «νερά», «ελάτια» είναι η ψυχή της πατρίδας, που λαχταράει ο ποιητής.

Μια άλλη εντυπωσιακή εικόνα σαν ζωγραφικός πίνακας:

«πάνε προς τους ουρανούς / ίσια κι' ορθά σαν την ψυχή της Ρούμελης τα ελάτια».

Με την τελευταία στροφή του ποιήματος προσπαθεί να εξιλεωθεί ο ποιητής:

«Κάμπε αττική, με πλάνεψες», λέει.

Βέβαια δεν τον πλάνεψε ο κάμπος ο αττικός. Ο ίδιος επέλεξε την Αθήνα. Ωστόσο, πρέπει να πούμε ότι το παράπονό του είναι πολύ πειστικό, έχει ρομαντισμό και μουσικότητα.

Η εναλλαγή των δεκαεξασύλλαβων και δεκαπεντασύλλαβων ιαμβικών στίχων, με την πλεκτή ομοιοκαταληξία, η άρτια τεχνική του δομή, η ζωντάνια των εικόνων, οι παραλληλισμοί και οι προσωποποιήσεις δίνουν μια αξιοθαύμαστη αισθητική τελειότητα και μοναδικό ρυθμό.

«Η προσευχή του ταπεινού» (1931)

*«Κύριε, σαν ήρθεν η βραδιά σου λέω την προσευχή μου:
Άλλη ψυχή δεν έβλαψα στον κόσμο απ' τη δική μου.
Εκείνοι που με πλήγωσαν ήταν αγαπημένοι.
Την πίκρα μου τη βάστηξα· μου δίνεις και την ξένη.*

*Μ' απαρνηθήκαν οι χαρές. Δεν τις γυρεύω πίσω.
Προσμένω τα χειρότερα. Είν' αμαρτία να ελπίσω.
Σαν ευτυχία την αγαπώ της νύχτας τη φοβέρα.
Στην πόρτα μου άλλος δε χτυπά κανείς απ' τον αγέρα.*

*Δεν έχω δόξα. Είν' ήσυχα τα έργα που έχω πράξει.
Άκουσα τη γλυκειά βροχή, τη δύση έχω κοιτάζει,
έδωκα στα παιδιά χαρές, σε σκύλους λίγο χάδι,
ζευγάδες καλησπέρισα που γύριζαν το βράδι.*

*Τώρα δεν έχω τίποτα να διώξω ή να κρατήσω.
Δεν περιμένω ανταμοιβή· πολύ 'ναι τέτοια ελπίδα!
Ευδόκησε ν' αφανιστώ, χωρίς να ξαναζήσω.
Σ' ευχαριστώ για τα βουνά και για τους κάμπους που είδα.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο ιαμβικό. Οι στίχοι είναι εναλλασσόμενοι 15/σύλλαβοι. Η ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή. Ο στίχος έχει ρομαντισμό και συμβολισμό.

Νοηματική ανάλυση

Αποχαιρέτα την Αλεξάνδρεια, τη δοξασμένη ή ταπεινή.

Συμβιβάσου με τη ζωή, που σου χάρισε ό,τι μπόρεσες να κρατήσεις στην αγκαλιά σου.

Το ταξίδι της ζωής πρέπει να έχει έναν ευνόητο προορισμό, μια Ιθάκη που σέβεται τον άλλον, που δεν αδικεί, που επιλέγει ανάγκες ουσίας.

Ένα ταξίδι με εμπειρίες, γνώσεις και διατήρηση φιλικών σχέσεων με τους ανθρώπους.

Ένα ταξίδι που μας δείχνει ωραία ηλιοβασιλέματα και αρμονικούς ήχους, αρκεί να έχουμε την εύνοια της τύχης να μπορούμε να τα δούμε.

Το αίσθημα της αυτάρκειας είναι ευτυχία, όταν η «συλλογή» είναι γεμάτη από αγάπη, αλτρουισμό και δικαιοσύνη.

Τούτο το ποίημα πρέπει να σταθεί αντικριστά στο «*Απολείπει ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη για να συγκριθεί η παραλληλία τους και να δούμε, σαν έρχεται το ... βράδυ, πώς μεγαλώνεται η ταπεινότητα στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» και πώς ταπεινώνονται τα μεγαλεία στο «*Απολείπει ο θεός Αντώνιον*».

Τα δύο ποιήματα, αν θέλουμε να τους δώσουμε μια εικονική πραγματικότητα, πρέπει να τα φανταστούμε σε δύο διαφορετικούς κύκλους, ομόκεντρους, παράλληλους, με άνισες διαμέτρους, με επίκεντρες γωνίες άνισης ... ακτινοβολίας ! Με τόξα, που συγκλίνουν τις ακτίνες τους στον ίδιο κοινό γεωμετρικό τόπο! Το ομόκεντρό τους, εκεί που κρύβουν το κοινό τους δίδαγμα.

Ας τα δούμε

Στο «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη: Ο Αντώνιος αποχαιρετά με πόνο την «Αλεξάνδρεια».

Στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» του Παπαντωνίου: Ο ταπεινός άνθρωπος αποχαιρετά με χαρά τον «μέγα μικρό του κόσμο».

Στο «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη: Τον Αντώνιο τον εγκαταλείπει ο θεός, χωρίς να ακούσει τον «αποχαιρετισμό» του.

Στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» του Παπαντωνίου: Τον ταπεινό άνθρωπο τον ακούει ο θεός καθώς «αποχαιρετά».

Στο «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη: Ο Αντώνιος κατέκτησε την «Αλεξάνδρειά του» δια πυρός και σιδήρου, γεμίζοντας με χίμαιρες την πλεονεξία του.

Στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» του Παπαντωνίου: Ο ταπεινός άνθρωπος κατέκτησε τον μικρό του «μέγα χώρο» με τη δύναμη της αυτάρκειας και τη χαρά της προσφοράς.

Στο «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη: Ο Αντώνιος έχει ανάγκη τις ξένες σοφές συμβουλές για να αντέξει την ψευδαίσθηση ότι τάχα, κάποτε, του ανήκε η Αλεξάνδρεια ή το «ταυτόν» η Κλεοπάτρα.

Στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» του Παπαντωνίου: Ο ταπεινός άνθρωπος δίνει τις δικές του σοφές συμβουλές, ότι το παν έχει μια μόνο διάσταση· πνευματική!

Στο «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη: Ο Αντώνιος παραπαίει «πέρα-δώθε» στο δισδιάστατο κόσμο του: του εγώ και ο πλούτος μου.

Στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» του Παπαντωνίου: Ο ταπεινός άνθρωπος πατάει γερά στον τρισδιάστατο κόσμο του: του εγώ, εμείς και ο πλούτος μας.

Στο «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*» του Καβάφη: Ο ποιητής παρηγορεί ένα ναυαγό.

Στο «*Η προσευχή του ταπεινού*» του Παπαντωνίου: Ο ποιητής χαιρετά έναν ταξιδιώτη.

Και ο κοινός ο τόπος τους, το συναμφότερο και συνάλληλο δίδαγμα τους είναι: Δέξου τη μοίρα σου, σαν την ευχή του Φιλόδημου (επικούρειου φιλόσοφου) που λέει:

*«Άφοβον ο θεός,
ανύποπτον ο θάνατος·
και ταγαθόν μεν εύκτητον,
το δε δεινόν ευκαρτέρητον.»*

Ήγουν, τουτέστιν, δηλαδή, με άλλα λόγια, ήτοι που έλεγαν:

*«Ο θεός δεν είναι για φόβο,
ο θάνατος δεν προκαλεί ανησυχία
και το καλό εύκολα αποκτιέται,
το δε κακό εύκολα αντέχεται.»*

Κοινό δίδαγμα από δύο ποιητές, που μιλούν με συμβολισμό και τους συνδράμουν δύο θεοί: τον μεν έναν, ένας (Διόνυσος) θίασος, τον δε άλλον, ένας Κύριος και τους κρατούν το χέρι, προφανώς για να γράψουν τούτο το δίδαγμα, ολόιδιο στο βαθύτερο νόημά του, όπως ολόιδιοι είναι και οι θεοί τους.

Μόνο που ο ταπεινός άνθρωπος του Παπαντωνίου το γράφει από ... στήθους, ενώ ο «άρχοντας Αντώνιος» ... το γραφεί καθ' υπαγόρευση! Ο ταπεινός γράφει ... διδαγμένο κείμενο κι ο Αντώνιος ... αδίδακτο!

Η απήχηση που έχουν τα δύο ποιήματα είναι ανόμοια και άνιση και δεν οφείλεται στο διαφορετικό νοηματικό περιεχόμενό τους, αλλά στον τρόπο γραφής τους:

Ο Καβάφης μιλάει με σύμβολα, για να καταλάβουμε τον αληθινό λόγο του.

Ο Παπαντωνίου μιλάει με αληθινό λόγο, για να καταλάβουμε τα σύμβολά του.

Ο πρώτος γοητεύει τη σκέψη. Ο δεύτερος γοητεύει το συναίσθημα.

Ποιος «συγκινεί» περισσότερο, εσύ θα το βρεις, αγαπητέ αναγνώστη, μα μην το πεις αυτό ποτέ στους ποιητές από σεβασμό, μα ούτε φυσικά και στους οπαδούς, θα τους προξενήσεις «γνωστική σύγκρουση», που δεν θα μπορούν να διαχειριστούν!

Η σύγκρισή των δύο ποιητών είναι απόλυτα αδύνατη. Προσκρούει σε ηθικά διλήμματα...!

Είναι μεροληπτική η συγκίνηση, όταν συγκρίνουμε σύμβολα. Δεν πρέπει να εκθέτουμε τη συγκίνηση μας, γιατί μας εκθέτει.

Ας ακούσουμε τα τελευταία λόγια του «ταπεινού», καθώς βασιλεύει ο ήλιος:

Αποδέχομαι το τέλος του ταξιδιού.

Δεν ταξίδευα για την αμοιβή.

Δεν θέλω να το ξαναζήσω το ίδιο ταξίδι.

Τα ναύλα μου τα πλήρωσα. Δεν λέω «ευχαριστώ» από φόβο ή ελπίδα.

Το «ευχαριστώ» είναι η βεβαίωση ότι μπόρεσα και είδα.

Δεν με τύφλωσε το κυνήγι της χίμαιρας.

Τα μάτια μου βουρκώνουν, που αξιώθηκα να δω το χάραμα και το δειλινό τούτης της μέρας. Και το ηλιοβασίλεμά της. Το ... αμφίβολο;

Μιλτιάδης Μαλακάσης

«Ο Τάκη-Πλούμας» (1920)

«Στα παιδικά μου χρόνια, ο πιο μεγάλος
αξάδερφός μου μ' έπαιρνε μαζί,
στα πανηγύρια, που ήτανε, παρ' άλλος,
πρώτος στην ομορφιά και στην ορμή.

Τι ωραίος! τον θυμούμαι, αστροβολούσε
καβάλα στο φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη χρυσοκέντητη εφορούσε,
γιουρντάνια από βενέτικα φλουριά.

Του Καπετάν πασά φόρεσε την πάλα
και το χαρμπί του Μπότσαρη, και δυο,
στης σέλας του δεξόξερβα τη σπάλα,
πιστόλια από τ' Αλή το θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
και κάλτσες και τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά απ' τα Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια πρεβεζάνικα, ασημιά.

Έτσι σιαγμένος κ' έχοντας στον ώμο
το καριοφίλι, χαίτη και λουριά
στο χέρι του, ελαμπάδιζε το δρόμο,
χυμώντας απ' την πύλη την πλατιά.

Κι' εγώ, λίγο ξωπίσω του, όλο θάμπος,
στο γλήγορο αλογάκι μου κι' εγώ,
δυνόμουν να τον φτάνω, κι' ήμουν σάμπως
να 'χα φτερά, κορμάκι αερινό.

*Κι' ως τρέχαμε, θυμάμαι, τα κλεισμένα
στο τουνεζί φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε, σαν ένα
γνεφάκι απ' αναμμένη αθημωνιά.*

*Κι' ως πρόρωνεν ακόμα στη φευγάλα
τρικυμισμένος κι' όλος μες στο φως,
χρυσόχυτος μού εφάνταζε καβάλα
σαν τον Άι-Γιώργη, λίγο πιο μικρός...*

*Ω το λεβέντη του Μεσολογγιού μας!
τον ήλιο της αυγούλας μου ζωής!
Και να μετρώ και να 'ναι ο Τάκη-Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μες στη γης...»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι εναλλασσόμενοι εντεκασύλλαβοι και δεκασύλλαβοι, με πλεκτή ομοιοκατάληκτοι. Το μέτρο ιαμβικό.

Ο στίχος είναι φροντισμένος και έχει ρομαντισμό. Τα νοήματα και μηνύματα, απλά.

Νοηματική ανάλυση

Ένας χείμαρρος από εικόνες γεμάτες λυρισμό και νοσταλγία.

Είναι η ομορφιά των εικόνων, που τις κάνει όμορφες και ωραίες αυτές καθαυτές; ή είναι τα νιάτα των δύο νεαρών παλικαριών, του ποιητή και του ξάδερφου του, που τις ομορφαίνουν;

Όπως και να έχει, εδώ ο ποιητής, σαν ζωγράφος περιγράφει μια εικόνα από μια ζωή, που ανεπιστρεπτί έφυγε.

Ο άνθρωπος και το άλογο ήταν ένα δυαδικό πολιτισμικό σύστημα, συνυφασμένο με τις χαρές και τις δουλειές. Το άλογο ήταν παντού η προέκταση του ανθρώπου. Χωρίς αυτό δεν μπορούσε να απολαύσει κανείς τα ωραία «πανηγύρια».

Η παραδοσιακή φορεσιά, μακρινός απόηχος του αρχαίου χιτώνα. Τα περίτεχνα κεντήματα των ρούχων. Τα χαϊμαλιά των αλόγων. Όλα γεμίζουν

με ομορφιά τον πίνακα των τραγουδιών των νιάτων και των παραδόσεων.

Όλα, σαν ένα γοργόφτερο όνειρο, που δεν λείπει να ξεχαστεί, γιατί είναι το ωραίο δώρο των νιάτων και θέλει να έχει διάρκεια παντοτινή, να κυριαρχήσει για πάντα. Ίσως, ο στίχος : «*Τον ήλιο της αυγούλας μου ζωής!*», να είναι το λυτάρι, που θα μας ερμηνεύσει γιατί τα επεισόδια εκείνα, τα εκεί και τότε, έχουν τόση νοσταλγία. Η «αυγούλα ζωή» είναι η «λίθος», που μετατρέπει τη Γη σε ουρανό, που θέλει τον ήλιο άσβηστο και το όνειρο έξω από τον χρόνο.

Οι ποιητές «*αεί παίδες εισί*» και ο Μαλακάσης σαν Έλληνας το ξέρει καλύτερα αυτό. Γι' αυτό συνεχίζει απότομος να συντάσσει τον χρόνο στη λογική.

*«Και να μετρώ και να είναι ο Τάκης Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μες στη γης...»*

Μέτρησε και σύγκρινε, αγαπητέ αναγνώστη, την υπερβολή του ρομαντικού ποιητή με την αγάπη σου.

Τι κι αν του φαίνονται τα τριάντα τρία χρόνια αιώνες!
Τι κι αν τα τριάντα τρία χρόνια είναι στιγμή των αιώνων!
Στον Ρομαντισμό, είπαμε, θαυμάζουμε, δεν απορούμε!

«Το Μεσολογγίτικο» (1914, 1946*)

*«Η κόρη ενός θαλασσινού κ' ενός λιμνιώτη η αδερφή
κ' η μοσκοθυγατέρα,
τραγουδισμένης με καημούς μάνας που στάθηκε κορφή
στη νύχτα και στη μέρα,

τι με τ' αστρί παράβγαινε και θάμπωνε τον ήλιο,
της κυρ' Αννιώς η Μπίλιω,*

* Στη συλλογή «*Τα Μεσολογγίτικα*» (1946). Το ίδιο ποίημα έχει διαφορετικούς κάποιους στίχους του, στη δημοσιευμένη στο περ. «Ο Νουμάς», 5.4.1914 αρχική μορφή του.

*πρώτη μου αγάπη, αυγερινός, μου μήνυσ' ως ξανάρθα εδώ,
πριν φύγω πάλε πίσω, για την ερμιά την ξενιτιά,/*
να πάω μια μέρα να τη δω,

*να δει θα τη γνωρίσω.
Χρόνια και δεν ξανάσανε στον κύκλο κόσμο τον επά,
δεξιά και κλειδοκράτα,
που μήτε και το σπίτι της πήρε χαράς ποτέ παπά
κι' η ίδια της άλλη στράτα,
παρά το δρόμο το στρωτό που πάει στο κοιμητήρι,
για μάνα και για κύρη,
τον άστρωτον ανήφορο της έγνοιας και της συλλογής,
της θύμησης που τρώει
πιότερο κι απ' τα σερπετά σκουλήκια της χλιμμένης γης
κι από το μοιρολόι.*

*Χηράμενη της ερωτιάς, κι απ' την παλιά καταλαλιά,
στο πατρικό ρημάδι,
στα μαύρα και στα σκοτεινά, σαν την κεραυνωμένη ελιά,
την ηύρα το άλλο βράδυ,
που και στ' αχνό της πρόσωπο μαντεύονταν μονάχα,
θαμπά και νυχτομάχα,
σημάδια του καλού καιρού, τα μυγδαλάτα της τα δυο,
– πού να μπορούσα νάσκυβα δροσιά την πίκρα τους να πιω–,
στα δάκρυα βουτηγμένα,
για κείνη και για μένα...»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι εναλλασσόμενοι δεκαπεντασύλλαβοι και οκτασύλλαβοι με ομοιοκαταληξία πλεκτή. Το μέτρο ιαμβικό, ο στίχος είναι φροντισμένος και έχει ρομαντισμό. Τα νοήματα και τα μηνύματα, απλά.

Νοηματική ανάλυση

Ένας ποιητής με υψηλό κοινωνικό στοχασμό θα αποτύπωνε αυτό το προσωπικό δράμα, τονίζοντας τα κοινωνικά του αίτια και δείχνοντας τα θύματα και τους θύτες.

Ο Μαλακάσης, αντί αυτών, μας περιγράφει με ευαισθησία, είναι αλήθεια και με στίχο περίτεχνα φροντισμένο ένα θύμα, ερήμην της κοινωνίας και των θυτών.

Μια ιστορία άδοξης αγάπης.

Η Μπίλιω, καλοαναθρεμμένη μοναχοκόρη, με το άστρο παράβγαινε και θάμπωνε τον ήλιο.

Έτσι φωτεινή που ήταν, τη γέμισε ο έρωτας με θαυμαστικά και υποσχέσεις και αυτή του άνοιξε την πόρτα (όλες οι πόρτες από μέσα ανοίγουν).

Η πρώτη της αγάπη της στάθηκε λίγο, σαν το πρωινό άστρο και έτσι έφυγε παίρνοντάς της τα δαχτυλίδια της.

Εδώ, ο ποιητής δεν πλέκει ιστορία αγάπης, ξεπλέκει το κουκούλι μιας προνύμφης για να αισθητοποιήσει τον θάνατο.

Στον ένα ζυγό της ζωής η αγάπη και στον άλλο η μοίρα του Έλληνα, που διαρκώς, σαν διαβατάρικο πουλί, αναζητά την τύχη του ψάχνοντάς την στην απεραντοσύνη του κόσμου.

Τους χώρισε η ανάγκη;

Αφήνοντας στον έναν την καταλαλιά και στον άλλον την ελπίδα να γυρίσει. Δεν μας λέει, ο ποιητής, πού ήταν ο ξένος κι άργησε τόσο πολύ. Ίσως, να μην μπορούσε. Ίσως, να μην ήθελε. Όταν επιστρέφει, όλα έχουν τελειώσει. Μένει μόνο ο επίλογος. Χωρίς σπινθήρισμα, άχρωμος, χωρίς διάθεση, με ξυπνήματα παλιωμένων αισθημάτων γεμάτα παράπονα.

Η Μπίλιω φαίνεται ακόμη ζωντανή να ψάχνει για σημάδια αγάπης.

Ο άλλος είναι νεκρός ή υπερόπτης ή αναισθητός ή απλά περιφερόμενος.

Απορεί κανείς πώς είδε τα δάκρυά της, τελικά.

Η Μπίλιω ζει ακόμη και αναλαμβάνει να τελειώσει το σενάριο, που κάποτε άρχισαν να γράφουν μαζί. Βρήκε μια πρόφαση και του παράγγειλε να 'ρθει να δει. «Θα τη γνωρίσει»;

Πιάνεται από μια σαθρή δικαιολογία, μια πρόφαση «να δει αν θα τη γνωρίσει», γιατί δεν έχει το θάρρος να τον καλέσει για να απολογηθούν.

Νιώθει ενοχή για το «άκουσμά» της.

Τα κοινωνικά στερεότυπα λειτουργούν επιλεκτικά και είναι αδιάλλακτα και σκληρά. Απαιτούν σεβασμό, προπάντων από το θύμα.

Σε παρόμοιες ιστορίες αγάπης, για να το πούμε με τη βαρύτητα που έχουν οι λέξεις, σε παρόμοιες ιστορίες έρωτα αποτυπώματα ενοχής αφή-

νει μόνο η Μπίλιω, η γυναίκα. Τον άλλο δεν τον αγγίζει η «κατακραυγή», αυτός κρατά σταλίκι «θύρσο», που δεν αφήνει αποτυπώματα ενοχής.

Αυτή το ξέρει καλά. Δεν είδε «θεού πρόσωπο» μετά τον θάνατο των γονιών.

Το παλιό «άκουσμά της», η «καταλαλιά» από κείνη την ιστορία της πρώτης αγάπης, δεν άφησε να ακουστεί ερωτικό τραγούδι στην πόρτα της.

«Χηράμενη της ερωτιάς» (θαυμάστε, αγαπητοί αναγνώστες, την αρμονία του λεκτικού συνόλου τούτου του στίχου!)

«Απ' την παλιά καταλαλιά». Πόσο δίκιο είχε η μάνα στο δημοτικό τραγούδι «Τα ρόδα της κόρης» (βλέπε ανάλυση).

Πήρε το βαρύ ανηφόρι της θλίψης, που είναι χειρότερο και από τον θάνατο.

Η συνάντηση έγινε.

Δεν είναι πια η παλιά Μπίλιω, η λυγερή. Σαν σε νυχτιάτικο σύθαμπο ξεχωρίζουν πεσμένες οι παλιές κολώνες του ναού. Λυγάει ο καλεσμένος:

«—πού να μπορούσα νάσκυβα δροσιά την πίκρα τους να πιω—»

Το «μπορούσα» είναι ελαφρυντικό, αλλά δεν μας λέει τι τον είχε εμποδίσει να μην τη γεμίσει με πίκρα.

Δεν τον σώζει η στιγμιαία του αναλαμπή ζωής, είναι απών από τη σκηνή.

Δεν διακρίνουμε αν τα δάκρυστά της η Μπίλιω τα χύνει για κείνον, για κείνη ή και για τους δυο.

Τα κλάματα, η Μπίλιω, τα χύνει, μάλλον, για 'κείνη.

Το ποίημα αυτό έχει ωραίο πλέξιμο των λέξεων και ρεαλιστική περιγραφή εικόνων ολοζώντανων. Είναι σαν ένα εικαστικό αριστούργημα για πινακοθήκη.

Αλλά μέχρις εδώ. Δεν παίρνει θέση. Δεν υπογραμμίζει κανένα μήνυμα. Δεν θέτει προβληματισμό.

Περιγράφει με τέχνη την αλήθεια μιας βιασμένης ζωής.

Δεν έπρεπε να γίνει η συνάντηση. Αφού έγινε, έπρεπε να έρθει και η κάθαρση, να δοθεί λύση σε αυτό το μικρό δράμα, όπως και στις τραγωδίες.

Η Μπίλιω δεν μιλά, ο άλλος σιωπά. Ο ξενιτεμένος μοιάζει σαν να του έχει «κουνήσει» τον νου του το ταξίδι, που τον πήγε και τον έφερε και θα τον ξαναπάει πάλι.

Αλλά είπαμε: άλλο ποιητής, άλλο αναγνώστης. Ο ποιητής είναι ένας, οι αναγνώστες ευτυχώς πολλοί. Γι' αυτό ρίξε κι εσύ μια άλλη ματιά, αγαπητέ αναγνώστη, ίσως δεις καλύτερα, εμείς δεν μπορούμε να δούμε στον επισκέπτη, σημάδια συναισθηματικής νοημοσύνης.

Κοιτάει στα μάτια την Μπίλιω και βλέπει μόνο δάκρυα και όχι το «σε περίμενα».

Δεν ακούει τη φωνή των ματιών της, που ζητάνε από αυτόν μια «απολογία», για να την έχει σαν μάρτυρα ή μαρτυρία σαν ρωτηθεί, ... κάποτε ... όταν θα πάει και κείνη ... στο ταξίδι... Μακριά ... το τελευταίο! Αλλά από ποιον;

Να τι σημαίνει «συναισθητικός εγγραμματισμός»!

Να κλαις τη σωστή ώρα, για το σωστό λόγο!

Ιωάννης Πολέμης

«Το παλιό βιολί» (1909)

*«Άκουσε τ' απόκοσμο, το παλιό βιολί
μέσα στη νυχτερινή σιγαλιά του Απρίλη·
στο παλιό κουφάρι του μια ψυχή λαλεί
με τ' αχνά κι' απάρθена της αγάπης χείλη.*

*Και τ' αηδόνι τ' άγρυπνο και το ζηλευτό
ζήλεψε κι' εσώπασε κι' έσκυψε κι' εστάθη,
για να δη περήφανο τι πουλί είν' αυτό
που τα λέει γλυκύτερα της καρδιάς τα πάθη.*

*Ως κι ο γκιόνης τ' άχαρο, το δειλό πουλί,
με λαχτάρα απόκρυφη τα φτερά τινάζει
και σωπαίνει ακούοντας το παλιό βιολί,
για να μάθη ο δύστυχος πώς ν' αναστενάζη*

*Τι κι' αν τρώη το ζύλο του το σαράκι; τι
κι' αν περνούν αγύριστοι χρόνοι κι άλλοι χρόνοι;
Πιο γλυκιά και πιο όμορφη και πιο δυνατή
η φωνή του γίνεται, όσο αυτό παλιώνει.*

*Είμ' εγώ τ' απόκοσμο το παλιό βιολί
μέσα στη νυχτερινή σιγαλιά του Απρίλη·
στο παλιό κουφάρι μου μια ψυχή λαλεί
με της πρώτης νιότης μου τα δροσάτα χείλη.*

*Τι κι' αν τρώη τα σπλάχνα μου το σαράκι; τι
κι' αν βαδίζω αγύριστα χρόνο με το χρόνο;
Πιο γλυκιά και πιο όμορφη και πιο δυνατή
γίνεται η αγάπη μου, όσο εγώ παλιώνω.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο είναι τροχαϊκό, οι στίχοι εναλλασσόμενοι δωδεκασύλλαβοι και δεκατριεσύλλαβοι ομοιοκατάληκτοι πλεκτοί.

Ο στίχος είναι φροντισμένος και τα μηνύματα υψηλά.

Με δωδεκασύλλαβο στίχο, με ιαμβικό μέτρο, με τομή στην έβδομη συλλαβή και πλεκτική ομοιοκαταληξία, ο σεμνός Πολέμης δίνει τον συμβολισμό της μεγάλης ισορροπίας.

Νοηματική ανάλυση

Το «βιολί» είναι το σύμβολο κάθε όντος που, οδεύοντας προς δυσμάς, χάνει σιγά σιγά την ακμάδα της ζωής.

Αυτή είναι η πορεία των αιώνων. Δεν υπάρχει παράδρομος ήπισωγύρισμα.

Είναι ο ίδιος δρόμος των «κεριών» του Καβάφη, μόνο που τούτος ο δρόμος τελειώνει με αναμμένα κεριά, ενώ ο άλλος με σβηστά. Μην κάνουμε συγκρίσεις των απόλυτα διαφορετικών προθέσεων των δύο ποιητών, ο ένας κρατά νυστέρι και ο άλλος αυλό.

Την αρχή διατήρησης της ακεραιότητας του όλου προσπαθεί ο ποιητής να στηρίξει με σύμβολα, που είναι βουτηγμένα σε πελάγη ρομαντισμού.

Θέλει να δείξει την αρμονία της ζωής και του θανάτου. Να δώσει την ανθρωπομορφική αναλογία του νόμου του Λαβουαζιέ και να επιβεβαιώσει την καθολική αρχή της διατήρησης της ύλης και του πνεύματος.

Φεύγει από «*Το παλιό βιολί*» η ζωντάνια, η κίνηση, οι υποσχέσεις του αύριο και οι προσδοκίες μιας νέας άνοιξης.

Έρχεται στο «*παλιό βιολί*» μια νέα άνοιξη, με τη μελωδία της ζωής το τραγούδι της, το ιστόρημά της έτσι, όπως την κατάλαβε και την ερμήνευσε η σοφία της μεγάλης συλλογής από ακούσματα και παραλλαγές.

Παλιώνει του βιολιού το ξύλο!

Ξανανιώνει του βιολιού ο ήχος!

Όπως συγκινεί η άνοιξη της ζωής και σπρώχνει το αηδόνι και τον κούκο να κελαηδούν, έτσι και τώρα τούτη η άνοιξη της σοφίας συγκινεί το αηδόνι και τον κούκο και τα κάνει να αφουγκράζονται τις χορδές, που

βγάζουν τη μελωδία της ευτυχίας, που αντιγράφει το αηδόνι και συλλαβίζει ο κούκος.

Το «βιολί» του ποιητή είναι, ίσως, ο ωραιότερος συμβολισμός της ιστοροπίας και δίνει μια πειστική εξήγηση της αναπλήρωσης των κενών με καινά.

Τη φυσική φθορά, το κενό, αναπληρώνει η καινή μελωδία της γνώσης, της αγάπης, της δημιουργίας και ίσως την παραπληρώνει.

Τώρα, «*Το παλιό βιολί*» μιλάει με τη μεστωμένη αγάπη, τώρα ζυγίζει τα πάθη και τους αναστεναγμούς με την ακρίβεια, που τους ταιριάζει.

Με το πάλιωμα μικραίνει το τέλος.

Με το πάλιωμα μακραίνει η αρχή.

Η φθορά του σώματος είναι μια φυσική συνέπεια, που αναπόφευκτα θα νικήσει ο χρόνος.

Η δημιουργική προσπάθεια είναι ένα χρέος, που θα νικήσει τον χρόνο.

Το παρήγορο ισοζύγιο.

Η αίσθηση της δημιουργίας.

Αυτή είναι η εκπλήρωση της πιο μεγάλης ανάγκης μας, που βρίσκεται στην κορυφή μιας πυραμίδας, που έκτισε ο Maslow.

Είναι η μεγάλη ανάγκη για αυτοπραγμάτωση κάθε ανθρώπου, κάθε πλάσματος!

Να δημιουργήσει, να αφήσει ένα αποτύπωμα από το πέρασμά του!

Και να πάρει έναν έπαινο, τον τελευταίο, τον ωραιότερο!

«Το κρυφό σκολειό» (1900)

*«Απ' έξω μαυροφόρ' απελπισιά,
πικρής σκλαβιάς χειροπιαστό σκοτάδι,
και μέσα στη θολόκτιστη εκκλησιά,
στην εκκλησιά, που παίρνει κάθε βράδυ
την όψη του σχολειού,
το φοβισμένο φως του καντηλιού
τρεμάμενο τα ονειράτα αναδεύει,
και γύρω τα σκλαβόπουλα μαζεύει.*

*Εκεί καταδιωγμένη κατοικεί
του σκλάβου η αλυσόδετη πατρίδα,
βραχνά ο παπάς, ο δάσκαλος εκεί
θεριεύει την αποσταμένη ελπίδα
με λόγια μαγικά,
εκεί η ψυχή πικρότερο αγροικά
τον πόνο της σκλαβιάς της, εκεί βλέπει
τι έχασε, τι είχε, τι της πρέπει.*

*Κι απ' την εικόνα του Χριστού ψηλά,
που εβούβανε τα στόματα των πλάνων,
και ρίχνει και συντρίβει και κυλά
στην άβυσσο τους θρόνους των τυράννων,
κι από την σιγαλιά,
που δένει στο λαιμό πνιγμού θηλιά,
κι απ' των προγόνων τ' άφθαρτα βιβλία,
που δείχνουν τα πανάρχαια μεγαλεία,
ένας ψαλμός ακούγεται βαθύς
σα μελωδίες ενός κόσμου άλλου,
κι ανατριχιάζει ακούγοντας καθείς
προφητικά τα λόγια του δασκάλου
με μια φωνή βαριά:*

*“Μη σκιάζεστε στα σκότη! Η λευθεριά
σαν της αυγής το φεγγοβόλο αστέρι
της νύχτας το ξημέρωμα θα φέρει”».*

Η τεχνική του ποιήματος

Το μέτρο ιαμβικό. Οι στίχοι είναι εναλλασσόμενοι 10/11/ και 6/σύλλαβοι ομοιοκατάληκτοι, πλεκτά και ζευγαρωτά.

Ο στίχος είναι φροντισμένος και έχει ρομαντισμό. Τα νοήματα και μηνύματα, υψηλά.

Τέσσερις οκτάστιχες στροφές, τέσσερις ενότητες.

Τέσσερις ακολουθίες, συνδεδεμένες νοηματικά και μαστορεμένες, με

δεκασύλλαβους, εντεκασύλλαβους και εξασύλλαβους στίχους, ομοιοκατάληκτους σταυρωτά και πλεκτά.

Νοηματική ανάλυση

Η ανάλυση εδώ θα επηρεαστεί από τα παιδικά μας βιώματα, γιατί τούτο το ποίημα πάντα κυριαρχούσε στις εθνικές γιορτές των σχολείων μας και ήταν τιμή και πρόκληση για τον μαθητή, που του ανατίθετο η απαγγελία του.

Το ποίημα έχει τέσσερις διακριτές ενότητες:

- Την περιγραφή του κρυφού σχολειού,
- τη λειτουργία του κρυφού σχολειού,
- τα σύμβολα του κρυφού σχολειού,
- τα ηθικά παραγγέλματα του κρυφού σχολειού.

Το σχολείο που εκπέμπει το φως κρύβεται από το φως, γιατί το σκοτάδι είναι το κυρίαρχο. Γίνεται κρυφό. Η εκκλησία μεταμορφώνεται σε σχολείο, το καντήλι σε ήλιο, ο παπάς σε δάσκαλο, το σκλαβόπουλο σε ελπίδα. Όλοι μαζί λειτουργούν και ονειρεύονται ελεύθερα εδώ μέσα, και μέσα τους. Το σκοτάδι είναι κλεισμένο απ' έξω.

Έτσι διαμορφώθηκε η πνευματική νοημοσύνη ενός έθνους, που διατηρείται ακόμη και σπρώχνει τους σημερινούς γονείς να συνεχίσουν τούτη την ιερή παράδοση που απαιτεί να θύουν (οι γονείς) για τα παιδιά τους από το περίσσειμα ή το στέρημά τους, για να τα δουν πρώτα φωτισμένα και μετά τακτοποιημένα στη ζωή.

Ανοίγουμε μια παρένθεση.

Μη παρασύρεσαι, αγαπητέ αναγνώστη, από τις στατιστικές P.I.S.A. (Programme for International Student Assessment). Έχουν εσωτερική ακυρότητα, αφού δεν εξηγούν ή παρεξηγούν την αιτία που διατηρείται η «παραπαιδεία» στη χώρα μας. Τα φροντιστήρια τα επέλεγον οι γονείς με ηθικά κίνητρα, με στόχο να υπερπληρώσουν τη γνώση των σχολείων μας και όχι να την αναπληρώσουν απλά.

Κλείνουμε την παρένθεση.

Μέσα σε τούτο το «κρυφό σχολειό» γίνεται θεία λειτουργία, που έχει όρθρο, έχει κοινωνία, έχει μύηση. Τα σώματα και τα πράγματα μπορεί να τα κρατά κανείς φυλακή, αλλά πατρίδα δεν είναι μόνο η Γη και οι άνθρω-

ποι, πατρίδα είναι και οι ιδέες των ανθρώπων, και αυτές είναι ανέγγιχτες, ακατάσχετες και ελεύθερες.

Οι συμβολισμοί εδώ λειτουργούν συμπληρωματικά:

Η ελπίδα που γεννιέται από τη φθορά.

Η ανάγκη του λυσίματος της θηλιάς, που πνίγει.

Το χρέος διατήρησης μιας ωραίας παράδοσης.

Όλα μαζί είναι σαν να φωνάζουν, σαν να προστάζουν, σαν να βεβαιώνουν ότι θα έρθει το μεγάλο άγγελμα, η αυγή του έθνους, αρκεί να βρεθεί ο φακός, που θα εστιάσει το φως μας προς την ανατολή.

Η λευτεριά θα έρθει, γιατί όσο υπάρχουν άνθρωποι σαν αυτούς εδώ, που έβαψαν το σκοτάδι άσπρο, θα επιβεβαιώνουν ότι οι ρίζες, που ανδρώνονται σε τέτοια εξωκκλήσια της γνώσης θα κάμουν «δένδρα αειθαλή».

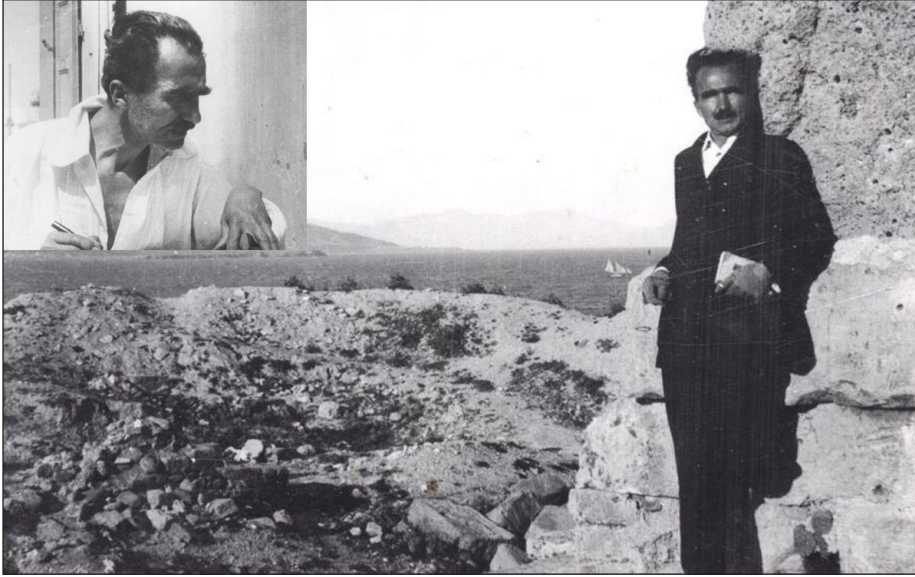

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΑΤΗ

Νίκος Καζαντζάκης

[«Ο ήλιος που βασιλεύει»] 175

(Οι τελευταίοι 22 στίχοι από τους 33.333 της «Οδύσσειας»)

Αποφθέγματα από το έργο του Νίκου Καζαντζάκη

*«Αν δεν αγκαλιάσεις τον εαυτό σου, μην περιμένεις να το κάνει άλλος.»
«Έχεις τα πινέλα, έχεις τα χρώματα, ζωγράφισε τον παράδεισο και μπες μέσα.»*

«Ολάνθιστος γκρεμός της γυναικός το σώμα.»

«Δεν ελπίζω τίποτα. Δεν φοβάμαι τίποτα. Είμαι ελεύθερος.»

«Η Ελλάδα επιζεί ακόμα, μέσα από διαδοχικά θαύματα.»

«Ό,τι δεν συνέβη ποτέ, είναι ότι δεν ποθήσαμε αρκετά.»

«Δεν έχω πολιτικό σύστημα. Δε μισώ κανένα, αυτή είναι η ιδεολογία μου.»

«Δεν διαλέγεις αυτά που πιστεύεις. Αυτά διαλέγουν εσένα.»

«Μια αστραπή η ζωή μας. Μα προλαβαίνουμε.»

«Η ομορφιά δεν έχει έλεος. Όταν δεν την κοιτάζεις, αυτή σε βλέπει και δεν συγχωρεί...»

«Οδύσσεια» είναι «το μεγαλύτερο έπος».

[Ο ήλιος που βασιλεύει] (1938)

(Οι τελευταίοι 22 στίχοι από τους 33.333 της «Οδύσσειας»)

συνήζηση

- «1. Ήλιε, **μεγάλε**– ανατολίτη μου, τα μάτια σου βουρκώσαν, **ε– α**
 2. **και– όλος** ο κόσμος πια σκοτεινίασε κι όλη η ζωή ζαλίστη, **και– ό**
 3. και **κατε**– βαίνεις στης μανούλας σου το κυματοχαμιάι.
 4. Κι η μάνα σου **που σε** αραθύμησε πα στο κατώφλι εστάθη,
 5. κρατάει **χλωρή** λαμπάδα φέγγει σου, κρατάει κρασί κερνά σε.
 6. “**γιε μου**, και τάβλα σου ’στρωσα να φας και να καλοκαρδίσεις
 7. **γιε μου**, σαράντα φουρνοκάρβελα, κρασί σαράντα στάμνες,
 8. **σαρά**– ντα κοπελιές που πνίγικαν λαμπάδες να σου φέγγουν
 9. **γιε μου**, και ρόδα κλίνη σου ’στρωσα και γιούλια προσκεφάλια
 10. **νύχτες** και νύχτες σε λαχτάρησα, γιόκα μου κανακάρη!”
 11. Μα ο μαύρος **ήλιος** μας ξαγριεύτηκε, δίνει κλωτσιά στην τάβλα,
 12. σκορπίσανε τα **ψωμιά** στα κύμματα κι η θάλασσα κρασώθη
 13. **και η πρα**– σσινομαλλούσες βούλιαζαν σα σμέρνες μες τα φύκια. **αι η**
 14. **Έσβησε**– η γης, θαμπώθη η θάλασσα, ξεπαραλήσσα οι σάρκες, **ε– η**
 15. το σώμα **πνέμα** ανάριο γίνηκε, το πνέμα εγίνη αγέρας
 16. και ο αγέρας **σάλεψε**,– αναστέναξε, και στην κουφή, **μεγάλη** **ε– α**
 17. **σιγή**, τη λιοστερνή κραυγή της Γης, γρικήθη απελπισμένο
 18. χωρίς λαιμό και στόμα και φωνή, το γηλιομοιρολόϊ:
 19. “**Μάνα**, κι αν έχεις δείπνο γέψου το, κρασί ξεφάντωσέ το,
 20. **μάνα**, κι αν έχεις στρώμα ζάπλωσε τα χοντροκόκκαλά σου”.
 21. Δε θέλω, **μάνα** πια κρασί να πιω μήτε ψωμί ν’ αγγίζω
 22. **Απόψε** – εβίγησα τον **αγαπό** σα στοχασμό να σβήνει.»

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός, δεκαεπτασύλλαβος.

Έχει τομή στη δέκατη συλλαβή και χωρίζεται σε δύο άνισα ημιστίχια.

Το ένα με δέκα και το άλλο με επτά συλλαβές.

Οι στίχοι είναι παροξύτονοι και ανομοιοκατάληκτοι.

Αν παρατηρήσεις, θα δεις ότι όλο το ποίημα είναι γραμμένο πάνω στο ρυθμό και το μέτρο του δεκαπεντασύλλαβου στίχου.

Ο Καζαντζάκης έχει προσθέσει δυο συλλαβές, που τις έχουμε τονίσει για να τις παρατηρήσεις.

Την τεχνική αυτή δεν την έχει μόνο τούτο το ποίημα των 33.333 στίχων, αλλά και η μετάφραση του Ομήρου, που έκανε ο Καζαντζάκης μαζί με τον καθηγητή Κακριδή.

Το κάνουν και άλλοι ποιητές, όπως οι Καβάφης, Γρυπάρης.

Νοηματική ανάλυση

Οι τριάντα τρεις χιλιάδες, τριακόσιοι τριάντα τρεις στοχασμοί, πώς να χωρέσουν μέσα σε δέκα πέντε στίχους, που γράφεται σαν επίλογος του ωραιότερου αγναντέματος!

Ο Καζαντζάκης άδραξε την ευκαιρία στο πρόσωπο του σοφού Οδυσσέα να κάνει τη μεγάλη πολιτισμική και πολιτική απόπειρα, να αλλάξει τον κόσμο.

Έφτιαξε έναν νέον Οδυσσέα. Γκρέμισε, προπηλάκισε, έκτισε, στοχάστηκε, αγάπησε και αγαπήθηκε. Ο αγώνας τελείωσε, ο αγώνας για τον άνθρωπο, η μεγάλη θυσία, η υπέρτατη θυσία, σαν του Σωκράτη, σαν του Χριστού, σαν του Γκάντι. Θυσία με αίμα.

Ο Οδυσσέας φτάνει στο τέρμα του πολιτισμικού ταξιδιού του, εκεί που δύνει ο ήλιος, λίγο πριν δύσει, στο τέλος του τέλους.

Καλεί τους «τετιμημένους» πεθαμένους να τον καλωσορίσουν καθώς μπαίνει στην Αθανασία, απελεύθερος ελεύθερος.

«Όρτσα παιδιά», φωνάζει και κινάει για το ταξίδι στον νέο κόσμο.

Ο Ήλιος, παρακαλεμένος μάρτυρας του ταξιδιού του Οδυσσέα, μνημένος, γνώστης και γνωστικός. Τα ξέρει όλα, τα είδε όλα, τριάντα τρεις χιλιάδες, τριακόσιοι τριάντα τρεις στίχοι, αγαπητέ αναγνώστη, προκαλούν δέος...

Ο Καζαντζάκης είναι ο ποιητής και αφηγητής τούτου του επιλόγου. Δεν μιλά για τα βιώματα του Οδυσσέα, αλλά για τη γνώση που παίρνει ο ήλιος, εσύ, εγώ. Την κατανόηση του διδάγματος, τούτου του καζαντζάκειου Οδυσσέα.

«*Ήλιε μεγάλε ανατολίτη μου*», λέει. Η ανατολή είναι ο συμβολισμός της μυστηριακής υπαρξιακής αναζήτησης, των εικασιών. Εικασιών χωρίς μεταγνωστική απόδειξη. Εδώ, οι εικασίες επαληθεύονται αυθαίρετα από τα συναισθήματα και απαιτούν πίστη και μοιράζουν απειλές και υποσχέσεις. Η αυθαίρετη ελεύθερη σκέψη. Η ανατολή είναι σχετική έννοια, προϋποθέτει δύση που, συμβολικά, την εκπροσωπεί ο ορθολογισμός, η αποδεικτική διαδικασία της λογικής, ο σκεπτικισμός, η λογοδοτούσα ελεύθερη σκέψη.

Η «*Οδύσσεια*» του Καζαντζάκη πνέει μια πίστη, ένα συναίσθημα, μια εικασία χωρίς αποδείξεις. Είναι η αντηλιά της «*Οδύσσειας*» του Ομήρου και απαιτεί προστατευτικά γυαλιά το διάβασμά της. Οι αναγνώστες και των δύο επών δεν πρέπει να τα προσεγγίζουν με προσυναίσθηματα, αλλά με κριτική σκέψη, απέραντο σεβασμό, μα και με τόλμη.

Αλλά, μελετώντας την να μην ξεχνάμε, πάνω από όλα και τον υστερότερο λόγο του ποιητή: «*Δεν ελπίζω τίποτα, δεν φοβούμαι τίποτα, είμαι λέφτερος*» ... «*κοιμάμαι*» ελεύθερος.

Ας απολαύσουμε την έκσταση του ήλιου στη θέα του ομορφότερου παρωνύμιου της αγάπης και ωραιότερου προσωνυμίου του Οδυσσέα, τη λέξη «*αγαπός*» ή αν το θέλεις, τη λέξη της επιθετοποιημένης αγάπης.

Βούρκωσε ο ήλιος έμπλεος, γεμάτος με γνώσεις.

Ήλιε μεγάλε στοχαστή –«*βούρκωσαν*»– απόκαναν, λέει ο ποιητής, «*τα μάτια σου*» και «*σκοτείνιασε*» το παν.

Στη μάνα σου Γη μπαίνεις μέσα, στα κύματα του ορίζοντα και χάνεσαι.

«*Σε αραθύμησε*» (σε λαχτάρισε υπερβολικά) «*η μάνα*» Γη, που δεν είναι μύστης της νέας σου γνώσης και στάθηκε «*στο κατάφλι*» της, με τη μεγάλη λαχτάρα της μάνας να σε καλωσορίζει:

– Γιόκα μου, ήλιε μου, σου ετοιμάσα όλα τα αγαθά, όλες τις αξίες που λατρεύεις: φαγητά, υπηρέτριες να φωτίζουν και κλίνη με ρόδα και γιούλια. «*Νύχτες και νύχτες σε λαχτάρισα*», λέει η μάνα Γη.

Η περιπέτεια του Οδυσσέα, που την παρακολούθησε ανελλιπώς ο Ήλιος, είχε μεγάλη διάρκεια («*νύχτες και νύχτες σε λαχτάρισα*»).

Μα ο Ήλιος είχε αλλάξει διάθεση, φιλοσοφία μετά από την εμπειρία της

παρακολούθησης αυτής της περιπέτειας του Οδυσσέα και του ταξιδιού του. Τα πέταξε όλα σαν περιττά και άσημα: ψωμιά, κρασιά και τις λυγερές.

Χάθηκε η Γη, σκοτείνιασε η θάλασσα, παρέλυσαν οι σάρκες και έγιναν σκέψη, η σκέψη αέρας, ο αέρας σαν αναστεναγμός ηλιομοιρολογιού κραύγασε την τελευταία του ήλιου φωνή, που ήταν μόνο αέρας.

Μάνα, φάε και κοιμήσου, εσύ, όσο θες.

Εγώ αποκάρωσα σήμερα, αγναντεύοντας αυτόν που μου έδειξε το νόημα της ζωής να φεύγει τον «αγαπό».

Επιμύθιο:

Ο Καζαντζάκης τελειώνει με μια αίσθηση ότι ερμήνευσε το όνειρο, βρήκε την αλήθεια. Επαναστοχεύει στο «*Δεν ελπίζω τίποτα, δεν φοβούμαι τίποτα, είμαι λέπτερος*».

Έφτιαξε ξύλινο θεό κοιτάζοντας τον καθρέφτη. Το ταξίδι δεν είχε σκοπό, είχε στόχο. Ο Όμηρος περιέγραψε έναν άνθρωπο, ο Καζαντζάκης έναν υπεράνθρωπο. Η διαφορά είναι μεγάλη

Μη μας μαγεύει η γοητεία των στοχασμών, η αλήθεια είναι μακρύτερα από τον χιονισμένο πόλο της Γης.

Εμείς παραμένουμε πιστοί στα ταξίδια του νόστου, όχι του μισεμού.

Ο Οδυσσέας του Ομήρου έκανε το ταξίδι μαθαίνοντας από τους ανθρώπους «*πολλών δ' ανθρώπων ίδεν άστεα και νόον έγνω*».

Ο Οδυσσέας του Καζαντζάκη έκανε το ταξίδι, διδάσκοντας τον κόσμο. «*Είχε γνώση να κάνει νόμους δίκαιους, να φτιάξει θεό*». Η διαφορά είναι πάλι μεγάλη.

Ο ένας Οδυσσέας είναι ακουμπισμένος στην αβεβαιότητα της βεβαιότητάς του: «*εν είδα ότι ουδέν οίδα*», άρα ψάχνω ακόμη για τη σοφία.

Ο άλλος Οδυσσέας είναι ακουμπισμένος στη βεβαιότητα της αβεβαιότητάς του: «*δεν πιστεύω*» άρα γνωρίζω τι δεν πιστεύω, βρήκα τη σοφία ή κάτι από τη σοφία.

Η διαφορά είναι ακόμα πάλι μεγάλη.

Τα ταξίδια είναι ωραία να πηγαينوέρχεται.

Κάθε άνθρωπος μπορεί να είναι ευτυχής βαδίζοντας τον δρόμο τον γνωστό, τον μαθημένο, αυτόν που έχουν βαδίσει τόσοι και τόσοι. Αλλά, κάθε άνθρωπος έχει χρέος να διαλέγει την ανηφόρα, που θα τον ανεβάσει πιο ψηλά, για να αγναντέψει και άλλους ορίζοντες. Η ανηφόρα δεν έχει τελειωμό, είναι σαν τη σκάλα του Καβάφη στο «*πρώτο σκαλί*».

Ο άνθρωπος θα αγωνίζεται πάντα να βρει την ηθική δικαιολογία της εντολής του θεού προς το λιοντάρι: «Σκότωσε για να ζήσεις τα παιδιά σου».

Θα ψάχνει πάντα ο άνθρωπος να βρει τη λύση. Μα το πρόβλημα είναι άλυτο. Δεν έχει ο άνθρωπος τον αλγόριθμο με τα σωστά δεδομένα. Τον έχει κρύψει ο θεός, ο άγνωστος, ο χαμένος που τον ψάχνουμε. Μας άφησε ένα αλφαριθμητάρι να φτιάχνουμε περίτεχνα παράπονα και αόριστα ερωτηματικά.

Αναποδογυρίσαμε μια ευχή του και έγινε κατάρα μας: «Όσο πιο πολύ σοφός γίνεσαι, τόσο πιο μακριά θα με βλέπεις». Μοιάζει ο αγώνας του ανθρώπου να βρει λύσεις, με του Δαίδαλου την αγωνία που, προσπαθώντας να πετάξει μακριά από τις σιδερένιες αλυσίδες του, σχεδίαζε φτερά από απάλαφρα πούπουλα. Πού να φανταζόταν, ο μακάριος, ο αγωνιστής, ο στοχαστής Δαίδαλος, ότι με κείνα τα σίδηρα τα βαριά που τον έδεναν, ο σύγχρονος άνθρωπος, ο απόγονος του, θα έκανε τα φτερά που ήθελε για να πετά.

Το ψάξιμο του ανθρώπου είναι ωραίο, αρκεί να το κάνει για να γίνει σοφός με τη διαδικασία του ψαξίματός του, αρκεί να μη βρει λύσεις, σαν τόσες άλλες, απλοϊκά κουτές ή φιλοσοφήματα πιο επικίνδυνα κουτά. Το ψάξιμο είναι μια μέθοδος μαθητείας, που μας βοηθάει να γίνουμε σοφοί και όταν γίνουμε σοφοί, θα είμαστε σιωπηλοί σαν τον θεό. (Ναι, αγαπητέ αναγνώστη.)

Οι άνθρωποι αυτο-ανακηρύσσονται «Ηλιοι», είναι επιρρεπείς σε αυτό, γιατί απολαμβάνουν λιβανωτούς από όσους τυφλώνουν.

Ο Καζαντζάκης έφτιαξε έναν Οδυσσέα, που θάμπωσε τον Ήλιο, ένα παράδειγμα για να το βλέπουμε. Αλλά, να μην ξεχνάμε ότι είναι ένα παράδειγμα. Το αληθινό δείγμα της ζωής δεν φτιάχνεται με κηρύγματα και αφορισμούς, αλλά κτίζεται σιγά σιγά με σχεδιασμένα μαθήματα, σαν τα project των σχολείων, που μας μαθαίνουν πώς να μαθαίνουμε, αλλά, προπάντων, μας μαθαίνουν πώς να μάθουμε από κείνα που μάθαμε, έτσι που να πορευόμαστε και λίγο μόνοι μας, με το φως του αποσπερίτη μας και του αυγερινού μας (που 'ναι κοινά και συναμφότερα), χωρίς να μας στραβώνει άθελά του ο μέγας Ήλιος, ο καλός, ο άγιος Ήλιος, ο ακούραστος Ήλιος μας.

Να μάθουμε να αποφύγουμε το μήκος κύματος, που σπάει το καράβι στα δύο και να μην τα περιμένουμε όλα από τον Ποσειδώνα, που ήταν θεός και αθάνατος, όσο τον «πιστεύαμε». Να γιατί πρέπει να προσέχουμε

τα δείγματα και τα παραδείγματα. Πολλά δείγματα είναι ψεύτικα και τα παραδείγματα όχι αληθινά.

Αχ, βρε Καζαντζάκη, πού να βρεθεί πυροκροτητής για να γίνει η έκρηξη της τορπίλης –των τριάντα τριών χιλιάδων, τριακοσίων τριάντα τριών «αγαπό»–, τρινιτροτουλούλης...

Γιατί σκέπασες τον «αγαπό» με τόσο βάρος;
Ποιος θα αντέξει να το σηκώσει για να τον δει;

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ

Κώστας Γ. Καρυωτάκης

«Δημόσιοι υπάλληλοι»
(από τη συλλογή «Ελεγεία και Σάτιρες») 183

[Τι να σου πω, φθινόπωρο...]
(«Σάτιρες-Ανδρείκελα») 186

Κώστας Βάρναλης

«Να σ' αγναντέβω θάλασσα»
(από τη συλλογή «Το φως που καίει», Μέρος πρώτο – Πρόλογος) . . . 189

«Η μάνα του Χριστού»
(από τη συλλογή «Το φως που καίει», Μέρος δεύτερο – Ιντερμέδιο) . . . 192

Τάκης Παπατσώνης

«Γλυκό έαρ» 196

Άγγελος Σικελιανός

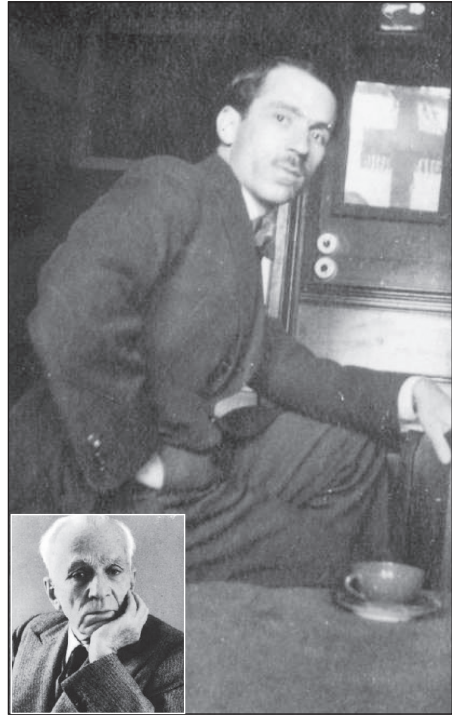
«Στου Όσιου Λουκά το μοναστήρι»
(από τη συλλογή «Λυρικός βίος» τόμ. Ε', «Ορφικά») 199

«Ιερά Οδός»
(από τη συλλογή «Λυρικός βίος» τόμ. Ε', «Ορφικά») 202

«Θαλερό»
(από τη συλλογή «Λυρικός βίος» τόμ. Β', «Αφροδίτης Ουράνιας») . . 206

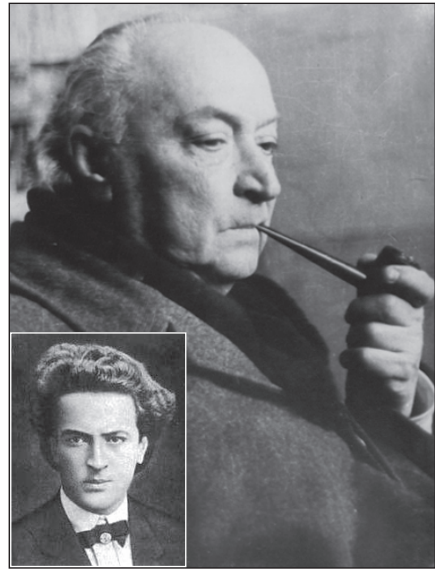
Κώστας Καριωτάκης

Κώστας Βάρναλης

Τάκης Παπασιώνης

Άγγελος Σικελιανός

Κώστας Καρυωτάκης

«Δημόσιοι υπάλληλοι» (1928)

*«Οι υπάλληλοι όλοι λιώνουν και τελειώνουν
σαν στήλες δύο δύο μες στα γραφεία,
(Ηλεκτρολόγοι θα 'ναι η Πολιτεία
κι ο Θάνατος που τους ανανεώνουν.)*

*Κάθονται στις καρέκλες, μοντζουρώνουν
αθώα λευκά χαρτιά, χωρίς αιτία.
“Συν τη παρούση αλληλογραφία
έχομεν την τιμήν” διαβεβαιώνουν.*

*Και μοναχά η τιμή τους απομένει,
όταν ανηφορίζουνε τους δρόμους,
το βράδυ στις οχτώ, σαν κουρντισμένοι.*

*Παίρνουν κάστανα, σκέπτονται τους νόμους,
σκέπτονται το συνάλλαγμα, τους ώμους
σηκώνοντας οι υπάλληλοι οι καημένοι.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Α. Αποτελείται από τέσσερις στροφές. Δύο τετράστιχες και δύο τριστιχες. Είναι σονέτο.

Β. Ο κάθε στίχος της καθεμιάς στροφής είναι εντεκασύλλαβος παροξύτονος.

(π.χ Κά-θο-νται στις κα-ρέ-κλες, μου-τζου-ρώ-νουν

Α-θώ-α λευ-κά χαρ-τιά, χω-ρίς αι-τί-α.)

Γ. Το μέτρο των στίχων είναι ιαμβικό.

Δ. Ομοιοκαταληξία: Σταυρωτή, μικτή.

Νοηματική ανάλυση

Πλέκει το μοιρολόι της ζωής. Κλαίει ο Καρυωτάκης γιατί έχει πάρει, μπορεί να έχει πάρει, τη μεγάλη απόφαση και ξέρει ότι αν δεν την τελειώσει τώρα, νωρίς, θα πρέπει να σκίσει τα ποιήματά του, που θα ήταν αταίριαστα με τα έργα του.

«*Λιώνουν και τελειώνουν*», λέει, αγαπητέ αναγνώστη, «*οι υπάλληλοι*» σαν ανταλλακτικά, αδιάφορο ποιος τους αντικαθιστά, η πολιτεία ή ο θάνατος.

Σε μια ρουτίνα βουτηγμένη στο τέλμα, με μια, όμως, συνέπεια στον καθωσπρεπισμό της συμπεριφοράς. «*Συν τη παρούση αλληλογραφία έχομεν την τιμή*».

«*Σαν κουντισμένοι*» με κινήσεις τακτικές, ολόιδιες, με σκέψεις ίδιες, με έννοιες ίδιες (ποιος πράγματι, όμως, έχει τόση δύναμη εν-συναίσθησης να κατανοήσει τους άλλους; Αυτό το ξέρει κανείς;).

Οι νόμοι, «*το συνάλλαγμα*» και μια μικρή προσωπική φροντίδα –τα «*κάστανα*»– είναι, –σαν να είναι–, ο μόνος σκοπός της ζωής τους.

Κλαίει ο ποιητής! Οφείλουμε να το σεβαστούμε αυτό το κλάμα, γιατί το εννοούσε, δεν ήταν μια προσποίηση ύφους και πίστης.

Το πίστευε, γιατί διαφορετικά δεν θα ακούγαμε τον «κρότο» της Πρέβεζας...

Ήταν συνεπής με ό,τι έλεγε, αλλά θα ακουγόταν σαν ειρωνεία ο λόγος του, αν αφουγκραζόταν λίγο πιο προσεκτικά το λιώσιμο των στηλών.

Σε μερικούς ανθρώπους, λέει ο άλλος ποιητής, έρχονται στιγμές που πρέπει να πουν το μεγάλο «ναι» ή «όχι». Αλλά, ο Καβάφης δίνει μια μικρή συγχώρεση σε όσους λένε το «όχι», τους κατανοεί.

Εδώ, ηχεί ως ακραία ειρωνεία το να ειρωνεύεσαι συμπεριφορές δημοσίων υπαλλήλων, ενώ ο ίδιος είσαι δημόσιος υπάλληλος και οφείλεις να γνωρίζεις ότι κανείς από όλους αυτούς που ειρωνεύεσαι δεν θα διάλεγε τη ζωή του δημοσίου υπαλλήλου, αν είχε ελάχιστα από τα εφόδια του ποιητή, που επικρίνει για τη χαμοζωή τους (ο ποιητής είναι πτυχιούχος νομικής, ξενόγλωσσος και με αστική μόρφωση), προσόντα εξαιρετικά υψηλά για την εποχή του, που οι αναλφάβητοι στη χώρα μας ήταν πάνω από 60%).

Αν ο Καρυωτάκης δήλωνε τον πεσιμισμό του «*de jure*» –με λόγους, μόνο– και όχι όπως το έκανε «*de facto*» –με πράξη– θα σήμαινε ότι δεν

πίστευε όσα έλεγε και θα ήταν άλλη η κριτική προσέγγιση, που του έγινε από τότε, και η δική μας τώρα η προσέγγιση θα ήταν αφιλόξενη και με λιγότερο σεβασμό.

Αλλά, εδώ, πλήρωσε το τίμημα της πίστης του με αγνότητα, με θυσία.

Αλλιώς είναι η πίστη χωρίς τεκμήρια (το να πιστεύεις ψεύτικα την αλήθεια σου).

Ήταν πολύ μικρός ακόμη να ακούσει και να συμπαθήσει και την άλλη εκδοχή των ανθρώπων του «όχι», που από δειλία, ωστόσο συγγνωστή, ενδίδουν...

Όταν έγραφε αυτά ο ποιητής, ήταν ο εκλεκτός μιας επιλεκτικής κοινωνίας με διακριτές κοινωνικές αδικίες, που άφηνε τις αγροτικές περιφέρειες χωρίς σχολεία. (Η υποχρεωτική φοίτηση των γυναικών στο ... δημοτικό δεν ίσχυε τότε και οι συνομήλικοί του άρρενες έπρεπε να μετακομίσουν σε αστικά κέντρα σε ηλικία 10 ετών για να συνεχίσουν, αν είχαν τα μέσα, τη στοιχειώδη δημοτική εκπαίδευση, του τετραετούς δημοτικού σχολείου, που ίσχυε τότε).

Δεν κοίταζε καλά γύρω του να δει από πού κοχλάζει ο βούρκος. Το όπλο, πάντως, πυροκρότησε σε λάθος στόχο.

Ο Ρίτσος ειρωνεύεται τη μη ευαισθητοποίησή του και αφοσίωσή του στα κοινωνικο-πολιτικά θέματα. Προφανώς ο Ρίτσος τον ήθελε ευαισθητοποιημένο και στρατευμένο. Ως προς την ευαισθητοποίηση έχει δίκιο, αλλά στρατευμένος και ποιητής είναι μη συμβατά, ο ποιητής προτάσσεται δεν παρατάσσεται ως ακολούθημα κανενός. Ίσως, όμως, ενδέχεται κάποιος ποιητής να συντάσσεται με το κοινωνικό/λαϊκό συμφέρον, όπως για παράδειγμα ο Ρίτσος, ο Βάρναλης, ο Αγγουλής, ο Μπρεχτ, ο Χικμέτ κ.ά.

Τελειώνοντας πρέπει να πούμε ότι ήταν συνεπής με την «πίστη» του, θυσιάστηκε γι' αυτή, γιατί τη θεωρούσε αληθινή.

Αλλά φτάνει αυτό;

Δεν πρέπει να γνωρίζει ο πραγματικά φωτισμένος, ότι δεν υπάρχει καμιά πίστη αληθινή;

[«Τι να σου πω Φθινόπωρο...»] (1928)

*«Τι να σου πω, φθινόπωρο, που πνέεις από τα φώτα
της πολιτείας και φτάνεις ως τα νέφη τ' ουρανού;
Ύμνοι, σύμβολα, ποιητικές, όλα γνωστά από πρώτα,
φυλλορροούν στην κόμη σου τα ψυχρά άνθη του νου.*

*Γίγας, αυτοκρατορικό φάσμα, καθώς προβαίνεις
στο δρόμο της πικρίας και της περισυλλογής,
αστέρια με το πρόσωπο, με της χρυσής σου χλαίνης
το κράσπεδο σαρώνοντας τα φύλλα καταγής,*

*είσαι ο άγγελος της φθοράς, ο κύριος του θανάτου,
ο ίσκιος που, σε μεγάλα βήματα φανταστικά,
χτυπώντας αργά κάποτε στους ώμους τα φτερά του,
γράφει προς τους ορίζοντες ερωτηματικά...*

*Ενοσταλγούσα, ριγηλό φθινόπωρο, τις ώρες,
τα δέντρα αυτά του δάσους, την έρημη προτομή.
Κι όπως πέφτουνε τα κλαδιά στο υγρό χώμα οι οπάρες,
ήρθα να εγκαταλειφθώ στην ιερή σου ορμή.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Αποτελείται από τέσσερις τετράστιχες stroφές.

Κάθε stroφή έχει τα εξής:

Πρώτο: Κάθε 1ος και 3ος στίχος, κάθε stroφής είναι δεκαπεντασύλλαβος, παροξύτονος με τομή στην όγδοη συλλαβή. Το πρώτο ημιστίχιο έχει οκτώ συλλαβές και το δεύτερο επτά:

π.χ. Γί-γας, αυ-το-κρα-το-ρικό /φάσ-μα, κα-θώς προ-βαί-νεις.

Το μέτρο των στίχων είναι ιαμβικό.

Δεύτερο: Κάθε 2ος στίχος κάθε stroφής είναι δεκατετρασύλλαβος, οξύτονος με τομή στην έβδομη συλλαβή.

Τα πρώτο ημιστίχιο έχει επτά συλλαβές και το δεύτερο επτά:

π.χ. στο δρό-μο της πι-κρί-ας / και της πε-ρι-συλ-λο-γής.

Το μέτρο του στίχου εδώ είναι: το πρώτο ημιστίχιο ιαμβικό και το δεύτερο ημιστίχιο τροχαϊκό

Τρίτο: Κάθε 4ος στίχος κάθε στροφής είναι δεκατετρασύλλαβος οξύτονος, με τομή στην όγδοη συλλαβή.

Τα πρώτο ημιστίχιο έχει οκτώ συλλαβές και το δεύτερο έξι:

π.χ. το κρά-σπε-δο σα-ρώ-νον-τας / τα φύλ-λα κα-τα-γής.

Το μέτρο του στίχου εδώ είναι ιαμβικό.

Τέταρτο: Σε όλες τις στροφές ομοιοκαταληκτούν ο πρώτος και ο τρίτος στίχος καθώς και ο δεύτερος με τον τέταρτο, δηλαδή υπάρχει πλεκτή ομοιοκαταληξία.

Νοηματική ανάλυση

Ένα αντιπροσωπευτικό ποίημα του Καρυωτάκη, μια τυπική αποτύπωση του ύφους του. Φωτογραφίζει τον άνθρωπο και του βγαίνει η εικόνα του φθινοπώρου. Να πώς το περιγράφει:

«Τι να σου πω φθινόπωρο, που πνέεις» – αποτυπώνεται – στα *«φώτα της πολιτείας»* και στα *«νέφη»*. Παλιωμένα, πολυφορεμένα όλα επάνω σου.

Οι σκέψεις σου κουρασμένες καταρρέουν.

Είναι η λάθος εστίαση του οπτικού φακού των αισθήσεων του Καρυωτάκη, που παραμορφώνει το φθινόπωρο ή είναι αυτή η ρεαλιστική εικόνα του φθινοπωριάτικου κόσμου μας;

Ας δούμε τι βλέπει

Κυριαρχείς, φθινόπωρο, του λέει, σαν γίγαντας αυτοκράτορας, που η μακριά σου χλαμύδα σαρώνει τα φύλλα καταγής, που μοιάζουν με πρόσωπο άστρων, ανατριχιαστικό μου φθινόπωρο.

Αυτή η γυμνή σου απλότητα, απαλλαγμένη από τη ματαιοδοξία των εφήμερων αναζητήσεων και στολιδιών μου αρέσει, έτσι γυμνό, σαν προτομή που σε βλέπω, φθινόπωρό μου, του λέει.

Θέλω να είμαι, λέει, μύστης και θιασώτης αυτής της θετικής ορμής, που δείχνει την εφημερότητα των πραγμάτων και την αέναη φθορά.

Ίσως υπαινίσσεται ο Καρυωτάκης, και ίσως έχει δίκαιο, αν είχαμε όλοι την αίσθηση της πραγματικής διάστασης του χρόνου και τη γεύση της

εμετικής ματαιοδοξίας, δεν θα είχαμε τόσους ζωντανούς πιθήκους να ζητιανεύουν για ένα ελεεινό «φακελάκι», για ένα δοτό αξίωμα, για μια μεροληψία, για μια ελεεινή ζωή.

«Είσαι το άγγελμα της φθοράς», φθινόπωρο, του λέει, εξουσιαστής του θανάτου.

Η καταλυτική σου δύναμη προχωρά γρήγορα με τρόπο, που δείχνει ότι αμφισβητείς την ελπίδα που κρύβουν οι ορίζοντες.

Αυτή είναι η φωτογραφία του φθινοπώρου ή η προσομοίωση του ανθρώπου.

Μέχρι εδώ καλά, αγαπητέ αναγνώστη, εδώ παρατάει τον φωτογράφο και κάνει αξιολόγηση της εικόνας:

Σε προτιμώ, φθινόπωρο, λέει, και έρχομαι να εγκατασταθώ στο κλίμα σου, που μηδενίζει τις εφημερες «οπώρες», που σαρώνει τους σαλίγκαρους.

Εδώ, ο Καρυωτακης, είναι σαν να βγάζει το δελτίο της ταυτότητάς του να μας πει ποιος είναι, από πού έρχεται και πού πάει...

Αχ, μωρέ, συμπαθή Καρυωτάκη, δεν στέκεσαι από το σωστό μέρος και βλέπεις το φθινόπωρο από τη μεριά του καλοκαιριού και απελπίζεσαι.

Για κάθισε από τη μεριά του χειμώνα, που καθόμαστε και οι περισσότεροι, να δεις τι ωραίο που φαίνεται το φθινόπωρο.

Ξέρεις τι εύκολα συνηθίζεται το κρύο και η μούχλα!

Ο Καρυωτάκης έχει διαλέξει μέρος –αν και τόσο νέος–, είναι νωρίς να καταλήγει κάποιος σε συμπερασμούς και βεβαιότητες, είναι έπαρση και αλαζονεία και έχει άλογη βιάση.

Η αλήθεια θέλει πολύ κόπο για να κατακτηθεί και χρόνο –οι νέοι δεν πρέπει– δεν μπορούν να φθάνουν σε «γνωστικές ακαμψίες» παγιδευμένοι από συναισθηματικές βεβαιότητες. Οι νέοι δεν βεβαιώνουν και αποχωρούν, αλλά ανατρέπουν.

Δεν υπάρχει καμιά αλήθεια –καμιά–, που να αξίζει τη λατρεία μας!

Ας συνεχίσουμε:

Νοστάλησε, λέει ο Καρυωτάκης, να πάει κοντά στο καταθλιπτικό φθινόπωρό του και πήγε.

Και σήκωσε θύελλα χαράς στην κερκίδα. Γκολ να μπει και ας είναι από χέρι...

Κώστας Βάρναλης

[«Να σ' αγναντέβω θάλασσα»] (1922, ²1933)

*«Να σ' αγναντέβω, θάλασσα, να μη χορταίνω,
απ' το βουνό ψηλά,
στρωτήν και καταγάλανη και μέσα να πλουταίνω
απ' τα μαλάματά σου τα πολλά.*

*Να 'ναι χινοπωριάτικον απομεσήμερ', όντας
μετ' άξαφνη νεροποντή
χυμάει μες απ' τα σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
ήλιος χωρίς μαντύ.*

*Να ταξιδέβουν στον αγέρα τα νησάκια, οι κάβοι,
τ' ακρόγιαλα σα μεταξένιοι αχνοί
και με τους γλάρους συνοδιά κάποτ' ένα καράβι
ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ουρανοί.*

*Ξανανιωμένα απ' το λουτρό να ροβολάνε κάτου
την κόκκινη πλαγιά χορεφτικά
τα πέφκα, τα χρυσόπεφκα ανθός του μαλαμάτου
να στάζουν τα μαλλιά τους τα μυριστικά·*

*κι αντάμα τους να σέρνουνε στο φωτεινό χορό τους
ως μέσα στο νερό
τα ερημικά χιονόσπιτα – κι αυτά μες τ' όνειρό τους
να τραγουδάνε αζύπνητα καιρό.*

*Έτσι να στέκω, θάλασσα, παντοτινέ έρωτά μου,
με μάτια να σε χαίρομαι θολά
και να 'ναι τα μελλούμενα στην άπλα σου μπροστά μου,
πίσω κι αλάργα βάσανα πολλά.*

*Ως να με πάρεις κάποτε, μαριόλα συ,
στους κόρφους σου αψηλά τους ανθισμένους
και να με πας πολύ μακριά απ' τη μαύρη τούτη Κόλαση,
μακριά πολύ κι από τους μάβρους κολασμένους...»*

Η τεχνική του ποιήματος

Αποτελείται από επτά τετράστιχες ανισοσύλλαβες στροφές.

Οι στίχοι είναι ιαμβικοί, δεκαπεντασύλλαβοι, κυρίως, που εναλλάσσονται με 6/,8/,12/,και 13/σύλλαβους και είναι συνήθως παροζύτονοι.

Σε κάθε τετράστιχο έχουμε πλεκτή ομοιοκαταληξία.

Η τομή είναι συνήθως στην όγδοη συλλαβή, αλλά δεν το τηρεί παντού.

Νοηματική ανάλυση

Ένα τραγούδι-ύμνος στη φύση, στη θάλασσα.

Ζωντανές εικόνες, με έντονο συναίσθημα, «να ταξιδεύουν οι ουρανοί». «Να στέκω» να σε βλέπω, «παντοτινέ έρωτά μου».

«Να στέκω» να σε βλέπω, θάλασσα «μαργιόλα» (πονηρούλα, τσαχπίνα, κατεργάρα, ερωτιάρα).

Να με πας έξω από την «κόλαση» της ζωής και τους «κολασμένους...»

Η κόλαση εδώ νοείται σαν τόπος άδικου μαρτυρίου και οι κολασμένοι, οι αδικούμενοι από τη μοίρα και προπάντων τους ανθρώπους.

Υπάρχει υπαινισσόμενος συμβολισμός. Οι προθέσεις του ποιητή είναι σαφείς.

Διαλέγει μια από της νύμφες της φύσης, τη θάλασσα και αγναντεύει την απεραντοσύνη της και την αναλλοίωτη γαλήνη της. Βλέπει όλες τις μεταλλαγές της. Βλέπει τον πλούτο της. Βλέπει να την κατανοεί και να την απολαμβάνει με την αισθητική, που του διδάσκει η γνώση, που προέρχεται από τη μελέτη της σοφίας της.

Με τόση απλότητα, με τόση λιτότητα οραματίζεται ότι εξασφαλίζεται η αυτάρκεια της ευτυχίας του ανθρώπου.

Κοιτάζει κατά τη θάλασσα, μόνο κατά τη θάλασσα. Ματιά δεν ρίχνει κατά τη στεριά. Δεν μας τον λέει τον λόγο, αλλά τον καταλαβαίνουμε από το αναστέναγμά του.

Τελειώνει με ένα παρακλητικό λόγο προς τη θάλασσα.

Να τον πάει στους παραδείσους της.

Δεν ξέρουμε αν πιστεύει σε αυτή την εσχατολογία του και κατά πόσο την ταυτίζει με τη θάλασσά του.

Ελπίζουμε, να μην είναι πολιτογραφημένος στην πολιτεία των «μοιραίων» και να τα έχει κάνει «θάλασσα»...

Τελειώνει με μια παράκληση, που είναι και η αποκάλυψη της μεγάλης αιτίας του ρεμβασμού του προς τη γαλήνια θάλασσα:

Να τον πάει «μακριά» από «τούτη την Κόλαση» και από τους «κολασμένους...»

Και τούτο το θέλημά του να γίνει, δεν φτάνει. Θα αφήσει τους «μοιραίους» φίλους του «στην υπόγεια ταβέρνα» να αυτολιθοβολούνται μεθυσμένοι με τα βάσανά τους.

Το ποίημα «Να σ' αγναντέβω θάλασσα» αφήνει την ίδια αίσθηση με το «Οι μοιραίοι».

«Η μάνα του Χριστού» (1922, ²1933)

Λίγα λόγια σαν προσανατολισμό

Η μάνα του Χριστού, δίπλα στο σταυρό, συλλογίζεται τον γιο της, τον Χριστό, παντρεμένο, νοικοκύρη, εργατικό, ευτυχισμένο, που θα γεράσει με πολλά παιδιά και εγγόνια (αυτά λένε οι επτά πρώτες στροφές).

Στη συνέχεια, η μάνα κλαίει και χτυπιέται (στίχοι 8, 9 και 10).

Τέλος, η μάνα ρωτά, συμβουλεύει, απορεί και ... φιλοσοφεί.

Ένα ποίημα γεμάτο ρομαντισμό, λυρισμό, με θρησκευτική ευαισθησία και κοινωνιολογικό προβληματισμό.

«Η μάνα του Χριστού»

*«Πώς οι δρόμοι εβωδάνε με βάγια στρωμένοι,
ηλιοπάτητοι δρόμοι και γύρο μπαζέδες!
Η χαρά της γιορτής όλο πιότερο αζαίνει
και μακριάθε βογγάει και μακριάθε ανεβαίνει.*

*Της οργής και του μίσους τη θρέψαν οι αέρες
τη χαρά της λαοθάλασσας τούτης που βόγγει.
Πόσες νύχτες λεφκές, πόσες μάβρες ημέρες
Οι κρυφές, οι μουγγές τήνε θρέψαν φοβέρες.*

*Τη χαρά σου, λαοθάλασσα, κύμα το κύμα,
των αλλώνε τα μίση καιρό τήνε θρέφαν,
κι αν η μαύρη σου κάκητα δίψασε το κρίμα,
να που βρήκε το Θύμα της, άκακο Θύμα!*

*Α! πώς είχα σα μάνα κ' εγώ λαχταρήσει
(ήταν όνειρο κ' έμεινεν, άχνα και πάει)
σαν και τ' άλλα σου αδέρφια να σ' είχα γεννήσει
κι από δόξες αλάργα κι αλάργ' από μίση!*

*Ένα κόκκινο σπίτι σ' αβλή με πηγάδι...
και μια δράνα γιομάτη τσαμπιά κεχριμπάρι...
νοικοκύρης καλός να γυρνάς κάθε βράδι,
το χρυσό, σιγαλό και γλυκό σαν το λάδι.*

*Κι άμ' ανοίγεις την πόρτα με πριόνια στο χέρι,
με τα ρούχα γεμάτα ψιλό ροκανίδι,
(άσπρα γένια, άσπρα χέρια) η συμβία περιστέρι
ν' ανασαίνει βαθιά τ' όλο κέδρον αγέρι.*

*Κι αφού λίγο σταθείς και το σπίτι γεμίσει
τον καλό σου τον ήσκιο, Πατέρα κι Αφέντη,
η ακριβή σου να βγάνει νερό να σου χύσει
ο ανυπόμονος δείπνος με γέλια ν' αρχίσει.*

*Κι ο κατόχρονος θάνατος θα 'φτανε μέλι
και πολλή φύτρα θ' άφηνες, τέκνα κι αγγόνια,
καθενού και κοπάδι, χωράφι κι αμπέλι,
τ' αργαστήρι εκείνου που την τέχνη σου Θέλει*

*Κατεβάζω στα μάτια τη μαύρην ομπόλια,
για να πάψει ο νους με τα μάτια να βλέπει...
Ξεφαντώνουν τ' αηδόνια στα γύρω περβόλια,
λειμονιάς σε κυκλώνει λεπτή μοσκοβόλια.*

*Φεύγεις πάνω στην άνοιξη, γιε μου καλέ μου,
Ανοιξή μου γλυκιά, γυρισμό που δεν έχεις
Η ομορφιά σου βασίλεψε κίτρινη, γιε μου,
δε μιλάς, δεν κοιτάς πως μαδιέμαι, γλυκέ μου!*

*Καθώς κλαίει, σαν της παίρνουν το τέκνο, η δαμάλα,
ξεφωνίζω και νόημα δεν έχουν τα λόγια.
Στύλωσέ μου τα δυό σου τα μάτια μεγάλα:
τρέχουν αίμα τ' αστήθια, που βύζαζες γάλα.*

*Πώς αδύναμη στάθηκε τόσο η καρδιά σου
στα λαμπρά Γεροσόλυμα Καίσαρας να 'μπεις!
Αν τα πλήθη αλαλάζανε ζώφρενα (αλιά σου!)
δεν ηξέραν ακόμα ούτε ποιο τ' όνομά σου!*

*Κει στο πλάγι δαγκάναν οι οχτροί σου τα χείλη...
Δολερά ξεσηκώσανε τ' άγνωμα πλήθη,
κι όσο ο γήλιος να πέσει και να ρθει το δέιλι,
το σταυρό σου καρφώσαν οι οχτροί σου κ' οι φίλοι.*

*Μα γιατί να σταθείς να σε πιάσουν! Κι ακόμα,
σα ρωτήσανε: «Ποιός ο Χριστός;» τι 'πες «Να με!»
Αχ! δεν ξέρει, τι λέει το πικρό μου το στόμα!*

Αχ! Τριάντα χρόνια παιδί μου δε σ' έμαθ' ακόμα!»

Η τεχνική του ποιήματος

Αποτελείται από δεκατρείς τετράστιχες ισοσύλλαβες στροφές.

Το μέτρο είναι αναπαιστικό και οι στίχοι δεκατρισύλλαβοι.

Η ομοιοκαταληξία ιδιότυπη: Όλοι οι στίχοι κάθε στροφής, εκτός του δεύτερου, ομοιοκαταληκτούν και είναι παροξύτονοι.

Δεν υπάρχει τομή στον στίχο.

Νοηματική ανάλυση

Η μεγάλη θυσία. Ο δρόμος προς τον Γολγοθά. Εδώ, όλα τα βλέπουμε με το πρίσμα της μάνας, που προσπαθεί:

Να ερμηνεύσει τα αίτια της μεταστροφής, την παλινωδία του κόσμου.

Να διακρίνει το λάθος που έκανε ο γιος της.

Να κατανοήσει το ακατανόητο.

Προβληματίζεται η μάνα για το ευμετάβλητο των ανθρώπινων αισθημάτων.

Πώς τα «ωσαννά» μετατρέπονται σε «άρων-άρων»! Ονειρευόταν μια ζωή ήρεμη και συνηθισμένη για το παιδί της, σαν όλες τις «καλές» ζωές.

Περιγράφει τη ζωή που θα είχε, αν και τούτο το παιδί της ήταν σαν όλα τα άλλα της παιδιά. Να έκανε οικογένεια και πλούτη.

Αυτό μας θυμίζει το έργο «*Ο τελευταίος πειρασμός*» του Καζαντζάκη, που δείχνει τον Χριστό, για μια στιγμή να ταλαντεύεται, μεταξύ «Ναι» και «Όχι». Προς στιγμή λέει το «Ναι» το δύσκολο, αλλά ευκολότερο από το δυσκολότερο «Όχι». Μόνο μια στιγμή κρατάει το δίλημμα στο έργο του Καζαντζάκη, όπως και μια στιγμή κρατά το δίλημμα της Παναγιάς στο ποίημα του Βάρναλη, για να στοχαστεί και να επανέλθει στο μεγάλο «Όχι».

Πονάει η μάνα και παραπονιέται στον γιο της γιατί, ενώ μπορούσε να αποφύγει το μαρτύριο, δεν το έκανε.

Η αστάθεια της κοινής γνώμης έκανε την άνοιξη χειμώνα. Μα αν είχε ευστάθεια ο κόσμος, θα χρειαζόταν καμιά θυσία;

Δίνει μαθήματα η μάνα στον θεό, χωρίς να είναι αυτό ύβρη. Ύβρη έχουμε όταν ο κατώτερος θέλει να οδηγήσει τον ανώτερο. Αν τα έδινε σαν Παναγιά στο γιο και όχι σαν μάνα. Η μάνα είναι δημιουργός όλων, «*ορατών τε και αοράτων*». Ανωτέρα δύναμη! Δεν είναι ύβρη, όταν η μάνα νοθεύει τον θεό, είναι η ιερή ορμήνια της μάνας!

Μπορούσες να πεις ότι δεν είσαι εσύ, του λέει η μάνα:

*Κανείς δεν σε ήξερε τότε, γιε μου!
Θα γλίτωνες.*

Αλλά αμέσως έρχεται η παλινωδία.

*«Δεν ξέρει τι λέει» το στόμα μου, γιε μου.
Τόσα χρόνια, «παιδί μου, και δε σ' έμαθ' ακόμα!».*

Πού να φτάσουν τριάντα τρία χρόνια σε μια μάνα να μεγαλώσει το μωρό της.

Κανείς δεν τον ήξερε τότε.

Κανείς δεν τον ξεχνά τώρα.

Η μάνα το ξέρει και εγκρίνει την επιλογή του.

Ναι, λέει!

Γιατί βλέπει, κει πάνω, στο σταυρό, είναι πιο ψηλά από όλους.

Αλλά το «ναι» της είναι μη λεκτικό, οι μάνες δεν συναινούν, δεν απαιτείται να συναινούν, δεν συντάσσονται οι μάνες με τη γνώμη του θεού, είναι από τις εξαιρέσεις που επαινούνται.

Τάκης Παπατσώνης

«Γλυκύ έαρ» (1944)

*«Τώρα ηρέμησε πια ο Αίολος κι' ο άφρες τούτες,
χάδια χλιαρά που πνέουν, δεν είναι βέβαια θύελλες
από τ' ασκιά του τα ογκωμένα, αλλ' είναι Νύμφες
παραθαλάσσιες που παιχνιδίζουν και, ως ανασαίνουν,
κάποτε στέλνουν και για μας φουσήγματά τους.*

*Τώρα μωριόχρωμα πάνε κι' ανθοβολούν τα δέντρα
και τα προαισθάνονται τα γελαστά ποικίλματα
της πεταλούδας
κι' η θεϊκιά μαντεία σπρώχνει τώρα τα χελιδόνια
να σκίσουν με τις δίκωπες ουρές τους
αιθέρες κι' ουρανούς, στιλπνοί επισκέπτες,
για να πλουτίσουν τα δοκάρια των σπιτιών μας.*

*Τώρα είναι, που χαράζεται και πάλι
καινούργια πλάκα στη ζωή μας, νέες προσβλέψεις,
και πάει να μορφωθεί δοξαστικά
μια φράση, που να λέει ευγνωμοσύνη
στην τετραρχία των Ωρών του χρόνου,
που για στολίδι τέτοια έχει βασίλισσα χριστή
και τέτοια ευπάθεια δείχνει συνάμα,
καθώς προσψαύει τη δικιά μας ύπαρξη,
καθηλωμένη στο ίδιο πάντα αστέρι.*

*Ω, τάχα οι κόσμοι που θωρώ τις νύχτες
νάχουν κι' αυτοί σαν το δικό μας το έαρ,
στην εναγώνια εναλλαγή, μετά τους παγετούς
και πριν την πύρα των παμφάγων ήλιων;*

*Κι αν πάλιν όχι, τους θρηνώ τη νοσταλγία,
που θα τους τήκει για άγνωστο αγαθό.
Κι' αν πάλιν όχι, πως θα πάλλονται, δίχως να ζέρουν,
τι πάει να πει του Έαρος προσμονή,
και τι ερχομός, και τι μεθύσι, τι εκλύσεις.*

*Άνθρωπος τις δικιάς μας Γης, γέβομαι το έαρ,
το γλυκό μου το έαρ το θεοποιημένο, την κραιπάλη του,
και τους αλλότριους κόσμους αψηφώ τους
κι' επά στο χώμα τούτο προσδοκώ
την έγερσή μου κι' απεκδέχομαι τη ζωή.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος, αφρόντιστος, χωρίς τεχνική, χωρίς μέλος, χωρίς το συμβολισμό που επεκτείνεται σε σκέψεις, στοχασμούς και διδάγματα.

Ωστόσο χωρίζεται σε στροφές, έχει στίχους, όπως και τα ποιήματα.

Νοηματική ανάλυση

Έχει μια θαυμάσια περιγραφή του ερχομού, του «γλυκέος έαρος».

Αποπειράται να στοχαστεί, αλλά μένει σε ρηχές προσεγγίσεις.

Η πρόθεσή του προδίδεται από τα: «*δίκοπες ουρές*», «*στιλπνοί επισκέφτες*», «*τα δοκάρια των σπιτιών*».

Όταν ο ποιητής αποδεσμεύεται από τον ασφυκτικό κλοιό της τεχνικής του στίχου, πρέπει να αντισταθμίζει την παράβλεψή του αυτή με νοήματα, με πνεύμα, με συμβολισμούς και με βαθείς στοχασμούς, που, διαφορετικά, θα τους δέσμευε η αναζήτηση της θείας ποιητικής τεχνικής. Αυτό, εδώ, δεν γίνεται.

Προσπαθεί να αποδοθεί μια περιγραφή της άνοιξης με ψαχτές λέξεις, που είναι ασύνδετες με το θέμα του. Δεν σε παρακινεί να αφρουγκαστείς την ανοιξιάτικη αύρα, που υποτίθεται ότι θέλει να φυσήξει. Σε κουράζει να ψάχνεις να βρεις κάτι που δεν βλέπεις.

Οι δύο τελευταίες στροφές προσπαθούν να περισώσουν την προσπάθεια.

Υπάρχει κάποιο πνεύμα, υπάρχει κάποιο κέντρισμα.

Στο μεταφυσικό ρητορικό του ερώτημα, που θέλει να μάθει για τους γείτονες, απαντά:

Τάχα τώρα θα γεύονται και αυτοί την άνοιξη, καθώς χαιρετά τον χειμώνα και καλωσορίζει το καλοκαίρι όπως εμείς εδώ στη Γη;

Αν όχι, λέει, είναι κρίμα, γιατί τότε τι; Θα προσμένουν με νοσταλγία ένα άγνωστο καλό;

Αν όχι, λέει πάλι, τότε πώς θα δονούνται χωρίς να ξέρουν τι σημαίνει η προσμονή της άνοιξης, ο ερχομός της, το κάλεσμά της, το μεθύσι της;

Αδιαφορώ γι' αυτούς, λέει ο ποιητής, εγώ απολαμβάνω την ανοιξούλα μου, το «γλυκό μου το έαρ» και παραγνωρίζω τα παραπέρα.

Μου φτάνει που ζω εδώ, στη Γη, περιμένοντας με αγωνία το ξαναγέννημα της ζωής και έτσι κάπως, αγαπητέ αναγνώστη, διασώθηκε το ποίημα, μα προπαντός ο ποιητής.

Σικελιανός Άγγελος

«Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι» (1930-1945)

«[1ο μέρος]

Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι, απ' όσες
γυναίκες του Στειριού συμμαζετήκαν
τον Επιτάφιο να στολίσουν, κι όσες
μοιρολογήτρες, ώσμε του Μεγάλου
Σαββάτου το ξημέρωμα αγρυπνήσαν,
ποια να στοχάστη –έτσι γλυκά θρηνούσαν!–
πως, κάτω απ' τους ανθούς, τ' όλόαχνο σμάλτο
του πεθαμένου του Άδωνη ήταν σάρκα
που πόνεσε βαθιά;

Γιατί κι' ο πόνος
στα ρόδα μέσα, κι' ο Επιτάφιος Θρήνος,
κ' οι αναπνοές της άνοιξης που μπαίνουν
απ' του ναού τη θύρα, αναφτερόναν
το νου τους στις Ανάστασης το θάμα,
και του Χριστού οι πληγές σαν ανεμώνες
τους φάνταζαν στα χέρια και στα πόδια,
τι πολλά τον σκεπάζανε λουλούδια,
που έτσι τρανά. έτσι βαθιά ευωδούσαν!

Αλλά το βράδυ το ίδιο του Σαββάτου,
την ώρα π' απ' την Αγία Πύλη το ένα
κερί επροσάναψε όλα τ' άλλα ως κάτω,
κι απ' τ' άγιο Βήμα σάμπως κύμα απλώθη
το φως ως με την ζώπορτα, όλοι κι όλες
ανατριχιάζαν π' άκουσαν στη μέση
απ' τα “Χριστός Άνέστη” μιαν αιφνίδια
φωνή να σκούζει: “Γιώργαινα, ο Βαγγέλης!”

*Και να· ο λεβέντης του χωριού, ο Βαγγέλης,
των κοριτσιών το λάμπασμα, ο Βαγγέλης
που τον λογιάζαν όλοι για χαμένο*

[2ο μέρος]

*στον πόλεμο και στέκονταν ολόρτος
στης εκκλησιάς τη θύρα, με ποδάρι
ξύλινο, και δε διάβαινε τη θύρα
της εκκλησιάς, τι τον κοιτάζαν όλοι
με τα κεριά στο χέρι, τον κοιτάζαν,
το χορευτή που τράνταζε τ' αλώνι
του Στειριού, μια στην όψη, μια στο πόδι,
με ως να το κάρφωσε ήταν στο κατώφλι
της θύρας, και δεν έμπαινε πιο μέσα!*

*Και τότε, –μάρτυράς μου να 'ναι ο στίχος,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος–
απ' το στασίδι που 'μουνα στημένος
ξαντίκρισα τη μάνα, απ' το κεφάλι
πετώντας το μαντίλι, να χιμήξει
σκυφτή και ν' αγκαλιάσει το ποδάρι,
το ξύλινο ποδάρι του στρατιώτη,
–έτσι όπως το είδα ο στίχος μου το γράφει,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος–,
και να σύρει απ' τα βάθη της καρδιάς της
ένα σκούξιμο: “Μάτια μου... Βαγγέλη!”*

*Κι ακόμα, –μάρτυράς μου να 'ναι ο στίχος,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος–,
ξοπίσωθέ της, όσες μαζευτήκαν
από το βράδυ της Μεγάλης Πέφτης,
νανουριστά, θαμπά για να θρηνήσουν
τον πεθαμένον Άδωνη, κρυμμένο
μες στα λουλούδια, τώρα να ξεσπάσουν
μαζί την αζεθύμαστη του τρόμου
κραυγή που, ως στο στασίδι μου κρατιόμουν,
ένας πέπλος μου σκέπασε τα μάτια!...»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός, ανομοιοκατάληκτος, παροξύτονος ενδεκασύλλαβος.

Νοηματική ανάλυση

Η περιγραφή ενός κοινωνικού δράματος.

Δύο κοινωνικά περιστατικά σε πλήρη αντίθεση: από τη μία η προσδοκία της χαράς, της ανάστασης, της λαμπρής, από τον όμιλο των γυναικών του χωριού και από την άλλη η απελπισία της ζωής, έτσι όπως τη σημάδεψε στο πόδι ενός νέου ανθρώπου ο πόλεμος.

Η εικόνα του επιτάφιου θρήνου (τραγούδια-ύμνοι, θάνατος, λουλούδια), συσχετίζεται με τον μύθο του Άδωνη, που και γι' αυτόν έκλαψαν οι θεές Αφροδίτη και Περσεφόνη. Επίσης, και ο Άδωνης έχει σχέση με τα ρόδα και τις ανεμώνες, το φυτό μυρτιά και άλλα, που συναντάμε στον σύγχρονο επιτάφιο.

Η άνοιξη, τα λουλούδια, ο συμβολισμός του επιτάφιου, η αναμονή του θαύματος της ανάστασης, κορυφώνουν την αίσθηση της μεγάλης στιγμής και αναμένουν όλοι την είδηση του «Χριστός Ανέστη», τη μεγάλη αγγελία της χαράς, το πιο χαρμόσυνο άγγελμα.

Και ενώ όλοι είναι προετοιμασμένοι και έτοιμοι να το ακούσουν, τους γειώνει με μια αναγκαστική, βίαιη προσγείωση, η ρεαλιστική αλήθεια της πραγματικής ζωής: το ανάπηρο παλικάρι.

Ακολουθεί ένα εγκώμιο του νέου, πριν καταλήξει στη διαπίστωση της αναπηρίας.

Η εικόνα της μάνας θαυμάσια.

Το παιδί ζει! Αυτό είναι το υπέροχο μήνυμα για τη μάνα.

Τα άλλα τα αγνοεί, γι' αυτό και αγκαλιάζει το ξύλινο πόδι.

Όχι από οίκτο, αλλά για να δείξει ότι λατρεύει, ότι προπάντων λατρεύει, σαν άγιο και προσφιλές ό,τι δικό του, με κάθε του ψεγάδι.

Ο θρήνος ο επιτάφιος ή ο θρήνος του Άδωνη κρυμμένος μέσα στους συμβολισμούς των λουλουδιών, τώρα γίνεται κραυγή, τρόμος για το ζωντανό αμήχανο παλικάρι.

Ο ποιητής πλάτειασε πολύ να περιγράψει μια ζωντανή σκηνή, και κουράζει.

Επίσης, είναι πλεονασμός να επαναλαμβάνει δύο φορές την εξαιρετικά

επιτυχημένη επινόησή του να συσχετίσει τα σύμβολα: τον επιτάφιο με τον μύθο του Άδωνη.

Η επίκληση του στίχου του, του δικού του στίχου κατ' επανάληψη,

*«μάρτυράς μου να 'ναι ο στίχος
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος»*

να γίνει αρωγός και μάρτυρας της έντονης συγκίνησής του, δεν βοηθάει να κορυφωθεί το συναίσθημα του αναγνώστη, ηχεί σαν αυτοπροβολή, σαν επιβαλλόμενη αυτοαξιολόγηση.

Η σύλληψη του θέματος πολύ καλή, αλλά επισημαίνουμε τα τρία σημεία, που αναφέραμε παραπάνω, τα οποία αδυνατίζουν την πνοή του ποιήματος.

Κατά τα άλλα, ο ποιητής μάς γέμισε με λυρισμό και ζωντανές εικόνες.

«Ιερά Οδός» (1935)

*«Από τη νέα πληγή που μ' άνοιξεν η μοίρα
έμπαιν' ο ήλιος, θαρρούσα, στην καρδιά μου
με τόση ορμή, καθώς βασίλευε, όπως
από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
το κύμα σε καράβι π' ολοένα
βουλιάζει.*

*Γιατί εκείνο πια το δείλι,
σαν άρρωστος, καιρό, που πρωτοβγαίνει
ν' αρμέξει ζωή απ' τον έξω κόσμο, ήμουν
περπατητής μοναχικός στο δρόμο
που ξεκινά από την Αθήνα κ' έχει
σημάδι του ιερό την Ελευσίνα. [...]*

*Ένας Ατσίγγανος αγνάντια ερχόνταν,
και πίσωθέ του ακλούθααν, μ' αλυσίδες
συρμένες, δυο αργοβάδιστες αρκούδες. [...]*

Η μία

(ήτανε η μάνα φανερά), η μεγάλη,
με πλεχτές χάντρες όλο στολισμένο
το μέτωπο γαλάζιες, κι από πάνω
μιαν άσπρη αβασκαντήρα, ανασηκώθη
ξάφνου τρανή, σαν προαιώνιο να 'ταν
ξόανο Μεγάλης Θεάς, της αιώνιας Μάνας,
αυτής της ίδιας που ιερά θλιμμένη,
με τον καιρόν ως πήρε ανθρώπινη όψη,
για τον καημό της κόρης της λεγόνταν
Δήμητρα εδώ, για τον καημό του γιου της
πιο πέρα ήταν Αλκμήνη ή Παναγία.
Και το μικρό στο πλάγι της αρκούδι,
σα μεγάλο παιχνίδι, σαν ανίδεο
μικρό παιδί, ανασκώθηκε κ' εκείνο,
υπάκουο, μη μαντεύοντας ακόμα
του πόνου του το μάκρος και την πίκρα
της σκλαβιάς που καθρέφτιζεν η μάνα
στα δυο πυρά της που το κοίταν μάτια!

Αλλ' ως από τον κάματον εκείνη
οκνούσε να χορέψει, ο Γύφτος μ' ένα
πιδέξιο τράβηγμα της αλυσίδας
στον μικρού το ρουθούνι, ματωμένο
ακόμα απ' το χαλκά που λίγες μέρες
φαίνονταν πως του τρύπησεν, αιφνίδια
την έκαμε, μονγκρίζοντας με πόνο,
να ορθώνεται ψηλά, προς το παιδί της
γυρνώντας το κεφάλι, και να ορχιέται
ζωηρά.

Κ' εγώ, ως εκοίταζα, τραβούσα
έξω απ' το χρόνο, μακριά απ' το χρόνο,
ελεύτερος από μορφές κλεισμένες
στον καιρό, από αγάλματα κ' εικόνες·
ήμουν έξω, ήμουν έξω από το χρόνο.

*Μα μπροστά μου, ορθωμένη από τη βία
του χαλκά και της άμοιρης στοργής της,
δεν έβλεπα άλλο απ' την τρανήν αρκούδα
με τις γαλάζιες χάντρες στο κεφάλι,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου
του κόσμου, τωρινού και περασμένου, [...]
ο φόρος της ψυχής.*

Τι ετούτη ακόμα

ήταν κ' είναι στον Άδη...

Και σκυμμένο

*το κεφάλι μου κράτησα ολοένα,
καθώς στο ντέφι μέσα έριχνα, σκλάβος
κι εγώ του κόσμου, μια δραχμή... [...]
Κ' η καρδιά μου, ως εβιάδιζα, βογκούσε:
“Θα 'ρτει τάχα ποτέ, θε να 'ρτει η ώρα
που η ψυχή της αρκούδας και του Γύφτου
κ' η ψυχή μου που Μνημένη τηνε κράζω
θα γιορτάσουν μαζί;”*

Κι ως προχωρούσα, [...]

*ένα μούρμουρο απλώθη απάνωθέ μου,
ένα μούρμουρο,*

*κι έμοιαζ' έλεε:
“Θα 'ρτει.”»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός, ανομοιοκατάληκτος, παροξύτονος, ενδεκασύλλαβος κυρίως.

Νοηματική ανάλυση

Τι συμβολίζει η «Ιερά Οδός»; Τι δείχνει τώρα; Στο δρόμο που οδηγεί στα μεγάλα μυστήρια. Στο δρόμο που θυμίζει την πορεία του ανθρώπου προς τον θεό, σέρνεται τώρα η θλιβερότερη εκδοχή της ανθρώπινης αναληψίας.

Το ποίημα είναι σαν μια καταγγελία, σαν μια προσευχή, σαν ένας στοχασμός. Είναι η πιο συμβολική καταγραφή της ανθρώπινης θηριωδίας, που εκδηλώνεται με την εκμετάλλευση.

Ας δούμε πρώτα τις λέξεις και φράσεις-κλειδιά του ποιήματος, τα σύνεργα του ποιητή, καθώς στοχάζεται την αλλαγή που θα έρθει.

«*Ιερά Οδός*»: Ο δρόμος σύμβολο της αποκάλυψης της αλήθειας. Η ιερή διαδρομή που οδηγεί στην ελπίδα, στην προσδοκία του καλού.

«*Η μεγάλη αρκούδα*»: Το σύμβολο της ηθικής κατάπτωσης της κοινωνίας, καθώς ο ιδρώτας που χύνεται για τον επιούσιο αλχημίζεται σε χρυσό και μετατρέπεται σε πλούτο των άλλων.

«*Η μικρή αρκούδα*»: Το άλλοθι του σκλάβου που δεν σπάει τις αλυσίδες (επίκληση παιδιών ή του φόβου μη χάσει τη ζωή ή της ελπίδας ότι κάτι θα αλλάξει από μόνο του ή, τέλος, η επίκληση της μοίρας).

«*Ο γύφτος*»: Η θρασύτητα των ισχυρών του πλούτου και της εξουσίας, καθώς προστατευμένη από μια σκοτεινή αντίληψη δικαίου, λιώνει ηθικά και σωματικά τους ανθρώπους.

«*Ο ποιητής*»: Η ψευδο-διανόηση, που φλυαρεί ανοησίες, καθώς δεν τολμά να κατακεραυνώσει το κακό, κάνει επίκληση στην πρόνοια της φυσικής εξέλιξης της κοινωνίας, που θα διορθώσει τα λάθη.

Η πληγή που του άνοιξε η μοίρα: η ευαισθησία του ποιητή να είναι ανθρωπιστής και να καταγράφει τον ανθρώπινο πόνο.

Το θέμα του ποιήματος

Ο ποιητής βαδίζει στην Ιερά Οδό και οραματίζεται την αιώνια αναζήτηση της αλήθειας από τον άνθρωπο. Βλέπει τη σημερινή προσπάθεια του ανθρώπου για επιβίωση (άμαξες – ξύλα – θυμωνιές).

Εστιάζει ξαφνικά σε ένα περιστατικό σύντομο, περαστικό, φευγαλέο, αλλά συνταρακτικό.

Ένα σύνολο τεσσάρων ψυχών

Του «*γύφτου*» –που επιζητά την επιβίωση πατώντας πάνω σε πτώματα.

Της «*αρκούδας*» –που δέχεται τη μοίρα της και υπακούει, για να βλέπει τουλάχιστον μισοπεθαμένο το παιδί της.

Της «*μικρής αρκούδας*» –που μαθαίνει να συνηθίζει τη συμφορά.

Του «ποιητή» –που δεν επεμβαίνει και εύχεται μοιραία τον ερχομό του λυτρωμού.

Τον συνεπαίρνει, τον ποιητή, η διαχρονικότητα της εικόνας και η αιώνια αναζήτηση της ελπίδας, από την εποχή που ήταν η Δήμητρα θεά ή από την εποχή που είναι η Παναγία θεά, αδιάφορο, είναι σαν να έβλεπε την ίδια εικόνα.

Τέλος, αναρωτιέται συγκινημένος και πνιγμένος από την ευαισθησία του, αν θα έρθει στιγμή, που θα γελούν και οι τέσσερις μαζί ευτυχισμένοι, σε μια κοινή πορεία προς το ιερό θυσιαστήριο της ελπίδας, που συμβολίζει η Ελευσίνα.

«*Θάρτει*», λέει με βεβαιότητα και γύφτικη προφορά ο ποιητής (το ποίημα γράφτηκε πριν ένα σχεδόν αιώνα).

Δεν δικαιώθηκε, βέβαια, ο ποιητής.

Αρκούδες και αρκουδάκια μπορεί να μη βλέπουμε σήμερα στο δρόμο, γιατί μαλώνει ο «*Αρκτούρος*».

Οι αρκουδιαραίοι, τώρα, ντύνουν αρκούδες τους ανθρώπους, τους πηγαίνουν στο σχολείο κι εκεί τους βάζουν χαλκά, που δεν φαίνεται, και ό,τι δεν φαίνεται δεν υπάρχει –θυμήσου, αν αναγνώστη είσαι εκπαιδευτικός– το αισθητικοκινητικό στάδιο ανάπτυξης του Piaget.

«*Ντεν θάρτει*», ποιητή μου, «*ντεν θάρτει*», ακάλεστη...

«*Θαλερό*» (1946)

*«Φλογάτη, γελαστή, ζεστή, από τ' αμπέλια απάνωθεν
εκοίταγε η σελήνη
κι ακόμα ο ήλιος πύρωνε τα θάμνα, βασιλεύοντας
μες σε διπλή γαλήνη.*

*Βαριά τα χόρτα, ιδρώνανε στην αψηλήν απανεμιά
το θυμωμένο γάλα,
κι από τα κλήματα τα νια, που της πλαγιάς ανέβαιναν
μακριά-πλατιά τη σκάλα,*

σουρίζανε οι αμπελουργοί φτερίζοντας, εσειόντανε
στον όχθο οι καλογιάννοι,
κι άπλων' άπάνω στο φεγγάρι η ζέστα αραχνοϋφαντο
κεφαλοπάνι...

Στο σύρμα, μες στο γέννημα, μονάχα τρία καματερά,
το 'να από τ' άλλο πίσω,
την κρεμαστή τους τραχηλιά κουνώντας, τον ανήφορο
ξεκόβαν το βουνίσο.

Σκυφτό της γης μυρίζοντας και το λιγνό λαγωνικό
με γρήγορα ποδάρια,
στού δειλινού τη σιγαλιά, βράχο το βράχο επήδαγε
ζητώντας μου τα χνάρια.

Και κάτω απ' την κληματαριά την άγουρη μ' επρόσμενε,
στο ζάγναντο το σπίτι,
στρωτό τραπέζι, πόφεγγε, λυχνάρι ομπρός του κρεμαστό,
το φως του Αποσπερίτη...

Εκεί κερήθρα μόφερε, ψωμί σταρένιο, κρύο νερό
η αρχοντοθυγατέρα,
οπούχε από τη δύναμη στον πετρωτό της το λαιμό
χαράκι, ως περιστέρα:

που η όψη της, σαν της βραδιάς το λάμπο, άδειχτε διάφωτη
της παρθενιάς τη φλόγα,
κι απ' τη σφιχτή της ντυμασιά στα στήθια της τ' αμάλαγα
χώριζ' ολόρτη η ρώγα:

που ομπρός από το μέτωπο σε δυο πλεξούδες τα μαλλιά
πλεγμένα είχε σηκώσει,
σαν τα σκοινιά του караβιού, που δε θα μπορεί' η φύχτα μου
να της τα χερακώσει.

*Λαχανιασμένοι στάθη εκεί κι ο σκύλος π' αγανάχτησε
 στα ορτά τα μονοπάτια,
 κι ασάλευτος στα μπροστινά με κοίταγε, προσμένοντας
 μια σφήνα, μες στα μάτια.
 Εκεί τ' αηδόνια ως άκουγα τριγύρα μου και τους καρπούς
 γεύομουν απ' το δίσκο,
 είχε τη γέψη του σταριού, του τραγουδιού και του μελιού
 βαθιά στον ουρανίσκο...*

*Σα σε κυβέρτι γυάλινο μέσα μου σάλεψε η ψυχή,
 πασίχαρο μελίσι,
 που όλο κρυφά πληθαίνοντας γυρεύει ωσάν τσαμπιά
 στα δέντρα ν' αμολήσει.*

*Κι ένιωθα κρούσταλλο τη γη στα πόδια μου αποκάτωθε
 και διάφανο το χώμα,
 γιατί πλατάνια τριέτικα τριγύρα μου υψωνόντανε
 μ' αδρό, γαλήνιο σώμα.*

*Εκεί μ' ανοίξαν το παλιό κρασί, που πλέριο ευώδισε
 μες στην ιδρένια στάμνα,
 σαν τη βουνίσια μυρωδιά σύντας βαρεί κατάψυχη
 νύχτια δροσιά τα θάμνα...*

*Φλογάτη, γελαστή, ζεστή, εκεί η καρδιά μου δέχτηκε
 ν' αναπαιτεί λιγάκι
 πα σε σεντόνια ευωδερά από βότανα και γαλανά
 στη βάψη από λουλάκι...»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος ιαμβικός, δεκαεξασύλλαβος, που εναλλάσσεται με επτασύλλαβους. Οι δεκαεξασύλλαβοι δεν ομοιοκαταληκτούν και έχουν τομή στην όγδοη συλλαβή –ισομερή ημιστίχια. Οι επτασύλλαβοι στίχοι είναι παροξύ-

Νοηματική ανάλυση

Μια σειρά από ειδυλλιακές εικόνες, που τις παραθέτει με αρμονία για να δείξει πόσο εφικτή και κοντά μας είναι η ευτυχία. Το ποίημα, τιμητικά, έχει το όνομα ενός γραφικού χωριού στα περίχωρα του Κιάτου, αλλά οι αναφορές του αφορούν όλους τους μικρούς αγροτικούς οικισμούς, που τώρα έχουν αλλάξει (χαθεί).

Η φλογάτη Σελήνη, το σφύριγμα των πουλιών και ειδικά του αμπελουργού και του καλογιάννου, τα καματερά ζώα, το λαγωνικό και η κληματαριά του σπιτιού.

Τέλος, η περιγραφή της νέας γυναίκας, όλο σφρίγος και ομορφιά.

Ο σκύλος «καρφωμένος» κοιτάζε στα μάτια, περιμένοντας μια σφήνα· ένα φαγώσιμο.

Μουσική της φύσης και φαγητά της φύσης.

Η ψυχή του σαν μελίτσι, που θέλει να πετάξει. Η αίσθηση του παλιού κρασιού.

Υμνεί τη μυρωδιά της φύσης το βράδυ. Υμνεί τη μυρωδιά των πλυμένων ρούχων με φυσικά αρώματα.

Το ποίημα δεν έχει δυσκολία κατανόησης.

Η προσέγγιση πρέπει να γίνεται βήμα βήμα και αργά, ώστε να μένει χρόνος για στοχαστική απόλαυση, καθώς ο ποιητής αποκαλύπτει το μεγαλείο των μικρών στιγμών, μεγεθύνοντάς τις για να τις δούμε.

Πάντως ... απουσιάζει και από αυτό εδώ το ποίημα η αναγκαία λακωνική συντομία, που θα έκανε να το μυρίσεις με μια βαθιά ανάσα, που να τη θυμάσαι.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

Υπερρεαλισμός (Σουρεαλισμός)

Γιώργος Σεφέρης

«Ελένη»

(από τη συλλογή «*Ημερολόγιο Καταστώματος, Γ΄*») 213

«Πάνω σ' ένα ξένο στίχο»

(από τη συλλογή «*Τετράδιο Γυμνασμάτων*») 219

«Με τον τρόπο του Γ.Σ.»

(«*Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει*»)

(από τη συλλογή «*Τετράδιο Γυμνασμάτων*») 224

«*Ο Βασιλιάς της Ασίνης*»

(από τη συλλογή «*Ημερολόγιο Καταστώματος, Α΄*») 229

«*Ένας γέροντας στην ακροποταμιά*»

(από τη συλλογή «*Ημερολόγιο Καταστώματος, Β΄*») 237

Γιώργος Σεφέρης

Γιώργος Σεφέρης

«Ελένη» (1955)

ΤΕΥΚΡΟΣ: ... ες γην εναλίαν Κύπρον, ού μ' εθέσπισεν

Οικείν Απόλλων, όνομα νησιωτικόν

Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν πάτρας.

[...]

ΕΛΕΝΗ: *Ουκ ήλθον ες γην Τρωάδ', αλλ' είδωλον ην.*

[...]

ΑΓΓΕΛΟΣ: *Τι φης;*

Νεφέλης αρ' άλλως είχομεν πόνους πέρι;

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, ΕΛΕΝΗ

1. “Τ’ αηδόνια δε σ’ αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες”.
2. Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
3. συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
4. στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
5. αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
6. Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
7. βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω φιλήματα·
8. και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.
9. “Τ’ αηδόνια δε σ’ αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες”.
10. Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί;
11. Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα·
12. καινούργιους τόπους, καινούργιες τρέλες των ανθρώπων
13. ή των θεών·
14. η μοίρα μου που κυματίζει

15. ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
 16. και μian άλλη Σαλαμίνα
 17. μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογάλι.
 18. Το φεγγάρι
 19. βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·
 20. σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει να 'βρει
 21. την καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
 22. Πού είν' η αλήθεια;
 23. Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
 24. το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ζαστόχησε.
25. Αηδόνι ποιητάρη,
 26. σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
 27. σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
 28. κι ανάμεσό τους –ποιος θα το 'λεγε– η Ελένη!
 29. Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
 30. Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα, μου μίλησε:
 31. “Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια” φώναζε.
 32. “Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
 33. Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία”.
34. Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό
 35. το ανάστημα
 36. ίσκιои και χαμόγελα παντού
 37. στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
 38. ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
 39. με τα μεγάλα βλέφαρα,
 40. ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.
 41. Και στην Τροία;
 42. Τίποτε στην Τροία –ένα είδωλο.
 43. Έτσι το θέλαν οι θεοί.
 44. Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν πλάσμα
 45. ατόφιο·
 46. κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.
47. Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.

48. Τόσα κορμιά ριγμένα
 49. στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
 50. τόσες ψυχές
 51. δοσμένες στις μωλόπετρες, σαν το σιτάρι.
 52. Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
 53. για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
 54. μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
 55. για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.
 56. Κι ο αδερφός μου;
 57. *Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,*
 58. τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;
59. “Τ’ αηδόνια δε σ’ αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες”.
60. Δακρυσμένο πουλί,
 61. *στην Κύπρο τη θαλασσοφιλήτη*
 62. που έταζαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
 63. άραξα μοναχός μ’ αυτό το παραμύθι,
 64. αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
 65. αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ζαναπιάσουν
 66. τον παλιό δόλο των θεών·
 67. *αν είναι αλήθεια*
 68. πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
 69. ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
 70. ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
 71. είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
 72. δεν το ’χει μες στη μοίρα του ν’ ακούσει
 73. μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
 74. πως τόσος πόνος τόση ζωή
 75. πήγαν στην άβυσσο
 76. για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη.»

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Δεν είναι καθαρός σουρεαλισμός. Εδώ, δεν έχουμε αυτοματοποιημένη γραφή, αλλά ενσυνείδητη ελλειπτικότητα έτσι, ώστε οι

νύξεις να οδηγούν σε εικασίες, που κινούνται μεταξύ πιθανού και απίθανου.

Αποσπασματικότητα των στοχασμών, σαν να επιτηδύεται συγκάλυψη της καθαρότητας του λόγου. Υπαινικτικός λόγος, που παρασύρει τον αναγνώστη σε σπουδαίους στοχασμούς, αλλά και βασανιστικός, για έναν αναγνώστη έντιμο και ειλικρινή, που προσπαθεί, «λέξη λέξη», από κάπου να πιαστεί, για να μην εκτεθεί από την αοριστία των συμβολισμών και προπάτων από την απουσία των λεπτών νύξεων, που οδηγούν στον έξυπνο ... κρυψώνα (των λέξεων) ... τέλος πάντων ... Σιωπή!

Νοηματική ανάλυση

Τι είναι «*το αηδόνι*»;

Είναι το λιμπρέτο με τη μακρόχρονη μνήμη των επεισοδίων, που γράφει τα θεία βήματα της φυλής, και τώρα δονούν τη συνείδηση, την ενεργό μνήμη, που τη φέρνουν οι αισθητηριακοί υποδοχείς, όταν κοιτάζουμε με δέος τα μνημεία μας και στοχαζόμαστε.

«*Πλάτρες*»

Είναι οι προτομές των αναμνήσεων –γυμνές σαν το καρνωτάκειο φθινόπωρο–, που σου παραστέκουν σαν εποπτικό υλικό, να κρατήσεις ζωντανά τα ιστορούμενα. Είναι τα επιγράμματα, οι στήλες και οι στύλοι των μαρμάρων. Είναι το αναμόχλευμα της Ιστορίας και της μνήμης.

Τι είναι «*η Ελένη*»;

Είναι η διακύμανση της αξίας μιας κίβδηλης μετοχής Χρηματιστηρίου, που καταρρέει, ενώ προσπαθείς παπαγαλίζοντας μύθους να τη διασώσεις. Είναι η υπερτιμημένη εφήμερη μάταιη δόξα.

Προθετικότητα του ποιητή είναι:

1ο Να διατυπώσει με ειρωνεία ένα αντιπολεμικό κήρυγμα.

2ο Να καταγγείλει τα ευτελή επινοήματα των θεών μας.

3ο Να ευτελίσει τη ματαιότητα των ειδώλων της αλήθειας, που είναι η αλήθεια των αλλήθωρων, και να δείξει την άσκοπη σπατάλη του κόπου, καθώς βαδίζουμε σε λάθος σκοπό από λάθος δρόμο.

Η κεντρική ιδέα του ποιήματος

Δεν υπάρχει πραγματικά ωραία αιτία πολέμου. Υπάρχει πάντα μια ωραιοποιημένη θηριωδία. Υπάρχει πάντα ένα μεγάλο ψέμα.

Οι θεοί, υποχείρια των ανθρώπων, έφτιαξαν ένα μύθο, ένα παραμύθι, να δικαιολογήσουν την Ελένη, ότι τάχα, δεν ήταν στην Τροία, αλλά αλλού. Να διασώσουν την υπόληψη του Μενέλαου, αδιαφορώντας για την ιερότητα της θυσίας τόσων και τόσων θυμάτων.

Στοχάσου, για να κατανοήσεις τον μύθο, αγαπητέ αναγνώστη, τα χιλιάδες κορμιά, που σκοτωθήκαν στην Τροία με επίκληση την αφορμή, όχι τις αιτίες του πολέμου. Την Ωραία Ελένη.

Οι τόσες θυσίες και πόνοι τόσων ανθρώπων έγιναν για το τίποτα, «για ένα πουκάμισο αδειανό»; αναρωτιέται ο ποιητής.

Εδώ, ο ποιητής ειρωνεύεται την ελαφρότητα του ανθρώπου, που δίνει αξία σε ευτελή πράγματα. Μπήκαμε στην περιοχή του υπέροχου συμβολισμού.

Το ποίημα έχει την εξής υπόθεση:

Ο ποιητής θυμάται, με αφορμή κάποιο ερέθισμα στις «Πλάτρες» της Κύπρου, το θρυλούμενο γεγονός ότι στην Τροία δεν πήγε η Ελένη, αλλά ομοίωμά της (βλέπε τραγωδία Ευριπίδη, «Ελένη»).

Και αναρωτιέται ο ποιητής: Τότε ο πόλεμος προς τι;

Ας παρακολουθήσουμε βήμα βήμα το ποίημα

Στίχοι 1-8:

«Στις Πλάτρες» (στην Κύπρο) δόθηκε η αφορμή στο «αηδόني» να ψηλαφήσει την Ιστορία.

Ρομαντική προσομοίωση της μνήμης, που ψηλαφεί τις αναμνήσεις από την τρικυμισμένη ζωή μιας σκλάβας, που περπάτησε, χειρονόμησε, αλλά όχι, –προς θεού– δεν φιλήθηκε.

Στίχοι 9-24:

Υποθέτουμε ότι ο Τεύκρος, ιδρυτής της αποικίας της Σαλαμίνας και αδελφός του Αίαντα, στοχάζεται πώς η μοίρα τον έφερε στο νησί. Ήταν τοξότης ο ίδιος στον πόλεμο της Τροίας.

Στίχοι 25-33:

Στις ακτές της Αφρικής άλλαξε ο μύθος. Εκεί την άκουσε ο ίδιος την Ελένη να το αρνιέται. Να πώς την είδε και την περιγράφει:

Στίχοι 34-46:

Την είδα, λέει, «*με το βαθύ στηθόδεσμο*», δεν λέει τι είχε μέσα ο στηθόδεσμος, αφήνοντας υπονοούμενα ότι ήταν τόσο βαθύς, που να χωράει η φαντασία μας. Με τα χρυσαφένια μαλλιά και το παράστημά της, όλο σκιές από καμπύλες: των ώμων, των μηρών και των γονάτων, με ολοζώντανο δέρμα, με τα ματόκλαδά της (εδώ ένας σουρεαλιστής ζωγράφος ακούγοντας αυτά, θα ζωγράφιζε την Ελένη να την προσκυνούν τα Ιμαλάια).

«*Ήταν εκεί, στην όχθη*», λέει, την είδα!

Άρα, στην Τροία ένα είδωλο έβλεπε ο Πάρης.

«*κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια*»! αναρωτιέται ο Τεύκρος.

Το «*για την Ελένη δέκα χρόνια*» είναι ένα λεκτικό σύνολο, που εισάγεται με την πρόθεση «για», που δηλώνει τον σκοπό για τον οποίο θυσιαζόμαστε, αλλά δηλώνει και τη διάρκεια –«*δέκα χρόνια*». Έτσι το «για» εδώ δεν απαξιώνει την Ελένη, απλά την αναφέρει σαν αιτία, μπορεί να είναι καλή αιτία μπορεί όχι, –θα δούμε την αλλαγή του ίδιου νοήματος παρακάτω.

Στίχοι 47-55:

Μεγάλο κακό! Τόσοι θάνατοι, γιατί έγιναν; Αναρωτιέται.

Και απαντά: για ένα τίποτα για ένα σύννεφο, για μια ανάσα πεταλούδας, για ένα πούπουλο, «*για ένα πουκάμισο αδειανό, για μια Ελένη*».

Εδώ τα προθετικά σύνολα «για ένα σύννεφο», «για μια ανάσα πεταλούδας», «για ένα πούπουλο», «για ένα πουκάμισο αδειανό», «για μια Ελένη», που εισάγονται με την πρόθεση «για», που δηλώνει τον σκοπό για τον οποίο θυσιαζόμαστε, απαξιώνουν τον σκοπό, τον ξευτελίζουν.

Όλα εξομοιώνονται ως ευτελή, μαζί τους και η Ελένη.

Δεν άξιζε να γίνει αυτό για την Ελένη.

Στίχοι 56-58:

Στη συνέχεια στοχάζεται: «*Κι ο αδερφός μου*» γιατί χάθηκε;

Ο αδελφός μου για το τίποτα; λέει!

Υπάρχει άραγε θεός; αναρωτιέται. «*Τ' είναι θεός;*», αλήθεια ή πλάνη και πόσο αυτά απέχουν;

Στίχοι 59 μέχρι τέλος:

Ο ποιητής στοχάζεται με αφορμή τις παραπάνω αναμνήσεις.

Είναι αυτό ένας μύθος, είναι απλά ένα παραμύθι; Ποιος μπορεί να εγγυηθεί ότι αυτό δεν έχει συμβεί άλλη φορά ή ότι δεν θα ξανασυμβεί, και τότε κάποιος άλλος πάλι θα πει τα ίδια: «για ένα πουκάμισο αδειανό για μια Ελένη»;

Εδώ ξεσπά ο ποιητής και το κατονομάζει. Το ευτελέστερο όλων «για μια Ελένη». Αυτός είναι ο δυνατότερος, νομίζω, συμβολισμός του Σεφέρη, «για μια Ελένη»!

Πιο ασήμαντη και από το αδειανό πουκάμισο!

Είναι η τελευταία πλάνη αυτή των ανθρώπων ή αυτή είναι η μοίρα μας, πάντα να αγωνιζόμαστε όχι για τον θεό αλλά για τον μη θεό. Για το τίποτα, αφού οι θεοί στήνουν δόλο, αφού οι θεοί στήνονται με δόλο.

Επιμύθιο

Οι άνθρωποι ακολουθούν τις βροντερές φωνές, όχι τις αληθινές. Ποτέ δεν θα ακολουθήσουμε σοφές φωνές, όσο οι σοφοί θα σιωπούν, από σεμνότητα. Οι σοφοί, δεν διακρίνουν καμιά βροντερή αλήθεια, για να την βροντοφωνάζουν στους ανθρώπους. Πάντοτε θα ακολουθούμε τις μωρές φωνές, που ακούμε από τους μη σοφούς με τις ψεύτικες αλήθειες τους, που είναι φτιαγμένες με δόλο ή με ανοησία και φαντασιώνονται και τις διαλαλούν σαν σημαντικές. Πάντοτε θα ακολουθούμε «ένα αδειανό πουκάμισο» ή το ακόμη λιγότερο από το άδειο πουκάμισο, «την Ελένη»...

«Πάνω σ' έναν ξένο στίχο» (1931)

Στην Έλλη, Χριστούγεννα 1931

1. *Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα.*
2. *Ευτυχισμένος αν στο ξεκίνημα, ένιωθε γερή την αρμα-*
3. *τωσιά μιας αγάπης, απλωμένη μέσα στο κορμί του,*
4. *σαν τις φλέβες όπου βουίζει το αίμα.*

5. *Μιας αγάπης με ακατέλυτο ρυθμό, ακατανίκητης σαν τη*
6. *μουσική και παντοτινής*

7. γιατί γεννήθηκε όταν γεννηθήκαμε και σαν πεθαίνουμε,
8. αν πεθαίνει, δεν το ξέρουμε ούτε εμείς ούτε άλλος κανείς.

9. Παρακαλώ το θεό να με συντρέξει να πω, σε μια στιγμή
10. μεγάλης ευδαιμονίας, ποια είναι αυτή η αγάπη·
11. κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος από την ξενιτιά, κι ακούω
12. το μακρινό βούισμά της, σαν τον αχό της θάλασσας
13. που έσμιξε με το ανεξήγητο δρολάπι.
14. Και παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι και πάλι, το φάν-
15. τασμα του Οδυσσέα, με μάτια κοκκινισμένα από του
 κυμάτου την αρμύρα
16. κι από το μεστωμένο πόθο να ζαναδεί τον καπνό που
17. βγαίνει από τη ζεστασιά του σπιτιού του και το σκυλί
18. του που γέρασε προσμένοντας στη θύρα.

19. Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας ανάμεσα στ' ασπρισμένα
20. του γένια, λόγια της γλώσσας μας, όπως τη μιλούσαν
 πριν τρεις χιλιάδες χρόνια.
21. Απλώνει μια παλάμη ροζιασμένη από τα σκοινιά και το
22. δοιάκι, με δέρμα δουλεμένο από το ξεροβόρι από την
23. κάψα κι από τα χιόνια.

24. Θα 'λεγες πως θέλει να διώξει τον υπεράνθρωπο Κύκλωπα
25. που βλέπει μ' ένα μάτι, τις Σειρήνες που σαν τις α-
26. κούσεις ξεχνάς, τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη απ' ανάμεσά μας·
 τόσο περίπλοκα τέρατα, που δεν μας αφήνουν να στοχα-
27. στούμε πως ήταν κι αυτός ένας άνθρωπος που πά-
28. λεψε μέσα στον κόσμο, με την ψυχή και το σώμα.

29. Είναι ο μεγάλος Οδυσσέας· εκείνος που είπε να γίνει το
30. ξύλινο άλογο και οι Αχαιοί κερδίσανε την Τροία.
31. Φαντάζομαι πως έρχεται να μ' αρμηνέψει πώς να φτιάξω
32. κι εγώ ένα ξύλινο άλογο για να κερδίσω τη δική μου Τροία.

33. Γιατί μιλά ταπεινά και με γαλήνη, χωρίς προσπάθεια,
34. λες με γνωρίζει σαν πατέρα

35. είτε σαν κάτι γέρους θαλασσινούς, που ακουμπισμένοι στα
36. δίχτυα τους, την ώρα που χειμώνιαζε και θύμωνε ο αγέρας,
37. μου λέγανε, στα παιδικά μου χρόνια, το τραγούδι του
38. Ερωτόκριτου, με τα δάκρυα στα μάτια·
39. τότες που τρώμαζα μέσα στον ύπνο μου ακούγοντας την
40. αντίδικη μοίρα της Αρετής να κατεβαίνει τα μαρμα-
ρένια σκαλοπάτια.
41. Μου λέει το δύσκολο πόνο να νιώθεις τα πανιά του кара-
42. βιού σου φουσκωμένα από τη θύμηση και την ψυχή
43. σου να γίνεται τιμόνι.
44. Και να 'σαι μόνος, σκοτεινός μέσα στη νύχτα και ακυβέρ-
45. νητος σαν τ' άχερο στ' αλώνι.
46. Την πίκρα να βλέπεις τους συντρόφους σου καταποντι-
47. σμένους μέσα στα στοιχεία, σκορπισμένους: έναν-έναν.
48. Και πόσο παράξενα αντρείδεσαι μιλώντας με τους πεθα-
49. μένους, όταν δε φτάνουν πια οι ζωντανοί που σου απομέναν.
50. Μιλά... βλέπω ακόμη τα χέρια του που ξέραν να δοκιμά-
51. σουν αν ήταν καλά σκαλισμένη στην πλώρη η γοργόνα
52. να μου χαρίζουν την ακύμαντη γαλάζια θάλασσα μέσα
53. στην καρδιά του χειμώνα.»

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Απλή δημοτική γλώσσα, με εκφραστικά μέσα όπως: οι προσωποποιήσεις, οι παρομοιώσεις, οι μεταφορές και οι εικόνες (τα είδατε μέσα στο ποίημα).

Νοηματική ανάλυση

Τα σύμβολα του ποιήματος

Ποιος κάνει το ταξίδι;

- Ταξίδι κάνει αυτός που έχει μέσα του αγάπη για έναν ιδανικό σκοπό,

για τον νόστο των ωραίων προορισμών. Ταξίδι δεν κάνει αυτός, που περιφέρει «ένα άδειο πουκάμισο», αλλά ένα σκοπό.

Ποιος είναι ο Οδυσσέας;

- Είναι το ομοίωμα της εμπειρίας του καλού και ηθικού αγώνα, που έχει κάνει ο άνθρωπος διαχρονικά, καθώς ξεκίνησε, από κει που τον άφησε η φύση (ο άγνωστος θεός που ψάχνουμε), μέχρι να φτάσει εκεί, που τον προορίζουν οι θεοί του που έφτιαξε.

Στίχοι 19-23:

Τι λέει ο ποιητής;

- Θέλει να μιλήσει για το είδος της αγάπης, που πρέπει να έχει ο ταξιδευτής και επικαλείται τον θεό, να μεσιτεύσει στις μούσες –υποθέτουμε– για να τον συντρέξουν να τα πει καλά.

Λέει ότι βλέπει τον Οδυσσέα στα ξένα (που βρέθηκε ο ποιητής) και τον ορμηλεύει πως μόνο με την αληθινή δύναμη, την αγάπη του, θα φθάσει στο χρέος του.

- Ποιος είναι τούτος ο όμοιός μας, ο «ανθρώπινος Οδυσσέας», που είναι τόσο κοντά μας και από πού φαίνεται αυτό, ότι είναι όμοιός μας και κοντά μας;

Αυτό φαίνεται από το ότι μιλάμε την ίδια γλώσσα. Παρατήρησε, αγαπητή αναγνώστη, τις παρακάτω λέξεις, πόσο λίγο έχουν αλλάξει, από τότε, στο μετά και στο τώρα!

Μούσα, Άνδρα πολύτροπον έννεπε μοι

(«Άνδρα μοι έννεπε, Μούσα, πολύτροπον») ... τότε

Ω Μούσα, δια τον Άνδρα τον πολυπράγμονα ειπέ μου ... μετά

Μούσα, για τον Άνδρα τον πολυμήχανο λέγε μου ... τώρα

(Πολύτροπος = εύστροφος, πολυπράγμων, πολυμήχανος και συνεκδοχικά: αυτός που παίρνει στροφές το μυαλό του).

Στίχοι 24-28:

- Αυτό φαίνεται από το ότι θέλει να μας διώξει τις υπερβολικές φαντασιώσεις μας και τη μεγέθυνση των εμποδίων (του Οδυσσέα), που του φορτώσαμε, για να δείξει ότι είμαστε ίδιοι κι εμείς, σαν αυτόν και ότι θα νικήσουμε, αν παλέψουμε με ψυχή και καρδιά.

Στίχοι 29-32:

- Αυτό φαίνεται από το ότι σου δείχνει το ξύλινο άλογο –όχι τον Δούρειο ίππο– για να πας στον προορισμό σου, όχι για να αλώσεις.

Στίχοι 33-40:

- Αυτό φαίνεται από το ότι μοιάζει με το πείσμα ενός αγράμματου λαού, που μαθαίνει, συλλαβίζοντας τον «Διγενή», σε ένα παιδί που ψάχνει να ζυγίσει την αλήθεια.

Στίχοι 41-45:

- Αυτό φαίνεται από το ότι σου μιλά για να συγκινηθείς, να καταλάβεις, να έχεις ένα όνειρο, ένα στόχο, ένα όραμα και ας μη σε ακολουθά κανείς.

Στίχοι 46-49:

- Αυτό φαίνεται από το ότι σου δείχνει την πίκρα να βλέπεις την Ελλάδα σε κενό, ενώ της ρίχνεις δίχτυα με παλιά παραδείγματα από φτερά, για να σωθεί.

Σαν επίλογος (τρεις εκδοχές)

Στίχοι 50-53:

1. Μιλά ο Οδυσσέας, αλλά κοιτάζει τα όνειρα και το πάθος του ποιητή και του λέει προχώρα μπορείς, υπάρχει ελπίδα.

2. Μιλά ο Οδυσσέας, ενώ χαράζει τη ρότα της συνέχειας του μεγάλου ταξιδιού μας, σε μια γαλήνια θάλασσα και ας είναι καταχείμωνο.

3. Μιλά ο Οδυσσέας, και διακρίνεις την αισιοδοξία αυτού του σοφού, που γνωρίζει να ανακουφίζει τις πληγές, που σου ανοίγουν οι θύμησες.

Άλλες επισημάνσεις

Στίχοι 7-8:

Εδώ βάζει μεταφυσικά ερωτήματα και τα απαντά με κάποια βεβαιότητα ο ποιητής.

Στίχοι 9-13:

Παρακαλώ τον θεό να με συντρέξει να πω σε μια στιγμή μεγάλης ευδαιμονίας, ποια είναι η αγάπη αυτή.

Υπάρχει μια παράκληση του ποιητή στον θεό, που υποκρύπτει μια μεγάλη προ-αγγελία –αυτό το «να πω» δεν είναι καλή ποιητική τεχνική– γενικά

το «εγώ» ηχεί σαν αυτο-ύμνος στην ποίηση και έχει κατακριθεί πολύ, «το ναρκισσευόμενο εγώ» (βλ. σχετικά Κ. Π. Μιχαηλίδη, «Γιώργος Σεφέρης»).

Ο Όμηρος, που επικαλείται σε πρώτο πρόσωπο για αρωγή τη μούσα (ένεπε μοι μούσα) το θέτει πιο ταπεινά. Λέγε μου μούσα, λέει, ή τραγούδησέ μου θεά, («μήνιν άειδε»), εννοώντας, βέβαια, αυτό που εννοεί και ο ποιητής.

Αλλά, είπαμε, άλλο Κλασικισμός και άλλο Υπερρεαλισμός.

Μια αναλογία

Η «*Ιθάκη*» του Καβάφη έχει ομοιότητες με το ποίημα τούτο του Σεφέρη.

Είναι και τα δύο εμπνεύσεις τέχνης, αλλά του Καβάφη έχει και τεχνική και αυτό είναι που τα κάνει τόσο πολύ να διαφέρουν και τόσο μακριά το ένα από το άλλο.

*«Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη, [...]
Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες Ιθάκες τι σημαίνουν»!*

Ο Καβάφης μας υποδεικνύει τα σύμβολα, ο Σεφέρης τα επιδεικνύει.

«Με τον τρόπο του Γ.Σ.»

(«Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει») (1936)

«Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει.

- 1. Στο Πήλιο μέσα στις καστανιές το πουκάμισο του Κεν-
ταύρου*
- 2. γλιστρούσε μέσα στα φύλλα για να τυλιχτεί στο κορμί μου*
- 3. καθώς ανέβαινα την ανηφόρα κι η θάλασσα μ' ακολου-
θούσε*
- 4. ανεβαίνοντας κι αυτή σαν τον υδράργυρο θερμομέτρου*
- 5. ώσπου να βρούμε τα νερά του βουνού.*
- 6. Στη Σαντορίνη αγγίζοντας νησιά που βούλιαζαν*

7. ακούγοντας να παίζει ένα σουραύλι κάπου στις αλαφρό-
πετρες
8. μου κάρφωσε το χέρι στην κουπαστή
μια σαΐτα τυναγμένη ζαφνικά
9. από τα πέρατα μιας νιότης βασιλεμένης.
10. Στις Μυκήνες σήκωσα τις μεγάλες πέτρες και τους θη-
11. σαυρούς των Ατρείδων
και πλάγιασα μαζί τους στο ξενοδοχείο της “Ωραίας
12. Ελένης του Μενελάου”.
13. χάθηκαν μόνο την αυγή που λάλησε η Κασσάνδρα
14. μ’ έναν κόκορα κρεμασμένο στο μαύρο λαιμό της.
15. Στις Σπέτσες στον Πόρο και στη Μύκονο
με χτίκιασαν οι βαρκαρόλες.
16. Τι θέλουν όλοι αυτοί που λένε
17. πως βρίσκονται στην Αθήνα ή στον Πειραιά;
18. Ο ένας έρχεται από τη Σαλαμίνα και ρωτάει τον άλλο
19. μήπως “έρχεται εξ Ομοιοίας”
20. “Όχι έρχομαι εκ Συντάγματος” απαντά κι είν’ ευχαρι-
στημένος
21. “βρήκα το Γιάννη και με κέρασε ένα παγωτό”.
22. Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει [...]
23. δεν ξέρουμε την πίκρα του λιμανιού σαν ταξιδεύουν όλα
τα καράβια·
24. περιγελάμε εκείνους που τη νιώθουν.

25. Παράξενος κόσμος που λέει πως βρίσκεται στην Αττική
26. και δε βρίσκεται πουθενά·
27. αγοράζουν κουφέτα για να παντρευτούνε
28. κρατούν “σωσίτριχα” φωτογραφίζονται
29. ο άνθρωπος που είδα σήμερα καθισμένος σ’ ένα φόντο με
30. πιτσούνια και με λουλούδια
31. δέχονταν το χέρι του γερο-φωτογράφου να του στρώνει
τις ρυτίδες
32. που είχαν αφήσει στο πρόσωπό του
όλα τα πετεινά τ’ ουρανού.

33. Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει ολόενα ταξιδεύει
 34. κι αν “ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκροίς”
 35. είναι εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν το μεγάλο καράβι
 με το κολύμπι
 36. εκείνοι που βαρέθηκαν να περιμένουν τα καράβια που δεν
 37. μπορούν να κινήσουν
 38. την ΕΛΣΗ τη ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ τον ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ.
 39. Σφυρίζουν τα καράβια τώρα που βραδιάζει στον Πειραιά
 40. σφυρίζουν ολόενα σφυρίζουν μα δεν κουνιέται κανένας
 αργάτης
 41. καμιά αλυσίδα δεν έλαμψε βρεμένη στο στερνό φως που
 βασιλεύει
 42. ο καπετάνιος μένει μαρμαρωμένος μες στ’ άσπρα και στα
 χρυσά.
43. Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει
 44. παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί γρανίτες...
 45. Το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓΩΝΙΑ 937.»

A/π Αυλίσ, περιμένοντας να ξεκινήσει.

Καλοκαίρι 1936

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος.

Νοηματική ανάλυση

Το ποίημα αυτό έχει την πρόθεση να περιγράψει την αγωνία που νιώθει κανείς, βλέποντας την πορεία της Ελλάδας χωρίς μακρόπνοο πλάνο, χωρίς αρχές, χωρίς νόμους, χωρίς δικαιοσύνη, χωρίς προορισμό. Από το ένα μέρος μια παράδοση και από το άλλο μέρος μια συσσώρευση αστυφιλίας, που είναι ξένες μεταξύ τους, χωρίς συνέχεια και αρμονία. Το ποίημα είναι βέβαια υπερρεαλιστικό και έχει την υπογραφή ενός τόσο τιμημένου ποιητή. Ωστόσο, δεν αρκεί ο συμβολικός και ο κατανοητός απόλυτα στίχος: «η

Ελλάδα ταξιδεύει ολοένα ταξιδεύει».

Ο ποιητής πρέπει να προσπαθεί διαρκώς και να έχει κατά νου ότι τον παρακολουθούν με αγωνία οι άνθρωποι για να φωτιστούν.

«*Η τέχνη για την τέχνη*», είπαν κάποτε, αλλά αυτό ευτυχώς καταδικάστηκε(;)...

Εμείς, λέει ο ποιητής (στο «*Ένας γέρος στην ακροποταμιά*»), απόγονοι μιας παράδοσης με νόημα ζωής σωστό, το κάνουμε «σκόνη» αυτό το νόημα, μέσα στην τριβή μιας ισοπεδωτικής μετριότητας που ζούμε και μας μένει μόνο η ανάμνηση μιας ελπίδας, όπως μια φοινικιά στην έρημη άμμο.

«*Δεν θέλω τίποτε άλλο*», λέει ο ποιητής, «*παρά να μιλήσω απλά, [...]*»

Οι επικλήσεις αυτές δείχνουν καλή προθετικότητα, αλλά δεν φαίνεται να υλοποιούνται.

«*Το τραγούδι το φορτώσαμε*», λέει παρακάτω («*Ένας γέροντας στην ακροποταμιά*»), «*με τόσες μουσικές*» «*και την τέχνη μας τη στολίσαμε*» με «*μαλάματα*», ενώ υποτίθεται ότι οι παρακάτω στίχοι τούτου του ποιήματος:

«*Τι θέλουν όλοι αυτοί που λένε
πως βρίσκονται στην Αθήνα ή στον Πειραιά;
Ο ένας έρχεται από Σαλαμίνα και ρωτάει τον άλλο
μήπως “έρχεται εξ Ομοιοίας”
“Όχι έρχομαι εκ Συντάγματος” απαντά κι είν’ ευχαριστημένος
“βρήκα το Γιάννη και με κέρασε ένα παγωτό”.*»,

εύκολα κατανοούνται, γιατί, τάχα, δεν έχουν «*μαλάματα*» και στολίδια.

«*Μαλάματα*» και στολίδια σίγουρα δεν έχουν, έχουν όμως βαρίδια, που δεν παρωθούν τον αναγνώστη, παρά αξιώνουν και απαιτούν από αυτόν «*μαντική*» «*μεταγνωστική ικανότητα*» για να ανακαλύψει αν ο Γιάννης μας κερνά παγωτό, εξ υποχρέωσης ή από υποχρέωση. Αυτό δεν καταστρέφει την τέχνη;

Το ποίημα τελειώνει ως εξής:

Το πλοίο ταξιδεύει χωρίς σκοπό, χωρίς έρμα, χωρίς πυξίδα, χωρίς καπετάνιο, χωρίς άγκυρα. Το πλοίο «*το λένε (Ελλάδα) ΑΓΩΝΙΑ*».

Οι κριτικοί πιεζόμενοι από άγνοια ή από ανασφάλεια ή λόγω σεβασμού ή και δέους προς τους ποιητές, παραβλέπουν τα απροσδιόριστα υπονοούμενα των ποιημάτων και τα προσεγγίζουν με μια ερμηνεία που έχει κάποια αβεβαιότητα.

Οι κριτικοί δεν τολμούν να κάνουν κάποια κριτική, που αποκαλύπτει τις αδυναμίες και τις μη έξυπνες νύξεις των ποιημάτων.

Οι παιδαγωγοί, αλλά και οι σοφοί, λένε ότι σοφή νύξη είναι η έξυπνη νύξη, που απαιτεί κριτική σκέψη, διαδικαστική επεξεργασία, μεταγνωστική ανάλυση, που οδηγούν σε λογικές και ασφαλείς λύσεις και όχι ο δελφικός χρησμός, που ερμηνεύεται κατά το δοκούν. Η σαφήνεια είναι αγαθό.

Εδώ, σε αυτό το ποίημα παραβιάζονται αυτοί οι κανόνες. Εδώ η γνωστική σύγκρουση δεν λειτουργεί, γιατί η πληροφορία είναι άδηλη.

Γιατί μου έρχεται στο στόμα ο στίχος του Σολωμού:

*«Δυστοχισμένε μου λαέ, καλέ και αγαπημένε
πάντοτε ευκολόπιστε και πάντα προδομένε»;*

και αφού μου έρχεται, γιατί δεν τολμάω να πω από πού μου ήρθε;

Αυτό παιδαγωγικά θα το ονομάσουμε «σύνδρομο του Γαλιλαίου», που ήταν ο πρώτος που απέταξε την αλήθεια μπρος στη φοβερή μάσκα των καρδινάλιων.

«Όπου κι αν ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει», λέει ο ποιητής, αλλά είναι αλήθεια αυτό;

Η Ελλάδα δεν πλήγωσε ποτέ κανέναν, η Ελλάδα πληγώνεται από όλους μας, μικρούς και μεγάλους, και περισσότερο από τους μεγάλους, γιατί αυτοί έχουν τα μεγάλα καράβια την «ΕΛΣΗ», τη «ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ» και τον «ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ» με τους ναύτες που είπαν: «ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκρούς». Αλλά, δεν έριξαν τις βάρκες να τους σώσουν, παρά χτενίζονταν με τα σωσίτριά και έτρωγαν παγωτά. Δεν κουνήθηκε κανένας αργάτης, καμμιά αλυσίδα. Δεν άκουσαν κανένα να τους καλεί στη γλώσσα τους.

Κατά τα άλλα η Ελλάς ευγνωμονούσα...

«Ο βασιλιάς της Ασίνης» (1938-1940)

Ασίνην τε...

ΙΙΙΑΑΑ

- «1. Κοιτάξαμε όλο το πρωί γύρω-γύρω το κάστρο
 2. αρχίζοντας από το μέρος του ίσκιου εκεί που η θάλασσα
 3. πράσινη και χωρίς αναλαμπή, το στήθος σκοτωμένου παγονιού
 4. μας δέχτηκε όπως ο καιρός χωρίς κανένα χάσμα.
 5. Οι φλέβες του βράχου κατέβαιναν από ψηλά
 6. στριμμένα κλήματα γυμνά πολύκλινα ζωντανεύοντας
 7. στ' άγγιγμα του νερού, καθώς το μάτι ακολουθώντας τις
 8. πάλευε να ξεφύγει το κουραστικό λίκνισμα χάνοντας δύναμη ολοένα.
 9. Από το μέρος του ήλιου ένας μακρύς γιαλός ολάνοιχτος
 10. και το φως τρίβοντας διαμαντικά στα μεγάλα τείχη.
 11. Κανένα πλάσμα ζωντανό τ' αγριοπερίστερα φευγάτα
 12. κι ο βασιλιάς της Ασίνης που τον γυρεύουμε δυο χρόνια τώρα
 13. άγνωστος λησμονημένος απ' όλους κι από τον Όμηρο
 14. μόνο μια λέξη στην Ιλιάδα κι εκείνη αβέβαιη
 15. ριγμένη εδώ σαν την εντάφια χρυσή προσωπίδα.
 16. Την άγγιξες, θυμάσαι τον ήχο της; κούφιο μέσα στο φως
 17. σαν το στεγνό πιθάρι στο σκαμμένο χόμα·
 18. κι ο ίδιος ήχος μες στη θάλασσα με τα κουπιά μας.
 19. Ο βασιλιάς της Ασίνης ένα κενό κάτω απ' την προσωπίδα
 20. παντού μαζί μας παντού μαζί μας, κάτω από ένα όνομα:
 21. “Ασίνην τε ... Ασίνην τε ...”
- και τα παιδιά του αγάλματα
22. κι οι πόθοι του φτερουγίσματα πουλιών κι ο αγέρας
 23. στα διαστήματα των στοχασμών του και τα καράβια του
 24. αραγμένα σ' άφαντο λιμάνι·
 25. κάτω απ' την προσωπίδα ένα κενό.

26. Πίσω από τα μεγάλα μάτια τα καμπύλα χείλια τους βο-
στρύχους
27. ανάγλυφα στο μαλαματένιο σκέπασμα της ύπαρξής μας
28. ένα σημείο σκοτεινό που ταξιδεύει σαν το ψάρι
29. μέσα στην αυγινή γαλήνη του πελάγου και το βλέπεις:
30. ένα κενό παντού μαζί μας.
31. Και το πουλί που πέταξε τον άλλο χειμώνα
με σπασμένη φτερούγα
32. σκήνωμα ζωής,
κι η νέα γυναίκα που έφυγε να παίζει
33. με τα σκυλόδοντα του καλοκαιριού
34. κι η ψυχή που γύρεψε τσιρίζοντας τον κάτω κόσμο
35. κι ο τόπος σαν το μεγάλο πλατανόφυλλο που παρασέρνει
36. ο χειμάρρος του ήλιου
37. με τ' αρχαία μνημεία και τη σύγχρονη θλίψη.
38. Κι ο ποιητής αργοπορεί κοιτάζοντας τις πέτρες κι ανα-
ρωτιέται
39. υπάρχουν άραγε
ανάμεσα στις χαλασμένες τούτες γραμμές τις ακμές τις
40. αιχμές τα κοίλα και τις καμπύλες
41. υπάρχουν άραγε
42. εδώ που συναντιέται το πέρασμα της βροχής του αγέρα
και της φθοράς
43. υπάρχουν, η κίνηση του προσώπου το σχήμα της στοργής
44. εκείνων που λιγόστεψαν τόσο παράξενα μες στη ζωή μας
45. αυτών που απόμειναν σκιές κυμάτων και στοχασμοί με
46. την απεραντοσύνη του πελάγου
47. ή μήπως όχι δεν απομένει τίποτε παρά μόνο το βάρος
48. η νοσταλγία του βάρους μιας ύπαρξης ζωντανής
49. εκεί που μένουμε τώρα ανυπόστατοι λυγίζοντας
50. σαν τα κλωνάρια της φριχτής ιτιάς σωριασμένα μέσα στη
51. διάρκεια της απελπισίας
ενώ το ρέμα κίτρινο κατεβάζει αργά βούρλα ξεριζωμένα
52. μες στο βούρκο
53. εικόνα μορφής που μαρμάρωσε με την απόφαση μιας πί-

54. *κρας παντοτινής.*
 55. *Ο ποιητής ένα κενό.*
 56. *Ασπιδοφόρος ο ήλιος ανέβαινε πολεμώντας*
 57. *κι από το βάθος της σπηλιάς μια νυχτερίδα τρομαγμένη*
 58. *χτύπησε πάνω στο φως σαν τη σαΐτα πάνω στο σκοτάδι:*
 59. *“Ασίνην τε Ασίνην τε ...”. Να ’ταν αυτή ο βασιλιάς της*
Ασίνης
 60. *που τον γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σε τούτη την ακρό-*
πολη
 61. *γγίζοντας κάποτε με τα δάχτυλά μας την αφή του πάνω στις πέτρες.»*

Ασίνη, καλοκαίρι '38 – Αθήνα, Γεν. '40

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Πεζός λόγος, που δεν μοιάζει και δεν έχει βασικά στοιχεία ποιήματος.

Ο ποιητής φαίνεται σαν να καταχωρεί στίχους – γραμμές, χωρίς καμιά άλλη πρόθεση, παρά να υπογραμμίζει το δέος και τον πόνο που του προξενεί η περιήγηση σε τόπους όπου, όπως μαρτυράει η Ιστορία, κάποτε έλαμψαν. Υπάρχει μακρολογία, που αδυνατίζει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε.

Είναι αλήθεια ότι τα «μαλάματα», που βάνανε στη γλώσσα αυτοί που επέκρινε ο ποιητής, τα έβαζαν, για να την κάνουν δική τους και ξένη στους άλλους.

Αλλά, μήπως δεν είναι εξίσου κακό να εκφράζεται κανείς με σκοπιμότητα και όχι για ένα σκοπό;

Είναι τίποτα πιο ηθικό και τίμιο από το να έχει ο στοχασμός ένα κώδικα αναγνωρίσεως; Και το ποίημα ένα κώδικα τεχνικής;

Ας μην πούμε τίποτε άλλο.

Νοηματική ανάλυση

Ο Σεφέρης μιλάει για την Ασίνη, το αρχαίο λιμάνι κοντά στο Τολό Αργολίδας. Το ποίημα είναι μια ελεγεία για την ασημαντότητα και ματαιότητα της δόξας. Ένας υπαρξιακός στοχασμός, που αναρωτιέται τι πράγματι υπάρ-

χει ή δεν υπάρχει. Ο βασιλιάς της Ασίνης, που κυβερνούσε παντοδύναμος, είναι άδηλος, υπάρχει μια μικρή μόνο αναφορά στην «Ιλιάδα».

«Ερμιόνην Ασίνη τε, βαθύν κατά κόλπον εχούσας»

«η Ερμιόνη κι η Ασίνη απ' το βαθύ λιμάνι τους»

(Ομήρου «Ιλιάδα», Β' ραψωδία, στίχος 560)

Τίποτα δεν μένει από το πέρασμα των ανθρώπων στον κόσμο; Υπονοεί ο Σεφέρης ή μας προειδοποιεί: «Αφήστε κάτι πίσω σας για να μείνει»!

Τα ποιήματα με υπερρεαλισμό έχουν κρυφό και δυσνόητο περιεχόμενο. Για να διευκολυνθούμε, σαν αναγνώστες, πρέπει να κάνουμε μερικές «ερωτήσεις» και να απαντήσουμε, όχι όπως το καταλαβαίνουμε, αλλά όπως εικάζουμε ότι θα το καταλάβαινε ένας πιο διεισδυτικός και τολμηρός αναγνώστης (αυτό λέγεται «ανακατεύθυνση της σκέψης»).

Οι παρακάτω ερωτήσεις είναι πολύ χρήσιμες και καλός οδηγός για τις αναλύσεις όλων των ποιημάτων γενικά, αλλά στον Συμβολισμό βοηθούν περισσότερο.

Ερωτήσεις που διευκολύνουν

- Ποιος είναι ο χώρος που αναφέρεται η αφήγηση;
- Σε ποια ελληνική ιστορική περίοδο αναφέρεται;
- Ποιες εικόνες του τοπίου καταγράφονται σ' αυτό;
- Ποια ψυχική διάθεση φαίνεται να έχει ο ποιητής;
- Ποια στοιχεία ή σύμβολα υπάρχουν και τι σημαίνουν για τον άνθρωπο;
- Ποιες αναφορές στο ποίημα έχουν υψηλή εννοιολογική φόρτιση;
- Υπάρχει αφηρημένη σκέψη;
- Ποια η δομή του κειμένου;
 - Διερεύνηση;
 - Αφηγηματικές τεχνικές;
 - Σε τι γλώσσα έχει γραφεί;
 - Σε τι πρόσωπο είναι τα ρήματα;
 - Ποια ουσιαστικά χρησιμοποιεί;
 - Πώς λειτουργούν τα επίθετα;
 - Γιατί το έγραψε τούτο το ποίημα;

Δεν πρέπει να διστάζει ο αναγνώστης να δίνει απαντήσεις. Δεν υπάρχουν αυθεντικές απαντήσεις, αλλά λογικές εικασίες. Εδώ, ισχύει η αρχή

της θεωρητικής απροσδιοριστίας, δεν λέμε για την αρχή της απροσδιοριστίας των θετικιστών, που έχει νόμους και κανόνες. Εδώ, μπορούμε να μαστιγώσουμε τον φόβο και τον δισταγμό μας αλύπητα, όπως ο Αριστοφάνης τον προκλητικό Παφλαγόνα. Εδώ, σαν τον Οβίδιο γράφουμε για τις μεταμορφώσεις των συμβόλων. Τα βάζουμε, τα βαφτίζουμε, τα παντρεύουμε με ό,τι θέλουμε. Τα σύμβολα συμφωνούν με όλα, γι' αυτό φτιάχτηκαν τα σύμβολα, για να είναι ό,τι τους λέμε.

Θα παραθέσουμε ένα παράδειγμα με ερμηνείες των συμβόλων του ποιήματος, για να διαπιστώσετε πόσο υποκειμενικές είναι οι αναλύσεις και τι βαθμό αβεβαιότητας ή απροσδιοριστίας έχουν.

Η ερμηνεία δεν διεκδικεί την αυθεντική αλήθεια –τούτο μόνο ο ποιητής το ξέρει– οι κριτικοί λένε τι «ήρμοζε», «τι προ πάντων ήρμοζε» να συμβολίζουν τα σύμβολα.

Λέει μια έγκυρη κριτική, σχετικά με το πρόσωπο των ρημάτων, που χρησιμοποιεί ο Σεφέρης:

«Το α' πληθυντικό πρόσωπο ήταν μία από τις καινοτομίες που έφερε στην ποίηση ο Γ. Σεφέρης. Το ... “εγώ”, κυρίαρχο στην ποίηση της εποχής, δεν ακουγόταν στη συλλογή των ποιημάτων του Σεφέρη, αλλά, βασικά και επίμονα, σαν εξαγγελτικό μοτίβο, το “εμείς”»

Παραθέτουμε στη συνέχεια, αγαπητέ αναγνώστη, απόσπασμα από το ποίημα του Σεφέρη, «Πάνω σ' έναν ξένο στίχο» (στίχοι 9-11), σε πρώτο ενικό πρόσωπο, για να διαπιστώσουμε ότι τα πράγματα δεν είναι έτσι ακριβώς όπως τα λένε οι κριτικοί.

*«Παρακαλώ το θεό να με συντρέξει να πω σε μια στιγμή
μεγάλης ευδαιμονίας, ποια είναι αυτή η αγάπη
κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος από την ζενιτιά, κι ακούω».*

Αυτό δεν αποτελεί αντίφαση του κριτικού με την πραγματικότητα. Ο κριτικός και κάθε αναγνώστης είναι λογοτέχνης και παράγει λογοτεχνία και δεν δεσμεύει τον στοχασμό του. Ο αναγνώστης γίνεται ποιητής ο ίδιος και κρίνεται βέβαια κι αυτός. Η λογοτεχνία είναι λόγος και ο λόγος δεν είναι πραγματολογικό υλικό, αλλά μια θεωρητική αβεβαιότητα και απροσδιοριστία, που θέλει να βγει έξω από τις εξισώσεις των θετικιστών, που αυτοί (οι θετικιστές) έχουν φρονιμένει τον λόγο να λέει και να εννοεί ότι «πλην επί πλην ίσον συν». Εδώ, το κύρος του λόγου δεν ποιείται από το κύρος του λογοτέχνη, αλλά ο λογοτέχνης ποιείται από το κύρος του λόγου του. Ο λό-

γος πρέπει να ποιεί τον λογοτέχνη και σε αυτό υποκλινόμαστε.

Ο αναγνώστης κριτικός δεν είναι μεταφραστής του ποιητή, είναι δημιουργός μετάφρασης του ποιήματος και αυτό έχει άλλη διάσταση και άλλη ευθύνη.

Τα ποιήματα πρέπει να τα ξαναγράφουν οι κριτικοί, γι' αυτό πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί.

Σύμβολα στο ποίημα

Επισημαίνουμε τις αντιθέσεις: παρόν – παρελθόν, φως – ίσκιος, ύπαρξη – ανυπαρξία.

Ερώτημα:

Έχει αισιοδοξία ή απαισιοδοξία, κατά τη γνώμη σας, το ποίημα;

Απαντάμε:

Γενικά δεν υπάρχουν μονόσημες, αλλά δίσημες απαντήσεις στα ποιήματα υψηλών στοχασμών. Στο ποίημα φαίνεται διάχυτη μια μελαγχολία μέσα από τους συμβολισμούς του κενού, του ίσκιου, της φθοράς αλλά, όμως, ο ήλιος που ανεβαίνει «ασπιδοφόρος» πλημμυρίζοντας τον κόσμο με ελπίδες και υποσχέσεις για μια ζωή, που ανατείνει προς τον ανατέλλο-ντα ήλιο, ανατρέπει τη μελαγχολία.

Στο ερώτημα: “υπάρχουν άραγε...; (βλέπε: στίχοι 40-54)

Απαντάμε με ερώτηση: Μετά το τέλος νιώθουν μέσα τους τίποτα οι ... τελειωμένοι ή τους κουβαλάμε μέσα μας μαζί με μας, ενώ αυτοί είναι ένα κενό, όπως σε κενό βρίσκονται οι απαντήσεις, που αναζητάμε και «Ο ποιητής ένα κενό»; Καμιά απάντηση δεν θα βρούμε στα μεγάλα «τι».

Και τα αγάλματα, και οι πέτρες, και η ποίηση με εκείνο το «*Ασίνην τε*», ένα κενό; Η νοσταλγία, ο πόνος της νοσταλγίας, για το τίποτα;

Ένα μονόπρακτο είναι η ζωή; Εγώ μόνο υπάρχω; Όλα ζουν όσο ζω εγώ; Σε κενό το «λοιπόν»...

Μια πολλαπλή ανάλυση αποσπάσματος

Θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τους παρακάτω έξι τελευταίους στίχους του ποιήματος, μέσα από τρεις διαφορετικές οπτικές γωνίες:

σαν ρομαντικοί

σαν συμβολιστές

σαν σουρεαλιστές.

Θα χρησιμοποιήσουμε 200 λέξεις για κάθε είδος ανάλυσης, για να έχουμε τρία ισοδύναμα δείγματα.

Τι εννοεί εδώ ο ποιητής στο παρακάτω απόσπασμα;

*«Ασπιδοφόρος ο ήλιος ανέβαινε πολεμώντας»
«κι από το βάθος της σπηλιάς μια νυχτερίδα τρομαγμένη
χτύπησε πάνω στο φως σαν τη σαΐτα πάνω στο σκουτάρι:
“Ασίνην τε Ασίνην τε ...”. Να ’ταν αυτή ο βασιλιάς της Ασίνης»
«που τον γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σε τούτη την ακρόπολη
γγίζοντας κάποτε με τα δάχτυλά μας την αφή του πάνω στις πέτρες.»*

1ο: Ένας αναγνώστης με ρομαντικό στοχασμό θα έκανε απλές απεικονίσεις και συμβολισμούς του ήλιου, της νυχτερίδας, κ.λ.π. με παρομοιώσεις και ωραίες εικόνες: (200 λέξεις). Ας τις ακούσουμε.

Σαν αρχαίος σπλίτης ο ήλιος με τον ολόφωτο καλοκαιριάτικο δίσκο του, σαν ασπίδα, ανηφόριζε προς το μεσημέρι πολεμώντας να γεμίσει τη γη με το λιοπύρι του που άρχισε να μας κούραζει.

Ώρα να αφήσουμε το περιδιάβασμα τούτου του κάστρου.

Μια νυχτερίδα πετάγεται από την ησυχία του σκοταδιού που ζει και σαν τη σαΐτα χτυπά και εξοστρακίζεται στο φωτεινό σκουτάρι του ήλιου πολεμιστή και ξαναγυρίζει στο σκοτάδι της.

Μήπως η νυχτερίδα, το πουλί της νύχτας, μοιάζει ακριβώς με τις ελπίδες μας που ψάχνουμε πολύ προσεκτικά, με τις ανασκαφές μας, να βρούμε τούτης της αρχαίας ένδοξης ακρόπολης το βασιλιά της, μέσα από δύο μονάχα λέξεις, μέσα από μια πέτρα, μέσα από μερικά χαλάσματα. Να βρούμε τα ίχνη, τα σημάδια, ότι υπήρξε εδώ σε τούτο το μέρος μια πόλη που την αναφέρει ο ποιητής με το όνομά της «Ασίνη», όχι πρώτη πρώτη, αλλά δεύτερη, πίσω από μια άλλη πόλη «Ασίνη τε» λέει ο Όμηρος,;

Να βρούμε το βασιλιά της Ασίνης που και αυτού μόνο ίχνη βλέπουμε και ακουμπάμε και ψηλαφούμε στις πέτρες της ακρόπολης που ψάχνουμε. Λες να ζούσε εδώ εκείνος ο βασιλιάς, όπως ζει τώρα εδώ η νυχτερίδα, αναρωτιόμαστε χωρίς απάντηση και ξαναγυρίζουμε στην αρχική μας άγνοια, στο σκοτάδι.

Η Ασίνη, η Ασίνη είναι μόνο χαλάσματα.

2ο: Ένας αναγνώστης με συμβολικό στοχασμό θα έκανε απεικονίσεις των συμβόλων του ήλιου, της νυχτερίδας, κ.λ.π. με παρομοιώσεις και ω-

ραίες εικόνες: (200 λέξεις) Ας τις ακούσουμε.

Ο ήλιος όλο φως ανεβαίνει σαν μια λαμπερή ασπίδα που συμβολίζει τη γνώση που έχει και θα μας μεταδώσει για να βρούμε τη μεγάλη αλήθεια που ψάχνουμε. Το φως της γνώσης ανεβάζει τον άνθρωπο ψηλά και τον κάνει να καταλαβαίνει, να εννοεί την αληθινό πόνο των συμβόλων και των ανθρώπων.

Με το ξαφνικό πέταγμα μιας νυχτερίδας οι στοχασμοί του ποιητή σπρωχτήκαν στα άκρα των υπαρξιακών αναζητήσεών του. Λες; αναρωτήθηκε. Λες να είναι αλήθεια, ότι οι ψυχές μας δεν φεύγουν, αλλά μετακομίζουν; Λες να ανασαίνει η θάλασσα, να αισθάνονται οι πέτρες την αφή μας; Λες να γεννάν γοητεία οι πέτρες για να τις χαϊδεύουμε; Λες να μην πεθαίνει τίποτα; Λες να μη γινόμαστε στάχτη;

Λες να είναι ψέματα ότι φεύγουμε για πάντα; Λες να γυρίζουμε ξανά εδώ; Λες να υπάρχουμε και μετά, μέσα σε ένα δένδρο, μέσα σε ένα πλάσμα που ανασαίνει; Μέσα σε ένα πουλί που πετά; Λες να ήταν τούτη η νυχτερίδα ο πραγματικός βασιλιάς της Ασίνης που τον ψάχνουμε σε τούτα τα χαλάσματα με σιγουριά, με βεβαιότητα; Λες να ριγούν, όπως ριγούμε, τούτα τα χαλάσματα; Ποιος φέρνει τη συγκίνηση, καθώς χαϊδεύαμε τις πέτρες; Λες να ήταν τούτο το θρόισμα, ο πραγματικός βασιλιάς; Λες να ζει η Ασίνη ακόμα; Ακόμα η «*Ασίνη τε*»;

3ο: Ένας αναγνώστης με υπερρεαλιστικό στοχασμό θα έκανε εξωπραγματικές απεικονίσεις του ήλιου, της νυχτερίδας, κ.λπ. με παρομοιώσεις και ωραίες εικόνες: (200 λέξεις) Ας τις ακούσουμε.

Πολεμάει ο «*Ασπιδοφόρος ήλιος*». Μόνο αυτό βλέπουμε, την ασπίδα του. Μια ασπίδα που τον κρύβει. Τον ίδιο τον ήλιο δεν τον βλέπουμε, μόνο ακούμε που πολεμάει, άρα κρατά δόρυ, κρατά σπαθί. Δεν πολεμάς μόνο με ασπίδα ... με ασπίδα αμύνεσαι και τούτος κάνει πόλεμο, αλλά με ποιους; Εμάς πολεμάει, σαν αόρατος θεός, να μας δείξει με το δόρυ, να μας χαράξει με το σπαθί του, να μας κάνει να δούμε το φως, να καταλάβουμε την αλήθεια που ψάχνουμε. Να μας πει ότι εμείς είμαστε ο βασιλιάς της Ασίνης, εμείς που ψηλαφούμε τις πέτρες και που μας θαμπώνει η άγνοια του «αεί ρει».

Μια σκυταλοδρομία από βασιλιάδες είμαστε συγκρατερή, χιλιάδες χρόνια. Η νυχτερίδα ήταν πάντα εκεί, όπως όλα είναι εκεί μέσα στο μυαλό μας, οι πέτρες, τα ονόματα και η συγκίνησή μας

Ένα κύτταρο είμαστε κι εμείς του βασιλιά, λίγοι σκυταλοδρόμοι, που

μας έσπρωξε ο θεϊκός ήλιος να έρθουμε να δούμε τις ρίζες μας στην Ασί-
νη, που μας σπρώχνει τώρα να ψάξουμε τον Όμηρο και να βρούμε το
«λίμα» με το «Ασίνην τε» κολλημένο στον 560ό στίχο της Β ραψωδίας,
της «Ιλιάδας» και να λιγωθούμε από την αγάπη του καθώς μας κοιτά.

Ο αόρατος ήλιος είναι η αλήθεια, αυτός ξέρει τον πραγματικό βασιλιά
της Ασίνης που τον ψάχνουμε και μας ψάχνει.

«Ένας γέροντας στην ακροποταμιά» (1942)

Στον Νάνη Παναγιωτόπουλο

- «1. *Κι όμως πρέπει να λογαριάσουμε πώς προχωρούμε.*
2. *Να αισθάνεσαι δε φτάνει μήτε να σκέπτεσαι μήτε να
κινείσαι*
3. *μήτε να κινδυνεύει το σώμα σου στην παλιά πολεμίστρα,*
4. *όταν το λάδι ζεματιστό και το λιωμένο μολύβι αυλακώ-
νουνε τα τειχιά.*
5. *Κι όμως πρέπει να λογαριάσουμε κατά που προχωρούμε,*
6. *όχι καθώς ο πόνος μας το θέλει και τα πεινασμένα παι-
διά μας*
7. *και το χάσμα της πρόσκλησης των συντρόφων από τον
αντίπερα γιαλό·*
8. *μήτε καθώς το ψιθυρίζει το μελανιασμένο φως στο πρό-
χειρο νοσοκομείο,*
9. *το φαρμακευτικό λαμπύρισμα στο προσκέφαλο του παλι-*
10. *καριού που χειρουργήθηκε το μεσημέρι·*
11. *αλλά με κάποιον άλλο τρόπο, μπορεί να θέλω να πο*
12. *καθώς*
το μακρύ ποτάμι που βγαίνει από τις μεγάλες λίμνες τις
13. *κλειστές βαθιά στην Αφρική*
14. *και ήτανε κάποτε θεός κι έπειτα γένηκε δρόμος και δω-
ρητής και δικαστής και δέλτα*
15. *που δεν είναι ποτέ του το ίδιο, κατά που δίδασκαν οι πα-*
16. *λαιοί γραμματισμένοι,*

17. κι ωστόσο μένει πάντα το ίδιο σώμα, το ίδιο στρώμα, και
 18. το ίδιο Σημείο,
 ο ίδιος προσανατολισμός.
19. Δε θέλω τίποτε άλλο παρά να μιλήσω απλά, να μου δοθεί
 ετούτη η χάρη
 20. Γιατί και το τραγούδι το φορτώσαμε με τόσες μουσικές
 21. που σιγά-σιγά βουλιάζει
 22. και την τέχνη μας τη στολίσουμε τόσο πολύ που φαγώθηκε
 23. από τα μαλάματα το πρόσωπό της
 24. κι είναι καιρός να πούμε τα λιγοστά μας λόγια γιατί η
 25. ψυχή μας αύριο κάνει πανιά.
26. Αν είναι ανθρώπινος ο πόνος δεν είμαστε άνθρωποι μόνο
 για να πονούμε
 27. γι' αυτό συλλογίζομαι τόσο πολύ, τούτες τις μέρες, το με-
 γάλο ποτάμι
 28. αυτό το νόημα που προχωρεί ανάμεσα σε βότανα και σε
 χόρτα
 29. και ζωντανά που βόσκουν και ξεδιψούν κι ανθρώπους που
 30. σπέρνουν και που θερίζουν
 31. και σε μεγάλους τάφους ακόμη και μικρές κατοικίες των
 νεκρών.
32. Αυτό το ρέμα που τραβάει το δρόμο του και που δεν είναι
 33. τόσο διαφορετικό από το αίμα των ανθρώπων
 34. κι από τα μάτια των ανθρώπων όταν κοιτάζουν ίσια-πέρα
 35. χωρίς το φόβο μες στην καρδιά τους,
 χωρίς την καθημερινή τρεμούλα για τα μικροπράματα ή
 36. έστω και για τα μεγάλα?
 37. όταν κοιτάζουν ίσια-πέρα καθώς ο στρατοκόπος που συν-
 38. ήθισε ν' αναμετρά το δρόμο του με τ' άστρα,
 39. όχι όπως εμείς, την άλλη μέρα, κοιτάζοντας το κλειστό
 περιβόλι στο κοιμισμένο αράπικο σπίτι,
 40. πίσω από τα καφασωτά, το δροσερό περιβολάκι ν' αλλά-
 41. ζει σχήμα, να μεγαλώνει και να μικραίνει
 42. αλλάζοντας καθώς κοιτάζαμε, κι εμείς, το σχήμα του πό-

43. *θου μας και της καρδιάς μας,*
44. *στη στάλα του μεσημεριού, εμείς το υπομονετικό ζυμάρι*
45. *ενός κόσμου που μας διώχνει και που μας πλάθει,*
46. *πιασμένοι στα πλουμισμένα δίχτυα μιας ζωής που ήτανε*
47. *σωστή κι έγινε σκόνη και βούλιαξε μέσα στην άμμο*
48. *αφήνοντας πίσω της μονάχα εκείνο το απροσδιόριστο*
49. *λίκνισμα που μας ζάλισε*
50. *μιας αψηλής φοινικιάς.»*

Κάιρο, 20 Ιουνίου '42

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Μια από τις μεγάλες εμπνεύσεις του Σεφέρη.

Νοηματική ανάλυση

Ο ατομικός δρόμος του καθενός με κατεύθυνση, με προορισμό. Δεν αρκεί κανείς να στοχάζεται, να δρα, να προχωρά, πρέπει να ξέρει προς τα πού προχωρά.

Ας δούμε τι λέει

Κι όμως πρέπει να λογαριάσουμε πώς προχωρούμε.

Δεν φτάνει να αισθάνεσαι, να σκέπτεσαι, να κινείσαι, να κινδυνεύεις, αλλά να λογαριάσεις και για ποιο σκοπό το κάνεις. (Το ένδοξό μας '21 είχε όλα τα παραπάνω, αλλά τελικά αντικατέστησε τον Ζαΐμη με τον Μπραΐμη... Δεν συμφωνείς, αγαπητέ αναγνώστη;) (στίχοι 1-4)

Κι όμως πρέπει να λογαριάσουμε κατά πού προχωρούμε.

Να μην προχωράμε κατά κει που μας πάει η προσφυγιά ή η ξενιτιά ή οι αντιτιθέμενες πολιτικές εμμονές μας ή η βία της αντεκδίκησης ή η προστασία των προστατών μας (πρόσεχε, καλέ μου αναγνώστη, το άλμπουμ πολύ, για να διακρίνεις τις φωτογραφίες μας ... είναι ασπρόμαυρες όλες, άλλες έχουν πάρει φως, και άλλες είναι τόσο μαυρισμένες, που δεν ξεχωρίζεις σχεδόν τίποτα, με την ... πρώτη ματιά, ήταν ασπρόμαυρο το φιλμ). (στίχοι 5-10)

Αλλά με κάποιον άλλο τρόπο, θέλω να πω.

Πρέπει να προχωράμε συνεχώς, όπως το μεγάλο ποτάμι, ο Νείλος, που από θεός γίνηκε δρόμος, δωρητής, δικαστής, δέλτα· [(παίζει με το γράμμα «δ» ο ποιητής (ήταν θεός, πλωτός δρόμος, λιπαντής χωραφιών με τις πλημμύρες, μοιραστής χωραφιών, μετά τις πλημμύρες και δημιουργός του δέλτα του)] (στίχοι 11-18).

Ο Νείλος, λοιπόν, ενώ χιλιάδες χρόνια τώρα, όλο προχωρά και τα αλλάζει όλα γύρω του, είναι πάντα το ίδιο. Το ίδιο πάντα αναλλοίωτο, αλλά ο Ηράκλειτος ο παλιός γραμματιζούμενος, λέει ότι «τα πάντα ρει». Αλλά, επειδή άλλο πράγμα το «ένα και ένα κάνουν δύο» στα μαθηματικά και άλλο όταν το λέμε στις συμφωνίες μας, έτσι και η έννοια του «τα πάντα ρει» έχει σχετικότητα. Ας τη δούμε:

*«Τα πάντα ρει πάνω στη Γη
Και στη ζωή
Το ρει τα πάντα αλλάζει
Το ρει γκρεμίζει και χαλά
Ρέει κυλά
Και πάλι τάξη βάζει.»*

Εμείς θέλουμε το νόημα του Νείλου, όχι τον Νείλο (στίχοι 19-25).

Θέλω να μιλήσω ελεύθερα, αλλά τώρα.

Δεν έχουμε περιθώρια. Αλλοτριωθήκαμε, δεν γνωριζόμαστε, ξεστρατίσαμε και από τα τραγούδια και από την τέχνη μας (στίχος 26).

Δεν είμαστε μόνο να αγωνιζόμαστε, αλλά να παίρνουμε και χαρές από τους αγώνες μας (στίχοι 27-38).

Ο άνθρωπος δεν διαφέρει από το ήρεμο ποτάμι, που προχωράει ειρηνικά και τα αλλάζει όλα και το ίδιο αλλάζει, αλλά το νόημά του, η ουσία του μένει πάντα ίδια. Έτσι είναι και ο άνθρωπος, όταν δεν ζει με τον φόβο, με την ενοχή, με την καθημερινή τρεμούλα. Όταν κοιτάζει ίσια πέρα και ονειρεύεται (στίχοι 39-43).

Πρέπει να προχωράμε χωρίς τα στενά όρια των καφασωτών σπιτιών της Ανατολής, με τους στενούς ορίζοντες – αυλές.

Χωρίς τις συναισθηματικές εφήμερες παρορμήσεις των πόθων μας, που όταν μας πιάνει ο οίστρος ζωγραφίζουμε δυο στεριές σε πέντε θάλασσες και μετά τα θαλασώνουμε καταμεσήμερο (στα καλά καθούμενα).

Το επιμύθιο

Έχουμε υποχρέωση να προχωρήσουμε εμείς, που κουβαλάμε την Ιστορία του κόσμου, που σαν ζυμάρι μάς διώχνει γιατί, προφανώς, απλώνουμε πολύ, αλλά και μας πλάθει, αφού είμαστε κυριευμένοι από κείνη τη γοητεία της φυλής μας, που ήταν το κόσμημά μας και έγινε στάχτη με θαμπές αναμνήσεις.

Μας πλάθει αφήνοντας πίσω μας ένα χρέος ή ένα καθήκον που μας δείχνει πώς θα βρούμε τις ξεχασμένες αποθήκες με τα σκονισμένα «*αιέν αριστεύειν*», «*γνώθι σ' αυτόν*» και «*παν μέτρον άριστον*».

Αλλά, προπάντων, μας πλάθει για να μας δείξει κατά πού είναι η Πινύκα, για να παρακολουθήσουμε με κατάνυξη τη «*θεία λειτουργία*» της και να της ζητήσουμε συγχώρεση (στίχοι 44-50).

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

Υπερρεαλισμός (Σουρεαλισμός)

Ανδρέας Εμπειρικός

«Το υψίπεδον της διευλεύσεως»

(από τη συλλογή *«Το σώμα της πρωίας»*) 245

Μελισσάνθη (Ηβη Κούγια-Σκανδαλάκη)

«Μεταμέλεια»

(από τη συλλογή *«Προφητείες»*) 249

Νίκος Εγγονόπουλος

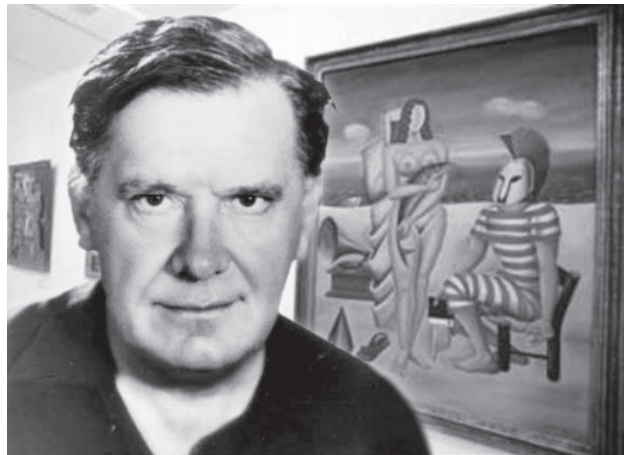
«Μπολιβάρ, ένα ελληνικό ποίημα»..... 252

Ανδρέας Εμπειρικός

Μελισσάνθη (Ηβη Κούγια-Σκανδαλάκη)

Νίκος Εγγονόπουλος

Ανδρέας Εμπειρικός

Από το σύνολο του έργου του ξεχωρίζει η πρώτη ποιητική συλλογή του, με τίτλο «Υψικάμινος», ενώ από τα πεζά έργα το τολμηρό ερωτογράφημα «Ο Μέγας Ανατολικός», που προκάλεσε αντιδράσεις για την ελευθεροστομία και το ερωτικό περιεχόμενό του.

Αν θέλει κανείς να επικρίνει τον Εμπειρικό για την ελευθεροστομία του, ως μη αναγκαίο εκφραστικό μέσο, προκειμένου να περιγράψει ερωτικές πράξεις, θα μπορούσε να του υποδείξει τον Πλάτωνα, τον συγγραφέα του «Φαίδρου» και να αντιδιαστείλει τον τρόπο γραφής του Πλάτωνα με του Εμπειρικού. Μα, θα πει κάποιος, σαν εκφραστικό εργαλείο δεν την χρησιμοποιούσαν και οι κλασικοί την ελευθεροστομία; Αυτό είναι ένα επιχείρημα! Πρέπει όμως να δούμε και το πλαίσιο, που την χρησιμοποιούσαν και το πλαίσιο ήταν η κωμωδία και αυτό είναι ένα άλλο επιχείρημα!

[«Όλα στη γη θέλουν αγάπη»] «Υψίπεδο της διελεύσεως» (1936)

Στον Rene Laforgue

1. Πουλιά στον αέρα
2. Και τρωκτικά στις τσέπες του καιρού
3. Κάθε καρδιά χτυπά στα στήθη
4. Καθώς σφυρί που τραγουδά
5. Περιτροφές αιλούρων και ερωτευμένων γυναικών
6. Στην χλόη και στις όχθες
7. Των ποταμών με τα σταχτιά βαπόρια
8. **Όλα στη γη θέλουν αγάπη και στοργή**
9. Τα πάντα μοιάζουν στη βαθύτερη πηγή τους
10. Τα κότταρά μας τα επισκέπτονται οι μέλισσες
11. Τα ονείρατά μας κατοικούν μες στις ψυχές μας

12. Και λούονται μες στα ποτάμια
13. Με πληθυσμούς και με αγέλες.
14. **Όλα στη γη θέλουν αγάπη και στοργή**
15. Είμαστε κλώνοι με πεφτάστερα μπλεγμένα μες στα φύλλα
16. Της λεωφόρου που μας έρχεται και κατευθύνει
17. Τα γάρφαρα συμπλέγματα των πανηγύρεων
18. Σε κάθε στροφή του δρόμου μες στο δάσος
19. Με τα πολύχρωμα πουλιά και τα μαμούνια.
20. Που φτερουγίζουν μες στα γέλια των παιδιών
21. Με τα τζιτζίκια που αγάλλονται στη ζέστη
22. Και προκαλούνε στύσεις στους πατέρες
23. Και προκαλούνε στύσεις στους υιούς
24. Μπροστά στις εξαδέλφες και στις φίλες
25. Μέσα στα σμήνη των παλμών των οδοιπόρων
26. Πόθοι αγοριών και πόθοι κορασίδων
27. Πόθοι ανδρών και πόθοι γυναικών
28. Τρούλλοι ψηλοί και ουρανομήκεις καπνοδόχοι
29. Ζητωκραυγάζουν την ανάγκη των ερώτων
30. Μέσα στις πόλεις και τους κάμπους
31. Μέσα στα δάση και τα όρη
32. Μέσα στους βάτους και τις πέτρες
33. Πίδακες της ανέμποδης αναπηδήσεως
34. Και πύραυλοι που δεν μαραίνει ο χρόνος την αλκή τους
35. Ζητωκραυγές και ακατανόητα τραγούδια
36. Κραυγάζουν την ανάγκη των ερώτων
37. Με τα κουτιά τους ανοιγμένα
38. Με τα κόκκινα χείλη τους βρεγμένα
39. Με τα γαλάζια βλέφαρα ανοιχτά
40. Προς τα πελάγη και τον γαλαζία
41. Του στήθους και του σπέρματος που αναβλύζει.»

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Αυτόματη γραφή, μη ελεγχόμενη, υποτίθεται από το συνειδητό «είναι».

Νοηματική ανάλυση

Η προθετικότητα του ποιητή εδώ είναι αόρατη, άδηλη, ως μη υπάρχουσα.

Ωστόσο, θα μπορούσαμε, για να οικονομήσουμε ένα έρεισμα και να οικοδομήσουμε μια ανάλυση, να εντοπίσουμε ορισμένες εκφράσεις ή νοηματικά σύνολα ή λεκτικά σύνολα, που θα μπορούσαν να πουν κάτι.

Αν θεωρήσουμε και έτσι φαίνεται να είναι, ότι όλο το ποίημα συγκλίνει στο στίχο, που έχει δυνατό εννοιολογικό περιεχόμενο –και κατανοητό– «Όλα στη γη θέλουν αγάπη και στοργή», τότε όλο το ποίημα προσπαθεί να υποστηρίξει τον στίχο αυτόν και να τον επεκτείνει. Με βάση αυτά θα προσπαθήσουμε να δώσουμε και τον προσανατολισμό και την ερμηνεία μας στους άλλους στίχους του ποιήματος.

Ας δούμε ορισμένες εκφράσεις και λέξεις:

Τι είναι το «Υμίπεδον της διελεύσεως».

Υποθέτουμε ότι θα είναι το απώτερο σε ύψος μετρημένο επίπεδο της διαδρομής από την οποία διέρχονται τα κυριότερα στοιχεία που συνιστούν τη ζωή:

1. Η ελευθερία, όπως τη βιώνουν τα πουλιά, οι χρονοβόρες κακές συνήθειες –τρωκτικά– να μπουν στην άκρη-τσέπες.

Τα αισθήματα να είναι αρμονικά προς τον εργάτη δημιουργό –«σφουρί»– σαν τραγούδια, αγκαλιάσματα –«περιστροφές»– λυγρών (αιλούρων) και «ερωτευμένων γυναικών» σε ειδυλλιακές ακροποταμιές (στίχοι 1-7).

2. Όλα στη Γη απαιτούν αγάπη και ταυτόχρονα στοργή, όλα μοιάζουν, όλα κινούνται, όλα αισθάνονται, εμείς.

Όλα μοιάζουν, λέει ο ποιητής, τα ζωντανά κύτταρα, τα όνειρα, οι μέλισσες, όλα ίδια σαν μια πολυπληθή αγέλη (στίχοι 8-13).

3. Εδώ, αγαπητέ αναγνώστη, έχουμε μια ... ιδεοθύελλα, ας προσπαθήσουμε. Είμαστε κλώνοι με φαντασία –πεφτάστερη– που βαδίζουμε (λεωφόροι) στη χαρά, στην εξοχή, στη φύση, σαν τα «γέλια των παιδιών».

Είμαστε ένα αιεφόρο ποτάμι, ένα σύνολο από ανθρώπους, ζώα και πράγματα, αλληλένδετα και αζεχώριστα στη ζωή μας. Όλα είναι η ίδια η ζωή μας και όλα μας ζωογονούν και μας αδελφώνουν, σαν ερωτικές έλξεις που δεν έχουν ενοχές, γιατί είναι γνήσιες σχέσεις αγάπης. Είναι οι πόθοι ανδρών και γυναικών, που γεννιούνται όταν απλωθεί η αγάπη σε όλους και η στοργή που όλα στη Γη τη θέλουν (στίχοι 14-25).

4. Στη συνέχεια υμνεί, προφανώς, τον έρωτα και του αραδιάζει τα αναγκαία σταλίκια ... σύνεργά του (για να θυμηθούμε τον Παλαμά). Αγόρια, κορίτσια, γυναίκες—«τρούλλοι ψηλοί»— «ουρανομήκεις καπνοδόχοι», πόλεις, δάση. Βέβαια, λέει, και βάτους και όρη και πέτρες μιας ανεμπόδιστης «αναπηδήσεως». «Πύραυλοι» με ολκή, ακατανόητες φωνές και τραγούδια.

Ένα πολεμοσυντάραχο με τον έρωτα να ... αναπηδάει (στίχοι 26-35).

5. «Όλα κραυγάζουν», λέει, «την ανάγκη των ερώτων», με ανοιχτή διάθεση, υπακούοντας τη θέληση της καρδιάς και του σώματος τη δίψα.

Όλα φωνάζουν καταστολισμένα και πανέτοιμα τον έρωτα να 'ρθει από την απεραντοσύνη ή την απόκρυφη γωνιά, που τον έδωξε η φρονιμάδα μας (στίχοι 35-41).

Σημείωση

Τώρα, τι θα αναβλύσει, εξαρτάται ποιον έρωτα φώναξαν, τον πυρπολητή ή τον πυροσβέστη, γιατί άλλο αναβλύζει το φλόγιστρο και άλλο ο πυροσβεστήρας!

Επαναλαμβάνει δυο φορές μόνο τον στίχο, που αποτελεί και τον κορμό του ποιήματος «Όλα στη γη θέλουν αγάπη και στοργή»

Είπαμε ότι ο Υπερρεαλισμός είναι αυτόματη γραφή, δεν απαιτεί λογική ανάλυση, αλλά εδώ έχουμε γνωστική σύγκρουση απόλυτη, εδώ έχουμε αμηχανία, αφού:

Ο μεν θαυμάσιος στίχος «Όλα στη γη θέλουν αγάπη και στοργή» υμνεί την αγάπη που μέλπει, η δε αναφορά του στη διέλευση του έρωτα, έτσι που τον περιγράφει «στητόν» και «απανταχού» παρόντα, ακούγεται και είναι ο ύμνος του έρωτα, αλλά του έρωτα που δονεί.

Μάλλον τα ταυτίζει, γιατί, μάλλον, δεν τα είδε σε πόλεμο αντικριστά.

*«Η αγάπη μέλπει ο έρωτας δονεί
και αντικριστά μη σώσει και βρεθούνε
τον νικητή θα λυπηθείς πολύ
σαν θα κοιτάει “νεκρός” τον σκοτωμένο.
Ελλανοδίκης και κριτής εσύ
τον νικητή σαν βρεις ΜΗ στεφανώσεις
τις ιαχές των θεατών μη φοβηθείς
όλοι μιλάν από συνήθεια στην Αρένα.»*

Μελισσάνθη (Ηβη Κούγια-Σκανδαλάκη)

«Μεταμέλεια» (1931)

*«Απόψε είπα πώς μ' είχες πια κερδίσει,
που ρόδισαν οι πόθοι μου όλοι ανθοί.
“Μα πριν ή ο αλέκτωρ τρις φωνήσει”
Κύριέ μου, σε είχα πάλι απαρηνηθεί*

*Με κρυφοκαίνε ακόμα πάθη, μίση,
–δεν έχουν οι αμαρτίες μου πια σωθεί–
Της χάρης σου αν ανοίξει μόνο η βρύση
τότε κι η υδρία μου ίσως πληρωθεί*

*Το τι μαρτύρησα απ' τη νύχτα εκείνη,
που άδεια άφησα τη νυφική μας κλίνη
Κι αρνήθηκα στα μάτια να σε δω!*

*Κύτταζε, αν δεν πιστεύεις, τις πληγές μου
δος μου το χέρι σου· να, εδώ, κι εδώ.
Λοιπόν, μ' αναγνωρίζεις τώρα; πες μου;»*

Η τεχνική του ποιήματος

Αυτό το ποίημα είναι σονέτο και έχει στοιχεία από Παρνασσισμό, Ρεαλισμό, Συμβολισμό, Ρομαντισμό και Λυρισμό.

Νοηματική ανάλυση

Η «Μεταμέλεια» της Μελισσάνθης είναι ένα λυρικό σονέτο, ένα ψυχογράφημα με ευαισθησίες. Δεν έχει βαθιά νοήματα, αλλά έχει ωραίους συμβολισμούς.

Τι σημαίνει μεταμέλεια;

Μεταμέλεια σημαίνει αλλαγή θέσης, στάσης. Προϋποθέτει αναγνώριση του λάθους και διάθεση για αποκατάσταση.

Εδώ, βλέπουμε ότι η μεταμέλεια είναι στιγμιαία, ενώ το «ενδίδω» εξακολουθητικό.

Ποια είναι τα σύμβολα;

Ποιο είναι το συμβόλαιο, εδώ, που δεν τηρείται η έντιμη σχέση;

Είναι συμβόλαιο γάμου; Αν είναι συμβόλαιο γάμου, ποιος ο νυμφίος;

Ένας άντρας με τον οποίο δεσμεύτηκε με υποσχέσεις; ή μήπως είναι συμβόλαιο ηθικής, θρησκευτικής, δέσμευσης με το θεό, που πιστεύει;

Όπως και να είναι, είτε αφορά δέσμευση πολιτική με έναν κύριο είτε αφορά δέσμευση πνευματική με τον Κύριο, η δέσμευση είναι ηθική και ως τέτοια θα την προσεγγίσουμε.

Φαίνεται να είναι ένα χαλαρό συμβόλαιο, που η τήρησή του εξαρτάται από τη συναισθηματική διάθεση του ενός (βγαίνει, μπαίνει ή μπεινοβγαίνει από το συμβόλαιο όποτε μεταμελείται, και ο κύριος ή ο Κύριος απλά καλείται να ψηλαφίσει και να συγχωρήσει) δεν είναι αμοιβαία υπόσχεση τήρησης των κανόνων.

Στην πρώτη στροφή δηλώνεται το κέρδος του ενός από τη σχέση. Σε τέτοιο συμβόλαιο αξία έχουν τα αμοιβαία κέρδη, το απόλυτο ισοζύγιο. Εδώ, είναι κάλπικη η συλλογιστική της λογιστικής. «Πριν αλέκτωρ λαλήσει», εξανεμίστηκε το κέρδος, αφού το ... εμπόρευμα παραδόθηκε σε άλλο «εμποριό». Κερδίζει όποιος έχει θετικό πλεόνασμα από τα συν και τα πλην των ζυγισμάτων. Τα ζύγια πρέπει να είναι τίμια. Τα παραζύγια και τα προζύγια δεν έχουν καλές «προθέσεις», και εδώ ενδιαφέρουν οι προθέσεις πολύ, γιατί η κακή πρόθεση διαλύει, ενώ η καλή πρόθεση φέρνει συζυγία κερδών.

Ο τίτλος της μεταμέλειας δεν στηρίζεται επαρκώς με το «πριν αλέκτωρ πάλι σε είχα προδώσει».

Έχω πάθη και μίση, δηλώνει, και μόνο η δική σου χάρη μπορεί να με συγχωρήσει.

Πλήρως ακριβά τις επιλογές μου. Υπάρχουν σημάδια που το δείχνουν.

Η μεταμέλεια, ως τίτλος, μπορεί να σταθεί, μόνο όταν τη δούμε εγκλιβωτισμένη μέσα σε άλλη μεταμέλεια –δηλαδή μεταμελήθηκε και μετά μεταμελήθηκε που μεταμελήθηκε.

Τα χαμηλωμένα μάτια –σύμβολο της μεταμέλειας– δεν πείθουν, αγαπητέ αναγνώστη, με αισθήματα ... ανεμιστήρα.

Ερεθίσματα διαδικαστικής γνώσης ... Η μεταμέλεια είναι κάλπικη, δεν χρειαζόταν μπροστά στη λέξη η πρόθεση αυτή, γιατί μας παραπλανά. Το σωστό θα ήταν να μπει το «α» το στερητικό ή η πρόθεση «παρά» και κανένας δεν θα είχε αντίρρηση αν το ποίημα είχε τίτλο «Αμέλεια» ή «Παραμέλεια».

Οι προθέσεις, αγαπητέ αναγνώστη, οι προθέσεις...

Εγγονόπουλος Νίκος

«Μπολιβάρ, ένα ελληνικό ποίημα» (1944)

ΦΑΣΜΑ ΘΗΣΕΩΣ ΕΝ ΟΠΛΟΙΣ ΚΑΘΟΡΑΝ, ΠΡΟ
ΑΥΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ ΦΕΡΟΜΕΝΟΝ

Le cuer d'un home vaut tout l'or d'un païs

«Για τους μεγάλους, για τους ελεύθερους, για τους γεν-
ναίους, τους δυνατούς.
Αρμόζουν τα λόγια τα μεγάλα, τα ελεύθερα, τα γεν-
ναία, τα δυνατά.

Γι' αυτούς η απόλυτη υποταγή κάθε στοιχείου, η σιγή,
γι' αυτούς τα δάκρυα, γι' αυτούς οι φάροι,
κι' οι κλάδοι ελιάς, και τα φανάρια
Οπού χοροπηδούνε με το λίκνισμα των караβιών και
γράφουνε στους σκοτεινούς ορίζοντες των
λιμανιών,

Γι' αυτούς είναι τ' άδεια βαρέλια που σωριαστήκανε στο
πιο στενό, πάλι του λιμανιού, σοκάκι,
Γι' αυτούς οι κουλούρες τ' άσπρα σκοινιά, κι οι αλυσί-
δες, οι άγκυρες, τ' άλλα μανόμετρα,

Μέσα στην εκνευριστικιάν οσμή του πετρελαίου,
Για ν' αρματώσουνε καράβι, ν' ανοιχτούν, να φύγουνε,
Όμοιοι με τραμ που ξεκινάει, άδειο κι ολόφωτο μέσ' στη
νυχτερινή γαλήνη των μπαχτσέδων,
Μ' ένα σκοπό του ταξιδιού: π ρ ο ς τ ' ά σ τ ρ α .

Γι' αυτούς θα πω τα λόγια τα ωραία, που μου τα υπα-
γόρευσε η Έμπνευσις,
Καθώς εφώλιασε μέσα στα βάθια του μυαλού μου όλο
συγκίνηση

*Για τις μορφές, τις αστηρές και τις υπέροχες, του
Οδυσσέα Ανδρούτσου και του Σίμωνος Μπολιβάρ.*

*Όμως για τώρα θα ψάλω μοναχά τον Σίμωνα, αφήνον-
τας τον άλλο για κατάλληλο καιρό,
Αφήνοντάς τον για νάν τ' αφιερώσω, σαν έρθ' η ώρα,
ίσως το πιο ωραίο τραγούδι που έψαλα
ποτέ,*

*Ίσως τ' ωραιότερο τραγούδι που ποτές εψάλανε σ' όλο
τον κόσμο.*

*Κι' αυτά όχι για το ότι κι' οι δυο τους υπήρξαν για τις
πατρίδες, και τα έθνη, και τα σύνολα,
κι' άλλα παρόμοια, που δεν εμπνέουν,
Παρά γιατί σταθήκανε μες στους αιώνες, κι οι δυο τους,
μονάχοι πάντα, κι ελεύθεροι, μεγάλοι, γεν-
ναίοι και δυνατοί.*

*Και τώρα ν' απελπίζομαι που ίσαμε σήμερα δεν με κα-
τάλαβε, δεν θέλησε, δε μπόρεσε να κατα-
λάβη τι λέω, κανείς;
Βέβαια την ίδια τύχη να 'χουνε κι' αυτά που λέω τώρα
για τον Μπολιβάρ, που θα πω αύριο για
τον Ανδρούτσο;
Δεν είναι κι' εύκολο, άλλωστε, να γίνουν τόσο γρήγορα
αντιληπτές μορφές της σημασίας τ' Αν-
δρούτσου και του Μπολιβάρ,*

Παρόμοια σύμβολα.

*Αλλ' ας περνούμε γρήγορα: προς Θεού, όχι συγκινή-
σεις, κι' υπερβολές, κι' απελπισίες.*

*Αδιάφορο, η φωνή μου είτανε προωρισμένη μόνο για
τους αιώνες.*

*(Στο μέλλον, το κοντινό, το μακρινό, σε χρόνια, λίγα,
πολλά, ίσως από μεθαύριο, κι' αντιμεθαύριο,
Ίσαμε την ώρα που θε ν' αρχινίση η Γης να κυλάη
άδεια, κι' άχρηστη, και νεκρή, στο στερέωμα,*

Νέοι θα ζυπνάνε, με μαθηματικήν ακρίβεια, τις άγριες
 νύχτες, πάνω στην κλίνη τους,
 Να βρέχουνε με δάκρυα το προσκέφαλό τους, αναλογι-
 ζόμενοι ποιος είμουν, σκεφτόμενοι
 Πως υπήρξα κάποτε, τι λόγια είπα, τι ύμνους έψαλα.
 Και τα θεόρατα κύματα, όπου ξεσπούνε κάθε βράδυ στα
 εφτά της Ύδρας ακρογιαλία,
 Κι' οι άγριοι βράχοι, και το ψηλό βουνό που κατεβάζει
 τα δρολάπια,
 Αέναα, ακούραστα, θε να βροντοφωνούνε τ' όνομά μου).

Ας επανέλθουμε όμως στον Σίμωνα Μπολιβάρ.

Μ π ο λ ι β ά ρ! Όνομα από μέταλλο και ξύλο, είσουνα
 ένα λουλούδι μέσ' στους μπαχτσέδες της
 Νότιας Αμερικής.
 Είχες όλη την ευγένεια των λουλουδιών μέσ' στην καρ-
 διά σου, μέσ' στα μαλλιά σου, μέσα στο
 βλέμμα σου.
 Η χέρα σου είτανε μεγάλη σαν την καρδιά σου, και
 σκοπούσε το καλό και το κακό.
 Ροβόλαγες τα βουνά κι' ετρέμαν τ' άστρα, κατέβαινες
 στους κάμπους, με τα χρυσά, τις επωμίδες,
 όλα τα διακριτικά του βαθμού σου,
 Με το ντουφέκι στον ώμο αναρτημένο, με τα στήθια
 ζέσκεπα, με τις λαβωματιές γιομάτο το
 κορμί σου,
 Κι' εκαθόσουν ολόγυμνος σε πέτρα χαμηλή, στ' ακρο-
 θαλάσσι,
 Κι' έρχονταν και σ' έβαφαν με τις συνήθειες των πολε-
 μιστών Ινδιάνων,
 Μ' ασβέστη, μισόνε άσπρο, μισό γαλάζιο, για να φαντά-
 ζης σα ρημοκκλήσι σε περιγιάλι της Αττικής,
 Σαν εκκλησιά στις γειτονίες των Ταταούλων, ωσάν α-
 νάχτορο σε πόλη της Μακεδονίας ερημική.

Μπολιβάρ! Είσουνα πραγματικότητα, και είσαι, και
 τώρα, δεν είσαι όνειρο.
 Όταν οι άγριοι κυνηγοί καρφώνουνε τους άγριους αε-
 τούς, και τ' άλλα άγρια πουλιά και ζώα,
 Πάν' απ' τις ξύλινες τις πόρτες στ' άγρια δάση,
 Ξαναζήσ, και φωνάζεις, και δέρνεσαι,
 Κι' είσαι ο ίδιος εσύ το σφυρί, το καρφί κι' ο αητός.

Αν στα νησιά των κοραλλιών φυσούνε ανέμοι, κι' ανα-
 ποδογυρίζουνε τα έρημα καϊκια,
 Κι' οι παπαγάλοι οργιάζουνε με τις φωνές σαν πέφτει
 η μέρα κι' οι κήποι ειρηνεύουνε πνιγμένοι
 σ' υγρασία,
 Και στα ψηλά δεντρά κουρνιάζουν τα κοράκια,
 Σκεφτήτε, κοντά στο κύμα, του καφφενείου τα σιδερένια
 τα τραπέζια,
 Μέσ' στη μαυρίλα πώς τα τρώει τ' αγιάζι, και μακρυνά
 το φως π' ανάβει, σβύνει, ζανανάβει, και γυρ-
 νάει πέρα δώθε,
 Και ξημερώνει –τι φριχτή αγωνία– ύστερα από μια
 νύχτα δίχως ύπνο,
 Και το νερό δεν λέει τίποτε από τα μυστικά του.
 Έτσ' η ζωή.
 Κι' έρχετ' ο ήλιος, και της προκυμαίας τα σπίτια, με
 τις νησιώτικες καμάρες,
 Βαμμένα ροζ, και πράσινα, μ' άσπρα περβάζια (η Νά-
 ξο, η Χίος),
 Πώς ζουν! Πώς λάμπουνε σα διάφανες νεράιδες! Αυτός
 ο Μπολιβάρ!

Μ π ο λ ι β ά ρ ! Κράζω τ' όνομά σου ζαπλωμένος στην
 κορφή του βουνού Έρε,
 Την πιο ψηλή κορφή της νήσου Ύδρας.
 Από δω η θέα εκτείνεται μαγευτική μέχρι των νήσων

του Σαρωνικού, τη Θήβα,
 Μέχρι κει κάτω, πέρα απ' τη Μονεβασιά, το τρανό
 Μισίρι,
 Αλλά και μέχρι του Παναμά, της Γκουατεμάλα, της
 Νικαράγκουα, του Οντουράς, της Αϊτής,
 του Σαν Ντομίγκο, της Βολιβίας, της Κο-
 λομβίας, του Περού, της Βενεζουέλας, της
 Χιλής, της Αργεντινής, της Βραζιλίας, Ου-
 ρουγουάη, Παραγουάη, του Ισημερινού,
 Ακόμη και του Μεξικού.

Μ' ένα σκληρό λιθάρι χαράζω τ' όνομά σου πάνω στην
 πέτρα, να 'ρχονται αργότερα οι άνθρωποι να
 προσκυνούν.

Τινάζονται σπίθες καθώς χαράζω –έτσι ήτανε, λεν, ο
 Μπολιβάρ– και παρακολουθώ
 Το χέρι μου καθώς γράφει, λαμπρό μέσα στον ήλιο.

Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς. Το φως
 το δικό σου,
 Μ π ο λ ι β ά ρ, γιατί ως να 'ρθης η Νότια Αμερική ολό-
 κληρη είτανε βυθισμένη στα πικρά σκοτάδια.
 Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος, που φωτί-
 ζει την Αμερική, και τη Βόρεια και τη Νό-
 τια, και την οικουμένη!
 Οι ποταμοί Αμαζόνιος και Ορινόκος πηγάζουν από τα
 μάτια σου.

Τα ψηλά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου,
 Η οροσειρά των Άνδεων είναι η ραχοκοκκαλιά σου.
 Στην κορφή της κεφαλής σου, παλληκαρά, τρέχουν
 τ' ανήμερα άτια και τ' άγρια βόδια,
 Ο πλούτος της Αργεντινής.

Πάνω στην κοιλιά σου εκτείνονται οι απέραντες φυτείες
 του καφέ.

Σαν μιλάς, φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε το παν,
 Από τις επιβλητικές ερημιές της Παταγονίας μέχρι τα
 πολύχρωμα νησιά,
 Ηφαιστεια ζεπετιούνται στο Περού και ξερνάνε στα
 ουράνια την οργή τους,
 Σειούνται τα χρώματα παντού και τρίζουν τα εικονίσμα-
 τα στην Καστοριά,
 Τη σιωπηλή πόλη κοντά στη λίμνη.
 Μ π ο λ ι β ά ρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας.

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν είμουνα παιδί, σ' ένα ανηφο-
 ρικό καλντιρίμι του Φαναριού,
 Μια καντήλα στο Μουχλιό φώτιζε το ευγενικό πρό-
 σωπό σου.
 Μήπως νάσαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που
 πήρε, κι' άφησε, διαδοχικά, ο Κωνσταντίνος
 Παλαιολόγος;

Μπογιακά, Αγιακούτσο. Έννοιες υπέρλαμπρες κι' αιώ-
 νιες. Είμουν εκεί.
 Είχαμε από πολλού περάσει, ήδη, την παλιά μεθόριο:
 πίσω, μακριά, στο Λεσκοβίκι, είχαν ανάψει φωτιές.
 Κι' ο στρατός ανέβαινε μέσα στη νύχτα προς τη μάχη,
 π' ακούγονταν κιόλα οι γνώριμοί της ήχοι.
 Πλάι κατέρχονταν, σκοτεινή Συνοδεία, ατέλειωτα λεω-
 φορεία με τους πληγωμένους.

Μην ταραχθή κανείς. Κάτω εκεί, να, η λίμνη.
 Από δω θα περάσουν, πέρ' από τις καλαμιές.
 Υπομονευτήκαν οι δρόμοι: έργο και δόξα του Χορμο-
 βίτη, του ζακουστού, του άφταστου στα τέτοια.
 Στις θέσεις όλοι. Η σφυρίχτρα ηχεί!
 Ελάτε, ελάτε ξεζέψτε. Ας στηθούν τα κανόνια, κα-
 θαρίστε με τα μάκτρα τα κοίλα, τα φυτίλια
 αναμμένα στα χέρια,
 Τα τόπια δεξιά. Βρας!

Μη λησμονώντας, βέβαια, στο βάθρο να χαράζω το περίφημο εκείνο «Χαίρε παροδίτα».)

Κι' εδώ πρέπει ιδιαίτέρως να εξαρθή ότι ο Μπολιβάρ δεν εφοβήθηκε, δε «σκιάχτηκε» που λεν, ποτέ, Ούτε στον μαχών την ώρα την πιο φονικιά, ούτε στις προδοσίας, της αναπόφευκτης, τις πικρές μαυρίλες.

Λένε πως γνώριζε από πριν, με μian ακρίβεια αφάνταστη, τη μέρα, την ώρα, το δευτερόλεπτο ακόμη: τη στιγμή,

Της μάχης της μεγάλης που είτανε γι' α υ τ ό ν α μ ό ν ο,

Κι' όπου θε νάτανε αυτός· ο ίδιος στρατός κι' εχθρός, ηττημένος και νικητής μαζί, ήρωας τροπαιούχος κι' εξιλαστήριο θύμα.

(Και ως του Κόριλλου Λουκάρεως το πνεύμα το υπέροχο μέσα του στέκονταν,

Πώς τις ξεγέλαγε, γαλήνιος, των Ιησουϊτώνε και του ελεεινού Φιλιππουπολίτη τις απαίσιες πλεχτάνες!)

Κι' αν χάθηκε, αν ποτές χάνετ' ένας Μπολιβάρ! που σάν τον Απολλώνιο στα ουράνια ανελήφθη, Λαμπρός σαν ήλιος έδυσε, μέσα σε δόξα αφάνταστη, πίσω από βουνά ευγενικά της Αττικής και του Μορέως.

ε π ί κ λ η σ ι ς

*Μπολιβάρ! Είσαι του Ρήγα Φερραίου παιδί,
Του Αντωνίου Οικονόμου –που τόσο άδικα τον σφάζαν– και του Πασβαντζόγλου αδελφός,
Τ' όνειρο του μεγάλου Μαξιμιλιανού ντε Ρομπεσπιέρ
ζαναζεί στο μέτωπό σου.*

*Είσαι ο ελευθερωτής της Νότιας Αμερικής.
Δεν ξέρω ποια συγγένεια σε συνέδεε, αν είτανε απόγονός
σου ο άλλος μεγάλος Αμερικανός από το
Μοντεβίντεο αυτός,
Ένα μονάχα είναι γνωστό, πως είμαι ο γιος σου.*

ΧΟΡΟΣ

σ τ ρ ο φ ή

(entrée des guitares)

*Αν η νύχτα, αργή να περάση,
Παρηγόρια μας στέλνη τις παλιές τις σελήνες,
Αν στον κάμπου τα πλάτη φαντασμάτων σκοτάδια
Λυσικόμους παρθένες μ' αλυσίδες φορτώνουν,
Ήρθ' η ώρα της νίκης, ήρθε ώρα θριάμβου.
Εις τα σκέλεθρα τ' άδεια στρατηγών πολεμάρχων
Τρικαντά θα φορέσουν που ποτίστηκαν μ' αίμα,
Και το κόκκινο χρώμα πούχαν πριν τη θυσία
Θα σκεπάση μ' αχτίδες της σημαίας το θάμπος.
*α ν τ ι σ τ ρ ο φ ή**

(The love of liberty brought us here)

*τ' άροτρα στον φοινικιών τις ρίζες
κι' ο ήλιος
που λαμπρός ανατέλλει
σε τρόπαι' ανάμεσα
και πουλιά
και κοντάρια
θ' αναγγείλη ως εκεί που κυλάει το δάκρυ
και το παίρνει ο αέρας στις
θαλάσσης
τα βάθη
τον φριχτότατον όρκο
το φριχτότερο σκότος
το φριχτό παραμύθι:
*L i b e r t a d**

ε π ω δ ό ς

(χορός ελευθεροτεκτόνων)

Φύγετε μακρυνά μας αρές, μη ζυγώσετε πια, corazón

Απ' τα λίκνα στ' αστέρια, απ' τις μήτρες στά μάτια,
corazón

Όπου απόγκρημνοι βράχοι, και ηφαίστεια καί φώκιες
corazón,

Όπου πρόσωπο σκούρο, και χείλια πλατειά, κι' ολό-
λευκα δόντια, corazón

Ας στηθή ο φαλλός, και γιορτή, ας αρχίση, με θυσίες
ανθρώπων με χορούς, corazón

Μέσ' σε σάρκας ξεφάντωμα, στων προγόνων τη δόξα
corazón,

Για να σπείρουν το σπόρο της καινούργιας γενιάς,
corazón

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:

Μετά την επικράτησιν της νοτιοαμερικανικής επαναστάσεως στήθηκε στ' Ανάπλι της Μονεμβασιά, επί ερημικού λόφου δεσπόζοντος της πόλεως, χάλκινος ανδριάς του Μπολιβάρ. Όμως, καθώς τις νύχτες ο σφοδρός άνεμος που φυσούσε ανατάραζε με βία την ρεντιγκότα του ήρωος, ο προκαλούμενος θόρυβος είτανε τόσο μεγάλος, εκκωφαντικός, που στέκονταν αδύνατο να κλείση κανείς μάτι, δεν μπορούσε να γενή πλέον λόγος για ύπνο. Έτσι οι κάτοικοι εξήτησαν και, διά καταλλήλων ενεργειών, επέτυχαν την κατεδάφιση του μνημείου.

ΥΜΝΟΣ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΣ ΣΤΟΝ ΜΠΟΛΙΒΑΡ

(Εδώ ακούγονται μακρυνές μουσικές που παίζουν, μ' άφθαστη μελαγχολία, νοσταλγικά λαϊκά τραγούδια και χορούς της Νοτίου Αμερικής, κατά προτίμησιν σε ρυθμό sardane)

στρατηγέ
τι ζητούσες στη Λάρισα
συ
ένας
Υδραίος;

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Μια καλή έμπνευση του ποιητή. Ένα λυρικό ελληνικό τραγούδι του ... πολιτικογραφημένου Μπολιβάρ σε Έλληνα.

Το ποίημα δεν έχει μέτρο και καμία τεχνική φροντίδα.

Μια πεζή περιγραφή, χωρίς τίποτα το ποιητικό.

Δεν μπορεί να κατανοηθεί ούτε ως αντιπαράδειγμα κακού ποιήματος τούτο το ποίημα. Ωστόσο αν το προσεγγίσουμε από τη ματιά του πεζού λόγου, είναι ένα εξαιρετικό κείμενο με κοινωνικά προσανατολισμένη ευαισθησία.

Νοηματική ανάλυση

Λίγα προλεγόμενα ιστορικά στοιχεία για να κατανοήσουμε τις προθέσεις του Εγγονόπουλου και τους συσχετισμούς που επιχειρεί:

Ο ποιητής ενθουσιασμένος από τους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες, που είχε αναλάβει ο Μπολιβάρ στη νότια Αμερική (λατινική), προσπαθεί να κάνει μερικές συσχετίσεις με τον δικό μας επαναστάτη τον Ανδρούτσο, αυτόν που είχε καταπατήσει γκρεμούς και όρη, πολεμώντας τους Τούρκους, αλλά ... απρόσεκτος ... παρα-πάτησε, στα ... πόδια του Γκούρα στον λόφο της Ακρόπολης και σκοτώθηκε.

Θεωρεί τη ζωή του Μπολιβάρ παράλληλη με τη ζωή του Ανδρούτσο, ο οποίος και εκείνος ήταν βαθειά συνειδητοποιημένος για τον κοινωνικό χαρακτήρα, που έπρεπε να πάρει ο αγώνας των Ελλήνων το '21 και πρότεινε, χωρίς προφάσεις, στον Κολοκοτρώνη να αδράξουν τ' άρματα κατά των Κοτζαμπάσηδων (ίσως αυτό ήταν και η βαθύτερη αιτία της δολοφονίας του). Τότε, ο «σώφρων γέρος» ο Κολοκοτρώνης συγκράτησε τον χειμαρρώδη νεαρό Ανδρούτσο, γιατί ο έμπειρος Κολοκοτρώνης γνώριζε το πλάτος του κακού, που θα είχε το εγχείρημα).

Πεζογράφος και όχι ποιητής θα ταίριαζε να έχει γράψει αυτό το κείμενο.

Τα ποιήματα απαιτούν μια δέσμευση μορφής, μια στοιχειώδη τάξη ρυθμού, αλλά φαίνεται ότι ο νομοθέτης, που πολιτογραφεί πολίτες της ποίησης, τους άξιους ποιητές –όπως το εννοεί ο Καβάφης, δεν είναι άλλος από σένα, αγαπητέ αναγνώστη, και η ευθύνη σου είναι πιο μεγάλη, όταν αναλαμβάνεις να μυήσεις, εκ καθήκοντος, νέους ανθρώπους (μαθητές) στην αγάπη της λογοτεχνίας.

Συνεχίζουμε...

Παραμερίζει στη συνέχεια ο ποιητής τον ύμνο, που προαναγγέλλει ότι θα ψάλει για τον Ανδρούτσο –θα είναι θαυμαστός ύμνος, λέει– και υπόσχεται ότι θα το κάνει στο μέλλον.

Αρχίζει ένα δοξαστικό υμνολόγιο των λογισμών του, που κάποτε θα βρουν, λέει, μεγάλη απήχηση στο μέλλον, όταν θα τον κατανοήσουν οι άνθρωποι.

Αφού αυτοϋμνήθηκε ο ποιητής όσο είχε ανάγκη, ξαναπιάνεται με τον Μπολιβάρ.

Αφού τον υμνεί με παρομοιώσεις διάφορες και αναπτύσσει την ιστορική του πορεία, κάνει και αναφορές σε ελληνικά τοπωνύμια.

Καταλήγει με ένα ωραίο συμβολισμό:

Μπολιβάρ, λέει, τα έργα σου είχαν τόση απήχηση, που αγγίζεις τις λεπτές χορδές και της Ελλάδας.

Τα εικονίσματα της Καστοριάς και τη γαλήνια λίμνη.

Σε θαυμάζουμε σαν Έλληνα, σαν τους άξιους Έλληνες.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

Οδυσσέας Ελύτης

«Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι»

(από τη συλλογή «*Ήλιος ο πρώτος*» VII) 268

«Έπαιξα με το χιόνι του Χελμού»

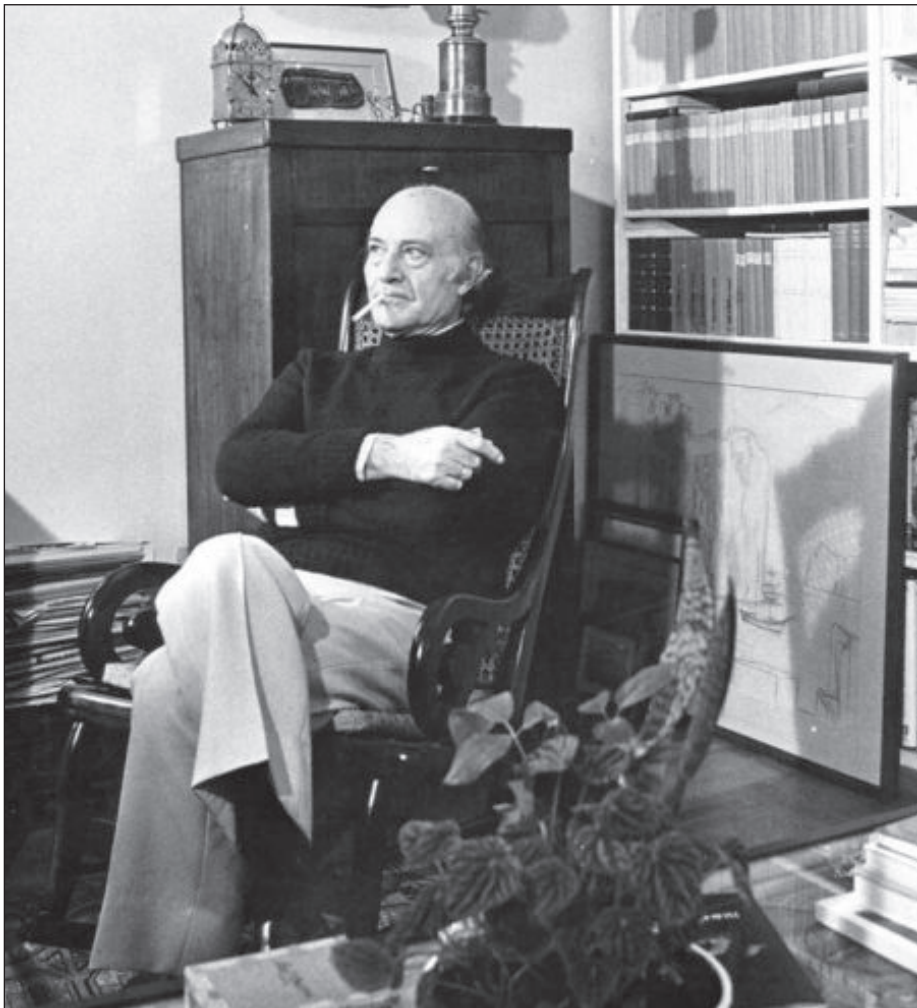
(από τη συλλογή «*Ήλιος ο πρώτος*» XVII) 271

«Η Πορτοκαλένια»

(από τη συλλογή «*Ήλιος ο πρώτος*») 273

«Ο ήλιος ο ηλιάτορας»

(αποσπάσματα) 276

Οδυσσέας Ελύτης

Ο συμβολισμός στο έργο του Ελύτη

Ο συμβολισμός, είναι η εικονική αναπαράσταση εννοιών, ιδεών ή και πραγμάτων. Η εικόνα δεν είναι αυτό που φαίνεται, αλλά κάτι άλλο, που εννοείται. Οι άνθρωποι πάντα μιλούσαν με συμβολικό τρόπο και για τον λόγο αυτό έφτιαξαν ρητά, μύθους και παραβολές.

«*Συμβολισμός*», γενικά σαν έννοια σημαίνει «κάτι», που παραπέμπει με νύξεις κάπου αλλού. Μ' αυτή την έννοια θα μπορούσαμε να βρούμε συμβολιστικές νύξεις σε όλα σχεδόν τα λογοτεχνικά ρεύματα.

Για να εκφραστεί ένα συναίσθημα ή μια ιδέα, πρέπει να βρεθεί κάποιο σύμβολο ή ένα σύνολο αντικειμένων, που θα δηλώσουν με έμμεσο τρόπο αυτό που θα δηλωνόταν με ευθύ λόγο, αλλά χωρίς την γοητεία του κρυμμένου, που έχει ομορφιά να ψάξεις να βρεις την, με «πλάγιο τρόπο», ή με υπονοούμενο λόγο, ιδέα ή το συναίσθημα.

Ο συμβολισμός στην ποίηση έχει σκοπό να φέρει στην επιφάνεια όχι τον άγνωστο κόσμο του υποσυνείδητου, αλλά τον βαθύτερο συμβολισμό των λέξεων.

Η συμβολική ποίηση έδωσε εξαιρετικά αριστουργήματα, αν και είναι πολύ δυσερμήνευτα. Αυτό ισχύει για τους ποιητές που έχουν στοχασμό και σέβονται την αλήθεια.

Αλλά αυτό δεν ισχύει πάντα. Πολλοί εξέλαβαν την ελευθερία, που δίνει αυτή η μορφή έκφρασης, σαν ασυδοσία και αυτό τους οδήγησε σε παράδοξα και παράλογα ποιήματα, χωρίς ρυθμό έτσι, που το ποίημα να δίνει την εντύπωση ότι είναι ένα πεζό, γραμμένο σαν ποίημα. Εδώ ο Ελύτης τα ανατρέπει όλα και διδάσκει ότι ο συμβολισμός έχει τεχνικούς κανόνες ή τουλάχιστον δεν εμποδίζεται από αυτούς.

«Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι» (1943)

(αποσπάσματα)

VII

*«Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι
Στήσαν χορό τρελό τα μελισσόπουλα
Ιδρώνει ο ήλιος τρέμει το νερό
Φωτιάς σουσάμια σιγοπέφτουνε
Στάχνα ψηλά λυγίζουνε τον μελαψό ουρανό.*

*Με χείλια μπρούντζινα κορμιά γυμνά
Τσουρουφλισμένα στο τσακμάκι του οίστρου
Εε! εε! Τραντάζοντας διαβαίνουν οι αμαξάδες
Στο λάδι της κατηφορίας τ' αλόγατα βουλιάζουν
Τ' αλόγατα ονειρεύονται*

*Μια πολιτεία δροσερή με γούρνες μαρμαρένιες
“Ένα τριφύλλι σύννεφο έτοιμο να χυθεί
Στους λόφους των λιγνών δεντρών που ζεματάν τ' αυτιά τους
Στα ντέφια των μεγάλων κάμπων που χοροπηδάν τις καβαλίνες τους.*

*Πέρα μες στα χρυσά νταριά κοιμούνται αγοροκόριτσα
Ο ύπνος τους μυρίζει πυρκαγιά
Στα δόντια τους ο ήλιος σπαρταράει
Απ' τη μασχάλη τους γλυκά στάζει το μοσχοκάρυδο
Κι η άχνα πιωμένη με βαριές χτυπιές παραπατά
Στην αζαλιά στην έλισσα και στη μοσκοϊτιά!»*

Η τεχνική του ποιήματος

Είναι γραμμένο με ιδιότυπη τεχνική. Μερικοί στίχοι είναι γνήσιοι δεκαπεντασύλλαβοι και άλλοι, οι περισσότεροι, είναι επιτηδευμένα διασκευασμένοι δεκαπεντασύλλαβοι. Οι έντονα τονισμένες λέξεις είναι 15/σύλλαβοι. Μερικοί άλλοι στίχοι έχουν από ένα ημιστίχιο 15/σύλλαβου (είναι οι έντονα τονισμένες λέξεις). Έχει στοιχεία Συμβολισμού και Υπερρεαλισμού.

Νοηματική ανάλυση

Η σημασία του «Ήλιου» στο έργο του Ελύτη

Ο Ελύτης δίνει μια υπερρεαλιστική διάσταση των ιδιοτήτων του Ήλιου, που κατακλύζουν τα πάντα –πράγματα και ιδέες.

Τα σηματοδοτούν, τα προσδιορίζουν και καθορίζουν τη λειτουργικότητά τους.

Έτσι ο Ήλιος μπορεί να είναι:

Ο Ήλιος ο ζωοδότης, ο φωτοδότης (πραγματολογική προσέγγιση).

Ο Ήλιος ο εμπυχωτής, ο ήλιος, που φυσά τις ιδέες στα περιεχόμενα των πραγμάτων. (συναισθηματική προσέγγιση).

Ο Ήλιος-άνθρωπος που αξιολογεί τα πράγματα (πνευματική προσέγγιση).

Αυτή η τελευταία ιδιότητα λειτουργεί σε τούτο το μεγάλο ποίημα και έχει ως απαρχή τον ωραίο μύθο του Πρωταγόρα, που διέσωσε αναλύοντάς τον ο Πλάτωνας. Ο μύθος λέει «*πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος*», εδώ όλων των «*χρημάτων*» μέτρον είναι ο ήλιος-άνθρωπος.

Η λέξη «*χρημάτων*», όχι με την έννοια των πραγμάτων, αλλά με την έννοια της αξίας, που έχουν τα πράγματα για τον καθένα μας.

Κάθε ξεχωριστός άνθρωπος είναι που καθορίζει όχι τι είναι το κάθε πράγμα, αλλά πόσο χρήσιμο του είναι κάθε πράγμα. Έχει να κάνει με την οπτική γωνία που τα βλέπουμε. Εδώ δεν μιλάμε για το τι είναι αντικειμενικά ή λογικά τα πράγματα, αλλά για το τι υποκειμενικά λένε τα πράγματα σε μας. Πώς τα χρησιμοποιούμε. Πώς μας φαίνονται. Έχουν «*οιωνεί αξία*» και όχι πραγματική και είναι απόλυτα υποκειμενική.

Με την έννοια αυτή βλέπουμε σε όλο το ποίημα ένα διαρκές ηλιόλουστο καλοκαίρι με έναν ήλιο φωτοδότη, αλλά κριτή και οδηγό μας.

«Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι».

Ένα λυρικό παραλήρημα, που ξεχειλίζει έρωτα και εικόνες. Λέξεις-σύμβολα διαλεγμένες μια μια, για να σπρώξουν το συναίσθημα στα όριά του («χορό», «μελισσόπουλα», «νερό», «σουσάμια», «στάχνα», «ουρανό», «χείλια», «κορμιά γυνά», «οίστρο»). Ο βασικός καμβάς, μια εικόνα! Μια θάλασσα από λουλούδια μαργαρίτας και οι μέλισσες με την αρμονία του βόμβου να χορεύουν κάτω από τον ζεστό ήλιο. Να η εικονιστική αποτύπωση του έρωτα.

Αλλά, προσοχή στην εικόνα, αγαπητέ αναγνώστη, να δούμε το βάθος της, την προοπτική της, τότε μόνο θα δούμε τον έρωτα. Αυτό τώρα που βλέπουμε και ακούμε είναι το είδωλο. Ο Ήλιος βάζει στις μαργαρίτες τη γύρη και το νέκταρ, για να αρέσουν στις μέλισσες, στις μέλισσες τα φτερά και τον βόμβο τους για να αρέσουν στα λουλούδια. Είναι αγκαλιασμένα και χορεύουν. Αυτό βλέπουμε και λέμε έρωτα, αλλά δεν είναι αυτός ο έρωτας, ο χορός και τα χρώματα είναι το «ευχαριστώ» στον ήλιο, δεν είναι ο χορός ο έρωτας, έρωτας είναι η ζωή που γεννιέται μυστικά, αθόρυβα, κρυφά στα σπλάχνα του ύπερου των λουλουδιών και στις κερήθρες της μέλισσας. Αυτή είναι η αποστολή του Ήλιου: να δουλέψουν οι μέλισσες και τα λουλούδια για να γεννηθεί η νέα ζωή. Αυτός είναι ο έρωτας. Ο Ήλιος φωτίζει για τούτον τον έρωτα της δημιουργίας. Δεν έρχεται για «να κρατά απλά φανάρι» στα χρώματα και στη βουή. Ο Ήλιος είναι ο θεός, που ενδιαφέρεται και επιβλέπει τη δημιουργία της φύσης, αυτό τον ενδιαφέρει, αυτή είναι η πνευματική αποστολή του. Να μας παρασύρει όλους με τα τραγούδια και τα ταξίματα στον αγώνα του για τη θεία του αποστολή. Όλα και όλοι στους ίδιους ρυθμούς, με την ίδια αίσθηση χαράς, κανείς ...δεν ξεφεύγει από την αγκαλιά του Ήλιου.

Οι εργαζόμενοι, οι πόλεις, η φύση, τα σπουδαία και ταπεινά, όλα ερωτευμένα. Τα νέα κορίτσια με αγορίστικη ζωντάνια σαν σπόροι –νταριά– με ευωδιές, με τον ήλιο μέσα τους να καίει και με μεστά άνθη αζαλέας, έλισσας και μοσκοϊτιάς!

Δεν θα πούμε τίποτε άλλο, γιατί τούτο το ποίημα, είναι σαν τον έρωτα που περιγράφει, που δεν εξηγείται, αλλά τον αισθανόμαστε.

Και μόνο τούτος ο στίχος θα έφτανε να δώσει την πραγματολογική περιγραφή του έρωτα:

Που κάνει «τη μασχάλη τους γλυκά να στάζει το μοσχοκάρυδο» και να είναι πιο μυρωδάτη η μασχάλη από την «αζαλιά» την «έλισσα» και τη «μοσκοϊτιά»!

Να το θερμόμετρο για να μετράς, αγαπητέ αναγνώστη, τους βαθμούς του έρωτα το πρωί σαν ξυπνάς!

Τις μυρωδιές αλλάζει ο έρωτας όταν έρχεται.

Τις μυρωδιές αλλάζει όταν φεύγει!

«Έπαιξα με το χιόνι του Χελμού» (1943)

«Έπαιξα με το χιόνι του Χελμού

*Μαύρισα μες στις Λέσβος τους ελαιώνες
Έριξα βότσαλα λευκά σε μια Μυρτώα Θάλασσα
Έπλεξα πράσινα μαλλιά στις Αιτωλίας τη ράχη.*

*Τόποι που με του φεγγαριού το αλησμονάνθι
Και με του ήλιου τους χυμούς με θρέψατε
Σήμερα ονειρεύομαι για σας
Μάτια που να σας συντροφέψουν μ' ένα φως καλύτερο.*

*Μάτια για έναν περίπατο καλύτερο
Οι νυχτιές χαλκεύουνε στα έγκατά σας
Ζωγραφιές ηράκλειες.
Εκείνος που θα βγει να πει: ορίζω τη ζωή
Δίχως ν' αστροπελεκιστεί απ' το Θάνατο
Εκείνος που σε μια φουχτιά καθάριου αγέρα
Θα πει να γεννηθεί γυμνό ένα ρόδο*

*Και θα γεννηθεί
Εκείνος θα 'χει μες στα στήθια του εκατό αιώνες
Μα θα είναι νέος
Νέος ωσάν φωνούλα νιόκοπου νερού
Που χύνεται από το πλευρό της μέρας
Νέος ωσάν βλαστάρι απείραχτου κλαδιού
Νέος χωρίς ρυτίδα γης μήτε ουρανού σκιά
Μήτε χαράς αμαρτωλού ευφροσύνη.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Είναι γραμμένο με ιδιότυπη τεχνική, μερικοί στίχοι είναι γνήσιοι δεκαπεντασύλλαβοι και άλλοι, οι περισσότεροι, είναι επιτηδευμένα διασκευασμένοι. Έχουν από ένα ημιστίχιο 15/σύλλαβου (είναι οι έντονα τοπισμένες λέξεις). Έχει στοιχεία Συμβολισμού και Υπερρεαλισμού.

Νοηματική ανάλυση

Ο συμβολισμός του Ελύτη μετακινείται από τον έρωτα και τα τραγούδια της μαργαρίτας στα μνημεία μας!

Όχι να αυλίσει πατριωτικές κορώνες, αλλά να μας δείξει ότι τούτη η μικρή πατρίδα έχει τις προϋποθέσεις για τη ζωή (Χελμούς, θάλασσες, ελαιώνες και φύση ηλιόφωτη), να δείξει ότι τούτη η μικρή πατρίδα, μας άφησε το ιερό μνημόνιο εκείνων που σφράγισαν τούτο τον τόπο με «*ηράκλειες ζωγραφιές*» και να μας πει ότι «*Σήμερα ονειρεύομαι για σας / Μάτια (οδηγούς), που να σας συντροφέψουν μ' ένα φως καλύτερο*».

Πόσο επίκαιρα! Πόση διαχρονικότητα έχει το βάλτωμά μας. και με τι ευγένεια το υποδεικνύει ο Ελύτης στον άνθρωπο Έλληνα, που παγιδευμένος στην άπνοια μιας μπουνάτσας, κωπηλατεί προς τα δυτικά για να βρει το μελτέμι, ενώ το Αιγαίο φυσομανά και του ψιθυρίζει το «*Αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων*».

Στροφή 1η, 2η

Ο ήλιος περιδιαβάξει, αξιολογεί, προβλέπει και προτρέπει:

Έζησα τη ζωή παντού στο βουνό, στη θάλασσα, στους ελαιώνες.

Τον τόπο μου τον αγαπώ και ονειρεύομαι το καλύτερο γι' αυτόν.

Στροφή 3η

Θέλω να χορτάσω την ομορφιά του τόπου μου, να τιμήσω τη δόξα του, που είναι αποτυπωμένη πάνω στα θέατρα και τα αρχαία μνημεία.

Εκείνος που θα βρει έναν ευνόητο τρόπο ζωής, με λιτότητα και με διάθεση για δημιουργία ... εκείνος που θα ασχοληθεί με πράγματα που είναι τίμια και δίκαια, χωρίς τη φθορά της τριβής «*μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου*» του Καβάφη... Εκείνος που θα θέλει το καλό και θα το κάνει πράξη ... εκείνος...

Στροφή 4η

Τότε θα είναι πάντα νέος και θα μπορεί να χαιρέται και να μιλά καθάρια και ίσια, θα μπορεί να γεννά νέες ιδέες.

Τότε δεν θα τον φοβίζει η φυσική φθορά, που σιγά σιγά έρχεται, ούτε η σκιά του θανάτου που θάρθει και, προπάντων, δεν θα καταδεχτεί να νιώσει χαρά από την αδικία των άλλων.

Αυτή είναι η μαρτυρία του Ήλιου και η παρακαταθήκη που μας κληροδοτεί, λέει:

Αν εκείνοι είπαν:

*«Άμμες ποκ' ήμεθ άλκιμοι νεανίαι»
(Κάποτε ήμασταν και εμείς εύρωστοι νέοι),*

Εμείς πρέπει να απαντήσουμε:

*«Άμμες δε γ' ειμέν, αι δε λης, πείραν λάβε»
(Εδώ είμαστε εμείς, αν θες λάβε πείρα, δοκίμασε).*

Για να υποσχεθούν αυτοί που θα πάρουν τη σκυτάλη, οι νέοι:

*«Άμμες δε γ' εσόμεθα πολλώ κάρονες.»
(Κάποτε θα γίνουμε και εμείς καλύτεροί σας).*

«Η Πορτοκαλένια» (1943)

Στον Αντρέα Καμπά

*«Τόσο πολύ τη μέθυσε ο χυμός του ήλιου
Που έγειρε το κεφάλι της και δέχτηκε να γίνει
Σιγά-σιγά: η μικρή Πορτοκαλένια!*

***Έτσι καθώς γλαυκόλαμπαν οι εφτά ουρανοί**
Έτσι καθώς αγγίζαν μια φωτιά τα κρύσταλλα
Έτσι καθώς αστράψανε χελιδονοουρές
Σάστισαν πάνω οι άγγελοι και κάτω οι κοπελιές
Σάστισαν πάνω οι πελαργοί και κάτω τα παγόνια
Κι όλα μαζί συνάχτηκαν κι όλα μαζί την είδαν
Κι όλα μαζί τη φώναξαν: Πορτοκαλένια!*

*Μεθάει το κλίμα κι ο σκορπιός μεθάει ο κόσμος όλος
Όμως της μέρας η κεντιά τον πόνο δεν αφήνει
Τη λέει ο νάνος ερωδιός μέσα στα σκουληκάκια
Τη λέει ο χτύπος του νερού μες στις χρυσοστιγμές
Τη λέει κι η δρόσο στου καλού βοριά το απανωχείλι:*

*Σήκω μικρή μικρή μικρή Πορτοκαλένια!
Όπως σε ξέρει το φιλί κανέννας δεν σε ξέρει
Μήτε σε ξέρει ο γελαστός θεός
Που με το χέρι του ανοιχτό στη φλογερή αντηλιά
Γυμνή σε δείχνει στους τριανταδυό του ανέμους!»*

Η τεχνική του ποιήματος

Είναι γραμμένο με ιδιότυπη τεχνική, μερικοί στίχοι είναι γνήσιοι δεκαπεντασύλλαβοι και άλλοι, οι περισσότεροι, είναι επιτηδευμένα διασκευασμένοι. Έχουν από ένα ημιστίχιο 15/σύλλαβου (είναι οι έντονα τοπισμένες λέξεις). Έχει στοιχεία Συμβολισμού και Υπερρεαλισμού.

Νοηματική ανάλυση

Στροφή 1η, 2η

Ένα αισθητικό ηλιοδημιούργημα.

Μια πορτοκαλένια καλλονή που προσευχήθηκε γι' αυτήν ο Ήλιος και όλοι κοιτάζουν τα λουλούδια, που θα βγουν από τα παρακάλια του.

Καθώς συλλαβίζει το αλφαβητάρι του έρωτα, ανάβουν τα φώτα τους οι ουρανοί, τα κρύσταλλα και οι χελιδονοφωλιές.

Μένουν μετέωρα τα ομορφότερα πλάσματα του κόσμου, βλέποντάς την: οι άγγελοι, οι κοπέλες, τα πουλιά.

Στροφή 3η, 4η

Μέθυσσε τους πάντες.

«Όμως της μέρας η κεντιά τον πόνο δεν αφήνει»

Ούτε και στη ρουτίνα της καθημερινότητας, στο μόχθο της βιοπάλης,

που ισοπεδώνει τη διάθεση για θαυμαστικά, δεν μπορεί κανείς να μη θυμάται τον πειρασμό τούτης της ηλιομεθυσμένης «Πορτοκαλένιας».

Ο ερωδιός, το νερό, το αεράκι, όλα καλούν την «Πορτοκαλένια», όχι για να τη θαυμάσουν, αλλά για να την αγγίξουν.

Γίνονται προπέτες, ζητώντας από αυτή περισσότερο και από τον θεό.

Δεν το κάνουν από οίηση ή ασέβεια στον θεό, το κάνουν γιατί τους σπρώχνει η αδημονία της φύσης να μοιάσει στον θεό.

Το ποίημα θα είχε μικρή απήχηση, αν η έμπνευση του Ελύτη δεν τον οδηγούσε στον τελευταίο στίχο ή μήπως όλο το ποίημα το έγραψε για να στηρίξει τούτον τον στίχο!

Όλα είναι μέτριες φιλοφρονήσεις μπροστά στην αποκάλυψη της νέας προσφώνησης:

Ξύπνα «Πορτοκαλένια!» «Όπως σε ξέρει το φιλί, κανένας δεν σε ξέρει.»

Όλη η δύναμη είναι αυτός ο στίχος.

Την προσφώνηση, «σήκω Πορτοκαλένια, όπως σε ξέρει το φιλί κ.λ.π.» δεν την κάνει ο θεός, αλλά κάποιος από το πλήθος της φύσης.

Την «Πορτοκαλένια» με τα χείλη πρέπει να την ξυπνούν, όχι με τα μάτια που τη δείχνει ο θεός.

Αυτός που κάνει την προσφώνηση στην «Πορτοκαλένια», θέλει να φτάσει τον θεό ή να τον ξεπεράσει, να γίνει υπέρθεος.

Ο θεός τιμά την «Πορτοκαλένια», της δείχνει την αγάπη του με το να αφήνει τη σεμνότητά του για χάρη της και να τη δείξει γυμνή στους τριάντα δύο ανέμους.

Αυτός που κάνει την προσφώνηση στην «Πορτοκαλένια» της μιλά για έρωτα.

Ο θεός, απλά θαυμάζει! Δεν έχει τη βιασύνη της φύσης, γιατί είναι αιώνιος και μπορεί και περιμένει.

Η φύση είναι εφήμερη και της χρειάζεται δράση. Θέλει να αξιοποιήσει την «Πορτοκαλένια» της, να έχει συνέχεια και διάρκεια τούτο το δημιούργημα, γι' αυτό η φύση αγαπάει τον έρωτα, για να ξαναγεννιέται, να γίνει αθάνατη.

Η φύση θέλει να μοιάσει στον θεό, να γίνει αιώνια με τις επαναλαμβανόμενες συνέχειές της.

Το φιλί είναι το «πρόσφορο» του έρωτα για να δώσει τα αντίδωρα μετά τη λειτουργία.

«Ο ήλιος ο ηλιάτορας» (1971)

(περικοπή ποιήματος με επιλογή στίχων)

- «Αφηγητής: *Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας
ο πετροπαιχνιδιάτορας
από την άκρη των ακρώ
κατηφοράει στο Ταίναρο*
- Ήλιος: *Εσείς στεριές και θάλασσες
Τ' αμπέλια κι οι χρυσές ελιές
ακούτε τα χαμπέρια μου
μέσα στα μεσημέρια μου
“Σ’ όλους τους τόπους κι αν γυρνώ
μόνον ετούτον αγαπώ!”*
- Χορός Γυναικών: *Εμείς ψωμί δεν έχουμε
και τέτοια δεν κατέχουμε
Χρόνους πολλούς μας πολεμάν
κι ανάσα δεν επήραμαν.*
- Γυναίκα: *Φύγανε τα πουλιά γι’ αλλού
μα εγώ στο κόμα του γιαλού
θεμέλιωσα το σπιτικό
να τ’ αποσώσω δεν μπορώ.*
- Χορός Γυναικών: *Τέσσερις μήνες χτίζουμε
και τους οχτώ γκρεμίζουμε
και κάθε γινομένη ελιά
στοιχίζει και μια φαμελιά.*
- Γυναίκα: *Όνειρο πόκανα κρυφά
για τα παιδιά π’ ανάθρεφα
Ποιος το ‘λεγε πως θε να μου
τα στείλουνε του σκοτωμού.*

Χορός Γυναικών: Άλλος εβγήκε απ' τα βουνά
κι άλλος απ' τα πλεούμενα
με το πουκάμισο χακί
κατάρα οι ξένοι κι οι εδικοί.

Αφηγητής: Τ' άκουσε ο ήλιος κι έφριξε
το φως το κόκκινο έριξε
Πήραν και καίγονται οι κορφές
κι όλες οι πάνω γειτονιές

Ηλιος: Ω! τι ναι τούτ' η αποικιοτιά
βρε συ Βοριά βρε συ Νοτιά
Πουνέντε και λεβάντε μου
ένα ραπόρτο κάντε μου.

Άνεμος Α: Θέλω καράβια σπρώχνω
θέλω σταματώ
Τα δυο βουνά χωρίζω
και τα περπατώ
Σόλους παραγγέλνω
σόλους το μηνώ
Τρώγεται ο νους τ' ανθρώπου
μόνο αλίμονο.

Άνεμος Β: Ανάθεμα την ώρα ποιος
ορίζει εδώ
το ανάποδο βαφτίζει
και το λέει σωστό
Όπου μεγάλη πόρτα
πίσω της αυτός
Κάνεις να την ανοίξεις
γίνεται άφαντος.
Κάμποι της Σαλονίκης
όρη του Μοριά
πουν' τα παρμένα κάστρα
πουν τα χωριά

*Δευτέρα μεγαλώνει
Τρίτη πολεμά
Τετάρτη γονατίζει
Πέμπτη ξεψυχά.*

Άνεμος Δ: *Δρόμοι περπατημένοι
κι απερπάτητοι
Ποιος τους εδιάβη πέρα
ποιος δεν πατεί
Κατακαημένη πλάση
που σε γήτεψαν
Όλ' οι τρελοί του κόσμου
κι εστρατήγεψαν!*

Αφηγητής: *Παράπονο κι αθιβολές
γύρισε ο κόσμος τρεις φορές
Κι ένα κορίτσι εννιά χρονώ
για λόγου τραγουδά ολονώ.*

Κορίτσι: *Δύο συ και τρία γω
πράσινο πεντόβολο
μπαίνω μέσα στον μπαζέ
γεια σου κύριε μενεζέ.
Το 'να χέρι μου κρατεί
μέλισσα θεόρατη
τ' άλλο στον αέρα πιάνει
πεταλούδα που δαγκάνει.*

Χορός Γυναικών: *Βότσαλο μέσα στα νερά
του κοριτσιού η αποθυμιά
Κύκλοι και πως ανοίγουνε
και με τα σένα σμίγουνε
ψηλά στη γλάστρα του βουνού
χρυσό γεράνι τ' ουρανού
Ήλιε μου και τρισήλιε μου
ένα σου λόγο στείλε μου.*

Άνεμοι: Άκου κι εμάς που μόλις εγυρίσαμε
νησιά και πολιτείες που γνωρίσαμε
Κρήτη και Μυτιλήνη Σάμο κι Ικαριά
Νάξο και Σαντορίνη Ρόδο Κέρκυρα
Σπίτια μεγάλα κι άσπρα σπίτια βουερά
πάνω στη μαύρη πέτρα πάνω στα νερά
Ξάνθη Θεσσαλονίκη Βέροια Καστοριά
Γιάννενα Μεσολόγγι Σπάρτη και Μιστρά
Καμπαναριά και στέγες μες στη συννεφιά
κι όλα μαζί μια λύπη και μιαν ομορφιά.

Ήλιος: Ομορφη και παράξενη πατρίδα
Ωσάν αυτή που μου 'λαχε δεν είδα
Ρίχνει να πιάσει ψάρια πιάνει φτερωτά
Στήνει στη γη καράβι κήπο στα νερά
Κλαίει φιλεί το χόμα ξενιτεύεται
Μένει στους πέντε δρόμους αντρειεύεται
Κάνει να πάρει πέτρα τηνε παρατά
Κάνει να τη σκαλίσει βγάνει θάματα
Μπαίνει σ' ένα βαρκάκι πιάνει ωκεανούς
Ξεσηκωμούς γυρεύει θέλει τύραννους
Πέντε μεγάλους βγάνει πάνω τους βαρεί
Να λείψουν απ' τη μέση τους δοξολογεί.

Χορός Ανδρών: Πολλά δε θέλει ο άνθρωπος
να 'ν' ήμερος να 'ναι άκακος
λίγο φαΐ λίγο κρασί
Χριστούγεννα κι Ανάσταση
κι όπου φωλιάσει και σταθεί
κανείς να μην του φτάνει εκεί
Μα 'ρθαν αλλιώς τα πράματα
τονε ξυπνάν χαράματα
τον παν τον φέρνουν πίσω μπρος
του τρώνε και το λίγο βιος
κι από το στόμα την μπουκιά
πάνω στην ώρα τη γλυκιά

του τηνε παίρνουνε κι αυτή
Χαρά στους που 'ναι οι Δυνατοί!

Χορός Γυναικών: Χαράς τους πούναι δυνατοί
Γι' αυτούς δεν έχει εγώ κι εσύ
Χαράς τους πούναι δυνατοί
Γι' αυτούς δεν έχει χόρταση

Αφηγητής: Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας
ο πετροπαιχνιδιάτορας
Λίγο το στόμα του άνοιξε
κι ευθύς εμύρισε άνοιξη

Ήλιος: Τι να σας πω γυναίκες τι να μη σας πω
παρηγοριά κι αλήθεια που να μην ντραπώ
Μόνο να σας ακούω πότε θλίβομαι
πιάνω τα σκοτεινά στα νέφη κρύβομαι
Το φως οπού σηκώνω και τον έρωτα
έννοια σας μήτ' εγώ δεν τα 'χω απλέρωτα
Τυράγνιες ζηλοφθόνιες φόνους παιδεμούς
τ' άλέθω για τους χρόνους τους μελλούμενους
Κουράγιο περιστέρες και ανεμώνες μου
Οι ωραίες κι οι συντροφιαστές κι οι μόνες μου
Ν' αρχίσει το τραγούδι ν' ανέβει ο καημός
να πάρει και να δώσει ο νους κι ο λογισμός
Τι με το «χα» και με το «να» και με το «νται»
όλα του κόσμου τ' άδικα ξε- χά- νο- νται.

Χορός Ανδρών: Το τρελοβάπορο (Τραγούδι)
Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στα βουνά
κι αρχίζει τις μανούβρες “βίρα μάινα”
Έλα Χριστέ και Κύριε λέω κι απορώ
τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο.
Χρόνους μάς ταξιδεύει δε βουλιάξαμε
χίλιους καπεταναίους τους αλλάξαμε.
Κι έχουμε στο κατάρτι μας βιγλάτορα
παντοτινό τον Ήλιο τον ηλιάτορα.»

Η τεχνική του ποιήματος

Είναι περίτεχνη. Όλο το ποίημα αποτελείται από δίστιχα με ομοιοκαταληξία. Όλα τα δίστιχά του είναι οκτασύλλαβα και έχουν ιαμβικό μέτρο. Οι στίχοι, που μιλούν οι άνεμοι, ο ήλιος τη δεύτερη και τρίτη φορά, το τραγούδι στο τέλος, είναι δωδεκασύλλαβοι. Έχουν τομή στην έβδομη συλλαβή, και το πρώτο ημιστίχιο έχει ιαμβικό μέτρο και το δεύτερο τροχαϊκό.

Το τραγούδι του κοριτσιού είναι επτασύλλαβος στίχος με τροχαϊκό μέτρο.

Η τεχνική του ποιήματος είναι μια απόδειξη ότι ο Υπερρεαλισμός μπορεί να υπακούσει και σε ποιητικές τεχνικές. Ίσως, είναι το πιο τέλειο, από άποψη τεχνικής, ποίημα, από όσα συναντήσαμε ως τώρα –όταν συγκρίνουμε τα τεχνικά χαρακτηριστικά τους– και το πιο πλήρες νοηματικής απόδοσης ποίημα –όταν συγκρίνουμε τη νοηματική καθαρότητά τους. Βέβαια, ένα ποίημα δεν συγκινεί και ούτε συγκρίνεται με βάσει μόνο αυτά τα δύο χαρακτηριστικά.

Νοηματική ανάλυση

Τούτη η σύνθεση έχει ένα συμβολισμό. Ρητά έχει σαν σημείο αναφοράς την Ελλάδα, αλλά άρρητα υπαινίσσεται όλη την Ανθρωπότητα διαχρονικά και ... δια-γεωγραφικά. Επίσης, και αυτό είναι το σπουδαιότερο, υπαινίσσεται τον κάθε άνθρωπο χωριστά.

Το ποίημα, όπως είπαμε, είναι καλοπλεγμένο, έχει υπερρεαλισμό και είναι μεγάλο σε έκταση, και αυτό μας υπαγορεύει ότι πρέπει να το παρακολουθήσουμε βήμα βήμα και να δούμε με τη σειρά όλη την υπόθεσή του, ώστε να το ελέγξουμε μήπως του λείπει κάτι από το στημόνι ή το υφάδι του. Καμιά «υφάντρα» εκτός της Αθηνάς, αγαπητέ αναγνώστη, δεν είναι τέλεια, όποιος αμφιβάλλει ας θυμηθεί την αλαζονεία της αράχνης.

Ας δούμε την υπόθεση τούτου του ποιήματος.

Αφηγητής

Παρουσιάζεται πρώτα κάποιος μαντατοφόρος και λέει ότι είδε τον Ήλιο περίλαμπρο να κατεβαίνει στη μεσονότια Ελλάδα, στην καρδιά της, στο Ταίναρο.

Εκεί:

*«που ψένει ο ήλιος το ψωμί
και η γη δεν έχει χρώμα
στο Καρνοβούνι στη Μηλιά
στα Ρίγκλια, στη Σαϊδόνα.»*

Ήλιος

Ο Ήλιος σαν μουσαφίρης, σαν επισκέπτης χαιρετίζει με εγκαρδιότητα την Ελλάδα και λέει ότι τη θαυμάζει και την αγαπά για τις ομορφιές της, για τον ήλιο της, για την άπατη θάλασσα, για τον έκδηλο ερωτισμό των ανθρώπων της.

Χορός γυναικών

Σαν τον άκουσαν να λέει αυτά οι γυναίκες του τόπου, του λένε: Τι είναι αυτά που λες «άνθρωπέ μου»; εμείς πεινάμε, μεταναστεύουμε, τρωγόμαστε μεταξύ μας, μας βάζουν και σκοτωνόμαστε οι δικοί μας και οι ξένοι.

Αφηγητής

Έφριξε ο Ήλιος!

Ήλιος

Καλεί τους ανέμους να του παρουσιάσουν ένα «ρεπορτάζ» για να του δώσουν τις μαρτυρίες τους.

Οι άνεμοι ανοίγουν την καταγραμμένη ιστορική πραγματικότητα και διαβάζουν με τη σειρά τους:

Άνεμος 1ος

Εδώ, Ήλιε μου, γίνονται θαύματα. Κάνουν «*Θερμοπύλες*», γράφουν τραγωδίες, μονιάζουν με δημοκρατίες, αλλά ο νους τους τρώγεται για συμφορές, δεν ηρεμούν.

Άνεμος 2ος

Εδώ, Ήλιε μου, η σοφιστεία κάνει το άσπρο μαύρο. Ό,τι σπουδαίο ξεκινούν, το παρατούν.

Άνεμος 3ος

Εδώ, Ήλιε μου, από άκρη σ' άκρη αναβρασμός. Τη μια μέρα μεγα-
λουργούν, την άλλη μέρα πολεμούν, την άλλη γίνονται δούλοι των μισο-
φέγγαρων και την άλλη βαφτίζονται Ρωμιοί και πεθαίνουν.

Άνεμος 4ος

Εδώ, Ήλιε μου, θα τους βρεις στα πέρατα του κόσμου, ό,τι βάλει ο νους
τους το κάνουν, αλλά τους δέρνει μια θεία κατάρα, τους κυβερνούν πολ-
λοί ξένοι και ντόπιοι ανισόρροποι.

Αφηγητής

Αφού είπανε στον Ήλιο οι άνεμοι αυτά, ο μαντατοφόρος –ο αφηγητής–
συμπλήρωσε:

Ενώ γίνεται του κόσμου το άδικο και είναι αναποδογυρισμένος ο κόσμος
εδώ, παρόλα αυτά, μερικοί ονειρεύονται και προσπαθούν να ζεσταθούν από
τα άστρα και παιζογελούν, σαν τα μικρά παιδιά με το: «Αμ – στραμ – νταμ,
πίκι – πίκι – ραμ, του – ρι – τούρι – ραμ, αμ – στραμ – νταμ». Δηλαδή,
γράφουν ποίηση και έχουν τη μόρφωση κορώνα τους, αγαπητέ αναγνώστη!

(Καμιά χώρα του κόσμου δεν έχει τόσα πολλά παιδιά με τόσο βαθιά
γνώση μιας ξένης γλώσσας. Καμιά χώρα του κόσμου δεν έχει τόσα πολλά
παιδιά με γνώσεις ακαδημαϊκές, που να μπορούν να συγκριθούν με τη
γνώση, που έχουν τα Ελληνόπουλα τη στιγμή των πανελληνίων εξετάσε-
ων. Καμιά χώρα του κόσμου δεν διαθέτει πρόθυμους νέους, που, αφού
«γεμίσουν» τα εθνικά τους πανεπιστήμια, να ζητούν διέξοδο στα ξένα.
Καμιά χώρα του κόσμου δεν έχει τόσο ενδιαφερόμενους γονείς για τη μόρ-
φωση των παιδιών τους, που να ξοδεύουν χρήματα για οικοδιδασκάλους,
όπως το κάνουν οι έλληνες γονείς, αν και φτωχότεροι από πολλούς. Αλλά,
και καμιά χώρα του κόσμου δεν θα άφηγε ανεκμετάλλευτο ένα τέτοιο θαυ-
μάσιο κοινωνικό φαινόμενο. Σε καμιά χώρα του κόσμου αυτό το θαυμά-
σιο κοινωνικό φαινόμενο δεν θα το είχαν «παρεξηγήσει» τόσο πολύ! Σε
καμιά χώρα του κόσμου δεν θα το είχαν τόσο λάθος ερμηνεύσει!)

Μα ποιος ακούει, ποιητή μου, για να κατανοήσει!

Το κορίτσι

Τότε ένα κορίτσι δείχνει σε όλους τι είναι η Ζωή: Είναι η φύση, το νερό, τα φρούτα, οι χαρές και λύπες, αρκεί να λείπει το άδικο.

Χορός

Οι άνθρωποι ρωτούν τον Ήλιο: «*Τώρα ηλιάτορα τι λες;*»

Ήλιος

Ο Ήλιος εντυπωσιάζεται από τη νέα γνώση και απαντά:

«*Όμορφη και παράξενη πατρίδα*», τι ανθρώπους έχεις. Να αγαπούν τη γη τους και ταυτόχρονα να την αφήνουν για την ξενιτιά! Να έχουν έναν άξιο οδηγό και να τον διώχνουν και όταν φύγει να τον αναζητούν.

Χορός ανδρών

Όταν παίρνουν τον λόγο οι άνδρες, μιλούν για αξίες που είναι διαχρονικές απαιτήσεις του ανθρώπου για: δουλειά, ειρήνη και δικαιοσύνη και το λένε στον Ήλιο: *Λίγα πράγματα αρκούν για την ευτυχία του ανθρώπου: μια φωλιά, φαγητό και γιορτές. Αλλά του λείπουν, γιατί του τα κλέβουν όλα οι άδικοι νόμοι, που έφτιαξε η άδικη εξουσία.*

Ήλιος

Ο Ήλιος, μετά από αυτό, κάνει μια απολογία του τύπου: ότι έτσι είναι τα πράγματα παντού στον κόσμο, το φάρμακο και το φαρμάκι είναι μαζί. Όλοι θα πληρώσουν και πληρώνουν για τις απολαύσεις. Τις πίκρες θα τις διαδεχτεί η χαρά. Το σοκάκι οδηγεί σε λεωφόρο. Να έχετε θάρρος και να ελπίζετε ότι θα διώξετε το κακό, αλλά μέχρι τότε, χαρείτε τη ζωή, τραγουδήστε για να ξεχνάτε. Έτσι απλά «ξεγλίστρησε» ο Ήλιος αλλά και ο ... ποιητής, αφού δεν πήρε στιβαρότερη θέση.

Το τραγούδι

Οι άνθρωποι ακούν τη συμβουλή του Ήλιου και τραγουδούν ένα τραγούδι, το «*Τρελοβάπορο*», για να διασκεδάσουν.

Αυτό το τραγούδι περιγράφει τα βάσανα της φυλής.

Λέει ότι είμαστε σαν ένα βαπόρι που πάει παντού.

Χωρίς ωφέλιμο φορτίο, χωρίς καπετάνιο.
 Γεμάτο με κακές αναμνήσεις,
 αλλά δεν βουλιάζουμε, λέει το τραγούδι,
 γιατί έχουμε τον Ήλιο παρατηρητή και προστάτη μας.
 Εδώ τελειώνει το ποίημα.

Επιμύθιο

Δεν τόλμησε ο τεχνίτης, πράγματι, ποιητής, να κάνει βαθιές τομές με κοινωνικές και ηθικές υποδείξεις. Η υπόθεση φτάνει μέχρι την ανάκριση της υπόθεσης και την αποτύπωση των γεγονότων και μετά τη θέτει σαν εισαγγελέας στο αρχείο. Δεν γίνεται, δεν τολμά ο ποιητής να γίνει και δικαστής. Δεν φέρνει, ο ποιητής, την υπόθεση στο ακροατήριο για να απολογηθούν οι ένοχοι και να ακουστεί η ετυμηγορία του δίκαιου δικαστή. Δεν ακούει ο Ήλιος το μέγα θυμό του κόσμου, καθώς βλέπει να έχει παγιδευτεί από λίγες κεραίες από μισθοφόρους ψάλτες, από δοτούς σοφούς και δοτές εξουσίες και ούτε βλέπει πως περιμένει ο κόσμος από τον Ήλιο του, από τον κάθε «ήλιο του» τη φωνή του, τη γροθιά του να λέει: Φτάνει πια! Δεν ακούν, δεν βλέπουν οι «ήλιοι» (σαν τους ποιητές) και δύνουν ... ντροπιασμένοι με τις κατάρες του κόσμου και τον θυμό του.

Γιατί άνοιξε το παραθύρι ο ποιητής και το ξανάκλεισε; Γιατί έγραψε τούτο το ποίημα; Γιατί δεν μιλάει καθαρά τη γλώσσα που φαίνεται να ξέρει;

Μας αποκοιμίζει ο ποιητής με την «πλάνα» προσδοκία, που μας ψιθυρίζει «δεν πειράζει έχετε εσείς προστάτη τον ήλιο ή έστω τον ηλιάτορα»...

Αλλά, ο θαυμάσιος, ο θείος Κάλβος, συμβουλεύει:

*«Της θαλάσσης καλήτερα
 φουσκωμένα τα κύματα
 να πνίζουν την πατρίδα μου. [...]*

*Καλήτερα, καλήτερα
 Διασκορπισμένοι οι Έλληνες
 να τρέχωσι τον κόσμο. [...]
 Παρά προστάτας να 'χωμεν! [...]*»

Ο ρόλος που ταιριάζει στον ποιητή δεν είναι ο ρόλος του ειρηνοποιού και μεσολαβητή. Ο ποιητής είναι οραματιστής και δημιουργός, δίνει την προοπτική των ονείρων μας, για να μπορούμε σαν ... ξημερώσει, να δού-

με τη συνέχεια των ωραίων προορισμών.

Ο Μαγιακόφσκι λέει:

*«Η δημιουργία του κόσμου δε σταμάτησε,
τη συνεχίζουν από τότε οι ποιητές.»*

Ας παραφράσουμε λίγο –τόσο δα, με τη συγγνώμη σας και με τη συγγνώμη του ποιητή– τον Μαγιακόφσκι:

*«Η δημιουργία του κόσμου σταμάτησε,
όταν σταμάτησε το ενδιαφέρον του θεού,
τη συνεχίζουν από τότε οι ποιητές,
μέχρι να αναλάβουν οι άνθρωποι
που θα φτιάξουν ένα θεό, με ενδιαφέρον,
που θα φωτίζει τους ποιητές.»*

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Γιάννης Ρίτσος

«Επιτάφιος»

(απόσπασμα)..... 289

Νικηφόρος Βρεττάκος

«Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές»

(από τη συλλογή «Ο χρόνος και το ποτήρι»)..... 294

«Μάνα και γιος»

(από τη συλλογή «Παραλειπόμενα»)..... 296

Νίκος Γκάτσος

«Στου πικραμένου την αυλή»

(από τη συλλογή «Αμοργός»)..... 298

Γιάννης Σκαρίμπας

«Σπασμένο καράβι»

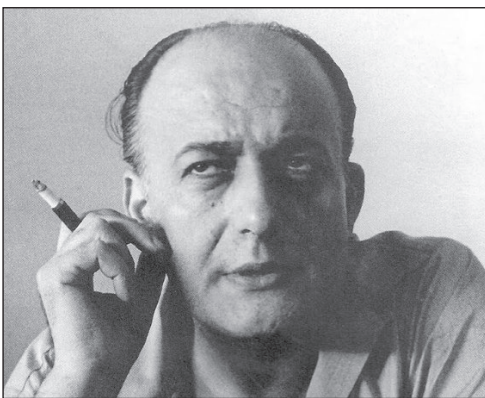
(από τη συλλογή «Ουλαλούμ»)..... 302

Γιάννης Ρίτσος

Νικηφόρος Βρεττάκος

Νίκος Γκάτσος

Γιάννης Σκαρίμπας

Γιάννης Ρίτσος
(Για να τιμήσουμε την Πρωτομαγιά)

(Το ακόλουθο τετράστιχο γράφτηκε από τον ίδιο σε μικρή ηλικία όταν δούλευε σαν κομπάρσος στο θέατρο):

*«Εγώ που ο σίχος μου άξιζε της γης το θησαυρό,
αντί να γράφω αμέριμνος και να φτερώνω με οίστρο
καρφώνω στις αμείλικτης ανάγκης το σταυρό· την έμπνευση!
και κροταλώ για μια δραχμή το σείστρο.»*

Τι προφητικός ο λόγος του!

«Επιτάφιος» (1936)

(Απόσπασμα)

*«Γιε μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου,
πουλάκι της φτωχιάς αυλής, ανθέ της ερημιάς μου,*

*Πώς κλείσαν τα ματάκια σου και δε θωρείς που κλαίω
και δε σαλεύεις, δε γροικάς τα που πικρά σου λέω;*

*Γιόκα μου, εσύ που γιάτρευες κάθε παράπονό μου,
που μάντευες τι πέρναγε κάτω απ' το τσίνορό μου,*

*Τώρα δε με παρηγοράς και δε μου βγάξεις άχνα
και δε μαντεύεις τις πληγές που τρώνε μου τα σπλάχνα;*

*Πουλί μου, εσύ που μούφερνες νεράκι στην παλάμη
πως δε θωρείς που δέρνουμαι και τρέμω σαν καλάμι;*

*Στη στράτα εδώ καταμεσής τ' άσπρα μαλλιά μου λύνω
και σου σκεπάζω της μορφής το μαραμένο κρίνο.*

*Φιλώ το παγωμένο σου χειλάκι που σωπαίνει
κ' είναι σα να μου θύμωσε και σφαλιγμένο μένει.*

*Δε μου μιλείς κ' η δόλια εγώ τον κόρφο, δες, ανοίγω
και στα βυζιά που βύζαζες τα νύχια, γιε μου, μπήγω.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι γνήσιοι δεκαπεντασύλλαβοι. Έχει στοιχεία Συμβολισμού. Μοιάζει με ελεγεία. Ο «*Επιτάφιος*» αποτελείται:

Από είκοσι ισομεγέθη ποιήματα των δεκάξι στίχων.

Κάθε ποίημα έχει οκτώ στροφές.

Κάθε στροφή έχει δύο στίχους ομοιοκατάληκτους.

Κάθε στίχος έχει δεκαπέντε συλλαβές, με τομή στην όγδοη και είναι γραμμένος σε ιαμβικό μέτρο.

Νοηματική ανάλυση

Ο Ρίτσος, με αφορμή μια συνταρακτική φωτογραφία στις εφημερίδες, γράφει σε λίγα εικοσιτετράωρα αυτό το περίφημο ποίημα.

Υπάρχει μια αντιστοιχία με το πνεύμα του «*Επιταφίου της Ανάστασης*».

Η προσέγγιση του ποιήματος δεν έχει δυσκολία νοηματική, γιατί έχει λόγο στρωτό και λέξεις απλές. Άλλωστε, η αξία του έγκειται στη δύναμη των εικόνων και στη συγκίνηση που προκαλεί με το κοινωνικό δράμα που περιγράφει.

Είναι σαφώς ένα μοιρολόι μιας μάνας και το πλάθει ένας ποιητής που έχει ενσυναίσθηση του γεγονότος.

Επίσης, πρέπει να συνεκτιμήσει κανένας, για να κατανοήσει τούτη τη σύνθεση και τα ισχυρά βιώματα, που έχει ο ποιητής από παρόμοια είδη λογοτεχνίας, όπως είναι τα μοιρολόγια, γιατί η λακωνική παράδοση είναι πλούσια σε αυτά. Ο λόγος, που σε αυτή την περιοχή υπάρχει τόσο έντονο το είδος αυτό της λογοτεχνίας, χάνεται μέσα στην Ιστορία. Πρέπει όμως να κάνουμε μια υπόθεση εργασίας.

Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι μέσα στις υποχρεώσεις των ειλωτών ήταν οι γυναίκες τους να «σπεύδουν» στην κηδεία των αρχόντων Σπαρτιατών αφεντών και να τους μοιρολογήσουν πλέκοντας το εγκώμιό τους.

Αν υποθέσουμε ότι οι πλησιέστεροι των ειλωτών θα ήταν οι πιο εύκαιροι να προστρέξουν υποχρεωτικά να κλάψουν και να «ποιήσουν εγκώμια» και η υποχρέωσή τους αυτή τους ανάγκαζε να βρίσκονται σε ετοιμότητα, τότε, ίσως, μπορούμε να βρούμε την αρχή του μίτου αυτής της παράδοσης, που συναντάμε σε ορισμένα μέρη της Λακωνίας.

Όποιες και να ήτανε οι υποκείμενες επιρροές του Ρίτσου, αυτό το ποίημα είναι μια θαυμάσια ελεγεία.

Δεν θα αναλύσουμε κανένα στίχο, γιατί είναι όλοι κατανοητοί και το ποίημα εστιάζει σε ό,τι είπαμε παραπάνω. Θα κάνουμε μόνο μερικά σχόλια για τη δομή του ποιήματος.

Ο «*Επιτάφιος*» αποτελείται, όπως είδαμε, από είκοσι ίσα μέρη και θεματικά μπορεί να χωριστεί ως εξής:

Στην αρχή, το έργο ξεκινάει με τη διαπίστωση του θανάτου από τη μάνα (μέρος I). Στη συνέχεια, η μάνα εκφράζει το βαθύ πόνο της (μέρος II). Το έργο τελειώνει με την υπόσχεση μιας συνέχειας: την Ανάσταση (μέρη XVIII, XIX, XX).

Ακολουθεί μια αντιπαραβολή δύο θρήνων, αυτού εδώ και αυτού της Ανάστασης, όχι για την παραλληλία, αλλά για τη συναλληλία των συναισθημάτων.

Και οι δύο επιτάφιοι γράφτηκαν για τον ίδιο σκοπό, να περιγράψουν τον πόνο της μάνας, όχι, όμως, από τις ίδιες τις μάνες, αλλά για λογαριασμό τους.

Οι συγγραφείς εδώ, κάνουν τέχνη, γράφουν ποίηση, δεν κλαίνε οι ίδιοι, αν και συναισθάνονται το κλάμα. Εμείς δεν τους κρίνουμε για τη σπουδαιότητα των συναισθημάτων που περιγράφουν, αλλά για την τέχνη με την οποία τα περιγράφουν και για την τέχνη μπορούμε να τους κρίνουμε, αυτό μην το ξεχνάμε.

Ο «*Επιτάφιος της Ανάστασης*» έχει ποικιλία μέτρων, εναλλάσσεται το iamβικό με το τροχαϊκό μέτρο και ο γλωσσικός πλούτος είναι μεγάλος.

Ο «*Επιτάφιος*» του Ρίτσου στηρίζεται σε ένα συναισθηματικό κορύφωμα του ποιητή και ολοκληρώνεται σε λίγες μέρες. Δεν υπάρχει ο πλούτος της γλώσσας και η τεχνική του στηρίζεται στον ομοιοκατάληκτο δίστιχο δεκαπεντασύλλαβο στίχο.

Αυτό είναι φυσική συνέπεια, αφού κανένα έργο δεν μπορεί να έχει τελειότητα, αν δεν δουλευτεί πολύ και προπάντων σε βάθος χρόνου. Χρειάζεται χρόνος για να επιλεγούν από τον πλούτο της γλώσσας οι κατάλληλες λέξεις ή να επεξεργαστούν τα νοήματα και να βελτιωθεί η τεχνική.

Ο «*Επιτάφιος*» του Ρίτσου τιμήθηκε, γιατί είδε την πληγή μας και την έδειξε και ενέπνευσε ένα συνθέτη, τον Μίκη Θεοδωράκη, να γράψει μια μελωδική αρμονία, που την πρωτοτραγούδησε ο θαυμάσιος Μπιθικώτσης.

Ας σταθούμε σε αυτά τα δύο μόνο, που αρκούν να το κατατάξουν στα εκλεκτά ποιήματα.

Αποσπάσματα από τους δύο επιτάφιους:

«*Επιτάφιος*» του Ρίτσου:

*«Γιε μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου,
πουλάκι της φτωχιάς αυλής, ανθέ της ερημιάς μου.*

*Πουλί μου, εσύ που μου 'φερνες νεράκι στην παλάμη
πώς δε θωρείς που δέρνουμαι και τρέμω σαν καλάμι;*

*Μέρα Μαγιού μού μίσησες, Μέρα Μαγιού σε χάνω.
Άνοιξη γιε που αγάπαγες Κι ανέβαινες επάνω.»*

«*Επιτάφιος της Ανάστασης*»

Στάση Α:

*«Δακρυρρόους θρήνους επί σε η αγνή μητρικώς ω Ιησού επιρραίνουσα
Ανεβόα πώς κηδεύσω σε υιέ»*

*(δάκρυα με κλάμα η μάνα Χριστέ πάνω σου ρίχνει,
ενώ ξεφωνίζει: πώς να σε θάψω γιε μου)*

Στάση Β:

*«Σε τον του παντός γλυκασμόν η μήτηρ καθορώσα
πόμα ποτιζόμενον το πικρόν.*

Δάκρυσι τας όψεις σου βρέχει πικρώς.»

*(Γλύκισμα εσύ της φύσης, σε βλέπει η μάνα σου
και πίνει το πικρό ποτήρι
ενώ βρέχει το πρόσωπό σου με δάκρυα πικρά.)*

Στάση Γ:

*«Ω γλυκό μου έαρ γλυκύτετό μου τέκνον
που έδν σου το κάλλος.»
(Γλυκειά μου άνοιξη, γλυκύτετο παιδί μου
πώς βασίλεψε η ομορφιά σου.)*

Νικηφόρος Βρεττάκος

«Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές» (1957)

*«Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές, χιόνι, λουλούδια του έρωτα,
άσπρισαν απ' τα λόγια σου, γείρανε τα κλαδιά τους
γιόμισα το μικρό μου κόρφο, πήγα και στη μάνα μου.*

*Κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και με νοιάζονταν,
κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και με μάλωνε:
Χτες σ' έλουσα, χτες σ' άλλαξα, που γύριζες –
ποιος γιόμισε τα ρούχα σου δάκρυα
και νεραντζάνθια.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Οι στίχοι είναι αλλοιωμένοι δεκαπεντασύλλαβοι. Σε κάθε στίχο βλέπουμε να διατηρείται το πρώτο ή το δεύτερο ημιστίχιο και το άλλο να αλλοιώνεται, με πρόσθεση ή αφαίρεση συλλαβών. Έτσι αποφεύγει τη μονοτονία του λεπτού ιαμβικού ρυθμού και πετυχαίνει μια πιο αυστηρή δωρική μορφή έκφρασης του ίαμβου. Έχει στοιχεία Συμβολισμού και ο λυρισμός του πλημμυρίζει. Μοιάζει με προσευχή.

Νοηματική ανάλυση

Ένα ποίημα γεμάτο συμβολισμό και λυρισμό, συγκίνηση και ευαισθησία. Το ποίημα το έγραψε άνδρας, ο Βρεττάκος, που είναι ο ποιητής του, αλλά η υπόθεση ταιριάζει περισσότερο τα πρόσωπα να είναι μάνα και κόρη.

Η πρώτη στροφή

«Άσπρισαν απ' τα λόγια σου». Της μίλησαν με λόγια ερωτικά και άνθισαν οι πορτοκαλιές.

Είναι πιο συνηθέστερο και ερωτικότερο τα λόγια του έρωτα να τα ακούει, παρά να τα λέει μια γυναίκα (σύνηθες, είπαμε, όχι φυσικό).

Αυτά τα λόγια, που κάνουν τις πορτοκαλιές να ασπρίσουν, είναι λόγια –ύμνοι του έρωτα με υπερβολές, με μακρηγορίες, με κορώνες.

Είναι μια πολύ ρομαντική απεικόνιση μύησης στον έρωτα.

Πλημμυρισμένη από αγάπη και συναισθήματα, θέλει να εκτονωθεί, να μοιράσει λίγη από την ευτυχία, που την «πνίγει» η χαρά και η συγκίνηση. Το καταλληλότερο πρόσωπο είναι η μάνα (και τούτο πάλι συνηγορεί ότι πρόκειται για μάνα και κόρη και όχι για μάνα και γιο, είναι γυναικεία εμπειρία και μόνο μια γυναίκα την κατανοεί και την αξιοποιεί καλύτερα).

Η δεύτερη στροφή

Περιγράφει την κλασική εικόνα της μάνας, που περιμένει κάτω από το φεγγάρι. Το φεγγάρι εδώ συμβολίζει τον χρόνο, τον ερχομό της εποχής, το κλείσιμο του κύκλου για τη μύηση. Ωρίμασαν οι συνθήκες και η μάνα για τούτο συλλογίζεται τώρα πια το νέο φτερούγισμα.

Καθόταν με έννοια, αλλά και με διάθεση μαλώματος, γιατί αυτό το ωραίο άγγιγμα της ζωής έχει και νεραντζαν(γκά)θια που πονούν, έχει «νεραντζάνθια» που μοσχεύουν.

Στον τρίτο στίχο της δεύτερης στροφής η μάνα στοχάζεται: Χθες της φαίνεται ότι το γέννησε, πότε της μεγάλωσε. Πότε πέταξε από κοντά της και γύρισε με μια αγκαλιά λουλούδια!

Μια από τις ρομαντικότερες παρομοιώσεις (εξομοιώσεις θα ήταν πιο ταιριαστό) των πρώτων ερωτικών αγγιγμάτων και μια από τις παραστατικότερες σκηνογραφίες είναι αυτή η εικόνα της γονικής συμπαράστασης με τα μαλώματά της, όλο φόβο, όλο ευχές.

«Μάνα και γιος» (1940)

*«Στης ιστορίας το διάσελο όρθιος ο γιος πολέμαγε
κ' η μάνα κράταε τα βουνά, όρθιος να στέκει ο γιος της,
μπρούντζος, χιόνι και σύννεφο. Κι αχολόγαγε η Πίνδος
σαν νάχε ο Διόνυσος γιορτή. Τα φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι αναπήδαγαν τα έλατα και χορεύαν
οι πέτρες. Κι όλα φώναζαν:*

“Τε παιδιάς Ελλήνων ...”

*Φωτεινές σπάθες οι ψυχές σταύρωναν στον ορίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.*

*Κ' οι μάνες τα κοφτά γκρεμνά σαν Παναγιές τ' ανέβαιναν
Με την ευχή στον ώμο τους κατά το γιο πηγαΐναν
και τις αεροτραμπάλιζε ο άνεμος φορτωμένες
κ' έλυνε τα τσεμπέρια τους κι έπαιρνε τα μαλλιά τους
κ' έδερνε τα φουστάνια τους και τις σπαθοκοπούσε,
μ' αυτές αντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα την πέτρα,
κι ανηφορίζαν στη γραμμή, όσο που μες στα σύννεφα
χάνονταν ορθομέτωπες η μια πίσω απ' την άλλη.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Δύο οκτάστιχες ανομοιοκατάληκτες στροφές.

Το μέτρο ιαμβικό. Οι στίχοι είναι εναλλασσόμενοι 15/σύλλαβοι και 16/σύλλαβοι. Με αυτό τον τρόπο ο ποιητής αποφεύγει τη μονοτονία του 15/σύλλαβου ιαμβικού ρυθμού και πετυχαίνει μια πιο πολύ αυστηρή δωρική μορφή έκφρασης.

Έχει στοιχεία Συμβολισμού και ο λυρισμός είναι έκδηλος. Μοιάζει με προσευχή.

Νοηματική ανάλυση

Το ποίημα αυτό είναι υπερρεαλιστικό, αλλά ταυτόχρονα και απόλυτα ρεαλιστικό. Με λυρισμό και μουσικότητα του δεκαπεντασύλλαβου στίχου, που όμως δεν τηρείται σε όλους τους στίχους. Αυτό, ενώ αλλού, ίσως,

ήταν μειονέκτημα, εδώ ηχεί απόλυτα ταιριαστά με την δωρική ακαμψία που έχουν τούτες οι εικόνες.

Στην πρώτη στροφή με τους οκτώ στίχους είναι η δωρική όψη του Έλληνα.

Με την ακαμψία του πείσματος και την προσήλωση στα πατρώα ρήματα. Στης Ιστορίας το διάσελο, στην καμπή των γεγονότων, εκεί που συναντιούνται οι κόσμοι, οι πολιτισμοί και γίνονται οι πόλεμοι.

Η πρόκληση εδώ η ίδια, όπως πάντα, για «γη και ύδωρ».

Όλα ίδια: Η σύγχρονη Ελλάδα και η παλιά, σαν μια αδιάκοπη συνέχεια.

Με τον ίδιο ήχο του παιάνα:

«*Ιτε παίδες Ελλήνων*».

Με τις ίδιες μάνες: κείνες που έδιναν την ασπίδα κι έλεγαν «*ή ταν ή επι τας*».

Τούτες κρατάνε σαν ασπίδες τα βουνά «*όρθιος να στέκει ο γιος της*».

Τα ίδια τραγούδια με τον ίδιο σκοπό και του Διονύσου τα κέφια.

Τα λόγια άλλαξαν:

Το «*μολών λαβέ*» έγινε «όχι» με το ίδιο νόημα.

Στη δεύτερη στροφή είναι η άλλη όψη του Έλληνα, η ιωνική.

Εδώ, έχουμε συναισθήματα και με αίσθηση, εικόνες.

Εδώ, έχουμε Παναγιές γλυκοφιλούσες και φορτώματα με ευχές. Μια ατέλειωτη γραμμή από μάνες να χάνεται στην απεραντοσύνη της Ιστορίας μας.

Είναι μερικά ποιήματα, που δεν ερμηνεύονται με λόγο. Θαυμάζονται με σιωπές, που αγγίζουν τα συναισθήματα, την ψυχή και τον νου και σε πάνε μακριά για να κάνεις παραλληλισμούς.

Αυτό το ποίημα περιγράφει όλο το έπος του '40 σε δέκα έξι στίχους, γραμμένο από Δωριέα, με λακωνικό πύκνωμα λόγου, σαν εκείνο του λάκωνα προγόνου του, που έστειλε «εκτενέστατη» αναφορά, με δέκα λέξεις, ως υποναύαρχος του στόλου, αφού ο ναύαρχος σκοτώθηκε, για να περιγράψει τη μεγαλύτερη καταστροφή τους στην Κύζικο το 410 π.Χ. Το γράμμα εκείνο έλεγε:

«*Έρρει τα κάλα. Μίνδαρος απεσσύα. Πεινώτι τώνδρες. Απορίομες τι χρή δραν*»*

«Καταστράφηκαν τα πλοία, σκοτώθηκε ο Μίναδρος, (ο ναύαρχος). Πεινούν οι άντρες. Δεν γνωρίζουμε τι πρέπει να κάνουμε».

Το «*Μάνα και γιος*» έχει τη δωρική συντομία και τον ιωνικό λυρισμό.

* Η Σπάρτη τότε έπαθε πλήγμα, ανάλογα ισοδύναμο με του Περλ Χάρμπορ.

Νίκος Γκάτσος

Έγραψε στίχους υπέροχων τραγουδιών που μελοποίησαν συνθέτες όπως ο Χατζιδάκις, ο Ξαρχάκος και άλλοι.

«Αμοργός» (1943)

(αποσπάσματα)

*«Στου πικραμένου την αυλή ήλιος δεν ανατέλλει
Μόνο σκουλήκια βγαίνουνε να κοροϊδέψουν τ' άστρα
Μόνο φυτρώνουν άλογα στις μυρμηγκοφωλιές
Και νυχτερίδες τρων πουλιά και κατουράνε σπέρμα.*

*Στου πικραμένου την αυλή δε βασιλεύει η νύχτα
Μόνο ξερνάν οι φυλλωσιές ένα ποτάμι δάκρυα
Όταν περνάει ο διάβολος να καβαλήσει τα σκυλιά
Και τα κοράκια κολυμπάν σ' ένα πηγάδι μ' αίμα.*

*Στου πικραμένου την αυλή το μάτι έχει στερέψει
Έχει παγώσει το μυαλό κι έχει η καρδιά πετρώσει
Κρέμονται σάρκες βατραχιών στα δόντια της αράχνης
Σκούζουν ακρίδες νηστικές σε βρυκολάκων πόδια.*

*Στου πικραμένου την αυλή βγαίνει χορτάρι μαύρο
Μόνο ένα βράδυ του Μαγιού πέρασε ένας αγέρας
Ένα περπάτημα ελαφρύ σα σκίρτημα του κάμπου
Ένα φιλί της θάλασσας της αφροστολισμένης.*

*Κι αν θα διψάσεις για νερό θα στίψουμε ένα σύννεφο
Κι αν θα πεινάσεις για ψωμί θα σφάζουμε ένα αηδόνη
Μόνο καρτέρει μια στιγμή ν' ανοίξει ο πικραπήγανος
Ν' αστράψει ο μαύρος ουρανός να λουλουδίσει ο φλόμος.*

*Μα είταν αγέρας κι έφυγε κορδαλλός κι εχάθη
Είταν του Μάη το πρόσωπο του φεγγαριού η ασπράδα
Ένα περπάτημα ελαφρύ σα σκίρτημα του κάμπου
Ένα φιλί της θάλασσας της αφροστολισμένης.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Άσπυγος δεκαπεντασύλλαβος στίχος, ανομοιοκατάληκτος.
Το μέτρο ιαμβικό. Υπερρεαλισμός. Πετυχαίνει μια καλή μορφή έκφρασης.

Έχει στοιχεία Συμβολισμού και Λυρισμού.

Νοηματική ανάλυση

Τι είναι η αυλή;

Είναι ο ζωτικός χώρος του καθενός μας –ο μικροχώρος του σπιτιού, ο μεγαλύτερος –ο μεσοχώρος της γειτονιάς, ο πιο μεγάλος –ο μεγαχώρος της πατρίδας.

Ποιος είναι ο πικραμένος;

Είναι ο κάτοικος αυτής της αυλής, που προσομοιάζεται με κόλαση, που δεν τον αφήνει να γελάσει. Η πίκρα είναι εικονικά χαραγμένη και μόνιμη στο πρόσωπό του.

Ο ποιητής περιγράφει στις έξι στροφές του ποιήματος περιστατικά για να δικαιολογήσει την υπόθεσή του και το κυρίαρχο μοτίβο του: «Στου πικραμένου την αυλή».

Στροφή 1η

Εκεί υπάρχει πάντα αποσκιά και άθλιες συμπεριφορές, περιπαίζουν τα όνειρα και την ελπίδα.

Επικρατεί ο παράλογος λόγος των ισχυρών, αυτών που ελέγχουν τις φωλιές –την εξουσία.

Οι παρανομίες, οι μετριότητες –οι νυχτερίδες– κυριαρχούν της αλή-

θειας και των ικανοτήτων, με συνέπεια να επαίρονται («κατουράνε») με αθλιότητα και ψευτοσεξισμό.

Στροφή 2η

Εδώ, είναι πάντα οπισθοδρόμηση και τα όνειρα που ανθούν γκρεμίζονται –κλαίνε.

Η απαισιοδοξία, η αυθαιρεσία και η αδικία κυριαρχούν.

Στροφή 3η

Εδώ, δεν τολμούν να έχουν όνειρα, δεν τολμούν να σκεφτούν, δεν τολμούν να χαρούν.

Εδώ, επικρατεί κραιπάλη από το ένα μέρος και φωνές από το άλλο, που κανείς δεν ακούει, γιατί όλοι είναι ψυχικά νεκροί.

Στροφή 4η

Εδώ, δεν φυτρώνει η ελπίδα. Μόνο κάποια στιγμή γεννήθηκε ένα όνειρο, μια ελπίδα και σκίρτησαν όλοι, γιατί φάνηκε σαν κάτι πάει να αλλάξει, να έλθει μια κοινωνική γαλήνη, ισότητα, δημοκρατία, δικαιοσύνη.

Στροφή 5η

Γεννήθηκαν ελπίδες και δόθηκαν υποσχέσεις.

Μας σύστησαν υπομονή μέχρι να ανοίξει το βοτάνι που θα διώξει την πίκρα, να κάνει να ανθίσει το πικρό χαμόγελο, να φωτιστεί η ζωή μας.

Στροφή 6η

Μα ήταν ελπίδα φρούδα, που σαν αέρας χάθηκε. Ένα μεγάλο όραμα για έναν κόσμο καλύτερο, που τον σκότωσαν πριν έρθει.

Ήταν μια ματιά μόνο της άνοιξης, μια μικρή χαρά, ήταν ένα μικρό χαμόγελο και σύντομο της ελπίδας.

Σαν επίλογος

Ο Γκάτσος δεν έγραψε άλλη ποιητική σύνθεση από αυτή, παρά το γεγονός ότι είχε υποσχεθεί ότι θα το κάνει όταν έχει οίστρο. Πιθανόν, να μην εξέφραζε άλλο αυτόν τον ευαίσθητο στιχουργό η ... απροσδιοριστία των

νοημάτων του Υπερρεαλισμού (άλλωστε, οι μελοποιημένοι στίχοι του είναι οάσεις).

Αν πρέπει να αναθάλλουμε «πάσει θυσία» την προθετικότητα του ποιητή και να συγκεκριμενοποιήσουμε τους συμβολισμούς, τότε μια προσέγγιση πιθανή θα ήταν ότι περιγράφει ιστορικοκοινωνικά γεγονότα του πρόσφατου παρελθόντος, αλλά με προθετική διαχρονικότητα.

Αν ο αναγνώστης ρίξει μια πιο προσεκτική ματιά και συνεκτιμήσει την σεμνότητα του ποιητή, την ευαισθησία του, καθώς επίσης και την αίσθηση ενός λαού, που τον απέκλεισαν από το όραμά του πολλές φορές (θα είμαστε εκτός θέματος αν επιχειρήσουμε να απαριθμήσουμε και να αξιολογήσουμε τα οράματα, που κατεστάλησαν βίαια), τότε θα δει μια δημηγορία του ποιητή γεμάτη από «κατηγορώ». Ίσως, τότε, κατανοήσουμε ότι τούτος ο λόγος του ποιητή είναι απόλυτα ρεαλιστικός.

Αν δεν έχει ως πλαίσιο αναφοράς το ιστορικο-κοινωνικο-πολιτικό παρελθόν τούτο το ποίημα, τότε καθεαυτό το ποίημα είναι η αυλή του πικραμένου ως σουρεαλιστικό σύμβολο. Δηλαδή, ένα απόσπασμα με χύδην ιδέες –μάλλον λέξεις– χωρίς να ανοίγει ένας φεγγίτης να κατανοήσουμε και να αισθανθούμε.

Βέβαια, τα περισσότερα «ποιήματα» του Υπερρεαλισμού – λαμπρή εξαίρεση το «Μάνα και γιος» του Βρεττάκου– έχουν ελλείψεις γιατί, κυρίως, δεν υπονοούν το πλαίσιο που αναφέρονται και έτσι έχουν δυσκολία κατανόησης.

Οι ποιητές είναι απλοί, πρέπει να είναι απλοί, για να είναι κατανοητοί.

Γιάννης Σκαρίμπας

«Σπασμένο καράβι» (1936)

1. *Σπασμένο /καράβι // να 'μαι πέ/ρα βαθιά, / έτσι να / 'μαι*
2. *με δίχως / κατάρτια // με δίχως / πανιά να / κοιμάμαι*
3. *Να' ναι αφρά/τος ο τό/πος // και η ακτή / νεκρική / γύρω-γύ/ρω*
4. *με κουφά/ρι γυρνό // και με πλώ/ρη εκεί / που θα γεί/ρω*
5. *Σπασμένο / καράβι // να 'μαι πέ/ρα βαθιά, / έτσι να / 'μαι*
6. *με δίχως / κατάρτια // με δίχως / πανιά να / κοιμάμαι*
7. *Να' ναι η θά/λασσα ά/ψυχη // και τα ψά/ρια νεκρά, / έτσι να' / ναι*
8. *και τα βρά/για κατά/πληχτα // και τ' αστέ/ρια μακριά / να κοιτά/νε*
9. *Δίχως χτύ/πο οι ώ/ρες // και οι μέ/ρες θλιβές / δίχως χά/ρη*
10. *και έτσι κού/φιο και ακί/νητο // μες σε νύ/χτες βουβές / το φεγγά/ρι*
11. *Έτσι να / 'μαι καρά/βι // γκρεμισμέ/νο νεκρό / έτσι να / 'μαι*
12. *Σ' αμμουδιά / πεθαμέ/νη // και σε κού/φιο νερό / να κοιμά/μαι*
13. *Να κοιμά/μαι.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Έχει δώδεκα στίχους με τομή στην έκτη, έβδομη και όγδοη συλλαβή, που τους χωρίζει σε δύο ημιστίχια, το δεύτερο είναι πάντα με δέκα συλλαβές, άρα είναι 16/σύλλαβοι, 17/σύλλαβοι και 18/σύλλαβοι στίχοι.

Το μέτρο είναι τρισύλλαβο ανάμεικτο (στίχοι 1, 5), αλλού ανάπαιστος (στίχοι 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13) και αλλού αμφιβραχύς (στίχοι 2, 6), και η μουσικότητα πάρα πολύ αρμονική.

Νοηματική ανάλυση

Ο Σκαρίμπας είναι ποιητής του παραλόγου.

Του παραλόγου, που έχει προθετικότητα να μιλήσει με τη λογική του επιτηδευμένου παραλόγου, που θέλει με αντισυμβατικό τρόπο να τονίσει

σημαντικά γεγονότα.

Μια εικόνα όλο το ποίημα, σαν βουβή διαμαρτυρία, σαν μια σιωπηλή κραυγή, που λέει πολλά σαν το ζωγραφισμένο τοπίο ενός πίνακα.

Να κοιμάμαι σαν «σπασμένο καράβι». Αφημένο μακριά. Τσακισμένο. Με μπουνάτσα απόλυτη. Να είναι ειδυλλιακός, «αφράτος ο τόπος», λέει ο Σκαρίμπας, (που δεν αποδίδεται αυτό με περιφράσεις) και όλα είναι σιωπηλά, νεκρά, άψυχα, χωρίς χρόνο, με μια λύπη, σε κούφια φεγγάρια και νερά.

Αυτό το ποίημα θυμίζει θυμωμένες, ρητές δηλώσεις ενός παιδιού, που το αδικήσανε και πειστωμένο αυτοτιμωρείται.

Μοιάζει σαν την αντίδραση απελπισίας ερωτευμένου, που μεγιστοποιεί τον πόνο του και επιλέγει σαν λύση την αυτοκαταστροφική μοναξιά, υποστηρίζοντας με στόμφο και κηρυγματικό αφορισμό ότι τίποτα δεν αξίζει για να ζει κανείς, ότι δεν θέλει τίποτα να δει, ούτε να ακούσει, παρά μόνο να ... κοιμάται.

Είναι σαν αντίδραση ενός ευαίσθητου ανθρώπου, που «μες την πολλή συνάφειά του, μες στις πολλές κινήσεις και ομιλίες», θέλει να γίνει –ή να μπει– σε καράβι, αγαπητέ αναγνώστη, γιατί του γίνεται ή δεν θέλει να του γίνει «αγνώριστη η ζωή, ξένη και φορτική».

Αυτή η τρίτη εκδοχή φέρνει σε σύμπτωση τις απόψεις του Καβάφη στο «Όσο μπορείς» με την εικονιστική άποψη του Σκαρίμπα εδώ στο «Σπασμένο καράβι». Μόνο που ο πρώτος προειδοποιεί, προσέξτε, ενώ ο δεύτερος έχει πάρει τις αποφάσεις του. Η συνάντηση των δύο διαφορετικών δρόμων (συλλογισμών) φαίνεται να έχει κοινή αφετηρία το πρόβλημα της μοναξιάς ή το πρόβλημα της επικοινωνίας.

Θυμωμένος ο συμπαθής Σκαρίμπας, παράξενα θυμωμένος. Αλλά, τόσο περιγραφικός, σαν γράφημα παραδείσου.

Το «Σπασμένο καράβι» υποδηλώνει ότι βίωσε ταξίδια, μόρφωσε γνώση, γυρίζοντας και σπουδάζοντας τον κόσμο.

Μια γνώση όμως, που οδηγεί σε απαισιοδοξία για την πορεία του κόσμου. Μια γνώση, που σε αποστρέφει.

Γιατί, καταλήγει στη διαπίστωση ότι δεν υπάρχουν οι επιούσιες αξίες: δημοκρατία, δικαιοσύνη, κοινωνική αλληλεγγύη. Απομονώνεται, αράζει και κοιμάται. «Να κοιμάμαι», λέει ο γλυκός Σκαρίμπας. Αλλά και εδώ ο παράλογος σαρκασμός του μας περιπαίζει, μας παραπλανεί.

Αλλά, τώρα γίναμε ευαίσθητοι μαζί του, γνώστες της γλώσσας. Τώρα,

δεν μας παραπλανά, ξέρουμε ότι δεν γράφει «να κοιμάμαι», αλλά μας γνέφει κλείνοντας πονηρά το μάτι, να τραγουδήσουμε το παρακάτω:

«Σπασμένο καράβι να 'μαι πέρα βαθιά, έτσι να 'μαι»

Σπασμένο καράβι να 'μαι πέρα βαθιά, έτσι να 'μαι
Μα'ναυη θάλασσα άψυχη και τα ψάρια νεκρά

Αυτό το καράβι δεν είναι για σεργιάνι, είναι για το αγνάντεμα μέχρι εκεί, που κόβει το μάτι σου και το μυαλό σου.

Για να δεις, να μάθεις, να καταλάβεις...!

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ

Μεταπολεμική ποίηση

Μανόλης Αναγνωστάκης

«Μιλώ»

(από τη συλλογή *«Τα ποιήματα 1941-1971, Η συνέχεια»*) . 307

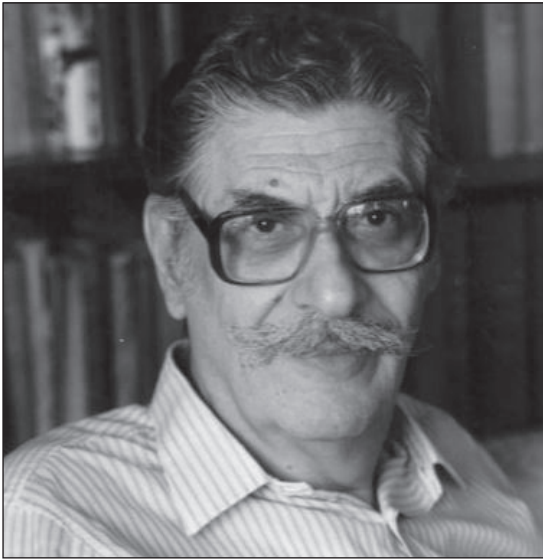
«Το σκάκι»

(από τη συλλογή *«Τα ποιήματα 1941-1971, Η συνέχεια»*) . 309

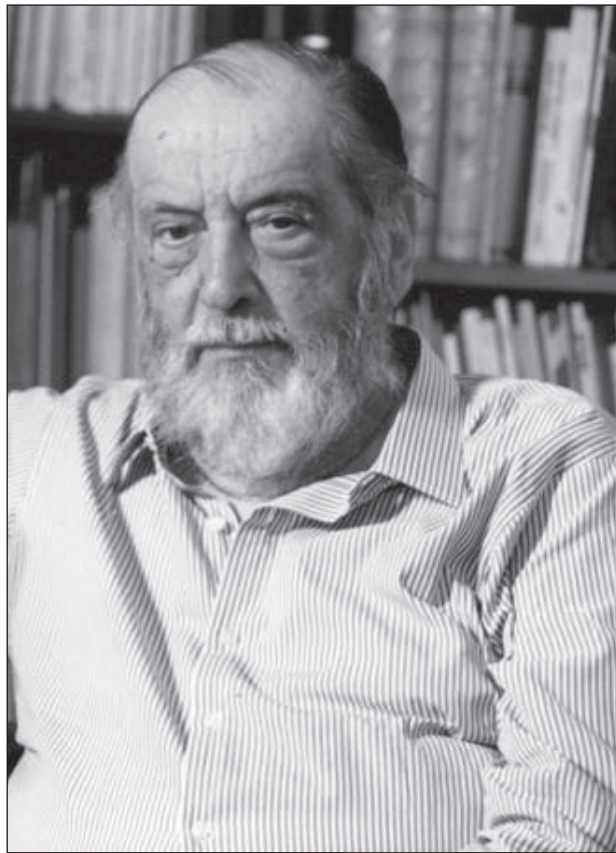
Μίλτος Σαχτούρης

«Η πληγωμένη άνοιξη»

(από τη συλλογή *«Παραλογαίς»*) 311

Μανώλης Αναγνωστάκης

Μίλτος Σαχτούρης

Μανόλης Αναγνωστάκης

«Μιλώ» (1947, 1971)

*«Μιλώ για τα τελευταία σαλπίσματα των νικημένων στρατιωτών
Για τα κουρέλια από τα γιορτινά μας φορέματα
Για τα παιδιά μας που πουλάν τσιγάρα στους διαβάτες
Μιλώ για τα λουλούδια που μαραθήκανε στους τάφους
και τα σαπίζει η βροχή
Για τα σπίτια που χάσκουνε δίχως παράθυρα
σαν κρανία ξεδοντιασμένα
Για τα κορίτσια που ζητιανεύουν δείχνοντας
στα στήθια τις πληγές τους
Μιλώ για τις ξυπόλυτες μάνες που σέρνονται στα χαλάσματα
Για τις φλεγόμενες πόλεις τα σωριασμένα κουφάρια στους δρόμους
Τους μαστροπούς ποιητές που τρέμουνε τις νύχτες στα κατώφλια
Μιλώ για τις ατέλειωτες νύχτες όταν το φως λιγοστεύει
τα ζημερώματα
Για τα φορτωμένα καμιόνια και τους βηματισμούς στις υγρές πλάκες
Για τα προαύλια των φυλακών και για το δάκρυ των μελλοθανάτων.*

*Μα πιο πολύ μιλώ για τους ψαράδες
Π' αφήσανε τα δίχτυα τους και πήρανε τα βήματά Του
Κι όταν Αυτός κουράστηκε αυτοί δεν ξαποστάσαν
Κι όταν Αυτός τους πρόδωσε αυτοί δεν αρνηθήκαν
Κι όταν Αυτός δοξάστηκε αυτοί στρέψαν τα μάτια
Κι οι σύντροφοι τους φτόνανε και τους σταυρώναν
Κι αυτοί, γαλήνιοι, το δρόμο παίρνουνε π' άκρη δεν έχει
Χωρίς το βλέμμα τους να σκοτεινιάσει ή να λυγίσει.
Όρθιοι και μόνοι μες στη φοβερή ερημία του πλήθους.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Πεζός λόγος, που δεν έχει βασικά στοιχεία ποιήματος. Καταχωρημένες γραμμές χωρίς τεχνική.

Νοηματική ανάλυση

Είναι ένα τυπικό υπερρεαλιστικό ποίημα με συμβολισμό. Εδώ η προθετικότητα του ποιητή γίνεται ορατή, καθώς και οι συμβολισμοί. Η πρόθεσή του είναι να περιγράψει τα επιγενόμενα ενός μεγάλου γεγονότος.

Το γεγονός

Ένα γεγονός, που υποσχόταν πολλά,
 Ένα γεγονός, που έδινε ελπίδες,
 Ένα γεγονός, που το συνέδραμε η ηθική.
 Ένα γεγονός με υψηλά ιδανικά και όνειρα.
 Ένα γεγονός, που το πολεμούσε το κακό, η αντίδραση, η ανήθικη πλευρά της Ιστορίας.
 Ένα γεγονός, που νικήθηκε, που προδόθηκε, που λιποψύχησε.

Τα επιγενόμενα είναι:

Το σάλπισμα της υποχώρησης,
 Το τσάκισμα των ονείρων,
 Η δυστυχία,
 Ο θάνατος,
 Τα καμένα σπίτια,
 Η διατίμηση της αγάπης,
 Η φτώχεια,
 Η πείνα,
 Η γλοιώδης διανόηση,
 Το πνευματικό σκοτάδι,
 Οι εκτελέσεις των συνειδήσεων,
 Η αγωνία.

Τα επιγενόμενα είναι, επίσης:

Η ελπίδα, που δεν πεθαίνει,
 Ο αγώνας, που συνεχίζεται,
 Εκείνοι, που πιστεύουν και προχωρούν,
 Εκείνοι, που δεν εγκαταλείπουν,
 Εκείνοι, που δεν κουράζονται,
 Εκείνοι, που δεν παρασύρονται,
 Εκείνοι, που καταφρονούνται,
 Αυτοί, που κοιτάζουν το τέρμα όρθιοι, κατάμονοι, μέσα σε πλήθος πε-
 θαμένων συνειδήσεων.

Το ποίημα είναι μια διαμαρτυρία, ένα κλάμα, ένα μοιρολόγι, αλλά και ένας έπαινος για τους λίγους, που αφήνουν την ατομικότητά τους –τα δί-
 χτυα– και προσπαθούν να βρουν τον ρυθμό του Ωραίου Βηματισμού.

«Το Σκάκι» (1971)

*«Έλα να παίζουμε.
 Θα σου χαρίσω τη βασίλισσά μου
 (Ήταν για μένα μια φορά η αγαπημένη
 Τώρα δεν έχω πια αγαπημένη)
 Θα σου χαρίσω τους πύργους μου
 (Τώρα πια δεν πυροβολώ τους φίλους μου
 Έχουν πεθάνει καιρό πριν από μένα)
 Κι ο βασιλιάς αυτός δεν ήτανε ποτέ δικός μου
 Κι ύστερα τόσους στρατιώτες τι τους θέλω;
 (Τραβάνε μπρος, τυφλοί, χωρίς καν όνειρα)
 [Όλα, όλα και τ' άλογά μου θα στα δώσω]
 Όλα, και τ' άλογά μου θα σ' τα δώσω
 Μονάχα ετούτον τον τρελό μου θα κρατήσω
 Που ξέρει μόνο σ' ένα χρώμα να πηγαίνει
 Δρασκελώντας τη μια άκρη ως την άλλη
 Γελώντας μπρος στις τόσες πανοπλίες σου
 Μπαίνοντας μέσα στις γραμμές σου ζαφνικά
 Αναστατώνοντας τις στέρεες παρατάξεις.
 Κι αυτή δεν έχει τέλος η παρτίδα.»*

[Έλα να παίζουμε...]

*[Όλα, όλα, και τ' άλογά μου θα στα δώσω.
Όλα, όλα, και τ' άλογά μου θα στα δώσω
Μονάχα ετούτο τον τρελό μου θα κρατήσω
που ξέρει μόνο σ' ένα χρώμα να πηγαίνει
δρασκελώντας την μίαν άκρη ως την άλλη
γελώντας μπρος στις τόσες πανοπλίες σου
μπαίνοντας μέσα στις γραμμές σου ξαφνικά
αναστατώνοντας τις στέρεες παρατάξεις
Έλα να παίζουμε...]*

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Πεζός λόγος. Δεν έχει στοιχεία ποιήματος. Γραμμές χωρίς τεχνική.

Νοηματική ανάλυση

Έλα να σχεδιάσουμε το νόημα της ζωής. Έλα να πάμε μαζί εκεί που θα έχει ωραίους δρόμους, μακριά από χλιδή και από ψευτιές (βασίλισσα), μακριά από πολέμους.

Τούτος ο τόπος, που ψάχνουμε να βρούμε, δεν έχει κληρονομημένα μεγαλεία, δεν χρειάζεται να σκοτώσεις για να αρπάξεις (βασίλις). Τούτος ο τόπος δεν έχει άβουλους, «χωρίς καν όνειρα» (πίονια). Τούτος ο τόπος τους θέλει όλους ίσους και τους τα χαρίζει όλα τα γνωστά πλούτη, ματαιοδοξίες, επιδείξεις (πύργους και άλογα).

Το μόνο που κρατά από τα γνωστά, τα παλιά, είναι η απείθαρχη σκέψη. Η σκέψη που δεν υπακούει, που δεν μεταλλάσσεται, που δεν παλινωδεί, που ψάχνει και διεισδύει να βρει την αλήθεια, την άνοιξη (τον αξιωματικό μας, τον μέντορα και οδηγό μας). Μόνο αυτή την αληθινή σκέψη θα βρούμε στον νέο τόπο που θα πάμε, για να μας βοηθήσει να αμφισβητήσουμε, να διώξουμε τα παράλογα στερεότυπα, να γελοιοποιήσουμε τις ψεύτικες ηθικές του πλούτου και των υποκριτικών αληθειών.

Έλα να αποπειραθούμε να αλλάξουμε τον κόσμο.

Τούτη η απόπειρα δεν έχει τέλος.

Μίλτος Σαχτούρης

«Η πληγωμένη άνοιξη» (1948)

*«Η πληγωμένη Άνοιξη τεντώνει τα λουλούδια της
οι βραδινές καμπάνες την κραυγή τους
κι η κάτασπρη κοπέλα μέσα στα γαρίφαλα
συνάζει στάλα-στάλα το αίμα
απ' όλες τις σημαίες που πονέσανε
από τα κυπαρίσσια που σφάχτηκαν
για να χτιστεί ένα πύργος κατακόκκινος
μ' ένα ρολόγι και δυο μαύρους δείχτες
κι οι δείχτες σα σταυρώνουν θα 'ρχεται ένα σύννεφο
κι οι δείχτες σα σταυρώνουν θα 'ρχεται ένα ξίφος
το σύννεφο θ' ανάβει τα γαρίφαλα
το ξίφος θα θερίζει το κορμί της.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Ελεύθερος στίχος. Υπερρεαλισμός. Πεζός λόγος, χωρίς τεχνική, χωρίς τέχνη.

Νοηματική ανάλυση

Στον Συμβολισμό, ο αναγνώστης έχει ελευθερία απόλυτη, είναι αδέσμευτος, όπως άλλωστε και ο ποιητής, όταν έγραφε.

Κατά συνέπεια, τίποτα δεν μας δεσμεύει να χαρούμε την ελευθερία μας και να κάνουμε εικασίες σύμφωνα με τη φαντασία μας και τα «μέτρα» μας, όπως μας λέει και ο σοφιστής φιλόσοφος Πρωταγόρας: «*Παν μέτρον άνθρωπος*».

Εδώ υπάρχει μια άλλου είδους δέσμευση, αγαπητέ αναγνώστη.

Όταν αναπτύσσουμε δημιουργική σκέψη, έχουμε δύο επιλογές: ή θα

στοχαστούμε όπως εμείς νομίζουμε ή θα στοχαστούμε μπαίνοντας στον ρόλο κάποιου άλλου.

Το πρώτο είναι πιο εύκολο και γι' αυτό το αφήνουμε στην άκρη. Θα προσπαθήσουμε με το δεύτερο, που πάει να πει ότι πρέπει να μπορούμε στη θέση του άλλου, του ποιητή και να φανταστούμε τι μπορεί να φανταζόταν όταν έγραφε ό,τι έγραφε, έχοντας υπόψη μας τα ιστορικά γεγονότα, το βιογραφικό του και την ενδεχόμενη εμπλοκή του στο θέμα.

Ας το επιχειρήσουμε

Η «πληγωμένη Άνοιξη» μπορεί να είναι η πρόσφατη τραυματική εμπειρία της Ελλάδας με την εμπλοκή της στον Παγκόσμιο και Εμφύλιο πόλεμο. Μπορεί να είναι μια παρόμοια τραυματική εμπειρία κάθε χώρας.

Φαίνεται να συμβολίζει κάτι κοινό, κάτι μεγάλο, κάτι γενικό.

Ας εστιάσουμε στην Ελλάδα: Η άνοιξη –Ελλάδα μαζεύει τα κουρέλια της και προσπαθεί να ορθοποδήσει μετά τις πρόσφατες συμφορές.

Τα παιδιά της –ο λαός– αποτυπωμένα στο πρόσωπο της κοπέλας, με αγνότητα και με ειλικρίνεια, προσπαθούν να κατανοήσουν τις αντικρουόμενες απόψεις, να παρηγορήσουν για τους σκοτωμούς και ταυτόχρονα να πάρουν μια υπόσχεση που να γράφει: «ποτέ πια».

Τούτο το «ποτέ πια» να γίνει ένα μνημείο, που θα κρατήσει άσβηστη τη μνήμη μας για να θυμόμαστε κάθε φορά, που συγκρούονται οι αντιτιθέμενες απόψεις μας, τις φωτιές και τις πληγές εκείνης της εμπειρίας, που μας πλήγωσε. Πόσες μάνες φόρεσαν μαύρα τσεμπέρια-σημαίες στο κεφάλι τους για τα κυπαρίσσια-παιδιά τους, που θέρισε το μίσος και η οργή.

Κτίζουμε αυτό το μνημείο του «ποτέ πια» με το μαύρο ρολόι να θυμίζει την ημερομηνία του πόνου για να γίνει ένα σύμβολο, που κάθε φορά θα ενώνει τις μνήμες και δεν θα ξαναπληγώνει την άνοιξη.

Αυτά θα μπορούσε να φανταστεί κανείς ότι συμβολίζει το ποίημα, αν προσπαθήσει να επανακατευθύνει τη σκέψη του, ώστε να ταυτιστεί με τις προθέσεις του ποιητή. Αλλά, αναρωτιέται κανείς: θα έπρεπε να είναι τόσο κλειστή η «πόρτα» του ποιήματος και τα «παραθυρόφυλλά» του;

Ένας «φεγγίτης» του ποιήματος, αν ήταν ανοιχτός, θα έφτανε να δούμε τους «δείχτες» του ρολογιού, για να καταλάβουμε ποιος έχει εδώ μαύρα μεσάνυχτα, εμείς ή ο ποιητής;

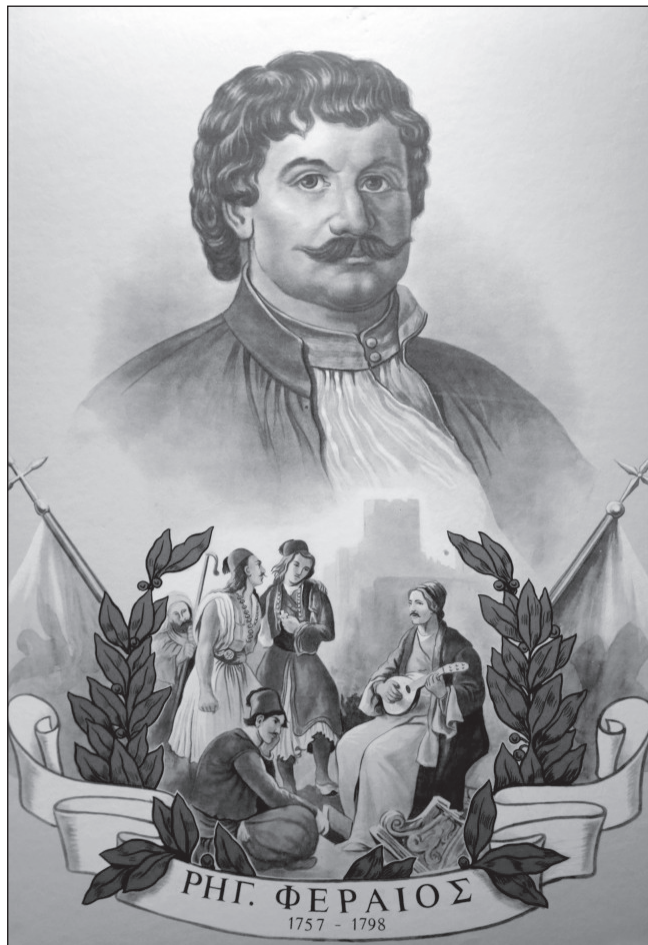

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ

Εμβατήριο

Ρήγας Βελεστινλής (Ρήγας Φεραίος)

«Θούριος» 315

Ρήγας Βελεστινλής (Ρήγας Φεραίος).

Ρήγας Βελεστινλής (Ρήγας Φεραίος)

«Θούριος» (1796)

Εμβατήριο

*«ήτοι ορμητικός πατριωτικός ύμνος πρώτος,
εις τον ήχον: Μια προσταγή μεγάλη»*

(αποσπάσματα)

[1ο μέρος]

*«Ως πότε παλικάρια, να ζώμεν στα στενά,
μονάχοι, σα λεοντάρια, στες ράχαις στα βουνά; [...]
Καλλιό 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι, σκλαβιά και φυλακή. [...]»*

[2ο μέρος]

*«Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,
σκοτώθηκαν κι αγάδες, με άδικον σπαθί.
Κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι και Ρωμιοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμιά 'φορμή. [...]»*

[3ο μέρος]

*«Οι νόμοι να 'ν' ο πρώτος και μόνος οδηγός,
και της πατρίδος ένας να γένη αρχηγός.
Γιατί κι η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά,
να ζούμε σαν θηρία, είν' πλιο σκληρή φωτιά. [...]»*

[4ο μέρος]

*«Ω Βασιλεύ του κόσμου, ορκίζομαι σε Σε,
στην γνώμην των τυράννων να μην ελθώ ποτέ [...]
Κι αν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο ουρανός,
και να με κατακάψη, να γένω σαν καπνός. [...]»*

[5ο μέρος]

«Στην πίστιν του καθέννας, ελεύθερος να ζη,
στην δόξαν του πολέμου, να τρέζωμεν μαζί.
Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμοί,
Αράπηδες και άσπροι, με μια κοινήν ορμή, [...]»

[6ο μέρος]

«Κάλλιο για την Πατρίδα, κανέννας να χαθή
ή να κρεμάση φούντα για ξένον στο σπαθί.
Και όσοι προσκυνήσουν, δεν είναι πλιο εχθροί·
αδέλφια μας θα γένουν, ας είναι κι εθνικοί.

[7ο μέρος]

Μα όσοι θα τολμήσουν, αντίκρυ να σταθούν,
εκείνοι και δικοί μας, αν είναι, ας χαθούν. [...]»
«Μαυροβουνιού καπλάνια, Ολύμπου σταυραητοί
κι Αγράφων τα ξεφτέρια, γενήτε μια ψυχή. [...]»

[8ο μέρος]

«Λεβέντες αντρειωμένοι, Μαυροθαλασσινοί,
ο βάρβαρος ως πότε, θε να σας τυραννή.
Μην καρτερήτε πλέον, ανίκητοι Λαζοί,
χωθήτε στο μπογάζι, μ' εμάς και σεις μαζί. [...]»

[9ο μέρος]

«Μ' εμάς κι εσείς, Μαλτέζοι, γεννήτ' ένα κορμί,
κατά της τυραννίας, ριχθήτε με ορμή.
Σας κράζει η Ελλάδα, σας θέλει, σας πονεί,
ζητά την συνδρομήν σας, με μητρικήν φωνή. [...]»

[10ο μέρος]

«Και εσύ, που στο Χαλέπι ελεύθερα φρονείς,
πασιά, καιρόν μη χάνεις, στον κάμπον να φανής.
Με τα στρατεύματά σου ευθύς να σηκωθής,
στης Πόλης τα φερμάνια ποτέ να μη δοθής. [...]»

[11ο μέρος]

*«Ν' ανάψωμεν μια φλόγα σε όλην την Τουρκιά,
να τρέξ' από την Μπόσνα και ως την Αραπιά.
Ψηλά στα μπαϊράκια σηκώστε τον σταυρόν
και σαν αστροπελέκια, κτυπάτε τον εχθρόν. [...]*»

[12ο μέρος]

*«Πώς οι προπάτορές μας ορμούσαν σα θεριά,
για την ελευθερίαν πηδούσαν στη φωτιά.
Έτζι κι ημείς, αδέρφια, ν' αρπάζωμεν για μια
τ' άρματα, και να βγούμεν απ' την πικρή σκλαβιά!*

[13ο μέρος]

*Να σφάζωμεν τους λύκους, που στον ζυγόν βαστούν,
και Χριστιανούς και Τούρκους σκληρά τους τυραννούν.» [...]*
*«Ο κόσμος να γλιτώση, απ' αύτην την πληγή
κι ελεύθεροι να ζώμεν, αδέρφια, εις την γη.»*

Η τεχνική του ποιήματος

Στίχος δεκαπεντασύλλαβος, ιαμβικός, ομοιοκατάληκτος ανά δύο, οξύ-τονος με τομή στην έβδομη συλλαβή. Αποτελείται από 130 στίχους.

Νοηματική ανάλυση

Χωρίσαμε το ποίημα σε 13 «ενότητες» και παραλείπουμε στίχους για διευκόλυνση της ανάλυσης.

Το ποίημα αυτό του Ρήγα Βελεστινλή είχε τοποχρονική ευστοχία ... την κατάλληλη στιγμή για ένα «λαό», για έναν τόπο, που έπρεπε να βρει μια ταυτότητα, μια ουσιαστική αιτία για σύσφιξη σχέσεων και κοινό στόχο.

Ο Ρήγας πιστεύουμε ότι δεν έγραψε αυτό το ποίημα με «σκοπιμότητες». Το έγραψε με ένα ηθικό, κοινωνικό και πολιτικό σκοπό και εξέφρασε τα αισθήματά του και τα πιστεύω του στο γεμάτο δημοκρατία, πολυπολιτισμικότητα, δικαιοσύνη και κοινωνισμό έργο του.

Αρχίζει με μια περιγραφή της επικρατούσας κατάστασης:

1ο μέρος

Κάνει μια έκκληση με μια ρητορική ερώτηση. «*Ως πότε παλικάρια...*», ελάτε όλοι μαζί στην κοινή προσπάθεια.

Κάνει μια δήλωση που έγινε δόγμα. «*Καλλίτερα μιας ώρας ... παρά σαράντα.....*».

Και υπογραμμίζει με νόημα ... «*τι σε ωφελεί κι αν ζήσεις...*»

Η κοινωνική αδικία και η εθνική ταπείνωση έχουν υπερβεί τα όρια, έχουν ξεπεράσει τα εσκαμμένα.

2ο μέρος

Η έλλειψη κοινωνικής δικαιοσύνης, που επικρατεί στους σκλαβωμένους, φαίνεται στους στίχους: «*Βεζύρης δραγουμάνος αφέντης κι αν γενείς.*»

Και παρακάτω «*κι αμέτρητοι άλλοι τόσοι ... και Τούρκοι και Ρωμοί...*»

Το πρόβλημα κατά τον Ρήγα είναι πολιτικοκοινωνικό «*σκοτώθηκαν κι αγάδες απ' άδικο σπαθί*».

3ο μέρος

Ορίζεται η παράμετρος, τα όρια που πρέπει να κινηθούμε. Ο νόμος και ο εκτελεστής των νόμων είναι οι βασικοί όροι στο κοινωνικό του συμβόλαιο: «*Οι νόμοι να 'ναι ο πρώτος και μόνος οδηγός*».

Καυτηριάζει την πολυαρχία, την αναρχία.

4ο μέρος

Ορίζει τα λόγια του φοβερού όρκου, του συμβολαίου που πρέπει να τηρηθεί: «*Βασιλεύ του κόσμου, ορκίζομαι σε Σε...*» και «*ο νοών νοείτω*»

Ο νοών χριστιανικά ας νοήσει ό,τι νομίζει ως βασιλιά του κόσμου.

Ο νοών αθεϊστικά ας νοήσει επίσης ό,τι θέλει.

Ο Ρήγας, όπως και άλλοι ποιητές, με στοχαστικό λογισμό και όνειρο όπως θα δούμε, επιλέγουν προσεκτικά τις λέξεις.

Δεν είναι εθνοκεντρικός, εθνικόφρων, ρατσιστής, αλλά έχει πολυεθνισμό ο λόγος του και κοινωνικότητα οι ιδέες του.

Ο υπέρτατος αγώνας πρέπει να είναι κοινωνικός!

5ο μέρος

Οραματίζεται ένα πολυπολιτισμικό κράτος, ένα διεθνισμό:

«Βουλγάροι και Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί, Αράπηδες ...», ελάτε όλοι μαζί να κατορθώσουμε (αυτό που λέει παρακάτω): *«Να διώξουμε τους λύκους που το ζυγό κρατούν και χριστιανούς και Τούρκους σκληρά μας τυραννούν»*. Εδώ φαίνεται το είδος της σποράς του Ρήγα και η βαθιά αιτία, που κλονίζει το φονταμενταλιστικό κατεστημένο της Αυστρίας, που τον παραδίδει σφάγιο στους Τούρκους...

6ο μέρος

Μια ηθική παρακαταθήκη.

«Κάλιο για την πατρίδα κανένας να χαθεί... ή ... σπαθί». Να κινδυνεύεις για ιδέες που πιστεύεις, ποτέ μισθοφόρος. Ανεξιθρησκία, η κάθε θρησκεία δεκτή ακόμη και αν ένας είναι εθνικός. Ένας λόγος, που χωρά ερμηνείες και παρερμηνείες. Τι εννοεί ο Ρήγας όταν λέει *«αδέρφια μας θα γίνουν κι ας είναι κι εθνικοί»*;

Κάνει συνειδητά, άραγε, ο Ρήγας κρυφό υπαινιγμό της ταυτοσημίας των εννοιών «εθνικός» και «Έλληνας»; Αν είναι έτσι, τότε ο Ρήγας είναι ψηλός σαν τον ουρανό! ή είναι ένα ρητορικό σχήμα (ατυχές βέβαια σε αυτή την περίπτωση) από έναν ενθουσιώδη επαναστάτη; («Εθνικούς» αποκαλούσαν οι ... «φωτισμένοι» της Ανατολής τους Έλληνες, που παρέμεναν ακόμη πιστοί στις εθνικές πατροπαράδοτες κοινωνικές αξίες των προγόνων τους, και διατηρούσαν τα ήθη τους, τη γλώσσα τους και προπάντων τη θρησκεία τους).

7ο μέρος

Μια απειλή με υπογράμμιση, με νόημα, γιατί γνώριζε ο Ρήγας ότι ο κοντζαμπασιδισμός και ο ραγιαδισμός ήταν μεγάλα εμπόδια. Η απειλή του Ρήγα είναι ταυτόσημη και έχει τους ίδιους αποδέκτες με τη φοβέρα του Κολοκοτρώνη: *«Φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους»*.

8ο μέρος, 9ο μέρος, 10ο μέρος, 11ο μέρος και 12ο μέρος

Κηρύσσει γενική ανταρσία, με πανεθνικό και διεθνιστικό προσκλητήριο σε: Μάνη, Κρήτη, Νησιά, Μακεδονία, Πόντο, αλλά και Μάλτα, Μαυροβούνι, Αίγυπτο και παραδουνάβιες χώρες.

Ανυπακοή στην εξουσία των τυράννων: «Στης πόλης το φερμάνι... » είναι το επιμύθιο.

13ο μέρος

Ο δυνατότερος, ίσως, στόχος του Ρήγα με το ουσιαστικότερο περιεχόμενο κοινωνικού προσανατολισμού. «*Να σφάζουμε τους λύκους ...*», όχι τους Τούρκους, αλλά τους λύκους «*Που το ζυγό κρατούν*» και είναι οι κοινωνικοί δυνάστες «*Και Χριστιανούς και Τούρκους σκληρά μας τυραννούν*».

Και καταλήγει στη θεία ελευθερία: «*... ελεύθεροι να ζούμε αδέρφια εδώ στη γη*».

Αυτοί που ήταν «λύκοι», τότε, έφυγαν, αλλά η αίσθηση κοινωνικής δικαιοσύνης δεν ήρθε, ωραία μας Ρήγα. Δεν έφταιγαν μόνο αυτοί που ήταν «λύκοι», φαίνεται ότι τότε και τώρα έφταιγαν και φταίνε, περισσότερο αυτοί που είναι «αρνιά»...

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ

Τα ποιητικά ρεύματα

Ρομαντισμός	323
Παρνασσισμός	324
Συμβολισμός	325
Πεσιμισμός	327
Ελεύθερος στίχος	330
Υπερρεαλισμός (Σουρεαλισμός)	330
Είναι χρήσιμος ο Υπερρεαλισμός;	332
Ποιητής και αναγνώστες	334
Υστερόγραφο	335
Επίλογος: «Παν μέτρον άριστον»	336

POMANTΙΣΜΟΣ

Στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση αναδείχτηκε από τους φαναριώτικες λόγιους, στην Αθήνα, η ρομαντική ποίηση, η λεγόμενη της Αθηναϊκής Σχολής, οι οποίοι συνέχισαν τη λόγια παράδοση του Φαναριού.

Κυριότεροι εκπρόσωποι είναι οι: Α. Ραγκαβής, Π. Σούτσος, Α. Παράσχος κ.ά. Είναι επηρεασμένοι από τον Ρομαντισμό και γράφουν συνήθως στην καθαρεύουσα.

Οι ρομαντικοί ποιητές θεωρούν ότι τα αισθήματα και η φαντασία των ανθρώπων είναι σημαντικότεροι οδηγοί, από τη λογική.

Ένιωθαν συμπάθεια για τους αδύναμους και τους καταπιεσμένους και υμνούσαν τη ζωή των «απλών ανθρώπων». Ο αγώνας για την ελευθερία και η ηρωική εξέγερση ενάντια στους κανόνες, που θεωρούσαν άδικους, της κοινωνίας, τους ενέπνεαν συχνά στα έργα τους.

Ο γάλλος ποιητής Σαρλ Μποντλιέρ περιγράφοντας το κίνημα του Ρομαντισμού, είπε: «Ο Ρομαντισμός δεν βρίσκεται ούτε στην επιλογή του θέματος ούτε στην ακριβή αλήθεια, αλλά περισσότερο στον τρόπο που αισθάνεται κανείς τον κόσμο» και φαίνεται τούτος ο ορισμός να είναι ο πιο ρεαλιστικός ορισμός, αν και διατυπώθηκε από ρομαντικό ποιητή.

Ο Τζον Κιτς, ένας άλλος άγγλος ρομαντικός ποιητής, είπε: «Η ομορφιά είναι αλήθεια, η αλήθεια ομορφιά. Αυτό είναι το μόνο που γνωρίζεις στον κόσμο τούτο, και το μόνο που πρέπει να γνωρίζεις». Εδώ είναι η πλάνη και το αδύνατο σημείο του Ρομαντισμού.

Συσχετίζει το ωραίο με την αλήθεια, έτσι άκριτα και ενορατικά δηλώνει και μάλιστα, με κατηγορηματικό τρόπο, ότι είναι το μόνο που πρέπει να γνωρίζεις. Αυτή η άποψη, όμως, είναι αυθαίρετη και αλαζονική. Αυτές οι δογματικές αλήθειες ακυρώνουν τον Ρομαντισμό, που γεννήθηκε κυρίως ως αντίδραση στον Δογματισμό.

Εμείς θα διορθώναμε τον λόγο του Τζον Κιτς ως εξής:

«Η αλήθεια είναι ομορφιά, αλλά η ομορφιά δεν είναι αλήθεια, –αυτό είναι το μόνο που μπορείς με ευκολία να μάθεις: να γνωρίζεις στον κόσμο τούτο, και φυσικά θα πρέπει να μάθεις να ερευνάς πότε μια ομορφιά είναι

αληθινή», που αυτό είναι το δύσκολο. Η αλήθεια είναι αντικειμενικά καλή, ενώ η ομορφιά είναι υποκειμενικά καλή.

Οι κοινωνίες έφτιαξαν και φτιάχνουν πολλές ομορφιές: Όμορφα θρησκευτικά δόγματα, όμορφα κάστρα, όμορφα ήθη, όμορφα έθιμα, όμορφα λογοτεχνικά ρεύματα, όμορφα πολιτικά «πιστεύω», όμορφη δικαιοσύνη, αλλά ποιο από όλα αυτά είναι αληθινό;

Η αλήθεια απαιτεί ορθολογισμό και λογική απόδειξη. Οι θεωρίες όλες, αν σέβονταν την αλήθεια, θα ήταν σεμνότερες και δημοκρατικότερες και ασφαλώς λιγότερο δογματικές, άρα και λιγότερο επίφοβες.

ΠΑΡΝΑΣΣΙΣΜΟΣ

Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1886 στην Ευρώπη και αποτελεί αναφορά στο ελληνικό βουνό Παρνασσός, που κατά τη μυθολογία ήταν η κατοικία των Μουσών.

Ο Παρνασσισμός είναι μία αντίδραση στις ακρότητες του Ρομαντισμού και επανέφερε στην ποιητική τεχνική και στην τέχνη στοιχεία του Κλασικισμού.

Το 1890 εκδίδονται στην Αθήνα ποιητικές συλλογές, που σηματοδοτούν την εμφάνιση της Νέας Αθηναϊκής Σχολής, όπου φαίνεται η απομάκρυνση από την Αθηναϊκή, λεγόμενη, Σχολή ή Ρομαντική. Η γλώσσα των ποιημάτων είναι η δημοτική, οι τόνοι χαμηλοί και ο κύριος εκπρόσωπος της γενιάς αυτής είναι ο Κωστής Παλαμάς. Οι νέοι αυτοί ποιητές ακολουθούν, κυρίως το ρεύμα του Παρνασσισμού, που σέβεται απόλυτα τους ποιητικούς κανόνες και έχει ρεαλισμό στα θέματά του.

Οι Παρνασσιστές συστήνουν ρεαλιστική περιγραφή και όχι προβολή μόνο των συναισθημάτων, που πρόβαλε ο Ρομαντισμός.

Η αξία των ποιημάτων επιτυγχάνεται με τις ακριβείς περιγραφές, με τα υψηλά νοήματα και την επιμονή στην αναζήτηση των κατάλληλων λέξεων.

Σχετικά με τη μορφή των ποιημάτων, οι Παρνασσιστές στράφηκαν προς την Κλασική Αρχαιότητα και απαιτούσαν τελειότητα. Επεξεργάζονταν τους στίχους και πειθαρχούσαν στους μετρικούς κανόνες. Αυτό το τελευταίο, άλλωστε, είναι και η κυριότερη ειδοποιός διαφορά μεταξύ ποιήματος και πεζού λόγου και το μεγαλύτερο πλεονέκτημα των ποιημάτων έναντι του πεζού λόγου.

Οι ορθολογιστές παρνασσιακοί ποιητές είναι Ρεαλιστές, έχουν αντικειμενική εκτίμηση των πραγμάτων, ξέρουν ότι δεν γυρίζει ένα ποτάμι πίσω ούτε σχίζονται στα δύο τα βουνά και έτσι δεν ενεργούν με υπερβολική αισιοδοξία ή και μάταια.

Οι ρομαντικοί ποιητές, αντίθετα, έχουν πληθωρική φαντασία, πιστεύουν ότι θα γυρίσει το ποτάμι πίσω, ότι θα σχιστεί το βουνό, με συνέπεια να ενεργούν με υπερβολική αισιοδοξία και να θορυβούν μάταια.

Οι κοινωνίες μας, όμως, αιώνες τώρα, ακολουθούν αυτούς που θορυβούν και πορεύονται με τους θορύβους των Ρομαντικών. Και για να μιλούμε δίκαια και ευγενικά, για τους Ρομαντικούς, πρέπει να πούμε ότι εμείς οι άνθρωποι ακολουθούμε και πορευόμαστε με τους μελωδικούς και αρμονικούς θορύβους, που η άκρατη και πληθωρική ελπίδα των Ρομαντικών ντύνει όμορφα τις αδύναμες ιδέες τους με τις «μικρές» αλήθειες. Οι κοινωνίες δεν ακολουθούν τους Ορθολογιστές, αν και έχει περισσότερη αλήθεια ο λόγος τους, γιατί οι Ορθολογιστές είναι όλο σκεπτικισμό, αμφισβήτηση και δισταγμό στο να δώσουν στις ιδέες τους τη βεβαιότητα της αλήθειας, που απαιτεί ο κόσμος.

Πού καταλήγουμε;

Είναι γοητευτικός και ωραίος ο Ρομαντισμός, γιατί ονειρευόμαστε με αυτόν, αλλά δεν μπορούμε να ζούμε χωρίς την αλήθεια.

Είναι χρήσιμος και σεβαστός ο Ρεαλισμός, γιατί μας βοηθάει να δούμε την αλήθεια, αλλά δεν μπορούμε να ζούμε και χωρίς όνειρα.

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ

Στην αρχή του 20ού αιώνα ο θεωρητικός του Συμβολισμού, ο ελληνικής καταγωγής, γάλλος ποιητής Ζαν Μορεάς, παρώθησε πολλούς έλληνες ποιητές να ακολουθήσουν το νέο ρεύμα του Συμβολισμού. Ο Παλαμάς, ο Σικελιανός και άλλοι προσχώρησαν αρκετά στον Συμβολισμό, αλλά εκείνος που σημείωσε μεγάλη επιτυχία είναι ο Καβάφης, αν και δεν αξιολογήθηκε θετικά στην αρχή, κυρίως, λόγω της ιδιότυπης γραφής του –σχεδόν πεζός λόγος– και της μορφής της γλώσσας –ανάμειξη καθαρεύουσας και δημοτικής.

Συμβολισμός, γενικά, είναι η αντικατάσταση μιας έννοιας από κάποια άλλη, η οποία να παραπέμπει στην πρώτη. Χρήση συμβόλων κάνουν όλες οι επιστήμες, όπως: τα Μαθηματικά ($\Phi=1,61803$), η Φυσική ($E = mc^2$) ή η θρησκεία (Ι.Χ.Θ.Υ.Σ.) κ.ά. Στην ποίηση το σύμβολο δεν είναι γνωστό εκ των προτέρων, όπως στα Μαθηματικά ή στη Φυσική, που εκεί, κατά συνθήκη, αποφασίζεται το τι θα συμβολίζει (σημαίνει), αλλά αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια του ποιητή να το προσδιορίσει όπως αυτός θέλει.

Το να φανερώνεται άμεσα το νόημα ενός συμβόλου, είναι αλήθεια ότι καταστρέφεται μέρος της αξίας ενός ποιήματος. Ο ποιητής πρέπει να δώσει τα κρυφά έξυπνα σύμβολα με επινόηση, ώστε να αισθανθεί ο αναγνώστης την απόλαυση, που δίνει η διαδικασία της σταδιακής αποκάλυψης.

Οι ποιητές θέτουν τον προβληματισμό και οι αναγνώστες βρίσκουν τις λύσεις.

Ο Συμβολισμός, γενικά, και ειδικότερα στην ποίηση, πρέπει να έχει λογική με μαθηματική δομή. Το ποίημα είναι ένα πρόβλημα που απαιτεί λύση. Τούτο ακριβώς επισημαίνει και ο Ελύτης, όταν δηλώνει ότι: «*Αν δεν έχεις κάνει έρωτα ποτέ σου με τα Μαθηματικά (να αγαπήσεις τη λογική πειθαρχία τους), δεν θα μπορέσεις να αποδείξεις ότι τα γραπτά σου τους μοιάζουν*», ότι, δηλαδή, έχουν μια λογική ακολουθία και δεν είναι ασυναρτησίες παρατεταγμένων λέξεων.

Η βοήθεια για την αποκάλυψη της έννοιας που κρύβει το σύμβολο είναι βασική υποχρέωση του ποιητή, αλλά πρέπει να την υποδείξει με κάποιο επιδέξιο ποιητικά και λογικό τρόπο.

Από εδώ αρχίζει ο «Γολγοθάς» των ποιητών ή ο δικός μας. Γιατί, ποίηση γενικά είναι η τέχνη να περιγράψεις μια σκέψη, με ιδιαίτερο ελκτικό λόγο και έξυπνα υπονοούμενα, ειδικότερα δε ο Συμβολισμός απαιτεί όπως ο ποιητής να δίνει μεγάλη έμφαση στα σύμβολα. Για τους λόγους αυτούς, ο ποιητής πρέπει να φροντίζει πρώτα, να είναι ο λόγος του ελκτικός, να έχει, δηλαδή, ένα ή μερικά από τα ακόλουθα: ρίμα, μέτρο, τονισμό, πύκνωμα λόγου, ειδική σύνταξη και γενικά αισθητικούς κανόνες και δεύτερο και σημαντικότερο, να φροντίζει τα σύμβολα να εκτεθούν με έναν έξυπνο τρόπο, που θα βοηθήσει τον αναγνώστη να βρει τον θησαυρό, να βρει τη λύση που κρύβει ο ποιητής με την περιγραφή του.

Η αξία των ποιημάτων δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί, γιατί οι κρίσεις μας δέχονται «*επιδράσεις*» από παράγοντες εξωποιητικούς, όπως: κοινωνικές συγκυρίες, λαϊκές προσδοκίες και πολιτικές σκοπιμότητες.

Αυτό επαληθεύεται και από σχετική έρευνα του πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ. Ζητήθηκε από τους φοιτητές να αξιολογήσουν και κατατάξουν άγνωστά τους ποιήματα, διάσημων και άσημων ποιητών, χωρίς να γνωρίζουν οι φοιτητές σε ποιους ανήκουν. Πολλά ποιήματα που είχαν «ένδοξους δημιουργούς», αλλά ήταν χωρίς την υπογραφή τους, δεν αναγνωρίστηκαν ως σπουδαία ή και αντίστροφα, μερικά αγνώστων ποιητών, αξιολογήθηκαν ως σπουδαιότερα των γνωστών ποιητών... Αυτό δείχνει ότι, όταν αξιολογούμε ποιήματα, που τα έχουν γράψει διάσημοι ποιητές, επηρεαζόμαστε από τις εικασίες μας και τις επιδράσεις της φήμης των δημιουργών τους.

Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να αμφισβητούμε τους καλούς ποιητές, αλλά πρέπει να στεκόμαστε απέναντί τους με κριτική διάθεση και σεβασμό. Προπάντων, όμως, πρέπει να στεκόμαστε με σεβασμό στην υποχρέωσή μας να έχουμε αυτόνομη άποψη, προφυλάσσοντάς την από την καθηλωτική αυθεντική ερμηνεία, η οποία μας βοηθάει και είναι καλή μόνο, όταν την κατανοούμε και την αποδεχόμαστε μετά από έλεγχο. Το να πει κάποιος «δεν ξέρω» είναι βαθύτερη γνώση, από την ατεκμηρίωτη δήλωση του «ξέρω». Οι ποιητές έχουν ανάγκη και χαίρονται τα ερωτηματικά μας (;) και όχι τα θαυμαστικά μας (!). Οι ποιητές θέλουν να μας λύσουν τα χέρια, όχι για παλαμάκια, αλλά να κολυμπήσουμε χωρίς ... τα χειροσώστια που μας ρίχνουν από το κατάστρωμα.

ΠΕΣΙΜΙΣΜΟΣ

Παράλληλα με τα διάφορα ρεύματα, στα χρόνια του Μεσοπολέμου, έκανε την εμφάνισή του ο Πεσιμισμός. Μια ομάδα ποιητών τόνιζαν με την ποίησή τους την απογοήτευσή τους και την έλλειψη ιδανικών. Ο σημαντικότερος εκφραστής αυτών ήταν ο Καρυωτάκης, ο οποίος θεωρείται και ο κύριος εκπρόσωπος του Πεσιμισμού.

Πεσιμισμός είναι ο υπερθετικός βαθμός της κακής οπτικής γωνίας, που βλέπει κανείς τον κόσμο. Άλλωστε και η λατινική λέξη *pessimus*, που δανείστηκαν οι Γάλλοι να σχηματίσουν την έννοια *pessimisme* και εμείς να την ελληνοποιήσουμε σε πεσιμισμό, είναι ο υπερθετικός βαθμός του λατινικού επιθέτου *malus* που σημαίνει κακός.

Ας πιαστούμε από το τελευταίο, τον υπερθετικό του κακός, το «κάκι-στο».

Πεσιμισμός είναι η εστίαση της ματιάς πάνω στα κακά (τα οξύτονα!) του κόσμου.

Όταν η εστίαση αυτή συνοδεύεται από ορθή και κριτική εξέταση των κακώς κειμένων πραγμάτων, τότε, ενεργοποιεί τις δυνάμεις μας και αμυνόμαστε και καταπολεμούμε το κακό, που παρατηρούμε γύρω μας. Δηλαδή εδώ ο πεσιμισμός βοηθάει τον άνθρωπο να επιβιώνει μέσα στο κακό, αφού προσπαθεί να το διαχειρίζεται με ρεαλισμό και να το πολεμάει.

Όταν η εστίαση αυτή δεν συνοδεύεται από ορθή και κριτική εξέταση των κακώς κειμένων πραγμάτων, τότε, δεν ενεργοποιεί τις δυνάμεις μας και δεν αμυνόμαστε και ούτε καταπολεμούμε το κακό, γιατί η εστίαση καταλήγει σε μια αφοριστική διαπίστωση ότι είναι καθολικά κακός και μη αναστρέψιμος ο κόσμος. Δηλαδή εδώ ο πεσιμισμός οδηγεί τον άνθρωπο να υποταχθεί στο κακό και πείθεται ότι τα πράγματα είναι «μαύρα» και θα παραμείνουν «μαύρα». Δεν πολεμάει το κακό και προσπαθεί να βρει ουτοπικές διεξόδους.

Η δεύτερη αυτή εκδοχή, όταν ενισχυθεί από ψυχοπαθολογικά σύνδρομα, εδραιώνεται σαν πεποίθηση και οδηγεί τους ανθρώπους σε παθητική αδράνεια με υπερβολές, που συνήθως οδηγούν σε αυτοκαταστροφή.

Ένα τέτοιο ρεύμα πεσιμιστικό δημιουργήθηκε και στο χώρο της ποίησης, με αποτέλεσμα να γραφτούν κείμενα με «μωβ» αποχρώσεις, που έκαναν θόρυβο, όχι για τη σημαντικότητα των ιδεών τους, αλλά για την υπερβολική τους απαισιοδοξία και την απαξίωση της ζωής. Τόνισαν το μηδενισμό των αξιών και της ζωής, σε τέτοιο σημείο, που πολλές φορές οι ποιητές το επιβεβαίωσαν εμπράκτως (ο Καρυωτάκης αυτοπυροβολήθηκε, καθώς είχε κάνει και ο Περικλής Γιαννόπουλος με δραματικότερο τρόπο. Εκείνος, αφού δανείστηκε ένα λευκό άλογο, το καβαλίκηψε και στα λευκά ντυμένος, μπήκε βαθιά στη θάλασσα και πυροβολήθηκε.)

Αν ρίξουμε μια ματιά από άλλη οπτική γωνία του πεσιμισμού, θα δούμε αυτό που λέει ο Dienstag (Ντήνσταγκ), στο βιβλίο του που δημοσιεύτηκε πρόσφατα και αναφέρει ότι ο πεσιμισμός, τον οποίο αντιδιαστέλλει από το μηδενισμό, έχει μια ιστορική συνέχεια τριών αιώνων και έχουν στο διάστημα αυτό διατυπωθεί σπουδαίοι στοχασμοί με πεσιμιστικό περιεχόμενο από φιλόσοφους, λογοτέχνες κι επιστήμονες όπως οι: Ρουσσώ, Νίτσε, Φρόντ, Καμύ.

Το έργο τους, λέει, μας θυμίζει πως ο πεσιμισμός είναι μια κοσμοθεωρία που ερεθίζει την κριτική σκέψη, κι επομένως δεν πρέπει να θεωρείται μονοδιάστατο συναίσθημα, που οδηγεί στην κατάθλιψη.

Ο Ντήνσταγκ πιστεύει ότι ένας λογικός πεσιμιστής δεν παραιτείται, αλλά αντίθετα παραινείται για να πολεμήσει το κακό και αυτό αντίκειται σαφώς, σε ό,τι έχουμε μάθει εδώ και αιώνες για τον πεσιμισμό.

Ο πεσιμισμός δεν είναι κατ' ανάγκη «ερασιθάνατος», όπως τον χαρακτήρισε ο επίσης αυτόχειρας Ιωάννης Συκουτρής, αλλά μπορεί να είναι λειτουργικός, όταν ενεργοποιεί δράση και πολεμά τα κακώς κείμενα (ο Λορέντζος Μαβίλης ήταν μια τέτοια περίπτωση).

Ο Πεσιμισμός είναι φιλοσοφικό ρεύμα, που υποστηρίζει ότι το κακό είναι διάχυτο στη φύση και ο κόσμος είναι κατά βάση κακός. Αυτό είναι μια άποψη θετική, γιατί στηρίζεται στις αδιάψευστες ενδείξεις της φύσης, που εκεί –στη φύση– η ζωή είναι μια αλυσίδα από «θανατοζωή». Βλέπε τροφική αλυσίδα. Προφανώς ο θεός ξέρει τον λόγο...

Ο άνθρωπος που δεν ξέρει τον λόγο, υψώνεται μόνος του να βάλει μια ηθική τάξη στα πράγματα σε ό,τι αφορά, τουλάχιστον, το είδος του σχετικά με την κοινή διαβίωσή του και την απειλή της αλληλοεξόντωσής του.

Αυτός ο στόχος είναι εφικτός και αξίζει να πολεμήσει κανένας. Αλλά δεν πολεμάει ο αισιόδοξος που λέει ότι όλα είναι καλά. Πόλεμο κάνει ο απαισιόδοξος, ο απελπισμένος που βλέπει ότι η δικαιοσύνη και ο πλούτος και τα αξιώματα (να σταθούμε σε αυτά τα τρία αγαθά) δεν αποδίδονται δίκαια, αλλά υφαρπάζονται με νόμιμο τρόπο. Μόνο όποιος δει με τη σωστή οπτική γωνία του πεσιμισμού, αγωνίζεται.

Ο Πεσιμισμός, όπως και όλες οι φιλοσοφίες, κινδυνεύει από τις ατράνταχτες πεποιθήσεις των μέτριων, που μην μπορώντας να χωρέσουν στους στενούς έλικές τους τα μεγάλα μηνύματα των στοχαστών, τα απλοποιούν επιπόλαια και λανθασμένα και προτείνουν με βροντερό και ενθουσιώδη τρόπο αδιέξοδες λύσεις για τα μεγάλα κοινωνικά ζητήματα του ανθρώπου.

Πού καταλήγουμε;

Το ερώτημα είναι: Ο Πεσιμισμός που σημαίνει ότι βλέπω κάκιστα τα πράγματα, διδάσκει δυναμική δράση κατά του κακού ή παθητική υποταγή στο κακό;

Την απάντηση θα την εκμαιεύσουμε, αν ξαναπιάσουμε με σεβασμό τον παλιό λόγο του Αριστοτέλη, που λέει ότι σε ηθικά θέματα δεν υπάρχει με-

σότητα. Άρα, πρέπει να καταλήξουμε ποιο είναι ηθικό: η δράση ή η υποταγή; και τότε θα έχουμε απάντηση προσωπική, εξατομικευμένη.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΣΤΙΧΟΣ

Στα 1930 εμφανίζονται τα πρώτα ποιήματα του Μοντερνισμού στην ποίηση. Η ποιητική γενιά του 1930 συνδέεται με την πλήρη αποδέσμευση από τον παραδοσιακό στίχο. Μετά το 1930 πλήθυναν οι εκδόσεις ποιημάτων με ελεύθερο στίχο, κυρίως από άσημους και άγνωστους ποιητές, που θεώρησαν τον νέο τρόπο γραφής εύκολο και άνευ ποιητικών κανόνων. Άδραξαν την ευκαιρία και έγραψαν και γράφουν ανεξέλεγκτα πεζό λόγο και τον βαφτίζουν ποίηση.

Αρκετοί ποιητές δεν θα μπορούσαν να γράψουν με άλλο τρόπο γραφής, όχι γιατί δεν τους εξέφραζε άλλος τρόπος γραφής, αλλά επειδή δεν διέθεταν τους ποιητικούς στοχασμούς που απαιτεί η ποίηση.

Ωστόσο μερικοί ποιητές, που είχαν ταλέντο, όπως ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Ρίτσος, ο Λειβαδίτης και ακόμη κάποιοι άλλοι, έγραψαν και αξιόλογα ποιήματά σε ελεύθερο στίχο. Αξιόλογα μεν ως προς την πυκνότητα του περιεχόμενου και των μηνυμάτων τους, αλλά στη μορφή τους δεν τηρούν ποιητικούς κανόνες και αυτό είναι ένα ποιητικό πρόβλημα, που «προβληματίζει» πολλούς, αν οι ποιητές που χρησιμοποιούν τον ελεύθερο στίχο είναι ποιητές, που γράφουν ποιήματα, ή περιλήψεις δοκιμίων πεζογραφίας...

ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ (ΣΟΥΡΕΑΛΙΣΜΟΣ)

Την ίδια περίπου εποχή του Μεσοπολέμου, εισάγεται στην Ελλάδα ο Υπερρεαλισμός (ελεύθερος στίχος, με πλήρη ποιητική και νοηματική αταξία), με την «*Υμνικάμνο*» του Εμπειρικού και άλλα έργα. Τα ποιήματα φαίνονται να γράφονται σαν να βρίσκεται ο νους σε παραλήρημα έξω από λογικούς συνειρμούς.

Το νέο ρεύμα ενθάρρυνε πολλούς, λόγω της μη ελεγχόμενης ασάφειας των νοημάτων και της παντελούς έλλειψης ποιητικών κανόνων, να γράψουν ασυναρτησίες, που η διερμηνεία τους, λόγω έλλειψης κάθε στοι-

χείου ρεαλισμού, οδηγεί σε απίθανες εικασίες περί των, τάχα, βαθυστόχαστων εννοιών που περιέχουν.

Ο υπερρεαλιστικός αυτοματισμός συνίσταται στη διαδικασία γραφής, κατά την οποία ο δημιουργός ποιητής λειτουργεί αυθόρμητα, προβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο το ασυνείδητο, χωρίς κανένα στοιχείο αυτολογικρισίας ή ηθικού και αισθητικού περιορισμού. Η αυτόματη μέθοδος συνίσταται σε ένα είδος τυχαίας καταγραφής των σκέψεων πάνω στο χαρτί. Σαν μια αποκάλυψη.

Ο Υπερρεαλισμός με την αυτόνομη γραφή του, δημιουργεί μια επώδυνη γνωστική σύγκρουση στους Ορθολογιστές, που είναι σχεδόν βέβαιοι ότι αποκαλύψεις δεν υφίστανται, παρά τους ισχυρισμούς των Υπερρεαλιστών, ή τουλάχιστον είναι πιο σίγουροι οι Ρεαλιστές, ότι οι Σουρεαλιστές δεν μπορούν να αποκαλύπτουν, γιατί τους καθηλώνει η βεβαιότητά τους, που απορρέει από την πλάνη τους. Η πλάνη τους αυτή προκύπτει από τη βιασύνη τους να δώσουν λύση σε μια θαυμάσια πράγματι υπόθεση που κάνουν.

Υποθέτουν, και έχει λογική βάση αυτή η υπόθεσή τους, ότι ο Καρτέσιος με τη λογική του ή, να πούμε πιο απλά, ο άνθρωπος με το μαθημένο τρόπο μάθησής του, δεν μπορεί να πάει πιο πέρα από αυτά που του έχουν μάθει να σκέφτεται, πρέπει να έρθει σε ρήξη, σε «γνωστική σύγκρουση» με αυτά που γνωρίζει, με τον τρόπο που σκέφτεται, με τη λογική του δηλαδή και αυτό είναι πολύ θετικό (αυτό, αγαπητέ αναγνώστη, θέλουμε και πρέπει να διδάσκουν τα σχολεία στους μαθητές, τη διαχείριση της «γνωστικής σύγκρουσης»).

Η αμφισβήτηση είναι ο έλεγχος μιας άποψης, μιας αλήθειας, αλλά δεν επαληθεύεται πάντα. Οι Υπερρεαλιστές, ενώ με τη λογική τους απέρριψαν τη λογική, αποπειράθηκαν στη συνέχεια να βρουν λύσεις μέσα από τον μονόδρομο, του να ονειρεύονται με ανοικτά μάτια, –αυτοματοποιημένη σκέψη. Αλλά, τις ανακαλύψεις ή τις αποκαλύψεις, που τους δίνει η μεθοδός τους, δεν τις αμφισβητούν –αν και η αμφισβήτηση ήταν η πεμπτουσία της θεωρίας τους–, γιατί θα πέφτανε σε κυκλική αντίφαση.

Η ιδέα να αμφισβητήσουν τη λογική και τα πάντα είναι καλή, αλλά η λύση που βρήκαν είναι πρόχειρη. Την ενστερνίστηκαν αυτή τη λύση, σαν εύκολη λύση, πολλοί, και γεμίσαμε «σοφούς ποιητές» και καλλιτέχνες... Η τέχνη το πληρώνει περισσότερο, γιατί η αμφισβήτηση απαιτεί φαντασία

και η τέχνη έχει πολλή φαντασία, τη χρειάζεται, αλλά χρειάζεται και τον έλεγχο της λογικής να φρενάρει το «αφήνιασμά» της.

Η αποκάλυψη αυτού που ψάχνουμε, αν ποτέ αποκαλυφθεί (κανένας δεν μπορεί να το αμφισβητήσει ή επιβεβαιώσει αυτό), θα το αποκαλύψουν οι Ορθολογιστές, που διαθέτουν στιβαρή κρίση, σκεπτικισμό και ικανότητα αυτοαξιολόγησης. Μέχρι τότε οι Υπερρεαλιστές ή οι υπερρεαλιζόντες ας μη θορυβούν τόσο ενοχλητικά στα ποιήματά τους, γιατί παραβιάζουν και ασελγούν σε ιερούς χώρους...

Είναι χρήσιμος ο Υπερρεαλισμός;

Εμείς, στη ρητορική ερώτηση: «*Είναι χρήσιμος ο Υπερρεαλισμός;*» απαντούμε με ερώτηση. «*Είναι η αυτόματη γραφή ένα μέσο τέχνης, που αναδεικνύει τις ιδέες ή είναι τρόπος συγκάλυψης του κενού ή ασφαλές καταφύγιο από άγνοια του κινδύνου;*»

Την απάντηση θα τη βρει κανείς, αν ανατρέξει στην επιχειρηματολογία των Υπερρεαλιστών (Σουρεαλιστών), που λένε: «*Αν ο άνθρωπος στηριζόταν στην εμπειρία του μόνο, θα έβαζε πόδια και όχι ρόδες στην άμαξά του για να περπατήσει και αυτή όπως αυτός.*»

Αυτή η σκέψη τους είναι σοφή, γιατί κηρύττει απειθαρχία στην τροχόπεδη της συμβατικής αλήθειας, της μαθημένης μας αλήθειας, που μας πάει εκεί που έμαθε να μας πηγαίνει, αφού στηρίζεται μόνο στη λογική, αλλά και επικίνδυνα μωρή, αν δεν μπορείς να καταλάβεις ότι και αυτή η παραπάνω σοφή πρότασή τους είναι αποτέλεσμα επεξεργασίας της μαθημένης λογικής σκέψης και όχι ένα εύστοχο ευφυολόγημα.

Έτσι, καταλήγουμε σε διττές απαντήσεις

Ο δρόμος του Υπερρεαλισμού θέλει τα φτερά της φαντασίας ακηδεμόνευτα από την αυστηρή λογική να ψάξει για νέες εικασίες αλήθειας ή νέους θησαυρούς. Και αυτό υπέχει θέση «Ναι» στον Υπερρεαλισμό.

Ο δρόμος του Υπερρεαλισμού, όμως, χωρίς τη σταθερά της λογικής, είναι μια φλυαρία δόλου ή άγνοιας. Και αυτό υπέχει θέση «Όχι» στον Υπερρεαλισμό.

Θα λέγαμε στους Υπερρεαλιστές, που κάνουν επίκληση επιλεγμένων θέσεων θετικών επιστημόνων, για να ισχυροποιήσουν τη θέση τους, ότι η λογική τους έχει ελλείψεις.

Σεβαστοί άνθρωποι του Υπερρεαλισμού, που θέλετε να ταυτίζεται η απροσδιοριστία σας με την απροσδιοριστία των υποθέσεων των Φρόιντ και Χάιζενμπεργκ, πρέπει να γνωρίζετε ότι ο Φρόιντ, που αναμοχλεύει, με τη φαντασία του, το ασυνείδητο «εγώ» μας και ο Χάιζενμπεργκ, που υποθέτει, με τη φαντασία του, την αρχή της απροσδιοριστίας, είναι θετικοί επιστήμονες, πράγμα που σημαίνει ότι κανοναρχείται η φαντασία τους, γιατί έχουν ασπίδα τους την κριτική σκέψη, που προκύπτει από τη λογική, για να μη χαθούν στο αχανές τίποτα; Γνωρίζετε ότι και οι δύο στηρίζονταν σε σταθερές; Ο πρώτος στα «βιωμένα σενάρια των ανθρώπων» που προκαλούν τα όνειρα και ο δεύτερος στην «αρχή του Planck»;

Εσείς αυτό το συνεκτιμήσατε;

Ο Υπερρεαλισμός χωρίς ασπίδα λογικής χάνεται, αλλά είναι αλήθεια ότι και με βαριά ασπίδα λογικής ή λογική πεθαίνει.

Πού καταλήγουμε;

Στη σοφή ισορροπία φαντασίας και λογικής, στην ισορροπία δύο αμφι-υποβλεπόμενων αβεβαιοτήτων (η λογική υποβλέπει τη φαντασία και αντίστροφα η φαντασία υποβλέπει τη λογική), που και αυτό σαν συμπέρασμα είναι σουρεαλιστικό, αφού αναζητάμε την ισορροπία της ανισορροπίας (αφού η φαντασία θέλει απειθαρχία και η λογική πειθαρχία). Χωρίς καμιά σταθερά.

Ωστόσο αυτή είναι ρεαλιστική πρόταση, αφού πρέπει:

Για να βελτιώσουμε τα οφέλη από τη χρήση της απειθαρχης σκέψης (της φαντασίας), πρέπει να της υποδείξουμε να μην απομακρύνεται επικίνδυνα από τα όρια της πειθαρχημένης σκέψης (της λογικής σκέψης) ή το αντίστροφο: Για να βελτιώσουμε τα οφέλη από τη χρήση της πειθαρχημένης σκέψης (της λογικής σκέψης) πρέπει να την ενθαρρύνουμε να μπαίνει στα όρια της απειθαρχης σκέψης (της φαντασίας).

Ο συνδυασμός αυτός καλλιεργεί και αξιοποιεί την ανθρώπινη σκέψη και την σκέψη των ποιητών, βέβαια.

ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ

Στον Συμβολισμό που έχουν, λίγο ή πολύ, όλα τα ποιήματα, πρέπει να αναζητούμε λογικές επαληθεύσεις, τις οποίες φυσικά δεν θα τις βρουν όλοι οι αναγνώστες, αλλά αυτοί που έχουν: αφενός την αρωγή του καλού ποιητή (καλός ποιητής είναι εκείνος που βοηθάει να τον κατανοούν, όταν τον «ακροώνται» ή τον διαβάζουν) και αφετέρου την ικανότητα του καλού αναγνώστη (καλός αναγνώστης είναι εκείνος, που έχει ποιητικό εγγραμματισμό, μεταγνωστική ικανότητα και λογική).

Οι καλοί αναγνώστες είναι σε πλεονεκτικότερη θέση από τον καλό ποιητή, όταν έχουν τις δύο παραπάνω αρωγές (τη διαύγεια του καλού ποιητή και την ικανότητα του καλού αναγνώστη) γιατί, μπορούν να βρουν και άλλες λογικές αναλύσεις (λύσεις, ερμηνείες των ποιημάτων) ή ακόμη να μεταποιήσουν τα σύμβολα των ποιητών, δίνοντάς τους βαθύτερο συμβολισμό και κάνοντας τα ποιήματα σημαντικότερα, με την ανάλυσή τους, από τη γραφή του ίδιου του ποιητή. Οι αναγνώστες είναι, επίσης, σε πλεονεκτικότερη θέση από τον ποιητή γιατί, κατά την ανάγνωση του ποιήματος «*συνομιλούν*» ... δύο άνθρωποι, ταυτόχρονα, ο ποιητής (μέσα από το ποίημά του) και ο αναγνώστης, που το διαβάζει, ενώ κατά το γράψιμο του ποιήματος ήταν ... ένας, μόνο ο ποιητής!

Το να υπερέχει ο καλός αναγνώστης του καλού ποιητή, στην ανάλυση του ποιήματος είναι φυσικό, γιατί η σύνθεση του ποιήματος, που είναι μια δημιουργία, περιλαμβάνει την έμπνευση και τον στοχασμό του καλού ποιητή, ενώ η ανάλυση του καλού αναγνώστη, στηρίζεται βέβαια στο ατομικό του στοχασμό, αλλά του έχει αποκαλυφθεί, επί πλέον, και ο στοχασμός του ποιητή μέσα από το ποίημά του και σε αυτό πλεονεκτεί του ποιητή ο καλός αναγνώστης.

Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι σε μερικά ποιήματά του ο ποιητής δεν επιτρέπει στον «*επιμελή*» αναγνώστη να προσεγγίσει εύκολα τη σκέψη, που επιχειρεί να εκφράσει.

Αυτό είναι μια αυθαίρετη άποψη, γιατί υπονοούν ότι έχει τη δυνατότητα ο κάθε ποιητής να αποκρύψει τη σκέψη του, με το να την περιβάλει με απύθμενο και άφταστο στοχασμό. Αυτό μπορούμε να το ισχυριστούμε μόνο όταν αποκλείσουμε το φυσικό ενδεχόμενο, να αστόχησε ο ποιητής στην προσπάθειά του να δώσει ευστοχότερες νύξεις, για να γίνει κατανοητός, ή αν περιπέσουμε στην ύβρη ότι ο ποιητής είναι αλάνθαστος. (Αν οι ποιητές

παράθεταν μια ανάλυση των ποιημάτων τους, ίσως απογοητευόμαστε).

Όσοι ερμηνεύουν ποιήματα, να μην ψάχνουν στα σκοτάδια για ανακάλυψη απίθανων κρυφών νοημάτων, αλλά να στηρίζονται με μεγαλύτερη σιγουριά στις λογικές ενδείξεις του «αστρολάβου τους», που θα τους φανερώσει όσα νοήματα μπορεί και κατανοεί.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Παρατηρώντας, αγαπητέ αναγνώστη, τα διάφορα ποιητικά ρεύματα, βλέπουμε ότι η υπερβολική προσήλωση στον αυστηρό Κλασικισμό, γέννησε σαν ασπίδα προστασίας τον Ρομαντισμό, στη συνέχεια η υπερβολική προσήλωση στον αυστηρό Ρομαντισμό γεννά σαν ασπίδα προστασίας τον Παρνασσισμό (που έχει στοιχεία Κλασικισμού), στη συνέχεια θα δούμε ότι η υπερβολική προσήλωση στον Παρνασσισμό γέννησε σαν ασπίδα προστασίας τον Συμβολισμό, που δίνει ελευθερία στη στιχουργική αυστηρότητα της τεχνικής του Παρνασσισμού..

Στη συνέχεια, στις μέρες μας, έρχεται η υπερβολή του Συμβολισμού με τη μορφή του Υπερρεαλισμού, με την αυτόματη γραφή, όπου η υπερβολική προσήλωση σε αυτόν, ενθαρρύνει τους πάντες να στιχουργούν, ανακατεύοντας λέξεις σαν την Πυθία. Αυτό πιστεύουμε ότι θα μας οδηγήσει σε μια ισορροπία αργότερα.

Η τεχνική, γενικά, όποια και αν είναι: Ρομαντισμός, Παρνασσισμός ή Συμβολισμός, απαιτεί τεχνίτες. Μόνο οι τεχνίτες, αυτοί οι δεξιότεχνες του είδους, μπορούν να αποδώσουν αριστουργήματα, όποια τεχνική και αν ακολουθούν. Αριστουργήματα, που θα αντέξουν στον χρόνο και δεν θα επιβάλλονται από τις εκάστοτε συγκυρίες, όπως επέβαλαν οι καθαρευουσιάνικες συγκυρίες, τον προπροηγούμενο αιώνα, τον Παράσχο ή όπως επέβαλαν ή αδίκησαν άλλες συγκυρίες, εθνικές και διεθνείς, άλλους ποιητές μας –δοξάστηκαν καθ' υπερβολή ή αγνοήθηκαν...

Οι ποιητές είναι δάσκαλοι, που διδάσκουν και πρέπει να διαθέτουν τέχνη και τεχνική. Η τέχνη απαιτεί στοχασμό και οίστρο, η τεχνική γνώση των στιχουργικών κανόνων.

Αν θέλουν να είναι δημιουργοί τέχνης, και όχι δάσκαλοι, ας είναι. Στην πολιτεία της τέχνης, λέει ο Καβάφης «στο πρώτο σκαλί», δεν πολιτογραφούν εύκολα πολίτες.

Αν έχει δίκαιο ο Καβάφης, θα δείξει ο χρόνος πόσοι από τους ποιητές μας θα χάσουν τα ένδοξα διαβατήριά τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«ΠΑΝ ΜΕΤΡΟΝ ΑΡΙΣΤΟΝ»

Οι τεχνικοί τρόποι έκφρασης των ποιητών δεν είναι στατικοί, αλλά εξελίσσονται με διάφορους τρόπους.

Η εκφραστική διαφοροποίηση των ποιητών, που είναι ευκαίιο να γίνεται, επιβάλλεται πολλές φορές, όχι επειδή η γνωστή τεχνική ή οι συνήθειες τεχνικές δεν προσφέρονται για να εκφράσουν τους στοχασμούς τους ή δεν έχουν τη δυνατότητα να χειριστούν τις γνωστές τεχνικές οι ποιητές, αλλά γιατί, απλά, δεν επιθυμούν να εκφραστούν με τον τρόπο που εκφράζονται οι πολλοί ή τον τρόπο που έχει γίνει συνήθεια και ρουτίνα.

Η ποίηση δεν τραυματίζεται από την αναζήτηση νέων εκφραστικών μέσων, των ποιητών, αλλά από τον επιπόλαιο και πρόχειρο τρόπο, που μεταχειρίζονται αυτά τα νέα εκφραστικά μέσα μερικοί ποιητές. Δεν φταίνε τα ρεύματα, λοιπόν, αλλά οι ποιητές.

Ο Καζαντζάκης, ένα λαμπρό παράδειγμα, έγραψε τους στοχασμούς του, στο ογκώδες έργο του «Οδύσσεια». Εκεί και ο αριθμός 33.333 των στίχων που «παίζει» με τον ... συμβολισμό του 3, αλλά και η επιλογή του συγκεκριμένου ήρωα, του Οδυσσέα, έγιναν για να επιτευχθεί πρωτοτυπία συμβολισμού έκφρασης, αλλά δεν έμεινε μόνο σε αυτό, έδωσε μεγάλη βαρύτητα και στο περιεχόμενο του στοχασμού, που κυρίως ενδιαφερόταν να περάσει και ούτε περιφρόνησε τον δεκαπεντασύλλαβο στίχο (απλά τον μεταποίησε σε 17/σύλλαβο). Αυτό είναι ένα τέλειο ποίημα τέχνης και στοχασμού, που γράφτηκε τον καιρό που η ποιητική αταξία περιφρονούσε παντελώς τους στιχουργικούς κανόνες.

Τελειώνοντας, λέμε ότι κανένα ρεύμα δεν είναι παρωχημένο, αλλά είναι μόνο παρωχημένα τα ελλιπή ποιήματα και παρωχημένοι οι ελλιπείς ποιητές.

Δεν θα είναι παρωχημένα ποτέ:

Τα ωραία επικά ποιήματα, όπως το «*Άνδρα μοι έννεπε μούσα...*» του Ομήρου ή τα χορικά των καλών κλαστικών, όπως το «*Έρωσ ανίκατε...*» του Σοφοκλή.

Δεν θα είναι παρωχημένα ποτέ:

Τα ωραία δημοτικά ποιήματα των καλών ανώνυμων, όπως το «*Μην είδατε τον αρνητή τον ψεύτη της αγάπης...*» ή το «*Μάννα με τους εννιά σου γιους και με τη μια σου κόρη...*».

Δεν θα είναι παρωχημένα ποτέ:

Τα ωραία ρομαντικά ποιήματα των καλών Ρομαντικών, όπως το «*Παπά μια κόρη αγάπησα...*» του Δροσίνη ή το «*Λένε για μένα οι ναυτικοί που ζήσαμε μαζί...*» του Καββαδία.

Δεν θα είναι παρωχημένα ποτέ:

Τα ωραία παρνασσικά ποιήματα, σονέτα ή μη, των καλών Παρνασσιστών, όπως «*Κάποια με μάγεψε Ραλλού, εξαδελφούλα μου...*» του Ψυχάρη ή «*δεν ωφελεί να καρτερείς στην πόρτα της αυλής ... αν είναι να 'ρθει θε να 'ρθει, αλλιώς, θα προσπεράσει...*» του Ουράνη ή το σονέτο «*Αρχόντισσα ροδίτισσα πως μπήκες...*» του Μαβίλη.

Δεν θα είναι παρωχημένα ποτέ:

Τα ωραία συμβολικά ποιήματα των καλών συμβολιστών ποιητών: «*είτε βραδιάζει είτε φέγγει μένει λευκό το γιασεμί...*» του Σεφέρη ή «*Τιμή σε κείνους όπου στη ζωή τους όρισαν και φυλάγουν Θερμοπόλες...*» του Καβάφη.

Δεν θα είναι παρωχημένα ποτέ:

Τα ωραία υπερρεαλιστικά ποιήματα των καλών Υπερρεαλιστών, «όπως σε ξέρει το φιλί κανένας δε σε ξέρει...» του Ελύτη ή «*όπως κατέβαινε ο Άδωνης στα μονοπάτια του Χελμού...*» του Γκάτσου («*Αμοργός*»).

Τα ρεύματα ανακυκλώνονται για να φρεσκάρουν την έμπνευση και να προκαλέσουν προβληματισμό.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ

Η τέχνη του στίχου 341

[Η προσευχή του Έκτορα] 342

Η τέχνη του στίχου

Στιχουργική

Είναι η τεχνοτροπία, που εξετάζει και διδάσκει τους κανόνες με βάση τους οποίους γίνονται οι στίχοι.

Είδη του μέτρου

Το μέτρο καθορίζεται από τον τρόπο, που τονίζονται οι συλλαβές του στίχου.

Μπορεί να τονίζονται μόνο μια, ανά δύο ή ανά τρεις συλλαβές μαζί. Η τονισμένη λέγεται μακρά και συμβολίζεται με παύλα (-) και η άτονη ή οι άτονες λέγονται βραχεία ή βραχείες και συμβολίζεται με ύψιλον (υ).

Το Ιαμβικό μέτρο είναι δισύλλαβο και τονίζεται στη δεύτερη συλλαβή.
π.χ.: τα- τά, τα— τά, τα- τά, τα- τά (υ- /υ- /υ- /υ-),
όπως στο ποίημα: Αρχή- μηνιά- κι αρχή- χρονιά- κι αρχή- καλός- μας
χρό- νος.

Το Τροχαϊκό μέτρο είναι δισύλλαβο και τονίζεται στην πρώτη συλλαβή.
π.χ.: τά- τα, τά- τα, τά- τα, τά- τα, τά- τα (-υ/- υ/- υ/- υ),
όπως στο ποίημα: Σε γνω- ρίζω α- πό την -κόψη- του σπα- θιού την-
τρομε- ρή

Το Δακτυλικό μέτρο είναι τρισύλλαβο και τονίζεται στην πρώτη συλλαβή.
π.χ.: τά- τα- τα τά- τα- τα τά- τα- τα τά- τα- τα (-υυ/- υυ/- υυ/- υυ),
όπως στο ποίημα :Τ' άλογο- τ' άλογο- Ομέρ Βρυ- ώνη.

Το Αμφιβραχικό μέτρο είναι τρισύλλαβο και τονίζεται στη δεύτερη συλλαβή.

π.χ: τα- τά- τα τα- τά- τα τα- τά- τα τα- τά- τα (υ- υ/ υ- υ/ υ- υ/ υ- υ),
όπως στο ποίημα: Να ζήσεις- Μαρία- και χρόνια - πολλά
μεγάλη- να γίνεις- με άσπρα- μαλλιά κ.λ.π.

Το Αναπαιστικό μέτρο είναι τρισύλλαβο και τονίζεται στην τρίτη συλλαβή.

π.χ.: τα- τα- τά τα- τα- τά τα- τα- τά τα- τα- τά (υυ- /υυ- /υυ- /υυ-),
όπως στο ποίημα: Στων Ψαρών- την ολό- μαυρη ρά- χη

Ελεύθερος στίχος

Μερικοί ποιητές δεν διατηρούν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε κάθε στίχο, ούτε τον ίδιο αριθμό στίχων σε κάθε στροφή, ούτε το μέτρο.

Ο στίχος αυτός, που δεν έχει μέτρο, λέγεται ελεύθερος στίχος.

Στον ελεύθερο στίχο η αξία του ποιήματος βρίσκεται στο βαθύ νόημά του.

Ο ελεύθερος στίχος, όμως, καταργώντας τους στιχουργικούς κανόνες, αφήνει περιθώρια παρερμηνειών, επιτρέποντας σε ανθρώπους, που δεν έχουν ταλέντο, και προπάντων λογοτεχνικό στοχασμό, να εμφανίζονται σαν ποιητές και να γράφουν ασυναρτησίες. Ωστόσο έχουν γραφτεί μερικά αριστουργήματα στον ελεύθερο στίχο, όπως θα δούμε στη συλλογή μας, από ποιητές υψηλού στοχασμού.

[Η προσευχή του Έκτορα]

Παράδειγμα για κατανόηση του ποιητικού μέτρου:

Ο Όμηρος, όπως θα πούμε και αλλού, ήταν, είναι και θα είναι ο μεγάλος Δάσκαλος του σύγχρονου κόσμου, όπως ήταν και της Αρχαιότητας. Αυτό πιστεύουν εκείνοι τουλάχιστον που αξιώθηκαν να τους τον διδάξουν οι Δάσκαλοί τους.

Επίσης, πιστεύουν ότι παρά την αδυναμία, που δείχνει ο πολιτισμός μας να κατανοήσει ποιο είναι το νόημα της ζωής, της ζωής που καλλιεργεί τα συναισθήματα και δαμάζει τα ανθρώπινα πάθη, τελικά θα επικρατήσει ο Ορθολογισμός και οι άνθρωποι θα προσανατολιστούν σε πρότυπα ζωής που δίνουν πραγματική ευτυχία και αξία στη μόρφωση, την ισότητα και την αίσθηση αυτάρκειας των ανθρώπων.

Το παρακάτω θέμα είναι από τον Όμηρο και το διαλέξαμε για τον συμβολισμό του:

Ο Έκτορας αποφασίζει να δώσει μάχη με τον Αχιλλέα, παρά τα παρακάλια της Ανδρομάχης, καθώς την αποχαιρετά. Σηκώνει τον γιο του ψηλά και προσεύχεται στους θεούς γι' αυτόν. Τίποτα δεν αφήνει στην τύχη ο Όμηρος, τίποτα. Ό,τι γράφει είναι δίδαγμα, δεν είναι περιγραφή.

Αυτή τη διάσημη και πολύσημη προσευχή θα την ακούσετε έξι φορές. Μια όπως την είπε ο Όμηρος με «δακτυλικό» μέτρο και άλλες πέντε με διαφορετικό κάθε φορά ποιητικό μέτρο. Την έμμετρη μετάφραση σε όλα

τα ποιητικά μέτρα την κάναμε για να κατανοηθούν τα είδη της ποίησης και να θαυμάσουμε και τον Όμηρο, που βάζει άξια λόγια σε άξιο άνθρωπο, αδιάφορο αν ήταν από το μέρος των εχθρών, όπως ο τρώας Έκτορας.

Αρχαίο κείμενο	Μεταγλώττιση κειμένου
<p>Ζεῦ ἄλλοι τε θεοὶ δότε δὴ καὶ τόνδε γένεσθαι παῖδ' ἐμόν ὥς καὶ ἐγὼ περ ἄριπρεπέα Τρῶεσσιν</p> <p>ᾧδε βίην τ' ἀγαθόν, καὶ Ἰλίου ἀνασσειν· καὶ πότε τις εἴποι πατρὸς γ' ᾧδε πολλὸν ἀμείνων</p> <p>ἐκ πολέμου ἀνιόντα· φῶροι δ' ἔναρα βροτόεντα κτείνας δῆϊον ἄνδρα, χαρεὶ δὲ φρένα μήτηρ.</p>	<p>Δία και οι ἄλλοι θεοί, δώστε λοιπόν να γίνει και αυτό το παιδί μου, ὅπως κι ἐγώ, περιλάμπρο στους Τρώες</p> <p>και στη δύναμη γενναίο και να βασιλεύσει με ισχύ στην Τροία: και κάποτε να πει κάποιος, «αυτό βέβαια είναι ανώτερο του πατέρα»,</p> <p>ὅταν θα επιστρέψει από τον πόλε- μο· να φέρει λάφυρα ματωμένα, αφού κτυπήσει ἄντρα εχθρό, και να χαρεί στην καρδιά της η μητέρα του.</p>

Μετάφραση και έμμετρη διασκευή από τον Αντ. Β. Καραμπάτσο:

Ίαμβος-ιαμβικό μέτρο (Όπως: Αρχιμηλιά κι αρχή χρονιά...)	Τροχάιος-τροχαϊκό μέτρο (Όπως: Σε γνωρίζω από την κόψη...)
<p>Πατέρα Δία μου κι εσείς υπόλοιποι θεοί μου δώστε ο γιος μου να γενεί σαν με λαμπρός στην Τροία.</p> <p>Ἄντρας τρανός να κυβερνά με δύναμη την Πόλη κι ένας να πει του αλλουνού καλύτερός μου είναι.</p>	<p>Δία τ' ουρανού πατέρα κι όλοι οι ἄλλοι εσείς θεοί δώστε ο γιος μου σαν εμένα μες στους Τρώες να γενεί.</p> <p>Ἄνδρας αγαθός να ζήσει μες στην Τροία βασιλιάς ναν' αυτός σαν κυβερνήσει από μένα πιο καλός.</p>

Σαν θα γυρίζει μ' αίματα
και λάφυρα πολέμου,
με νικημένους τους εχθρούς,
χαρά της μάνας θα 'ναι.

Να γυρίζει με τα κούρσα
άνδρα εχθρό σαν πολεμά,
να τον βλέπει τότε η μάνα
και ν' αγάλλεται βαθειά.

Δάκτυλος– δακτυλικό μέτρο
(Όπως: «*Τ' άλογο, τ' άλογο...*»)

Ανάπαιστος –αναπαιστικό μέτρο
(Όπως: «*Στων Ψαρών την ολόμαυρη
ρόχη...*»)

Δώσε πατέρα μου Δία, θεοί
τούτος ο γιος μου τρανός να γενεί
να κυβερνήσει την Τροία αυτός
σαν τον πατέρα του να 'ναι καλός.

Ω! θεοί και συ Δία πατέρα
δώστε όλοι εσείς στο παιδί μου
σαν κι εμένα να έχει μια μέρα
μες την Τροία λαμπρή την τιμή του.

Δύναμη να 'χει και άντρας λαμπρός
μέσα στους Τρώες ο πιο δυνατός
Καλύτερός του να λεν είν' αυτός
κι από εμένα που 'μαι ο γονιός.

Πιο τρανός εις τη δύναμη να 'ναι
σαν την Τροία αυτός κυβερνήσει
και να λένε αυτόν σαν κοιτάνε
τον πατέρα του έχει νικήσει.

Και με τα λάφυρα αυτός σαν γυρίζει
μ' αίματα απ' άντρα που θα έχει νικήσει
τότε η μάνα θα βλέπει το γιο της
και θα αγαλλιάζει βαθιά η καρδιά της.

Να γυρίζει με κούρσα πολέμου
κτυπημένων εχθρών, ματωμένα,
να τον βλέπει η μάνα του θέ' μου
ν' αγαλιάζει η καρδιά της, το βλέμμα.

Αμφιβραχύς–αμφιβραχικό μέτρο ή μεσοτονικό
(Όπως: «*Να ζήσεις, Ισμήνη, και χρόνια πολλά*»)

Πατέρα μου Δία κι οι άλλοι θεοί
ας δώσεν' ο γιος μου λαμπρός να γενεί
την τύχη μου να 'χει να είναι τρανός
στην Τροία να γίνει κι αυτός αρχηγός.

Σαν άντρας να κάνει πολλά και καλά
και να κυβερνήσει την Τροία σωστά
θα λέει ο καθένας που κρίνει ορθά
πολύ το γονιό του ετούτος περνά.

Με κούρσα που θα 'ναι γεμάτα από αίμα
εχθρών που στη μάχη θα έχει νικήσει
γυρνώντας η μάνα βαθιά θα αγαλιάσει
σαν ρίξει στο γιο της επάνω το βλέμμα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Καραμπάτσος Αντ., *«Διδασκαλία Ποίησης»*, Εισήγηση στο Συνέδριο, στη 17η Εκπαιδευτική Περιφέρεια Αθηνών.

Καραμπάτσος Αντ., *«Δυτικά»*, ποιητική συλλογή (υπό έκδοση).

Καραμπάτσος Αντ., *Βασικά Θέματα Παιδαγωγικής και Διδακτικής*, Αθήνα 2009.

Νεοελληνική Ποιητική Ανθολογία, Πάπυρος (βίπερ), 100ό, Αθήνα 1972.

Χρήστου Φώτης, *«Η δομή του λόγου»*, Εισήγηση στο Συνέδριο, στη 17η Εκπαιδευτική Περιφέρεια Αθηνών.

ΣΥΝΤΟΜΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

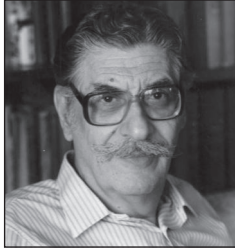
(Με αλφαβητική σειρά)

Αναγνωστάκης Μανόλης	349	Καρυωτάκης Κώστας	357
Βαλαωρίτης Αριστοτέλης	349	Μαβίλης Λορέντζος	358
Βάρναλης Κώστας	349	Μαλακάσης Μιλτιάδης	358
Βελεστινλής Ρήγας (<i>Ρήγας Φεραίος</i>)	350	Μελισσάνθη (<i>Ηβη Κούγια-Σκανδαλάκη</i>)	359
Βρεττάκος Νικηφόρος	351	Παλαμάς Κωστής	359
Γκάτσος Νίκος	351	Παπαντωνίου Ζαχαρίας	360
Γρυπάρης Ιωάννης	352	Παπατσώνης Τάκης	360
Δροσίνης Γεώργιος	352	Παράσχος Αχιλλέας	361
Εγγονόπουλος Νίκος	353	Πολέμης Ιωάννης	362
Ελύτης Οδυσσέας (<i>Οδυσσέας Αλεπουδέλης</i>)	353	Ρίτσος Γιάννης	362
Εμπειρικός Ανδρέας	354	Σαχτούρης Μίλτος	363
Ζαλοκώστας Κων/νος	355	Σεφέρης Γιώργος (<i>Γιώργος Σεφεριάδης</i>)	364
Καβάφης Κων/νος	355	Σικελιανός Άγγελος	364
Καζαντζάκης Νίκος	356	Σκαρίμπας Γιάννης	365
Κάλβος Ανδρέας	356	Σολωμός Διονύσιος	365

Αναγνωστάκης Μανόλης (1925-2005)

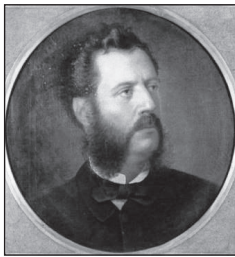
Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1925 και πέθανε στην Αθήνα το 2005. Ποιητής της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Καταγόταν από το χωριό Ρούστικα Ρεθύμνης.

Σπούδασε Ιατρική στη Θεσσαλονίκη και ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτωρ στο ίδιο Πανεπιστήμιο.

Το 1986 του απονεμήθηκε το Κρατικό Βραβείο Ποίησης.

Συνθέτες έχουν μελοποιήσει αρκετά ποιήματά του, ενώ έργα του έχουν μεταφραστεί.

Βαλαωρίτης Αριστοτέλης (1824-1879)

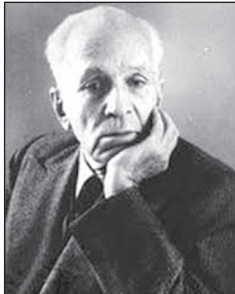

Γεννήθηκε στη Λευκάδα το 1824, από πατέρα ηπειρωτικής καταγωγής. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στη Λευκάδα και στην Κέρκυρα. Ύστερα, πήγε στη Γαλλία και στην Ιταλία και σπούδασε νομικά. Ήταν πλούσιος και έμενε στο γραφικό νησάκι Μαδουρή. Έγραψε ποιήματα, στα οποία διακρίνεται πατριωτισμός και φαντασία.

Τα ποιήματά του αγαπιούνται μέχρι και σήμερα.

Παράλληλα με την ποίηση ασχολήθηκε με την πολιτική, σαν βουλευτής της «*Ιονίου Πολιτείας*». Οι αγορεύσεις του είχαν ποιητικό χαρακτήρα και ρητορική δεινότητα. Πέθανε στη Λευκάδα το 1879 από καρδιά.

Βάρναλης Κώστας (1883-1974)

Γεννήθηκε το 1883 στον Πύργο της Βουλγαρίας. Φοίτησε ως υπότροφος στα Ζαρίφεια Διδασκτήρια της Φιλιππούπολης και ακολούθως σπούδασε φιλοσοφία στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Παρισιού, με κρατική υποτροφία. Εργάστηκε στην αρχή της καριέρας του ως καθηγητής σε σχολεία Μ.Ε., παύτηκε όμως για τις ιδεολογικές του πεποιθήσεις.

Από τότε ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία και τη δημο-

σιογραφία.

Ο Βάρναλης στάθηκε αρωγός στον αγώνα για την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας. Το ποίημά του «*Οι μοιραίοι*», μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη.

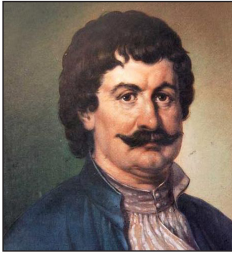
Έγραψε στίχους με καλή τεχνική, με συγκινήσεις και ωραίους ρυθμούς. Είναι λυρικός, αλλά και ρεαλιστής κυρίως ποιητής. Πέθανε το 1974 στην Αθήνα, σε ηλικία 91 χρονών.

Έγραψε και ένα θεατρικό έργο («*Άτταλος ο Τρίτος*»)

Τα έργα του:

«*Η αληθινή απολογία του Σωκράτη*», «*Ζωντανοί άνθρωποι*», «*Το ημερολόγιο της Πηνελόπης*», «*Ποιήματα*», «*Δικτάτορες*» κ.ά.

Βελεστινλής Ρήγας (Ρήγας Φεραίος) (1757-1798)

Ο Ρήγας Φεραίος, γεννήθηκε στο Βελεστίνο, το 1757, από εύπορη οικογένεια.

Η οικογένειά του υπήρξε θύμα της τουρκικής εξουσίας.

Στην ηλικία των είκοσι ετών σκότωσε έναν Τούρκο πρόκριτο.

Αργότερα, βρίσκεται στο Άγιον Όρος, φιλοξενούμενος του ηγουμένου της μονής Βατοπεδίου, Κοσμά, με τον οποίο και ανέπτυξε στενή φιλία. (Αν κάνεις συνειρμούς, ... να τους φτάσεις ως την άκρη της άκρης, μέχρι να βρεις την αλήθεια, που κρέμεται από μια κλωστή λεπτή, δυσδιάκριτη, χιλιόχρονη και γράφει: «*μηδενί δίκην δικάσεις πριν αμφί μύθων ακούσεις*»).

Μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο και την ήττα της Τουρκίας, ο Ρήγας κατέφυγε στη Βιέννη, την οποία έκανε έδρα της επαναστατικής δράσης του.

Στη Βιέννη τύπωσε τον «*Θούριο*» και τη «*Χάρτα*». Ο Ρήγας οραματιζόταν

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Ρήγα ἐπάνω σ' ἓνα βιβλίο τοῦ 1796, τὸ ὁποῖο βρίσκεται σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς :

Ἐκ τῶν τοῦ Ῥήγα Βελεστινλῆ καὶ τοῦτο

την απελευθέρωση και ενοποίηση όλων των βαλκανικών λαών.

Με συνοδεία των αυστριακών αρχών, παραδόθηκε στις 10 Μαΐου 1798 στους Τούρκους του Βελιγραδίου. Πολλοί έκαναν έκκληση στον Σουλτάνο για την απελευθέρωσή του. Ανάμεσα σε αυτούς ο φίλος του Ρήγα, Οσμάν Πασβάνογλου, ηγεμόνας του Βιδηνίου και ο Αλή Πασάς, αλλά μάταια.

Ο Γέρος του Μωριά, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, είχε πει: *«Εστάθη ο μεγαλύτερος ενεργέτης της φυλής μας. Το μελάνι του θα είναι πολύτιμο ενώπιον του Θεού, όσο το αίμα του άγιο.»*

Βρεττάκος Νικηφόρος (1912-1991)

Γεννήθηκε στις Κροκεές της Σπάρτης το 1912, και πέθανε το 1991.

Παρακολούθησε τη Νομική σχολή της Αθήνας, αλλά δεν αποφοίτησε.

Την περίοδο της δικτατορίας έζησε αυτοεξόριστος σε χώρες της Ευρώπης.

Το 1987 έγινε Ακαδημαϊκός.

Τιμήθηκε με δύο Α΄ Κρατικά Βραβεία (1940 και 1956).

Η ποίησή του χαρακτηρίζεται από λυρισμό και αισθήματα, αλλά και από ρεαλισμό. Το ύφος του έχει ευγένεια και ανθρωπισμό.

Η πυκνότητα νοημάτων θυμίζει δημοτικό τραγούδι.

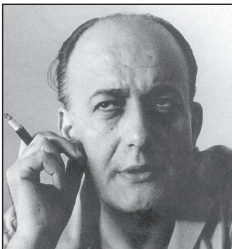
Προτίμησε τον ελεύθερο στίχο, αλλά δεν ήταν υπερρεαλιστής,

Κυριότερα έργα του:

«Κάτω από σκιές και φώτα», *«Ο πόλεμος»* κ.ά.

Το ποίημά του *«Μάνα και γιος»* είναι ένα μείγμα ρεαλισμού και σουρεαλισμού. Δημοσίευσε πάνω από 30 έργα, ποιήματα και πεζά.

Γκάτσος Νίκος (1911-1992)

Γεννήθηκε στην Ασέα της Αρκαδίας (1911) και πέθανε στην Αθήνα (1992). Ήταν ποιητής, συγγραφέας, μεταφραστής και στιχουργός.

Συνδέθηκε με το ρεύμα του ελληνικού Υπερρεαλισμού.

Το μόνο εκδοθέν ποιητικό έργο του υπήρξε η συλλογή *«Αμοργός»* του 1943, που επηρέασε αρκετά την ελληνική

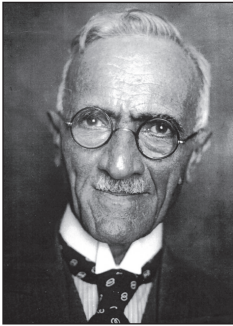
ποίηση. Εκφράζει τις τάσεις της νεότερης ποίησης και θεωρείται κορυφαίο ποιητικό έργο του ελληνικού Υπερρεαλισμού. Στην πρώτη κυκλοφορία του προκάλεσε αρνητικές κριτικές.

Τα έργα του:

Η «*Αμοργός*» επανεκδόθηκε το 1963, το 1969 και το 1987. Από τότε δημοσίευσε μόνον τρία ακόμη ποιήματα: «*Το Ελεγείο*», το «*Ο Ιππότης και ο Θάνατος*» και το «*Τραγούδι του παλιού καιρού*», αφιερωμένο στον Γιώργο Σεφέρη.

Έγραψε στίχους υπέροχων τραγουδιών, που μελοποίησαν συνθέτες όπως: ο Χατζιδάκις, ο Ξαρχάκος κ.ά.

Γρυπάρης Ιωάννης (1870-1942)

Γεννήθηκε στη Σίφνο το 1870 και πέθανε στην Αθήνα το 1942.

Μεγάλωσε στην Πόλη, όπου φοίτησε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή.

Το 1888 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά επιστρέφει στην Πόλη για να διοριστεί δάσκαλος στα εκεί ελληνικά σχολεία.

Το 1896 εγκατέλειψε την Πόλη, λόγω των σφαγών των Αρμενίων, και εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα.

Στην αρχή, υπηρέτησε ως καθηγητής και έπειτα ως γυμνασιάρχης σε διάφορα γυμνάσια.

Έφυγε με κρατική υποτροφία στην Ευρώπη (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία) για ανώτερες σπουδές.

Τα ποιήματά του είναι τέλεια από τεχνικής πλευράς.

Μετάφρασε τραγωδίες των Αισχύλου και Σοφοκλή, που παίχτηκαν στο Εθνικό Θέατρο.

Δροσίνης Γεώργιος (1859-1951)

Ήταν έλληνας ποιητής, πεζογράφος και δημοσιογράφος.

Γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς Μεσολογγίτες. Η οικογένεια του Δροσίνη, εκτός από εύπορη, ήταν και γνωστή για τη συνεισφορά της στην Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή.

Το 1885 συνέχισε τις σπουδές του στην Ιστορία της Τέχνης, στο εξωτερικό. Τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών από την ίδρυσή της, το 1926.

Προτάθηκε για το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, που τελικά δεν πήρε.

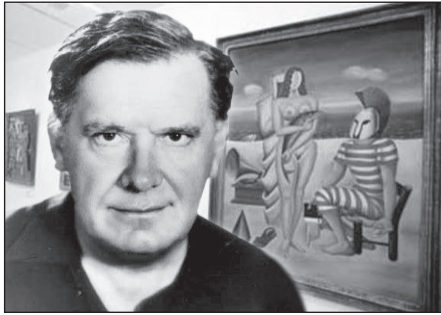
Η ποίησή του είναι ειδυλλιακή και χαρούμενη.

Μας το λέει ο ίδιος στην έμμετρη φιλοφρόνησή του προς τον Παλαμά: «*Εσύ το ωραίο μέσα στα μεγάλα ζήτησες κι εγώ στα ταπεινά κι απορριμμένα*».

Το πεζογραφικό του έργο έχει τα χαρακτηριστικά της ποίησής του: ωραίο και απλό. Πολλά από τα ποιήματά του μελοποιήθηκαν, όπως η «*Αμαρτωλή*», η «*Ανθισμένη αμυγδαλιά*» κ.ά.

Ποιητικές συλλογές: *Ιστοί αράχνης*, *Σταλακτίτες*, *Ειδύλλιο* κ.ά.

Εγγονόπουλος Νίκος (1910-1985)

Σουρεαλιστής ποιητής και ζωγράφος. Γεννήθηκε το 1910 στην Αθήνα, όπου και πέθανε το 1985.

Σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών και ήταν καθηγητής στο Πολυτεχνείο Αθηνών.

Παράλληλα επιδιδόταν και στην ποίηση.

Είναι από τους πρώτους, που έγραψαν σουρεαλιστικά ποιήματα και εισήγαγαν τον Υπερρεαλισμό στην Ελλάδα.

Κρατικό Βραβείο Ποίησης κέρδισε ο Εγγονόπουλος το 1979.

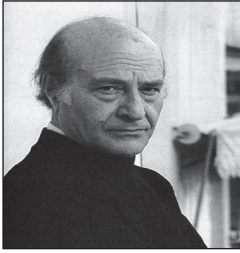
Ξεχωριστή εντύπωση έχει προκαλέσει η ποιητική συλλογή του «*Μπολιβάρ*». Ένα ποίημα, όλο συμβολισμό, με αρκετή σουρεαλιστική καθαρότητα.

Δημοσίευσε τις ποιητικές συλλογές: «*Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν*», «*Η επιστροφή των πουλιών*», «*Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής*» κ.ά.

Ελύτης Οδυσσέας (Οδυσσέας Αλεπουδέλης) (1911-1996)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Αλεπουδέλη. Σημαντικός ποιητής της Γενιάς του 1930.

Το 1979 του απονεμήθηκε το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, κυρίως για τα ποιητικά του έργα: *Άξιον Εστί*, *Ήλιος ο πρώτος*, *Προσανατολισμοί* κ.ά.

Διαμόρφωσε ένα προσωπικό ποιητικό ιδίωμα και θεωρείται ανανεωτής της ελληνικής ποίησης.

Πολλά ποιήματά του μελοποιήθηκαν, ενώ συλλογές του έχουν μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες.

Γεμάτο νύξεις, με ρομαντικές εικόνες, ρεμβασμό, και βυθείς στοχασμούς. Ωραίες λέξεις, εικόνες και επίθετα.

Κινείται στο μέτρο μεταξύ Υπερρεαλισμού και Ρεαλισμού. Ένας λεπτός λυρισμός. Η γλώσσα, απλή δημοτική χωρίς χρήση εξεζητημένων λέξεων της δημοτικής.

«*Έξι και μία τύψεις για τον Ουρανό*», ποιήματα με ωραίες ποιητικές εικόνες.

«*Τα Ρω του Έρωτα*», λυρικό, τρυφερό.

«*Ο ήλιος ο ηλιότορας*», μια κοινωνική θεώρηση, που καταγράφει την πικρή αλήθεια για την Ελλάδα. Ωστόσο στέκεται σαν θεατής, ο ποιητής, χωρίς να τολμήσει να πάρει ξεκάθαρη θέση, που να δείχνει προς την κάθαρση. Ποίημα με θαυμάσιο λυρισμό.

Χρησιμοποιεί τρόπους γραφής απ' όλες τις σχολές: με μέτρο, με ομοιοκαταληξίες, αλλά και με ελεύθερο στίχο.

Εμπειρικός Ανδρέας (1901-1976)

Γεννήθηκε στη Ρουμανία το 1901 και πέθανε στην Αθήνα το 1976. Σπούδασε στην Αγγλία και τη Γαλλία. Σύγχρονος σουρεαλιστής ποιητής.

Στην Ελλάδα, εισήγαγε τον Υπερρεαλισμό, με την «*Υψικάμινος*», το 1935.

Υπερρεαλιστές είναι επίσης οι: Εγγονόπουλος, Ελύτης, Γκάτσος κ.ά.

Από το σύνολο του έργου του ξεχωρίζει η πρώτη ποιητική συλλογή του, με τίτλο «*Υψικάμινος*», ενώ από τα πεζά έργα του, το τολμηρό ερωτογράφημα «*Ο Μέγας Ανατολικός*», που προκάλεσε αντιδράσεις για την ελευθεροστομία και το ερωτικό περιεχόμενό του.

Ζαλοκώστας Γεώργιος (1805-1858)

Ποιητής και αγωνιστής του 1821. Γεννήθηκε στο Συρράκο της Ηπείρου και αναγκάστηκε να ξενιτευτεί οικογενειακά εξαιτίας του Αλή Πασά.

Όταν κηρύχθηκε η επανάσταση του '21, ήρθε και πήρε μέρος στην υπεράσπιση του Μεσολογγίου, καθώς και στην ηρωική έξοδό του. Έζησε προσωπικό δράμα, αφού από τα εννέα παιδιά του, πέθαναν τα επτά.

Ενδεικτικά έργα του αναφέρουμε: «*Το φίλημα*» («*Μια βοσκοπούλα αγάπησα...*»). «*Το Χάνι της Γραβιάς*», «*Ο Βοριάς που τα αρνάκια παγώνει*» κ.ά.

Καβάφης Κων/νος (1863-1933)

Ο Καβάφης γεννήθηκε το 1863 στην Αλεξάνδρεια. Έζησε για λίγα χρόνια στην Πόλη (1882-1884). Το 1897 ταξίδεψε στο Παρίσι και το 1903 στην Αθήνα. Το 1932 αρρώστησε και πέθανε το 1933.

Οι έλληνες ποιητές τον αγνόησαν.

Σήμερα, η ποίησή του θαυμάζεται στην Ελλάδα, αλλά και σε όλο τον κόσμο.

Ο Καβάφης έγραψε 154 ποιήματα. Τα πιο χαρακτηριστικά από τα ποιήματά του είναι τα: «*Τα τείχη*», «*Τα κεριά*», «*Περιμένοντας τους βαρβάρους*», «*Ιθάκη*», «*Θερμοπόλες*», «*Φωνές*», «*Απολείπειν ο θεός Αντώνιον*», «*Η Σατραπεία*» κ.ά.

Η στιχουργική μορφή των ποιημάτων του Καβάφη είναι ιδιόρρυθμη, πρωτοποριακή και έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως: ιδιότυπη γλώσσα (μείγμα καθαρεύουσας και δημοτικής), λιτός λόγος, ιαμβικός ρυθμός, σπάνια ομοιοκαταληξία.

Καζαντζάκης Νίκος (1883-1957)

Πεζογράφος και ποιητής, ο σημαντικότερος των Ελλήνων, αλλά και από τους σημαντικότερους της σύγχρονης εποχής.

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1883 και πέθανε στη Γερμανία το 1957. Μεταφέρθηκε και θάφτηκε στην Κρήτη.

Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και φιλοσοφία στο Παρίσι.

Υπήρξε τύπος ασκητικός. Επεδίωξε το ωραίο, το υψηλό, το ανθρώπινο. Τον επηρέασε ο Νίτσε. Θαύμαζε τον Χριστό, τον Βούδα, τον Λένιν.

Ήταν πολύ παραγωγικός, με τεράστια υπομονή.

Από νωρίς καλλιέργησε όλα τα είδη του γραπτού λόγου.

Το ύφος στα έργα του είναι δυνατό, η πλοκή συναρπαστική και η έμπνευση μεγαλειώδης.

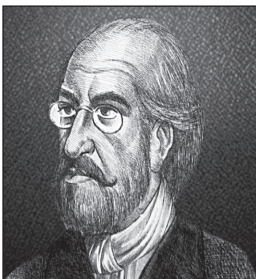
Το έργο του μεταφράστηκε σε περισσότερες από 30 γλώσσες.

Προτάθηκε για το Βραβείο Νόμπελ, αλλά δεν το πήρε, γιατί δεν είχε καμία υποστήριξη. Για τον ίδιο λόγο δεν έγινε ούτε Ακαδημαϊκός.

Δεν τιμήθηκε, ενώ το άξιζε. Έφυγε πικραμένος.

Έγραψε μυθιστορήματα, αφηγήματα, ταξιδιωτικά, θεατρικά κ.ά.. Αναφέρουμε μόνο το έπος του με τον τίτλο «*Οδύσεια*», το οποίο αποτελείται από 33.333 στίχους. Μαζί με τον Ιωάννη Κακριδή μετάφρασε την «*Ιλιάδα*» και την «*Οδύσεια*» του Ομήρου. Το έργο του «*Ο Τελευταίος πειρασμός*», σαν βιβλίο και ταινία ξεσήκωσε θύελλες.

Κάλβος Ανδρέας (1792-1869)

Σύγχρονος του Σολωμού, γεννήθηκε το 1792 στη Ζάκυνθο από μητέρα αρχοντοπούλα. Το 1802 ο πατέρας του παίρνει τον Ανδρέα Κάλβο και τον μικρότερο Νικόλαο, εγκαταλείπει τη σύζυγό του και πηγαίνει στο Λιβόρνο της Ιταλίας, γεγονός που δίνει δυνατότητες μόρφωσης στο γιο του. Επηρεάζεται ο χαρακτήρας του από τον αποχωρισμό της μάνας.

Το 1812, μετά τον θάνατο του πατέρα του, ακολουθούν οικονομικές δυσκολίες.

Το 1820, στη Φλωρεντία, εμπλέκεται στο κίνημα των Καρμπονάρων, ένα φιλελεύθερο πατριωτικό κίνημα, όπου συλλαμβάνεται και απελαύνεται.

Με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης εκδίδει, το 1824, το πρώτο μέρος, με υψηλή ποιητική αξία, του έργου του, «*Λύρα*», μια συλλογή 10 ωδών.

Το 1852, αφήνει την Κέρκυρα και εγκαθίσταται στην Αγγλία, μέχρι το τέλος της ζωής του, το 1869.

Καρνωτάκης Κώστας (1896-1928)

Γεννήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1896 στην Τρίπολη. Ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του Πεσιμισμού.

Ο Πεσιμισμός εκφράζει μια φιλοσοφία με συναίσθημα απαισιοδοξίας, που έχει την πίστη ότι κυριαρχεί παντού το κακό, που δεν αντιμετωπίζεται και ότι τελικά όλα θα οδηγηθούν στα χειρότερα.

Σπούδασε νομικά και υπηρέτησε ως υπάλληλος σε διάφορα μέρη.

Ζούσε κλεισμένος στον εαυτό του. Ο έρωτάς του με την Πολυδούρη δεν άλλαξε τη στάση ζωής του, αν και η Πολυδούρη προσπάθησε, να τον βοηθήσει.

Οι στίχοι του έχουν τόνο μελαγχολικό, πένθιμο.

Αυτοκτόνησε το 1928 με περίστροφο στην Πρέβεζα, αφήνοντας ένα σημείωμα που περιείχε και τα ακόλουθα:

«Αντούμαι τους δυστυχημένους γονείς μου. Αλλά φεύγω με το μέτωπο ψηλά. Ήμουν άρρωστος».

Τα έργα του:

Τα πιο αξιόλογα έργα του είναι: «*Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων*», «*Ελεγεία και σάτιρες*» κ.ά.

Πολλά δε ποιήματά του μελοποιήθηκαν.

Μαβίλης Λορέντζος (1860-1912)

Επτανήσιος λυρικός ποιητής. Σπούδασε φιλολογία και φιλοσοφία στη Γερμανία.

Ο Μαβίλης το 1896 συμμετείχε στην Επανάσταση της Κρήτης, πολεμώντας μαζί με τους αντάρτες στα κρητικά βουνά.

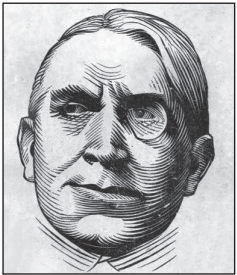
Κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο, το 1897, ο Μαβίλης συγκέντρωσε εβδομήντα κερκυραίους εθελοντές και πήγαν να πολεμήσουν στην Ήπειρο, όπου και τραυματίστηκε. Τα έξοδα της εκστρατείας των εθελοντών αυτών τα κάλυπτε ο ίδιος.

Το 1910 εκλέχτηκε βουλευτής Κέρκυρας. Μίλησε στη Βουλή και είπε το θαυμάσιο *«Δεν υπάρχει χυδαία γλώσσα, αλλά χυδαίοι άνθρωποι»*.

Στον πόλεμο του 1912 στην Ήπειρο, εθελοντής, επικεφαλής σώματος Γαριβαδινών, σκοτώθηκε σε ηλικία 52 χρόνων.

Γνωστά του σονέτα είναι τα: *«Καλλιπάτειρα»*, *«Ελιά»*, *«Ευθανασία»*, *«Πατρίδα»* και πάνω από όλα η *«Αθήνη»*. Λένε πως είπε πεθαίνοντας: *«Πολλές τιμές περίμενα, μα όχι να πεθάνω για την πατρίδα μου»*. *«Ο θάνατος του υπήρξε»*, όπως πολύ πετυχημένα ειπώθηκε, *«ο ωραιότερος επίλογος λυρικού σονέτου της ζωής του»*.

Μαλακάσης Μιλτιάδης (1869-1943)

Λυρικός ποιητής. Γεννήθηκε το 1869 στο Μεσολόγγι. Πέθανε το 1943.

Γράφτηκε στη Νομική Σχολή, χωρίς να τελειώσει τις σπουδές του.

Το 1923 τιμήθηκε με το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων για την ποιητική του προσφορά.

Σημαντικό γεγονός στάθηκε η γνωριμία του με τον ποιητή Ζαν Μορεάς, που τον παρώθησε να γράψει.

Έζησε στα πλαίσια της τότε *«κοσμικής»* ζωής και των αριστοκρατικών κύκλων.

Η ποίησή του διακρίνεται για τη θαυμάσια στιχουργική του επιδεξιότητα, την εσωτερική αρμονία και τη μελαγχολική διάθεση.

Παρνασσικός στη μορφή και συμβολιστής στο περιεχόμενο. Οι ολοζώντανες

εικόνες, σαν ηθογραφικοί πίνακες στα ποιήματά του: «Μπαταριάς», «Τάκη-Πλούμας», «Μεσολογγίτικο», καθηλώνουν.

Ο στίχος του είναι διάφανος, χωρίς υπονοούμενες αναφορές.

Κάνει πολύ βαθιά συναισθηματική διείσδυση χωρίς να αγγίζει την υπερβολή.

Είναι από τους γνησιότερους λυρικούς μας ποιητές.

Συλλογές: «Συντρίμματα», «Ασφόδελοι», «Ο Μπαταριάς», «Αντίφωνα» κ.ά.

Μελισσάνθη (Ηβη Κούγια-Σκανδαλάκη) (1910-1990)

Φιλολογικό ψευδώνυμο της ποιήτριας Ηβης Κούγια-Σκανδαλάκη.

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1910, και πέθανε το 1990.

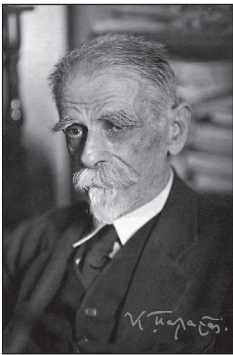
Σπούδασε στη Γαλλική Ακαδημία και εργάστηκε σε ιδιωτικά σχολεία ως καθηγήτρια της Γαλλικής. Τιμήθηκε με έπαινο της Ακαδημίας Αθηνών.

Έδειξε ενδιαφέρον για την ποίηση.

Τα έργα της:

Σε ηλικία 20 ετών κυκλοφόρησε την πρώτη ποιητική συλλογή της: «Φωνές εντόμου» και στη συνέχεια τις συλλογές: «Προφητείες», «Φλεγόμενη βάτος» κ.ά.

Παλαμάς Κωστής (1859-1943)

Γεννήθηκε στην Πάτρα το 1859. Αρκετοί πιστεύουν ότι είναι ένας από τους σημαντικότερους έλληνες ποιητές.

Το 1875 γράφτηκε στη Νομική Σχολή. Σύντομα όμως εγκατέλειψε τις σπουδές του. Το 1897 διορίστηκε Γραμματέας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αποχώρησε το 1928.

Το 1886 δημοσιεύτηκε η ποιητική συλλογή «Τραγούδια της Πατρίδος μου» στη δημοτική, που έκανε αίσθηση. Ακόλουθο αυτού ήταν η ανάθεση της σύνθεσης του «Ύμνου των Ολυμπιακών Αγώνων», το 1896.

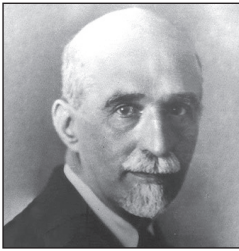
Δημοσίευσε σημαντικές ποιητικές συλλογές και συνθέσεις, όπως: «*Ο δωδεκάλογος του γύφτου*» (1907), «*Η φλογέρα του βασιλιά*» (1910).

Δύο φορές ήταν υποψήφιος για το Νομπέλ Λογοτεχνίας.

Πέθανε το 1943. Στην κηδεία του χιλιάδες έψαλλαν τον «*Εθνικό Ύμνο*».

Το ποιητικό του έργο είχε τεράστια απήχηση στην εποχή του. Το ενδιαφέρον, ωστόσο, για το έργο του αργότερα μειώθηκε.

Παπαντωνίου Ζαχαρίας (1877-1940)

Ποιητής, πεζογράφος και δημοσιογράφος.

Γεννήθηκε στο Καρπενήσι το 1877 και πέθανε στην Αθήνα το 1940.

Παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής και ιατρικής στην Αθήνα, τα οποία τελικά εγκατέλειψε. Αντί να γίνει γιατρός ή ζωγράφος, έγινε λογοτέχνης.

Ταξίδεψε στην Ευρώπη και έζησε αρκετό διάστημα στο Παρίσι.

Διετέλεσε καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης και Αισθητικής στη Σχολή Καλών Τεχνών. Τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων.

Συνεργάστηκε με τα περισσότερα περιοδικά και εφημερίδες της εποχής του. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, ιστορικές βιογραφίες, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, κριτικές τέχνης, ένα δράμα και ένα σχολικό ανάγνωσμα.

Χειρίστηκε τον λόγο με πολλή δεξιοτεχνία. Είχε την αίσθηση του ωραίου και έκανε εύστοχη χρήση των λέξεων. Με την πένα του έδινε ζωντανές εικόνες, σαν να ζωγράφιζε.

Κυριότερα από τα έργα του είναι: «*Τα ψηλά βουνά*» (σχολικό ανάγνωσμα), «*Τα χελιδόνια*» (ποιήματα για παιδιά) κ.ά.

Παπατσώνης Τάκης (1895-1976)

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1895 και πέθανε το 1976.

Σπούδασε Νομική και Πολιτικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ως το 1920 και το 1927 παρακολούθησε μαθήματα Οικονομικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης.

Από το 1914 και για σαράντα χρόνια εργάστηκε στο Υπουργείο Οικονομικών, φτάνοντας ως τη θέση του Γενικού Γραμματέα.

Ο Τάκης Παπατσώνης, αναφέρει μια βιογραφία του, έμεινε πάντα ο «αριστοκράτης» εγγονός του κοτζαμπάση παππού του και γι' αυτό του άρεσε ιδιαίτερα να υπογράψει με το ψευδώνυμο «*nobilissimus*», που σημαίνει «ευγενέστατος αριστοκράτης». (Εμείς σημειώνουμε ότι οι ποιητές πρέπει να υπογράφουν με τον τίτλο, που τους απονέμει η μούσα και η μούσα τέτοιοιον τίτλο δεν θα του τον απέδιδε ποτέ).

Επιδόθηκε και στην ποίηση, αλλά χωρίς να μπορέσει να δώσει κάτι το ενδιαφέρον, παγιδευμένος μέσα στα ατράνταχτα δικά του «πιστεύω». Το «*Γλυκό έαρ*», ίσως είναι το πιο αξιολογό του.

Πολλά ποιήματά του έχουν θρησκευτικά θέματα.

Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: «*Άσκηση στον Άθω*», «*Εκλογή Α*», «*Εκλογή Β*» κ.ά.

Τιμήθηκε με Α΄ Κρατικό Βραβείο για το σύνολο της ποίησής του.

Παράσχος Αχιλλέας (1838-1895)

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1838. Οι γονείς του ήταν από τη Χίο, οι οποίοι κατέφυγαν εκεί, μετά την καταστροφή της Χίου, το 1822. Αργότερα, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, μέχρι τον θάνατό του, το 1895. Τελείωσε μόνο το Σχολαρχείο (Το Σχολαρχείο ήταν τότε ενδιάμεση 3/ετής βαθμίδα εκπαίδευσης, μεταξύ της τετραετούς δημοτικής εκπαίδευσης και της επίσης τετραετούς γυμνασιακής).

Απέκτησε αυτομόρφωση, που κάλυπτε την έλλειψη τυπικής μόρφωσης.

Η γλώσσα του ήταν μικτή, καθαρεύουσα και δημοτική. Από τεχνικής άποψης, οι σίχοι του παρουσιάζουν χασμωδίες και επαναλήψεις. Επίσης, και το περιεχόμενο είναι χωρίς βάθος.

Οι σίχοι του άρεσαν πολύ στο κοινό της εποχής του και για τον λόγο τούτο αγαπήθηκε περισσότερο από κάθε άλλον ποιητή. Η φήμη του ήταν παροδική και έσβησε, σχεδόν αμέσως, μετά το θάνατό του, διότι τότε έσβησε και ο Ρομαντισμός. Σήμερα, τα ποιήματά του δεν συγκινούν. Το πομπώδες ύφος, η υπερβολή και η τεχνική τους φτώχεια, τα κάνει κουραστικά.

Έγραψε πατριωτικά ελεγειακά και ερωτικά ποιήματα. Ο Ροΐδης τον θαύμαζε.

Ανάλογο θαυμασμό προς το πρόσωπό του έδειχνε και ο Παλαμάς, που τον είχε ίνδαλμα στα νιάτα του.

Πολέμης Ιωάννης (1862-1924)

Ο Ιωάννης Πολέμης γεννήθηκε το 1862 και πέθανε το 1924 στην Αθήνα.

Θεωρήθηκε πρόμη ποιητική ιδιοφυΐα, αφού άρχισε να γράφει από 13 ετών. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και αισθητική στο Παρίσι.

Το 1918 τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων για την ποιητική του συλλογή «*Σπασμένα μάρμαρα*».

Με έρανο των αναγνωστών του περιοδικού «*Διάπλασις των παιδων*» στήθηκε η προτομή του στο Ζάππειο.

Τα ποιήματά του φέρνουν στιγμές από την Ιστορία μας, καθώς και έντονες αναμνήσεις από τα παιδικά μας χρόνια. («*Το κρυφό σχολείο*») ήταν το ποίημα που μας συγκλόνιζε).

Η ποίησή του χαρακτηρίζεται από ευαισθησία και ανθρωπισμό, στοιχεία που χαρακτήρισαν και την ίδια του τη ζωή.

Έγραψε ποίηση με διδακτικό, πατριωτικό, ηθικοπλαστικό περιεχόμενο, σε γλώσσα κατανοητή και κάποτε με ρομαντισμό. Είχε άριστη μετρική άνεση.

Εξέδωσε τις συλλογές: «*Αλάβαστρα*», 1900, «*Το παλιό βιολί*», 1909, «*Παιδική λύρα*», 1914 κ.ά.

Έμεινε σταθερός δημοτικιστής και εκφραστής του Ρομαντισμού.

Ρίτσος Γιάννης (1909-1990)

Γεννήθηκε στη Μονεμβασία το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1990.

Ξεκίνησε με οικονομικές δυσκολίες και προβλήματα υγείας. Εργάστηκε αρχικά σαν δακτυλογράφος και αργότερα σαν ηθοποιός στο θέατρο της Κυβέλης και σαν χορευτής.

Το 1977 παίρνει το Διεθνές Βραβείο Λένιν για την ειρήνη και το 1979 του απονέμεται το παράσημο της «*Φιλίας των Λαών*» της Ε.Σ.Σ.Δ.

Στη χώρα μας τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο ποίησης.

Ποιητής με στοιχεία παραδοσιακά. Γράφει σε ελεύθερο στίχο.

Χαρακτηριστικό της ποίησής του είναι ο λυρισμός και το συναίσθημα, αλλά και ο ρεαλισμός.

1934: «*Τρακτέρ*». Διάχυτο το συναίσθημα θυμίζει κάπως τον Καρυωτάκη. Τα ποιήματα της πρώτης συλλογής του υστερούν ως προς την τεχνική τους.

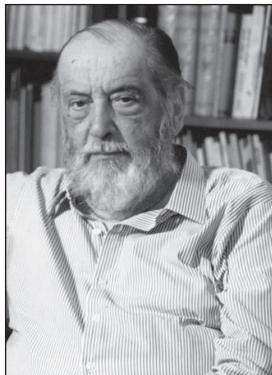
1936: «*Επιτάφιος*»: Εδώ ο Ρίτσος είναι γεμάτος συγκίνηση και λυρισμό. Θέμα ο θάνατος εργάτη στη Θεσσαλονίκη σε διαδήλωση. Θυμίζει μοιρολόι.

Κυριότερα από τα έργα του: ο «*Επιτάφιος*» που μελοποιήθηκε από το Μίκη Θεοδωράκη και τραγουδήθηκε.

Αντίτυπα του «*Επιτάφιου*» κήκαν στους Στύλους του Ολυμπίου Διός το 1936.

Έγραψε, επίσης, πεζογραφήματα και θεατρικά έργα.

Σαχτούρης Μίλτος (1919-2005)

Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα.

Από το γένος του πατέρα (ο πατέρας του ήταν έγκριτος νομικός) καταγόταν από την υδραϊκή οικογένεια των Σαχτούρηδων.

Το 1937 γράφτηκε στη Νομική, αλλά ποτέ δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του. Το 1944 έκαψε τα βιβλία της Νομικής και ασχολήθηκε με την ποίηση.

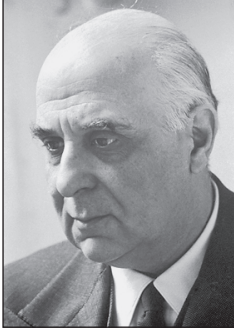
Πούλησε τη βιβλιοθήκη του πατέρα του, με τα νομικού περιεχομένου βιβλία της. Την εποχή του Εμφυλίου υπηρέτησε στον στρατό.

Τα ποιήματά του είναι εμπνευσμένα από την περίοδο της Κατοχής και της μεταπολεμικής εποχής.

Τα πρώτα του ποιήματα κατακρίθηκαν από τη γενιά του '30 και ιδιαίτερα από τους Άλκη Θρύλο κ.ά., οι οποίοι αντιμετώπισαν το έργο του με χλεύη.

Στις αρχές τις δεκαετίας του 1960 άρχισαν οι κριτικοί να δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στα ποιήματα του Σαχτούρη.

Σεφέρης Γιώργος (Γεώργιος Σεφεριάδης) (1900-1971)

Γεννήθηκε στα Βουρλά της Σμύρνης και πέθανε στην Αθήνα. Το 1927 διορίζεται στο διπλωματικό σώμα.

Το 1963 του απενεμήθηκε το Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Η αδερφή του, Ιωάννα Σεφεριάδου, ήταν παντρεμένη με τον Κων/νο Τσάτσο (Πρόεδρο της Δημοκρατίας).

Η γλώσσα του είναι νοηματικά δύσκολη, αλλά έχει λεκτική απλότητα. Ο λόγος του είναι συμβολικός και υπαινικτικός. Επηρέασε πολύ τη λογοτεχνία μας, αλλά και τιμήθηκε με υπερβολή σε σχέση με άλλους ποιητές.

Πολλά ποιήματά του έχουν πεζό λόγο και προκαλούν απορίες σχετικά με την τεχνοτροπία τους.

Τα βασικά θέματα στην ποίησή του στηρίζονται στην παράδοση, αρχαία και νεότερη.

1946: *Κύπρον ου μ' εθέσπισεν*: Εδώ περιλαμβάνεται και η «*Ελένη*».

Το «*Περιγιάλι*» είναι από τα καλύτερα μελοποιημένα ποιήματά του.

Έκανε έμμετρη μετάφραση στο «*Άσμα Ασμάτων*» από την Αγία Γραφή (έμμετρη μετάφραση στο «*Άσμα Ασμάτων*»), όμως, από την Αγία Γραφή έκανε κι ο Λευτέρης Παπαδόπουλος. Αν αντιπαραβάλλει κανείς την έμμετρη μετάφραση που έκαναν στο «*Άσμα Ασμάτων*» από τη Αγία Γραφή ο Γιώργος Σεφέρης και ο Λευτέρης Παπαδόπουλος, θα διαπιστώσει ότι η έμμετρη μετάφραση του Λ. Παπαδόπουλου υπερτερεί και στην ποιητική τέχνη και στη γλώσσα.

Σικελιανός Άγγελος (1884 –1951)

Γεννήθηκε στη Λευκάδα. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας, χωρίς ωστόσο να ολοκληρώσει ποτέ τις σπουδές του. Το 1929, η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε Αργυρό Μετάλλιο.

Σπούδασε στο Παρίσι Ελληνική Αρχαιολογία και Χορογραφία.

Οργάνωσε, με την οικονομική αρωγή της πλούσιας αμερικανίδας γυναίκας του, Εύας Πάλμερ, τις «*Δελφικές Εορτές*».

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής, έγραψε και απήγγειλε ποίημα στην κηδεία του Παλαμά, το 1943. Το 1946 εξελέγη Πρόεδρος

της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών, ενώ το 1949 ήταν υποψήφιος για το Βραβείο Νόμπελ. Πέθανε στην Αθήνα το 1951 και τάφηκε στους Δελφούς.

Το έργο του διακρίνεται από έναν έντονο λυρισμό και έναν ιδιαίτερο γλωσσικό πλούτο. Τα νοήματα αρκετών ποιημάτων του τα αδυνατίζει ο στόμφος και το πλάτιασμά τους, με αποτέλεσμα να μην αποδίδονται οι υψηλές προσδοκίες που δημιουργούν.

Το 1909 δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή «*Αλαφροϊσκιωτος*», ενώ τα επόμενα χρόνια πραγματοποίησε αρκετά ταξίδια και στράφηκε στο θέατρο.

Σκαρίμπας Γιάννης (1893– 1984)

Γεννήθηκε στην Παρνασσίδα και ήταν απόγονος αγωνιστών του '21. Υπηρέτησε στον στρατό και στη συνέχεια εργάστηκε στη Χαλκίδα από το 1915, αφού έπιασε δουλειά σαν εκτελωνιστής.

Με τα βιβλία του, το παράλογο θα κάνει την εμφάνισή του στην ελληνική λογοτεχνία. Το παράλογο θα φανεί πιο έντονα στο πρώτο θεατρικό έργο του Σκαρίμπα, «*Ηχος του κώδωνος*», που παίχτηκε στη Χαλκίδα το 1942, έξι χρόνια πριν να παρουσιάσει ο Ιονέσκο το έργο του «*Η φαλακρή τραγουδίστρια*».

Ο Σκαρίμπα, παράλληλα με τον πεζό λόγο, ασχολήθηκε και με την ποίηση, που παρά τις ακροβασίες, που έκανε στο στίχο και στη φόρμα του, διατήρησε ένα αρμονικό σκοπό.

Σολωμός Διονύσιος (1798-1857)

Ο Διονύσιος Σολωμός γεννήθηκε στη Ζάκυνθο και είναι γνωστός για τη συγγραφή του ποιήματος «*Ύμνος εις την Ελευθερίαν*» (1823), που έγινε ο ελληνικός εθνικός ύμνος.

Ο Σολωμός θεωρείται εθνικός ποιητής της Ελλάδας, όχι μόνον γιατί έγραψε τον Εθνικό Ύμνο, αλλά και γιατί ήταν ο πρώτος, που καλλιέργησε συστηματικά τη δημοτική γλώσσα και άνοιξε τον δρόμο για τη χρησιμοποίησή της στη λογοτεχνία.

Γονείς του ήταν ο κόντες Νικόλαος Σολωμός και η υπηρέτριά του Αγγελική Νίκη. Αφού πέθανε η γυναίκα του κόντε Σολωμού το 1802, παντρεύτηκε τη Νίκη, μόλις την προπαραμονή του θανάτου του, το 1807, και έτσι τα παιδιά τους απέκτησαν τα δικαιώματα των νόμιμων τέκνων του κόντε. Πέρασε τα παιδικά του χρόνια ως το 1808 στο πατρικό του.

Μετά τον θάνατο του πατέρα του, ανέλαβε την κηδεμονία του ο κόντες Διονύσιος Μεσσαλάς, ενώ η μητέρα του ξαναπαντρεύτηκε την ίδια χρονιά. Την επόμενη χρονιά ο Μεσσαλάς έστειλε τον μικρό Διονύσιο στην Ιταλία για σπουδές, σύμφωνα με την συνήθεια των ευγενών Επτανήσιων.

Στην Κρεμόνα τελείωσε το Λύκειο το 1815 και το 1817 αποφοίτησε και από τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Παβίας.

Άλλα γνωστά ποιήματά του είναι: «*Εις τον θάνατον του Λορδ Μπάιρον*», «*Η καταστροφή των Ψαρών*», «*Ο Κρητικός*», «*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*», «*Ο Πόρφυρας*», «*Η Γυναίκα της (τση) Ζάκωθος*» κ.ά.

Ευρετήριο σελίδων καταχώρησης ποιητών με αλφαβητική σειρά

Αναγνωστάκης	307
Βαλαωρίτης	95
Βάρναλης	189
Βρεττάκος	294
Γκάτσος	298
Γρυπάρης	131
Δροσίνης	137
Δημοτικά ποιήματα	59
Εγγονόπουλος	252
Ελύτης	267
Εμπειρικός	245
Ζαλοκώστας	103
Καβάφης	21
Καζαντζάκης	175
Κάλβος	90
Καρυωτάκης	183
Μαβίλης	85
Μαλακάσης	160
Μελισσάνθη	249
Παλαμάς	109
Παπαντωνίου	151
Παπατσώνης	196
Παράσχος	99
Πολέμης	167
Ρίτσος	289
Ρήγας Φεραίος	315
Σταχτούρης	311
Σεφέρης	213
Σικελιανός	199
Σκαρίμπας	302
Σολωμός	75

